

Vlerësimi Mjedisor dhe Social i Pellgut Ujëmbledhës të Vjosës

Mundësitë dhe Sfidat nga
Perspektiva të Ndryshme

© Rajmond Kola

Zbatuar nga:

eurONATUR

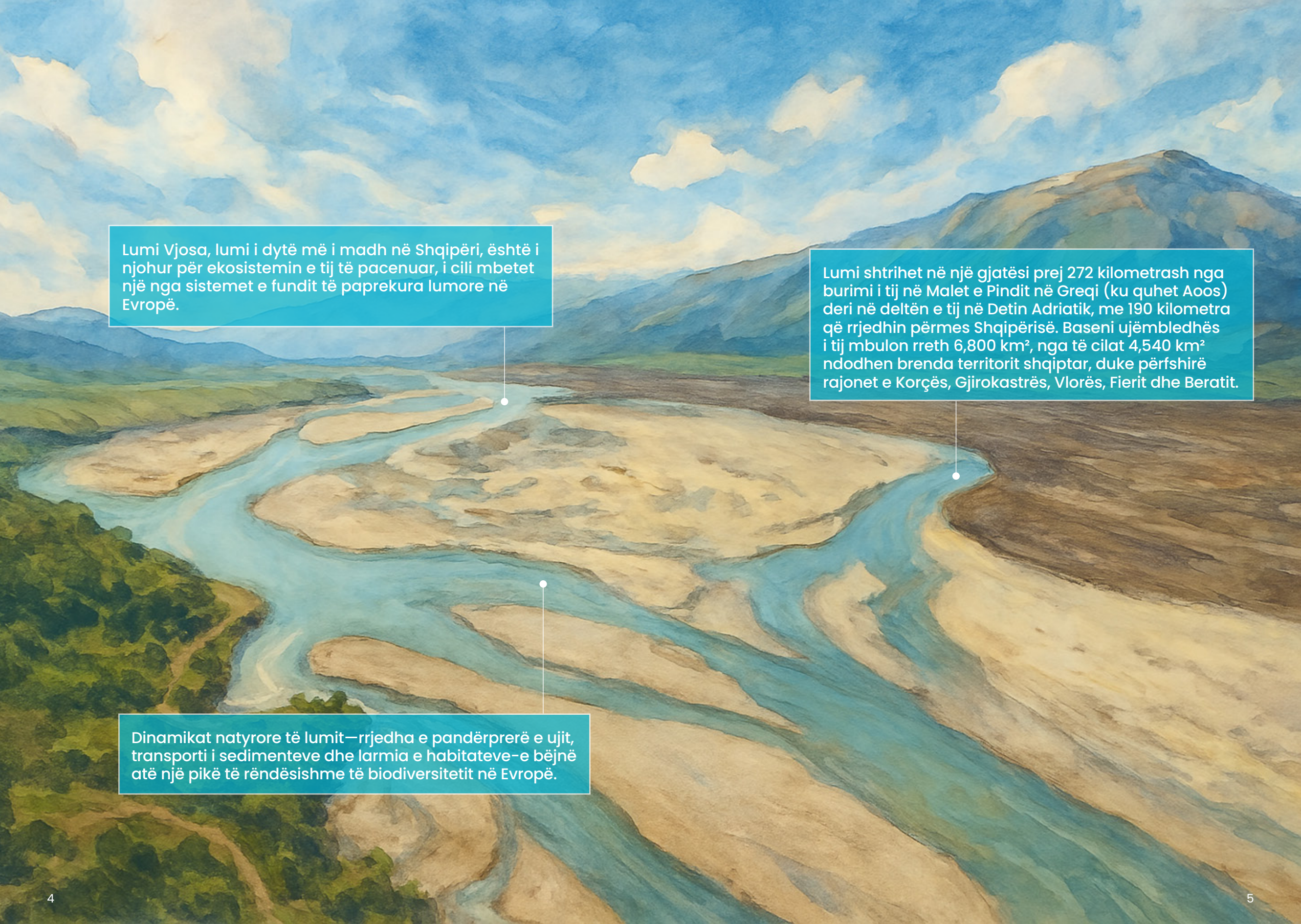
 EcoAlbania

Financuar nga:

 **Austrian
Development
Agency**

Tabela e përmbajtjes

	Përmbledhje Ekzekutive	4
	Përmbytjet dhe Menaxhimi i Rrezikut nga Përmbytjet në Basenin e Vjosës	20
	Furnizimi me ujë dhe trajtimi i ujërave të zeza	35
	Hidroenergjia	65
	Burimet Natyrore në Basenin e Vjosës	95
	Zonat e Mbrojtura	115
	Ekoturizmi në Basenin e Vjosës	164
	Ndryshimet Klimatike në Pellgun e Vjosës	195
	Literatura	228
	Lista e shkurtimeve	242
	Lista e figurave	246
	Lista e tabelave	250

Lumi Vjosa, lumi i dytë më i madh në Shqipëri, është i njohur për ekosistemin e tij të pacenuar, i cili mbetet një nga sistemet e fundit të paprekura lumore në Evropë.

Lumi shtrihet në një gjatësi prej 272 kilometrash nga burimi i tij në Malet e Pindit në Greqi (ku quhet Aoos) deri në deltën e tij në Detin Adriatik, me 190 kilometra që rrjedhin përmes Shqipërisë. Baseni ujëmbledhës i tij mbulon rreth 6,800 km², nga të cilat 4,540 km² ndodhen brenda territorit shqiptar, duke përfshirë rajonet e Korçës, Gjirokastrës, Vlorës, Fierit dhe Beratit.

Dinamikat natyrore të lumit—rrjedha e pandërprerë e ujit, transporti i sedimenteve dhe larmia e habitateve—e bëjnë atë një pikë të rëndësishme të biodiversitetit në Evropë.

2022
Shpallja e Vjosës si
Park Natyror

2023
Shpallja e Vjosës si
Park Kombëtar

2024
Njohja e Luginës së
Vjosës si trashëgimi
e UNESCO-s

Shpallja e Vjosës si Park Natyror në vitin 2022 dhe më pas si Park Kombëtar në vitin 2023, si dhe nisja e procesit për njohjen e Luginës së Vjosës si trashëgimi e UNESCO-s në vitin 2024, janë disa nga momentet kyçe në zhvillimet e ruajtjes së natyrës. Nga ana tjetër, gjatë kësaj periudhe dhe deri në hartimin e këtij raporti, ka vijuar puna për përgatitjen e Planit të Integruar të Menaxhimit për Basenin e Lumit Vjosa. Në të gjitha këto procese, projekti **ESPID për Vjosën ka kontribuar duke mbështetur ekspedita shkencore që kanë gjeneruar të dhëna si argumente për mbështetjen e vendimmarrjes për ruajtjen e natyrës**, si dhe të dhëna mbi presionet dhe çështjet kryesore që do të trajtohen më në detaje në këtë raport, i cili do të **shërbejë për zhvillimin e Planit të Integruar të Menaxhimit të Basenit të Lumit Vjosa (Vjosa IRBMP)**.

Për më tepër, projekti synoi të mbështesë autoritetet menaxhuese si KBU, AMBU dhe Bashkinë e Luginës së Vjosës për të ndërmarrë politikat e duhura në lidhje me qeverisjen e kësaj zone gjeografike, duke pasur Parkun Kombëtar si shtyllën e saj kryesore. Objektivat e projektit u realizuan me qasje të ndryshme metodologjike duke përfshirë:

- banorët e basenit të Vjosës përmes një forme inovative të pjesëmarrjes publike
- ekspertë kombëtarë
- ekspertë ndërkombëtarë për mbështetjen dhe rishikimin e çështjeve aktuale, nevojave të ardhshme dhe zgjidhjeve të mundshme për shtatë tema të ndryshme që u trajtuan në projekt;

Menaxhimi i përmbytjeve dhe rrezikut nga përmbytjet

Furnizimi me ujë dhe trajtimi i ujërave të ndotura

Hidroenergjia dhe energjia e rinovueshme

Burimet natyrore

Zonat e mbrojtura

Turizmi

Ndryshimet klimatike

Rezultatet kryesore të qasjeve të konsoliduara nga ekspertët (kombëtarë dhe ndërkombëtarë) mund të përmbledhen si më poshtë: **Për menaxhimin e përmbytjeve dhe rreziqeve të tyre**, vulnerabiliteti i shoqërisë ndaj ndikimeve të përmbytjeve rritet si për shkak të (i) ndryshimeve klimatike, ashtu edhe për shkak të (ii) rritjes së popullsisë dhe zhvillimit ekonomik, pasi vendbanimet dhe infrastruktura vazhdojnë të shfrytëzojnë zona që janë aktualisht ose më parë të përmbytshme. Disa pjesë të basenit të Vjosës karakterizohen nga një nivel i lartë i vulnerabilitetit ndaj përmbytjeve. Veçanërisht pjesa e poshtme e lumit është prekur nga përmbytje të rënda, duke shkaktuar dëme të mëdha dhe humbje për vendbanimet dhe popullsinë lokale. Megjithatë, strategjitë për menaxhimin dhe zbutjen e rreziqeve nga përmbytjet janë të adresuara në kuadrin ligjor kombëtar. Qasjet ekzistuese për menaxhimin e përmbytjeve, paraqesin disa mospërputhje me kërkesat ndërkombëtare nga legjislati i BE-së, pasi institucioni përgjegjës për zbatimin në Shqipëri bën pjesë në sektorin e bujqësisë. Përveç sfidave të identifikuara dhe masave për përmirësim, ky konfigurim specifik i strategjisë së financimit dhe zbatimit në Shqipëri duhet të vlerësohet dhe harmonizohet me standardet e BE-së në të ardhmen e afërt. Për më tepër, në gjendjen aktuale, menaxhimi i përmbytjeve dhe planifikimi i masave për zbutjen e përmbytjeve koordinohet dhe financohet nga sektori i bujqësisë në Shqipëri. Kjo situatë paraqet sfida, pasi ekziston rreziku që edhe tokat bujqësore të përfshihen në objektivin e mbrojtjes aktive nga përmbytjet, si për shembull ndërtimi i argjinaturave. Kjo nuk është në përputhje me objektivat e Direktivës së BE-së për Përmbytjet, e cila thekson se mbrojtja pasive nga përmbytjet duhet të ketë përparësi ndaj masave aktive, që do të thotë se përmbytja e tokave bujqësore (për të siguruar hapësira për mbajtjen e ujërave të tepërta) është e detyrueshme sipas Direktivës së BE-së për Përmbytjet.

Objektivat kryesore në punën për furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të zeza ishin identifikimi i burimeve kryesore të ndotjes dhe propozimi i masave konkrete për rehabilitimin e lumit Vjosa dhe mbrojtjen e tij si një nga ekosistemet më të rëndësishme në Evropë. Sipas analizave të kryera, studimi ESPID propozon prioritetet dhe rekomandimet e mëposhtme:

Adresimi i rrezikut të ujitjes

Ndryshimet klimatike

Zbatimi i teknikave si ujitja me pika, grumbullimi i ujit të shiut dhe metoda të tjera efikase në përdorimin e ujit ka potencialin për të reduktuar presionin mbi burimet ujore të lumit, duke kontribuar kështu në qëndrueshmërinë e sistemit lumor. Një tjetër zgjidhje e mundshme është krijimi i zonave buferike (buffer zones). Kjo qasje mund të ndihmojë në parandalimin e shkarkimeve bujqësore, pasi bimësia e mbjellë përgjatë brigjeve të lumit ka aftësinë të filtrojë ndotësit para se ata të arrijnë në ujë.

Ndikojnë ndjeshëm në ekosistemet lumore, me pasoja që shtrihen në nivele të ndryshme, duke përfshirë disponueshmërinë e ujit, cilësinë e habitateve dhe diversitetin e specieve. Për të adresuar këto ndryshime, strategjitë ndahen në dy kategori: masa adaptimi dhe masa zbutjeje:

- a. Menaxhimi i burimeve ujore përmes krijimit të rezervuarëve gjatë periudhave me reshje të larta për të parandaluar tërheqjen e ujit, veçanërisht në sezonet e thata.
- b. Rinaturalizimi dhe ruajtja e habitateve përmes restaurimit të kënetave, brigjeve dhe mbrojtjes së pyjeve lumorë (riparian forests).

Adresimi i mbulimit të ulët të kanalizimeve

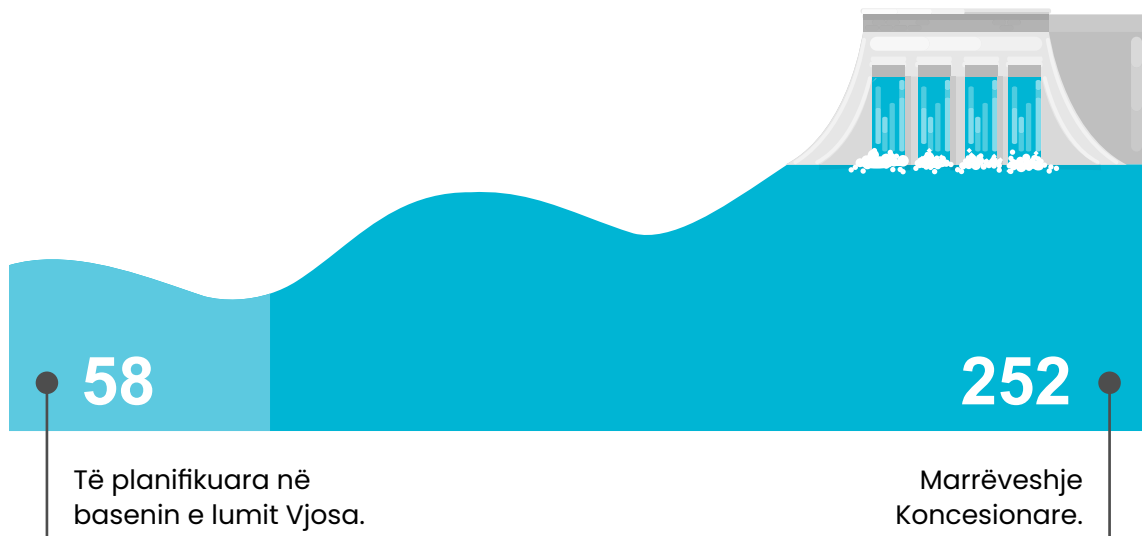
Shkarkimi i ujërave të zeza në lumenj përbën një kërcënim të madh për ekosistemet ujore. Për të zbutur këtë ndikim negativ, është e nevojshme të investohet në ndërtimin e sistemit të kanalizimeve në zonat ku mbulimi është shumë i ulët ose i paplotë. Për më tepër, kënetat të ndërtuara artificialisht dhe infrastruktura të gjelbra janë sisteme natyrore trajtimi që filtojnë ndotësit dhe reduktojnë ndikimin e ujërave të ndotura në lumenj duke përdorur bimësinë dhe tokën për të absorbuar dhe dekompozuar ndotësit. Gjithashtu, zonat mbrojtëse përgjatë brigjeve mund të jenë efektive në filtrimin e ndotësve para se ata të hyjnë në ujë dhe në sigurimin e habitateve për faunën e egër.

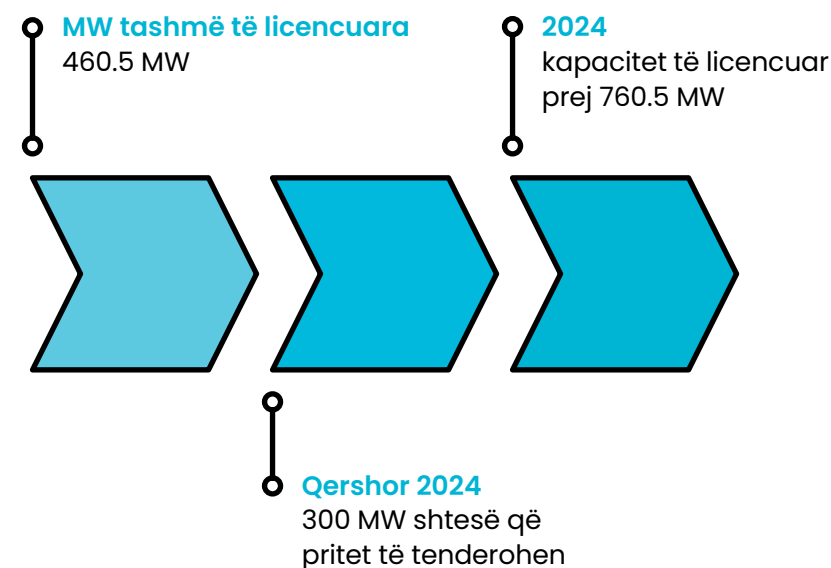
Organizimi institucional

Vështirësitë në aspektin e organizimit institucional dhe burimeve njerëzore lidhen me koordinimin e aktorëve të ndryshëm, si në nivel institucional ashtu edhe ndërsektorial (pasi plani i menaxhimit kërkon bashkëpunimin e aktorëve nga sektorë të ndryshëm dhe jo vetëm atyre të përfshirë drejtpërdrejt në menaxhimin e ujërave). Nga ana tjetër, ndërsa legjislacioni primar është i plotë dhe në përputhje me direktivat e Bashkimit Evropian, mungon legjislacioni sekondar (udhëzime, rregullore, direktiva kombëtare) që do të plotësonte atë primar. Burimet njerëzore paraqesin një sfida më të lehtë, pasi koncepti i IFRM (Integrated Flood Risk Management) kërkon identifikimin, analizimin dhe llogaritjen e rreziqeve nga përmbajtjet. Kjo kërkon burime njerëzore të trajnuara dhe të afta për të mbledhur, përpunuar dhe analizuar të dhëna statistikore nga sektorë të ndryshëm operacionalë.

Në kapitullin për Hidroenergjinë dhe Burimet e Rinovueshme përshkruhet statusi, sfidat dhe zgjidhjet e mundshme për sektorin e energjisë së rinovueshme në Shqipëri. Analiza e të dhënave cilësore dhe statistikore tregon se Shqipëria vazhdon të jetë shumë e varur nga importet e energjisë, veçanërisht në sektorin e naftës. Në fushën e hidroenergjisë, janë nënshkruar 252 marrëveshje koncesionare për ndërtimin dhe operimin e hidrocentraleve të vegjël në vend, me 58 prej tyre të planifikuara në basenin e lumit Vjosa.

Megjithatë, ka debate në lidhje me numrin e saktë të lejeve të koncesionit, pasi nuk ekziston një bazë të dhënash zyrtare qendrore që regjistron të gjitha koncesionet në të gjitha fazat e zbatimit. Nga njëra anë, përvoja e Shqipërisë në hidroenergjitikë është ndër më të zhvilluarat në rajon, me hidrocentralet që përbëjnë rreth 99% të kapacitetit të instaluar. Nga ana tjetër, potenciali për energjinë diellore dhe atë të erës është i lartë, duke pasur një shkallë të konsiderueshme rrezatimi diellor në Shqipëri. Për këtë arsye, zhvillimi i teknologjive të energjisë diellore po e orienton politikën energjetike të qeverisë, duke e kthyer vendin në një destinacion me potencial të lartë për burimet e rinovueshme.

Planet e qeverisë për licencimin e 1.2 GW kapacitet të ri po ecin pozitivisht, me 460.5 MW tashmë të licencuara dhe 300 MW shtesë që pritet të tenderohen deri në qershor 2024. Kjo do të rezultojë në një kapacitet të licencuar prej 760.5 MW të energjisë së rinovueshme deri në vitin 2024.

Një kalim i shpejtë drejt kapaciteteve të reja pa një plan strategjik gjithëpërfshirës që merr parasysh të gjitha aspektet teknike, ekonomike, të sigurisë dhe të zhvillimit mund të sjellë sfida për infrastrukturën fizike të vendit, mbiproduhim dhe ndërprerje të mundshme të sistemit për shkak të mungesës së kapacitetit të transmetimit. Përveç kësaj, kjo mund të çojë në një bllokim financiar në sistemet e subvencionimit me tarifë të garantuar (feed-in) dhe kontrata për diferencën (CfD), si dhe në probleme të sigurisë kibernetike në sektorin e energjisë. Rekomandimet për adresimin e këtyre sfidave përfshijnë rritjen e investimeve në infrastrukturën energjetike, rishikimin e politikave dhe ligjeve në sektorin e energjisë dhe përmirësimin e bashkëpunimit me komunitetet lokale për projektet e energjisë së rinovueshme. Gjithashtu, ka nevojë për ndërtimin e kapaciteteve institucionale dhe teknike për të nxitur përdorimin e teknologjive të energjisë së rinovueshme në Luginën e Vjosës dhe për zhvillimin e kapaciteteve teknike vendore. Në përfundim, ky kapitull në raportin teknik mbi hidrocentralet dhe energjitë e rinovueshme në Shqipëri, me një fokus të veçantë në basenin e Vjosës, analizon mangësitë në tre fusha prioritare dhe nëntë mangësi specifike.

Gjithashtu, u propozuan masa për institucionet, komunitetin akademik dhe autoritetet qeveritare vendore dhe qendrore për të adresuar në mënyrë efektive këto çështje, për shkak të:

Angazhimi komunitar

Shqipëria po përjeton së fundmi një ndryshim në orientimin e saj strategjik të energjisë drejt energjisë diellore dhe asaj të erës, me një potencial investimi deri në 1.2 GW

Roli i qeverisë

Edhe pse energjia e rinovueshme (diellore dhe e erës) janë burime të decentralizuara, në Shqipëri ky fenomen është tërësisht politik dhe i centralizuar nga qeveria qendrore

Ndërgjegjësimi i bizneseve

Ka një nivel të ulët ndërgjegjësimi midis bizneseve të vogla dhe ndërmarrjeve në rajonin e Luginës së Vjosës lidhur me mundësitë e investimeve në vetë-prodhim ose efikasitet energjetike, sidomos në kontekstin e krizës energjetike dhe planeve të qeverisë për liberalizimin e tregut të energjisë

Qeverisja vendore

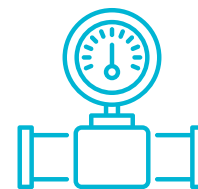
Qeverisja vendore në 11 bashkitë e Luginës së Vjosës duhet të aktivizohet dhe të marrë një rol proaktiv në informimin e bizneseve, krijimin e komuniteteve energjetike në zonë, duke filluar me zonat pilot. Komuniteti energjetik në Kutë mund të shërbejë si një projekt pilot, i cili më pas mund të shtrihet në të gjithë Luginën

Bashkëpunimi akademik

Komuniteti akademik në Luginën e Vjosës (Vlorë dhe Gjirokastrë) duhet të bashkëpunojë me projekte kërkimore dhe institute teknike për të krijuar një program trajnimi për të rinjtë në fushën e energjisë së rinovueshme, me një fokus të veçantë tek gratë dhe vajzat. Kjo do të mundësonte krijimin e vendeve të reja të punës në një sektor në rritje, do të reduktonte shpopullimin e të rinjve në zonë dhe do të ngushtonte hendekun gjinor. Këto përfundime synojnë të adresojnë sfidat dhe të forcojnë zhvillimin e energjisë së rinovueshme në Luginën e Vjosës duke përfshirë një qasje të decentralizuar, informimin e bizneseve vendore dhe angazhimin e bashkëpunimit akademik dhe të shoqërisë civile për të rinjtë.

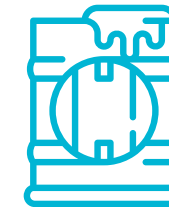
Lugina e Vjosës është e njohur për rëndësinë e saj ekologjike dhe biodiversitetin e pasur. Përveç kësaj, ajo është gjithashtu e njohur për pasuritë e saj të ndryshme minerale natyrore, të përmendura në kapitullin mbi **Burimet Natyrore**, duke përfshirë:

Gazin natyror

Naftën

Bitumin

Qymyrin

Këto minerale natyrore gjenden nëntokë në zonat e Drashovicës, Gorisht-Koculit dhe Cakran-Mollajt, në formën e gazit natyror dhe naftës, në thellësi nga 100 deri në 4500 metra. Nxjerrja sipërfaqësore e gurëve gëlqerorë dhe silicës, që mbulon një sipërfaqe totale prej 9.2 km², gjithashtu zhvillohet në Luginën e Vjosës, ashtu si në pjesë të tjera të Shqipërisë. Megjithatë, nxjerrja e lëndëve të para, si rëra, zhavorri dhe gurët nga brigjet dhe plazhet e basenit ujqor është e ndaluar në zonat e mbrojtura (Ligji 11/2012 për Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujqore, Neni Nr. 67). Pavarësisht kësaj, këto aktivitete minerare po zhvillohen në Vjosë dhe në shumë sisteme të tjera lumore në Shqipëri, ndërsa ligji nuk po zbatohet për shkak të mungesës së lejeve për minierat. Përveç gazit natyror, naftës, bitumit dhe qymyrit, edhe pyjet dhe bujqësia duhen konsideruar si burime natyrore. Në këtë drejtim, puna e ESPID ka arritur në disa përfundime dhe sugjerime për një menaxhim të përmirësuar në të ardhmen:

1

Hartimi i një plani menaxhimi për basenin ujëmbledhës të Vjosës përmes një qasjeje multisektoriale, me fokus të veçantë në sektorin e bujqësisë dhe shfrytëzimin e industrisë së burimeve natyrore, duke promovuar një përdorim të ekuilibruar të burimeve ujore si në sektorin bujqësor ashtu edhe në industrinë e hidrokarbureve.

2

Kufizimi i aktiviteteve minerare në basenin ujëmbledhës kërkon një vlerësim të plotë dhe kritik të licencave ekzistuese dhe ndikimeve të tyre në sistemin lumor. Ky vlerësim duhet të marrë parasysh faktorë të ndryshëm mjedisorë, socialë dhe ekonomikë për të siguruar vendimmarrje të informuar. Veçanërisht, mbinxjerrja e mineraleve pranë Parkut Kombëtar mund të dëmtojë biodiversitetin.

3

Orientimi i bujqësisë drejt një modeli bujqësor multifunksional, i cili ndikon pozitivisht në menaxhimin e qëndrueshëm të zonave rurale, ruajtjen e mjedisit dhe identitetin rural, si dhe rritjen e punësimit në zonë. Në këtë mënyrë, bujqësia e integruar inkurajohet duke minimizuar dëmet ndaj mjedisit.

Për më tepër, janë propozuar edhe masat e mëposhtme: (iv) Krijimi i kushteve lehtësuese për bazën ushqimore të blegtorisë duke ngritur sisteme të prodhimit të ushqimit për kafshët, me qëllim eliminimin e plotë të kullotjes së pakontrolluar të bagëtive në pyje, (v) Mbështetja e familjeve fermere me forma alternative të sigurisë energjetike, duke shmangur prerjen e pyjeve, (vi) Zhvillimi i programeve mbështetëse për edukimin mjedisor përmes Agjencisë Rajonale për Zonat e Mbrojtura (AdZM) në Parkun Kombëtar të Vjosës, për të rritur ndërgjegjësimin në nivel komuniteti (p.sh., krijimi dhe zbatimi i një programi “Junior Ranger”), (vii) Inkurajimi i komuniteteve lokale për të krijuar një Grup të Veprimit Lokal (GVL) si një zgjidhje afatgjatë drejt zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik, (viii) Hartimi i planeve të përbashkëta për menaxhimin e pyjeve dhe kullotave midis institucioneve në nivel lokal dhe qendror, duke ndërmarrë masa për ruajtjen e mjedisit dhe sigurimin e zëvendësimit të biomasës së humbur për shkak të shfrytëzimit të pakontrolluar të pyjeve, (ix) Përmirësimi i kapaciteteve menaxheriale dhe zbatimit të ligjit për një menaxhim të qëndrueshëm të burimeve natyrore, (x) Rritja e kapaciteteve të nevojshme për fermerët dhe blegtorët, duke i informuar ata mbi praktikën e qëndrueshme në zhvillimin e bujqësisë dhe blegtorisë, në bashkëpunim me shërbimin e zgjeruar pranë drejtorive rajonale të bujqësisë.

Puna mbi **Zonat e Mbrojtura** ka analizuar në mënyrë gjithëpërfshirëse zonat e mbrojtura brenda Basenit të Vjosës, duke evidentuar sfida të rëndësishme dhe duke ofruar qasje efektive për menaxhimin dhe ruajtjen e tyre. Lumi Vjosa, si një nga lumenjtë e fundit të egër dhe të pandryshuar në Evropë, përfaqëson një pasuri natyrore jetike që kërkon një menaxhim të kujdesshëm dhe të qëndrueshëm për të ruajtur integritetin e tij ekologjik dhe përfitimet e shumta që ofron për biodiversitetin dhe komunitetet lokale. Për të mbrojtur dhe ruajtur këtë ekosistem unik lumor në Evropë, është ndërmarrë një qasje e re bazuar në krijimin e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër të Vjosës. Në këtë zonë të mbrojtur po zbatohet një regjim mbrojtjeje më i rreptë, i cili përfshin kufijtë e jashtëm në buzë të shtratit të lumit të Vjosës dhe tre degëve të tij më të mëdha ose në kufirin e parë të fushës së përmytjeve. Më shumë se 90% e parkut kombëtar është zonë e ndaluar për ndërhyrje (“no-take zone”), ku kufizimet zbatohen edhe për zhvillimin e aktiviteteve rekreative, veçanërisht në turizëm. E gjithë infrastruktura turistike, nga shtigjet dhe rrugët e ecjes deri te akomodimi, është orientuar larg lumit, drejt skajeve të luginës, me qëllim që lumi të mbetet i paprekur dhe ekosistemi i tij të ruhet në gjendjen më natyrore të mundshme.

Këtu, vlera ekologjike e Basenit të Vjosës nuk mund të nënvlerësohet, pasi biodiversiteti i saj i pasur dhe ekosistemet dinamike lumore ofrojnë shërbime thelbësore, si sigurimi i habitateve, zbutja e përmytjeve dhe pastrimi natyror i ujërave. Këto ekosisteme janë të pazëvendësueshme dhe shërbejnë si një model për përpjekjet e ruajtjes në mbarë Evropën. Ky kapitull identifikon disa sfida kryesore për menaxhimin efektiv të zonave të mbrojtura. Ndër to përfshihen integrimi i ekosistemeve ujore në rrjetin më të gjerë të zonave të mbrojtura tokësore, menaxhimi i konflikteve mbi përdorimin e tokës, sigurimi i financimeve të qëndrueshme dhe përmirësimi i bashkëpunimit midis palëve të interesuara. Kompleksiteti i këtyre sfidave kërkon qasje menaxheriale të integruara dhe adaptuese, të cilat duhet të jenë të ndjeshme ndaj ndryshimeve mjedisore dhe nevojave të aktorëve të përfshirë. Mungesa e vullnetit politik, koordinimi i fragmentuar midis niveleve të ndryshme të qeverisjes dhe angazhimi i kufizuar i palëve të interesuara e përkeqësojnë situatën, duke e bërë të vështirë zbatimin efektiv të politikave të ruajtjes. Për më tepër, kompleksiteti i ekosistemit të lumit Vjosa, i kombinuar me ndikimet e ndryshimeve klimatike, kërkon strategji menaxheriale adaptive që korniza legjislative aktuale mund të mos i mbështesë plotësisht, duke ndërlikuar kështu përpjekjet për ruajtje dhe bashkëpunimin ndërmjet aktorëve të ndryshëm.

PALËT E INTERESUARA

Të dhënat nga 162 intervista me palët e interesuara theksuan nevojën për një angazhim dhe edukim më të madh për të siguruar që të gjithë aktorët të kuptojnë rëndësinë ekologjike dhe ekonomike të Vjosës. Ka një kërkesë të qartë për përmirësimin e praktikave të menaxhimit, veçanërisht në fushat e kontrollit të ndotjes, menaxhimit të burimeve ujore dhe zhvillimit të infrastrukturës. Së pari, theksohet nevoja për të zgjeruar kuadrin e zonave të mbrojtura tokësore, duke përfshirë edhe zonat e mbrojtura lumore, me qëllim sigurimin e një ruajtjeje gjithëpërfshirëse të biodiversitetit. Gjithashtu, rekomandohet krijimi dhe zbatimi i planeve të integruara të menaxhimit, të cilat marrin parasysh faktorë mjedisorë, socialë dhe ekonomikë për të udhëhequr zhvillimin e qëndrueshëm të rajonit. Një tjetër propozim është promovimi i turizmit të qëndrueshëm, me qëllim shfrytëzimin e atraksioneve natyrore të Vjosës për përfitime ekonomike, ndërkohë që ruhet integriteti i saj ekologjik. Në fund, kërkimi i vazhdueshëm shkencor dhe monitorimi mjedisor konsiderohen thelbësore për të vlerësuar ndikimet e ndryshimeve natyrore dhe antropogjene, duke mbështetur kështu vendimmarrjen e informuar dhe praktikën e menaxhimit adaptiv. Qëllimi përfundimtar duhet të jetë ruajtja e integritetit ekologjik të lumit Vjosa, duke balancuar nevojat e zhvillimit njerëzor. Kjo kërkon një angazhim të përbashkët nga të gjitha palët e interesuara, përfshirë agjencitë qeveritare, komunitetet lokale dhe partnerët ndërkombëtarë, për të bashkëpunuar drejt një qëndrueshmërie afatgjatë të peizazhit unik të Vjosës.

Për më tepër, duhet theksuar se ndryshimet në Ligjin Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura” bien ndesh me Direktivën e Natyrës të Bashkimit Evropian (BE) dhe me legjislacionin mjedisor në disa aspekte të rëndësishme. Futja e përkufizimeve të reja, si “zona natyrore pak të shqetësuara” dhe “zona natyrore mesatarisht të shqetësuara”, të cilat lejojnë zhvillimin e aktiviteteve ekonomike në zonat e mbrojtura, bie në kundërshtim me kërkesën e rreptë të BE-së që objektivat e ruajtjes në zonat e mbrojtura, si ato të rrjetit Natura 2000, të kenë përparësi ndaj aktiviteteve ekonomike. Duke riklasifikuar zonat thelbësore të mbrojtura në kategori më pak kufizuese, ligji i ndryshuar lejon aktivitete potencialisht të dëmshme, si shpyllëzimi, ndërtimet dhe shfrytëzimi i burimeve natyrore. Kjo bie në kundërshtim me nenin 6(2) të Direktivës për Habitatet, i cili kërkon masa proaktive për ruajtjen dhe ndalon aktivitetet që dëmtojnë ekosistemet. Ligji i ri lejon zhvillimin e infrastrukturës për turizmin masiv (p.sh. hotele, aeroporte dhe rrugë) në zona kyçe të mbrojtura (p.sh. parqe kombëtare) pa nevojën e një vlerësimi të plotë të ndikimit mjedisor ose një justifikimi të bazuar në interesin publik madhor, duke shkelur drejtpërdrejt nenet 6(3) dhe (4) të Direktivës për Habitatet të BE-së. Heqja e një zone mbrojtëse 50-metërshe rreth monumenteve natyrore dhe rezervateve të rrepta natyrore në ligjin e ndryshuar rrit rrezikun e shkatërrimit të habitateve, duke shkelur ligjin e BE-së që kërkon mbrojtjen e habitateve kritike edhe jashtë zonave të mbrojtura, nëse ato luajnë një rol në lidhjen e rrjeteve ekologjike. Reduktimi i kërkesave për konsultim publik dhe mospërputhja e përcaktimeve të reja të zonave me prioritetet e ruajtjes së natyrës bien ndesh me kërkesën e BE-së për pjesëmarrje publike dhe vendimmarrje të bazuar në prova shkencore në fushën e ruajtjes së natyrës.

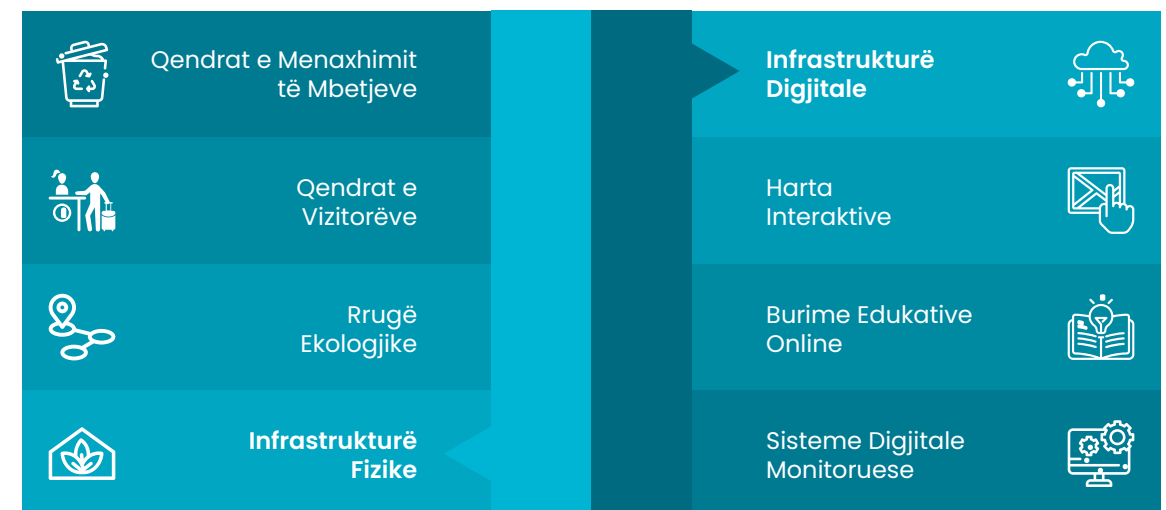
Shqipëria ka një potencial të konsiderueshëm për zhvillimin e turizmit në përgjithësi, me këtë sektor të identifikuar si një fushë kyçe për zhvillimin ekonomik të vendit, duke kontribuar me rreth 20% të PBB-së deri në vitin 2023. Në kuadër të projektit ESPID, këto zhvillime u shqyrtuan dhe analizuan në kapitullin mbi **Ekoturizmin**. Zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës, i cili lidhet ngushtë me ekosistemin e lumit Vjosa, ka qenë dhe vazhdon të jetë subjekt i presioneve që vijnë nga aktivitetet njerëzore. Këto presione janë identifikuar si faktorë që mund të prishin ekuilibrin midis ruajtjes dhe mbrojtjes së ekosistemit, qoftë në bazë ligjore (si ndryshimet e fundit në Ligjin për Zonat e Mbrojtura ose ndërtimi i aeroportit të Vlorës), apo në mënyrë informale, si aktivitetet industriale dhe bujqësore që zhvillohen pa lejet e nevojshme.

Vjosa ka luajtur gjithashtu një rol pionier në zhvillimin e ekoturizmit, duke promovuar konceptin e mbrojtjes së rreptë dhe kufizimit të presionit të vizitorëve mbi lumin (brenda kufijve të Parkut Kombëtar). Në vend të kësaj, është theksuar vlera e natyrës, turizmit rekreativ, kulturor dhe kulinar në gjithë Luginën e Vjosës, përmes një plani turistik të hartuar në shkallë të gjithë pellgut lumor.

Nuk është e mundur të zhvillohet ekoturizëm pa një ekosistem të mbrojtur dhe të menaxhuar siç duhet. Siç është pranuar gjerësisht, zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës është ende në fazat e tij të hershme. Për të lehtësuar rritjen e qëndrueshme të këtij sektori, ndërkohë që reduktohet ndikimi i mundshëm negativ i turizmit mbi mjedisin përreth, ky studim propozon krijimin e strukturave efektive organizative dhe koordinuese midis institucioneve qendrore dhe lokale. Kur legjislacioni qendror dhe lokal harmonizohet me objektivat e ekoturizmit, krijohet një kornizë e unifikuar që mundëson veprime efektive, shpërndarje të burimeve dhe zbatim të politikave. Një koordinim i tillë mund të përmirësojë politikën mbi zonat e mbrojtura, përdorimin e qëndrueshëm të tokës dhe praktikën e turizmit të përgjegjshëm, duke siguruar që zhvillimi të jetë në përputhje me ruajtjen e mjedisit.

Megjithatë, siç shihet në debatet mbi ndryshimet legjislative për zonat e mbrojtura, kjo përputhje shpesh mbetet më shumë retorike sesa e zbatueshme. Për të ecur përtej deklaratave, institucionet qendrore dhe lokale duhet të përcaktojnë role të qarta, përgjegjësi dhe mekanizma bashkëpunimi. Kjo mund të përfshijë komitete të përbashkëta, rishikime të rregullta të politikave dhe platforma të përbashkëta të dhënash, të cilat nxisin përgjegjëshmërinë dhe zbatimin e qëndrueshëm të politikave. Studimi gjithashtu thekson rëndësinë e zhvillimit të infrastrukturës – si fizike, ashtu edhe dixhitale – për të mbështetur një marrëdhënie të qëndrueshme midis njerëzve dhe natyrës. Palët e interesit po theksojnë gjithnjë e më shumë nevojën për projekte që mbështesin rritjen e turizmit, duke vendosur prioritet mbi ruajtjen e mjedisit.

Nga ana fizike, ndërtimi i shtigjeve ekologjike, qendrave të vizitorëve dhe objekteve për menaxhimin e mbetjeve mund të përmirësojë qasjen pa dëmtoar peizazhin natyror. Ndërkohë, infrastruktura dixhitale, si hartat interaktive, burimet edukative online dhe sistemet dixhitale të monitorimit, mund të përmirësojnë përvojën e vizitorëve dhe ndërgjegjësimin e tyre, duke nxitur një turizëm të përgjegjshëm.

Mjetet dixhitale mund të ndihmojnë gjithashtu në monitorimin e numrit të vizitorëve, menaxhimin e trafikut në zonat e ndjeshme dhe ofrimin e të dhënave në kohë reale për menaxhimin e burimeve natyrore. Balancimi i këtyre zhvillimeve infrastrukturore me reduktimin e ndikimit mjedisor do të kërkojë teknika inovative të ndërtimit me ndikim të ulët, planifikim të kujdesshëm të vendndodhjeve dhe përfshirje të komunitetit për të siguruar që projektet të përfitojnë si mjedisi, ashtu edhe banorët. Ndotja mjedisore (sidomos në rrjedhën e poshtme të lumit Vjosa) është një çështje urgjente me pasoja të gjera. Përveç ndikimit të drejtpërdrejtë në turizëm, i cili kërkon ndërhyrje nga qeveria qendrore dhe lokale, ndotja prek ekosistemet e lumit dhe shëndetin e komuniteteve që varen prej tij. Ndotja dëmton tërheqjen e zonës si një destinacion turistik dhe rolin e saj si një korridor ekologjik jetësor. Trajtimi i kësaj çështjeje në mënyrë gjithëpërfshirëse do të kërkojë masa të koordinuara politike, praktika të përmirësuar të menaxhimit të mbetjeve dhe përfshirje të komunitetit për të rivendosur dhe ruajtur integritetin ekologjik të lumit.

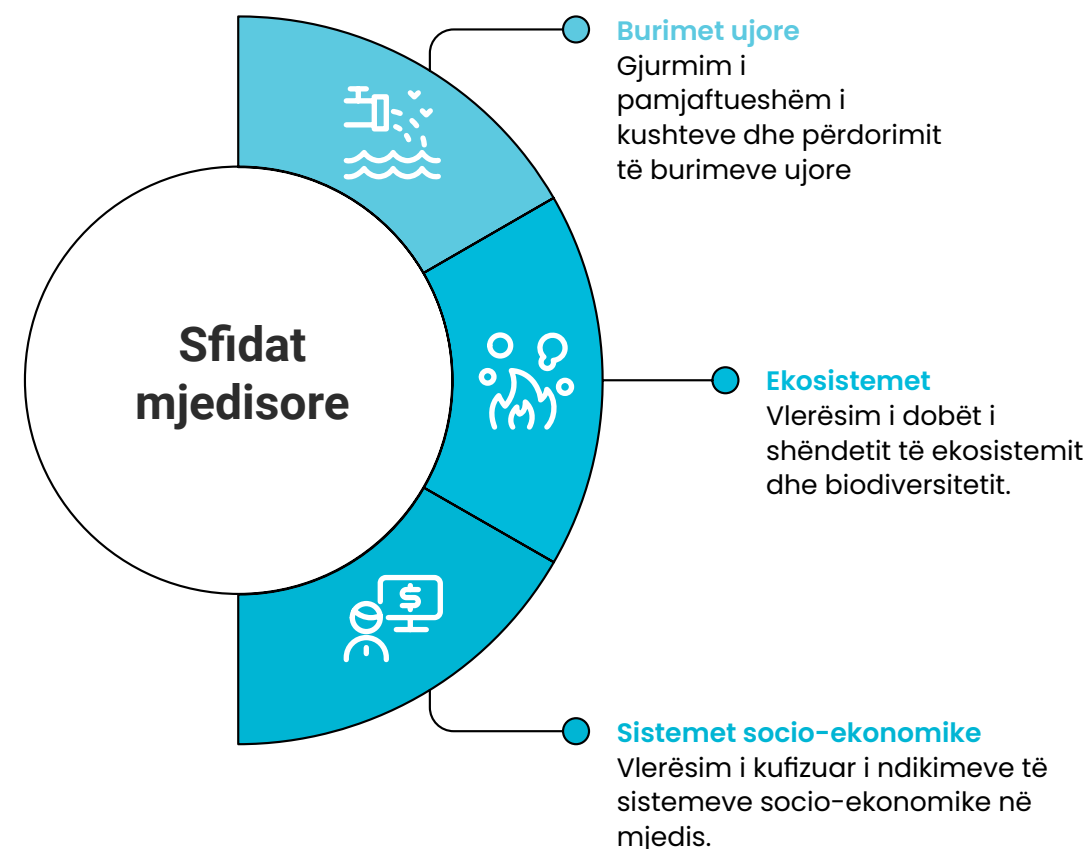
Rritja e ndërgjegjësisë në mesin e popullsisë lokale është njohur si thelbësore për mbrojtjen e ekosistemit të lumit Vjosa, pasi inkurajon praktika të qëndrueshme që sjellin përfitime si për mjedisin, ashtu edhe për komunitetin. Theksimi i vlerave natyrore të zonës – biodiversitetit të saj, burimeve të pastra ujore dhe bukurisë natyrore – mund të forcojë ndjenjën e krenarisë dhe përgjegjësisë të banorët. Duke informuar komunitetin mbi ndikimin pozitiv të një ekosistemi të shëndetshëm në mirëqenien sociale dhe shëndetin publik, fushatat e ndërgjegjësisë mund të ndihmojnë njerëzit të shohin përtej përfitimeve ekonomike të menjëhershme të turizmit. Shfrytëzimi i kanaleve të ndryshme të informacionit, si televizioni, rrjetet sociale dhe aktivitetet komunitare, mund të ndihmojë në arritjen e segmenteve të ndryshme të popullsisë, duke siguruar një qasje të gjerë dhe gjithëpërfshirëse ndaj edukimit. Përpjekje të tilla mund të krijojnë ndryshime të sjelljes që jo vetëm përmirësojnë menaxhimin e mjedisit, por gjithashtu ndërtojnë një kulturë komunitare të përqendruar në ruajtjen e burimeve natyrore për brezat e ardhshëm.

Krijimi i një regjistri gjithëpërfshirës të strukturave akomoduese, së bashku me ndërtimin e databazave të zgjeruara mbi burimet natyrore dhe evolucionin e tyre, do të ishte jashtëzakonisht i vlefshëm si për menaxhimin mjedisor, ashtu edhe për kërkimin shkencor. Duke ndjekur në mënyrë sistematike vendndodhjet e akomodimit, numrin e vizitorëve dhe ndikimin e tyre mbi burimet natyrore, autoritetet mund të kuptojnë më mirë marrëdhënien midis turizmit dhe ndryshimeve mjedisore. Për studiuesit, të dhëna të tilla do të ofronin një bazë shkencore të qartë për studimet mbi ndikimin mjedisor, përpjekjet e ruajtjes dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Ky informacion mund të ndihmojë gjithashtu në formulimin e politikave të bazuara në shkencë, duke ndihmuar në zbutjen e degradimit mjedisor dhe promovimin e një turizmi të përgjegjshëm. Një sistem i tillë i integruar mund të përfshijë përdorimin e teknologjive dixhitale për mbledhjen e të dhënave në kohë reale, duke përmirësuar monitorimin e ekosistemeve dhe duke ndihmuar në identifikimin e zonave që kërkojnë masa të menjëhershme mbrojtëse. Për më tepër, duke bashkëpunuar me komunitetet lokale dhe operatorët turistikë, një qasje gjithëpërfshirëse do të sigurojë që zhvillimi ekonomik të mos bëhet në kurriz të ekosistemeve të ndjeshme. Në këtë mënyrë, balancimi midis mbrojtjes së burimeve natyrore dhe zhvillimit ekonomik mund të arrihet në mënyrë më efektive, duke ruajtur integritetin ekologjik të zonës për brezat e ardhshëm.

Megjithatë, duhet theksuar se Ligji për Turizmin (Nr. 93/2015) dhe Ligji për Zonat e Mbrojtura (Nr. 81/2017, i ndryshuar) nuk kanë një qasje të qëndrueshme për integrimin e zhvillimit të turizmit dhe ruajtjen e natyrës. Ligji për Turizmin nuk përcakton se çfarë lloje turizmi duhet të promovohen në zonat e ndjeshme natyrore, duke bërë që në legjislacion të mos ketë një dallim të qartë midis ekoturizmit dhe turizmit masiv. Si pasojë, lejohet ndërtimi i hoteleve të mëdha, resorteve dhe projekteve të infrastrukturës në ekosisteme të ndjeshme, përfshirë zonat bregdetare, parqet kombëtare dhe ligatinat. Ndërtimi i infrastrukturës turistike me pesë yje në zonat thelbësore të mbrojtura mund të bie në kundërshtim me objektivat e Direktivave të BE-së për Shpendët dhe Habitatet.

Planifikimi i turizmit kryhet me një qasje nga lart-poshtë dhe shpesh drejtohet nga investitorë të huaj dhe kompani të mëdha, në vend që të reflektojë nevojat lokale. Si rezultat, bujqësia e qëndrueshme, turizmi kulturor ose ai i bazuar në komunitet dhe format e tjera të shfrytëzimit në shkallë të vogël të burimeve natyrore po zëvendësohen nga zhvillimi i turizmit masiv. Legjislacioni mbi turizmin dhe zonat e mbrojtura nuk vendos kufizime për dendësinë e hoteleve/resorteve, ndërtimin e rrugëve apo infrastrukturës turistike në ekosisteme të ndjeshme, duke lënë hapësirë për një zhvillim të pakontrolluar që mund të dëmtojë rëndë ekosistemet dhe biodiversitetin e vendit.

Në kapitullin e fundit, mbi **Ndryshimet Klimatike**, u identifikua se pellgu i Vjosës në Shqipëri është shumë i ndjeshëm ndaj ndikimeve negative të ndryshimeve klimatike, duke pasqyruar tendencat më të gjera globale dhe mesdhetare. Projekti ESPID identifikoi sfidat e rajonit, propozoi përgjigje menaxheriale dhe ofroi rekomandime konkrete për të adresuar në mënyrë efektive ndikimet e ndryshimeve klimatike.

Sfidat mjedisore përfshijnë monitorimin e pamjaftueshëm të burimeve ujore, ekosistemeve dhe sistemeve socio-ekonomike për të vlerësuar ndikimet e ndryshimeve klimatike, si dhe rritjen e shpeshtësisë dhe intensitetit të përmbajtjeve të shpejta dhe thatësirave. Praktikë bujqësore dhe biodiversiteti janë veçanërisht të ndjeshme ndaj ndryshueshmërisë klimatike, ndërsa planifikimi për rreziqet e ardhshme në deltën e lumit Vjosa është i pamjaftueshëm, ku humbja e biodiversitetit, ndryshimet në përdorimin e tokës dhe erozioni mbeten çështje kritike. Sfidat sociale burojnë nga mungesa e kuptimit dhe angazhimit publik në adresimin e ndryshimeve klimatike, niveli i ulët i adoptimit të mjeteve alternative të jetesës si agroturizmi dhe bujqësia e qëndrueshme, si dhe ndërgjegjësimi i pamjaftueshëm i komuniteteve për rreziqet shëndetësore të lidhura me klimën, siç janë valët e të nxehtit.

Mangësitë institucionale dhe politike e përkeqësojnë situatën, duke përfshirë planet e fragmentuara dhe të vjetruara të përshtatjes ndaj klimës si në nivel lokal ashtu edhe kombëtar, mungesën e integritetit të strategjive të ndryshimeve klimatike në politikat e përgjithshme dhe trajnimet e pamjaftueshme të administratës publike dhe ekspertëve në përshtatjen dhe zbutjen e ndikimeve klimatike. Pengesat financiare dhe ekonomike gjithashtu kufizojnë përparimin, duke përfshirë mungesën e stimulave financiarë dhe kornizave rregullatore për të inkurajuar energjinë e rinovueshme dhe infrastrukturën e qëndrueshme, si dhe mbështetjen e tepruar të sektorit bujqësor të ndjeshëm ndaj klimës, krahas investimeve të kufizuara në alternativa ekonomike të qëndrueshme ndaj klimës.

Për të adresuar këto sfida, sistemet e përmirësuara të monitorimit u gjetën të nevojshme për të forcuar monitorimin hidrologjik dhe të ekosistemeve duke përdorur GIS dhe teknologjitë e sensorit në distancë, krahas bashkëpunimit me institucione akademike si Universiteti i Tiranës për të zgjeruar kapacitetet kërkimore. Duhet të nisin fushatat e ndërgjegjësimi dhe edukimit të komunitetit, duke synuar shkollat dhe komunitetet lokale në pellgun e Vjosës, me një strategji komunikimi publik që thekson përfitimet e përshtatjes klimatike. Përditësimet e politikave dhe legjislativë nevojiten urgjentisht për të rishikuar legjislacionin e vjetëruar për infrastrukturën urbane, si sistemet e kullimit të ujërave të stuhisë, dhe për të harmonizuar strategjitë sektoriale dhe ndërsektorale me qëllimet kombëtare të klimës për të siguruar koherencë dhe zbatim efektiv. Planet lokale të veprimit duhet të zhvillohen për të gjithë basenin e Vjosës, duke integruar instrumente financiare si stimul për adoptimin e energjisë së rinovueshme dhe praktikë të qëndrueshme, dhe duke ofruar ulje taksash dhe mbështetje për teknologjitë e ndërtimit miqësore me mjedisin, si betoni i përhershëm. Ngritja e kapaciteteve dhe trajnimi duhet të fokusohen në pajisjen e qeverisjes vendore dhe agjencive mjedisore me aftësitë për të zbatuar masa efektive përshtatjeje, të mbështetura nga shpërndarja e manualeve praktike, miqësore për përdoruesit për zbutjen dhe përshtatjen e klimës. Promovimi i zgjidhjeve të bazuara në natyrë dhe i qëndrueshëm është gjithashtu thelbësor, duke përfshirë inkurajimin e agroturizmit si një alternativë ekonomike e qëndrueshme ndaj bujqësisë vulnerabël dhe miratimin e zgjidhjeve të bazuara në natyrë për menaxhimin e përmbajtjeve dhe ruajtjen e biodiversitetit. Kjo qasje e integruar synon të zbusë rreziqet klimatike, të mbrojë biodiversitetin dhe të rrisë elasticitetin socio-ekonomik në pellgun e Vjosës, duke kontribuar në angazhimet kombëtare dhe ndërkombëtare të Shqipërisë për klimën.

Si një nga vërejtjet përmbyllëse dhe përveç lidhjes shkencë-vendimmarrës-shoqëri civile, [projekti ESPID](#) ka kontribuar gjithashtu [në ndërtimin e marrëdhënieve ndërmjet aktorëve ndërkufitarë midis Shqipërisë dhe Greqisë](#), veçanërisht në nivel lokal. Ky shkëmbim përbën një bazë të mirë për përmirësimin e modeleve të qasjeve ndaj qeverisjes nëpërmjet përshtatjes së modeleve të zbatuara nga çdo vend. Kështu, ky raport mund të shërbejë edhe si një burim i mirë informacioni për pjesën greke të lumit në drejtim të ndërmarrjes së politikave që do të minimizonin presionet me origjinë ndërkufitare. Dhe së fundi, përfshirja e komunitetit lokal dhe nxitja e zhvillimit të qëndrueshëm janë faktorë kyç. Promovimi i praktikave të qëndrueshme bujqësore dhe përfshirja e komuniteteve lokale në proceset vendimmarrëse të ruajtjes kanë potencialin për të rritur efikasitetin e rezultateve të ruajtjes.

Përmbytjet dhe Menaxhimi i Rrezikut nga Përmbytjet në Basenin e Vjosës

Prof. Asoc. Klodian Skrame
(Universiteti Politeknik i Tiranës)

1.1 Hyrje

Ndryshimet klimatike dhe zhvillimet socio-ekonomike po rrisin frekuencën dhe ashpërsinë e përmbytjeve. Menaxhimi i përmbytjeve është njohur gjerësisht si një mënyrë efektive për të zvogëluar pasojat negative dhe për të krijuar një qasje më të qëndrueshme dhe elastike ndaj përmbytjeve. Në dekadën e fundit, kërkimi mbi përmbytjet ka kaluar nga kontrolli i përmbytjeve në menaxhimin e rrezikut të përmbytjeve dhe më pas në menaxhimin e reziliencës ndaj përmbytjeve.

Zgjidhjet e bazuara në natyrë për përmbytjet mund të përqendrohen në përdorimin e proceseve natyrore dhe ekosistemeve për të zbutur ndikimet e përmbytjeve, për të rritur reziliencën dhe për të përmirësuar mirëqenien e komuniteteve. Disa nga qasjet kryesore përfshijnë: i) Rikthimin e kënetave, ii) Ripyllëzimin dhe pyllëzimin, iii) Infrastrukturën e gjelbër, iv) Rikthimin e luginave të përmbytura, v) Menaxhimin e tokës, vi) Bufferat natyrorë, vii) Angazhimin dhe edukimin e komunitetit. Zbatimi i këtyre zgjidhjeve jo vetëm që ndihmon në reduktimin e rreziqeve nga përmbytjet, por gjithashtu përmirëson biodiversitetin, mbron ekosistemet dhe rrit qëndrueshmërinë e përgjithshme të komunitetit ndaj ndryshimeve klimatike. Në këtë raport, ne paraqesim gjithashtu një përmbledhje të detajuar të fushës së kërkimeve mbi përmbytjet dhe shqyrtojmë përkufizimin e rrezikut, metodat e analizës së rrezikut, menaxhimin e përmbytjeve, menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, qëndrueshmërinë ndaj përmbytjeve dhe strategjitë përkatëse të zbatimit. Arrijmë në përfundimin se integrimi i konceptit të qëndrueshmërisë në kuadrin e menaxhimit të rrezikut është një qasje më e mirë për drejtimet e ardhshme të menaxhimit të përmbytjeve. Si pasojë, zgjedhjet dhe vendimet e duhura përpara katastrofës, gjatë katastrofës dhe pas saj do të reduktojnë në mënyrë efektive pasojat negative duke përdorur teorinë e rrezikut, qëndrueshmërisë dhe qëndrueshmërisë mjedisore.

Ky studim bazohet në një analizë të detajuar bibliografike të fjalëkyçeve, termave dhe periudhave kohore në fushën e kërkimeve mbi përmbytjet. Ai ofron një perspektivë të re mbi kërkimet përmbytjeve në pellgun e lumit Vjosa, duke shqyrtuar të dhënat ekzistuese dhe të reja.

1.2 Përmbytjet dhe Menaxhimi i Rrezikut nga Përmbytjet

Përmbytjet katastrofike, të shkaktuara pjesërisht nga urbanizimi i shpejtë dhe ngjarjet ekstreme të motit, kanë shkaktuar miliona viktima dhe vazhdojnë të shkaktojnë dhjetëra miliarda dollarë humbje të drejtpërdrejta ekonomike çdo vit. Sidomos në kontekstin e ngrohjes globale, këto humbje do të vazhdojnë të rriten në të ardhmen, pasi intensiteti dhe frekuenca e reshjeve ekstreme do të shtohen, dhe popullsia e ekspozuar ndaj fatkeqësive të lidhura me ujin do të rritet. Akoma më keq, përmbytjet lumore, përmbytjet e rrufeshme, përmbytjet urbane dhe përmbytjet bregdetare mund të ndodhin njëkohësisht, duke shkaktuar përmbytje të ndërlikuara si pasojë e rrjedhës ekstreme të lumenjve, reshjeve të dendura dhe dallgëve të fuqishme nga stuhitë. Identifikimi i zonave në rrezik nga përmbytjet lumore, urbane dhe bregdetare është një proces i ndërlikuar, pasi shkaqet e këtyre ngjarjeve mund të ndryshojnë. Megjithatë, dihet që rreziku nga përmbytjet rritet me ndryshimet klimatike, rritjen e popullsisë dhe shtimin e pasurive ekonomike, ai mbetet dinamik dhe ndryshon vazhdimisht si pasojë e ndryshimeve në kushtet e sipërfaqes së tokës.

Hulumtimet e mëparshme kanë treguar nevojën urgjente për të trajtuar përmbytjet, dhe është thelbësore të zhvillohen strategji të ardhshme për menaxhimin e tyre për të reduktuar pasojat negative dhe për t'u përballur me lloje më komplekse të përmbytjeve. Shumë vende kanë zbatuar një sërë praktikash për menaxhimin e ujërave të shiut dhe fatkeqësive nga përmbytjet. Për shembull, infrastruktura e gjelbër (IG), zhvillimi me ndikim të ulët (LID) dhe praktikat më të mira të menaxhimit (PMM) janë zbatuar në Shtetet e Bashkuara; sistemet e qëndrueshme të drenazhimit urban (SUDS) në Mbretërinë e Bashkuar; dizajni urban i ndjeshëm ndaj ujit (WSUD) në Australi; dhe programet e dizajnit dhe zhvillimit urban me ndikim të ulët (LIUDD) në Zelandën e Re. Ndoshta projekti më ambicioz dhe me ndikimin më të madh ka qenë Programi Delta në Holandë, i zbatuar midis viteve 2006 dhe 2015. Ky projekt synonte të krijonte "hapësirë për lumenjtë" si dhe të ofronte përfitime shtesë. Ai u zhvillua për të përballuar përmbytjet gjithnjë e më të rënda si një metodë më e qëndrueshme sesa masat tradicionale të digave në Holandë dhe ka rezultuar i suksesshëm në uljen e rrezikut nga përmbytjet. Për më tepër, Bashkimi Evropian përcaktoi konceptin e zgjidhjeve të bazuara në natyrë (NBS), vlerësoi efektivitetin e projekteve NBS dhe tregoi se ato kanë efekte pozitive në reduktimin e rrezikut nga përmbytjet dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike. Megjithatë, mungesa e të dhënave afatgjata për cilëndo nga këto qasje e ka bërë të pamundur konfirmimin e plotë të rezultateve.

Në vitin 2012, Kina propozoi konceptin e "qytetit sfungjer", i cili synon të përshtatet me ndryshimet mjedisore dhe të rrisë qëndrueshmërinë e qyteteve për t'u përballur me fatkeqësitë natyrore të shkaktuara nga reshjet e dendura si pasojë e ndryshimeve klimatike. Ndërtimi i një qyteti sfungjer është një proces afatgjatë dhe kërkon një investim fillestar të lartë, por studimet e mëparshme kanë treguar se kjo qasje mund të ndihmojë në mënyrë efektive në zbutjen e përmbytjeve urbane.

Në historinë e shkëmbimit ndërkombëtar dhe përcaktimit të standardeve, Konferenca Ndërkombëtare për Menaxhimin e Përmbytjeve (ICFM) evoluoi nga Simpoziumi Ndërkombëtar mbi Mbrojtjen nga Përmbytjet (ISFD), që kishte si qëllim diskutimin e

çështjeve të lidhura me përmbytjet. Ndryshimi i emrit nga “Mbrojtje” në “Menaxhim” pasqyroi zhvendosjen e fokusit nga mbrojtja dhe kontrolli i përmbytjeve drejt menaxhimit të tyre, gjatë periudhës 2000–2005; tema e dy konferencave të para ishte mbrojtja nga përmbytjet, por në konferencën e tretë fokusi u zhvendos nga mbrojtja te menaxhimi.

Nga konferenca e katërt deri te konferenca e tetë, koncepti i menaxhimit të përmbytjeve ndryshoi nga qasja e bazuar në cenueshmëri dhe rrezik në atë të bazuar në rrezik dhe qëndrueshmëri. Në konferencën e nëntë ndodhi një ndryshim i mëtejshëm, nga menaxhimi i përmbytjeve i bazuar në rrezik dhe qëndrueshmëri drejt menaxhimit të integruar të qëndrueshmërisë dhe përmbytjeve të qëndrueshme.

Shqipëria, e vendosur në Ballkanin Perëndimor, është një vend i prirur ndaj fatkeqësive natyrore. Ajo renditet si një nga vendet me rrezikun më të lartë ekonomik nga ngjarjet natyrore.

1 Gjatë disa dekadave të fundit, mesatarisht, Shqipëria është goditur nga një ngjarje gjeologjike madhore në vit. Ndikimi i fatkeqësive në Shqipëri përkeqësohet ndjeshëm nga niveli relativisht i lartë i varfërisë, mungesa e mirëmbajtjes së infrastrukturës, praktikat e pasigurta të ndërtimit dhe përdorimit të tokës, të lidhura me urbanizimin e shpejtë, shfrytëzimin e burimeve natyrore (mbikullotja e kullotave, shfrytëzimi i tepruar i pyjeve dhe shtratit të lumenjve, etj.), si dhe disa pasoja të tjera të tranzicionit nga një ekonomi e centralizuar në një ekonomi të hapur të tregut. Nga pikëpamja gjeologjike, Shqipëria është një territor i ri dhe shumë dinamik, dhe është shumë e ndjeshme ndaj rreziqeve gjeologjike dhe hidro-gjeologjike si: përmbytjet, shirat e rrëmbyeshëm, erozioni lumor dhe erozioni bregdetar, të cilët mbulojnë pothuajse të gjithë territorin. Për shkak të këtyre kushteve, humbjet mesatare vjetore përbëjnë rreth 2.5% të PBB-së së saj.

2 Përmbytjet përfaqësojnë një fenomen shumë të shpeshtë në Pellgun e Lumit Vjosa (në vijim PLV). Lumi Vjosa karakterizohet nga përmbytje të mëdha, me prurje që variojnë nga 2000 deri në 3000 m³/s në pjesën e sipërme dhe nga 5000 deri në 6000 m³/s në pjesën e poshtme. Sipas të dhënave të disponueshme, janë vëzhguar 11 përmbytje madhore, secila prej të cilave ka shkaktuar dëme të konsiderueshme në pronat private. Disa nga më të rëndësishmet përfshijnë përmbytjet e viteve 1860, 1865, 1867, 1868, 1869, 1870 dhe 1871. Megjithatë, përmbytjet më të mëdha dhe më katastrofike kanë ndodhur në vitet: 1971, 1980, 1997, 2015, 2017 dhe e fundit në janar 2021, kur ujërat përmbytën zonën pranë grykëderdhjes së lumit për disa ditë. Këto përmbytje ishin më shkatërrueset, duke mbytur shumë bagëti, përmbytur mijëra ndërtesa dhe dëmtuar qindra biznese, duke mbuluar tërësisht lagunat dhe fushat bujqësore pranë grykëderdhjes së lumit.

Gjatë përmbytjes së 31 dhjetorit 1970 – 1 janarit 1971, ujërat e lumit Vjosa/Aoos dolën nga shtrati në shumë vende dhe përmbytën fshatrat Mifol dhe Novoselë. Për më tepër, reshjet intensive të shiut shkaktuan shumë rrëshqitje dheu. Në lagunën bregdetare të Nartës, sasi të mëdha uji depërtuan brenda, duke shkaktuar ndryshime të mëdha në përmbytjen e kripës, oksigjenit dhe sedimentit.

Megjithatë, një nga përmbytjet më të mëdha të lumit Vjosa/Aoos ishte ajo e shkurtit 2015. Për shkak të reshjeve intensive (mbi 150 mm/24 orë), shumë bashki dhe fshatra në Pellgun e Lumit Vjosa u përmbytën. Lumi përmbyti pothuajse të gjithë seksionin e poshtëm të pellgut. Përmbytjet shkaktuan dëmtime dhe në disa raste shkatërrime të 1700 ndërtesave (shumica pranë shtratit të lumit), 16 shkollave, 10 urave, rreth 300 bizneseve të dëmtuara rëndë, mbytjen e shumë bagëti, evakuimin e qindra familjeve dhe përmbytjen e rreth 13,000 hektarëve tokë (shumica tokë bujqësore).

Sipas gradientit dhe karakteristikave të përmbytjeve, pothuajse të gjitha përmbytjet e Vjosës mund të kategorizohen si “Përmbytje të Papritura” (Flash Floods). Përmbytjet e papritura mund të kenë origjinë të ndryshme, por kryesisht lidhen me reshje ekstreme shiu të shkaktuara nga stuhitë. Intensiteti i reshjeve, vendndodhja dhe shpërndarja e tyre, përdorimi i tokës, topografia, llojet dhe dendësia e vegjetacionit, përbërja e tokës dhe përmbytja e saj me lagështi ndikojnë së bashku në shpejtësinë me të cilën mund të ndodhin përmbytjet e papritura dhe vendndodhjen e tyre.

Një veçori tjetër e rëndësishme hidrologjike është se përmbytjet e papritura zakonisht shfaqin efekte minimale të zvogëlimit në rrjedhën e poshtme (redukon fluksin maksimal). Në fakt, mund të ndodhë e kundërta. Për më tepër, përmbytjet e papritura zhvillohen aq shpejt në mjediset malore, sa që njerëzit shpesh gjenden të papërgatitur. Në disa raste, uji mund të rritet në mënyrë të menjëhershme, duke bllokuar individët ose duke shkaktuar dëme materiale pa lënë kohë për masa mbrojtëse të mjaftueshme. Në Pellgun e Lumit Vjosa, përmbytjet e papritura përkeqësohen më tej nga ndikimet e ndryshimeve klimatike, degradimi mjedisor dhe urbanizimi në rritje.

Për më tepër, si një aspekt dytësor, por i rëndësishëm për shkak të mundësisë së rimbushjes nga rrjedhat e përmbytjeve, aktivitetet njerëzore, veçanërisht ato të lidhura me vendimmarrjen e dobët në menaxhimin e lumenjve dhe shfrytëzimin e burimeve natyrore, si nxjerrja e pakontrolluar e sedimenteve nga shtrati i lumit, kanë pasur dhe vazhdojnë të kenë një ndikim negativ në morfologjinë e shtratit të lumit Vjosa dhe degëve të tij.

1.3 Politikat dhe Kuadri Ligjor

Korniza ligjore për përmbytjet dhe menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet bazohet në:

- 1 VKM nr. 835, datë 3 dhjetor 2004 – Plani Kombëtar i Emergjencave Civile
- 2 Ligji nr. 45/2019 për Mbrojtjen Civile
- 3 Drafti i Strategjisë Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë (SKZRF 2023–2030)

Sipas Strategjisë Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë (SKZRF), institucionet përgjegjëse për menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, vërshimet e ujit dhe çarjet e digave janë: Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural, e mbështetur nga bashkitë përkatëse dhe Institucionet e Prefekturave të Qarqeve, si dhe Instituti i Gjeoshkencave në Universitetin Politeknik të Tiranës (UPT). Instituti i Gjeoshkencave është aktori kryesor që zbulon, monitoron, analizon, parashikon, shpërndan dhe komunikon informacionin e paralajmërimit në kohë për përmbytjet e mundshme. Për të forcuar dhe rritur nivelin e menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet, Shqipëria po harton një dokument të Planit të Menaxhimit të Rrezikut nga Përmbytjet, i cili përbëhet nga 3 komponentë:

- 1 Vlerësimi Paraprak i Rrezikut nga Përmbytjet, i cili çon në identifikimin e zonave me rrezik të mundshëm për përmbytje ose ku përmbytjet ka gjasa të ndodhin;
- 2 Hartat e rrezikut dhe hartat e rrezikut nga përmbytjet;
- 3 Planet e menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet.

Objektivat kryesore për mbrojtjen nga përmbytjet që duhet të arrihen brenda një periudhe 9-vjeçare, sipas autorëve të SKZRF 2023–2030, janë:

- 1 Ulja e dëmeve nga përmbytjet me më pak se 50% krahasuar me vitet e fundit;
- 2 Rehabilitimi dhe modernizimi i infrastrukturës së prekur dhe i zonave me rrezik shembjeje;
- 3 Ndërtimi i veprave të reja mbrojtëse aty ku është e nevojshme;
- 4 Trajnimi i personelit të institucioneve përgjegjëse për ujitjen dhe kullimin në lidhje me monitorimin, projektimin, ndërtimin dhe riparimin e infrastrukturës mbrojtëse;
- 5 Forcimi i kapaciteteve të reagimit ndaj përmbytjeve të forcave operacionale.

SKZRF 2023–2030 parashikon disa Projekte Strategjike të lidhura me përmbytjet, paralajmërimet e hershme, vërshimet e ujit dhe çarjet e digave, një pjesë e mirë e të cilave janë planifikuar edhe në pellgun ujëmbledhës të Vjosës.

1.4 Analiza GAP (Analiza GAP)

Në përgjithësi, vlerësimi i rrezikut nga fatkeqësitë natyrore përfshin qasje cilësore, gjysmë-sasiore dhe sasiore. Rezultati i vlerësimit cilësor tregon madhësinë relative të rrezikut nga fatkeqësia natyrore, si p.sh. rrezik zero, rrezik i ulët, rrezik mesatar dhe rrezik i lartë. Rezultati i vlerësimit gjysmë-sasior mund të shprehet si shumëzim i shkallës së frekuencës dhe shkallës së pasojave.

Vlerësimi sasiore shndërron rezultatin e humbjes në një vlerë monetare për të përcaktuar humbjen e pritshme, si p.sh. humbja vjetore e pritshme (EDA) ose humbja kumulative. Për të matur me saktësi ndikimin e përmbytjeve në shoqëritë dhe ekonomitë njerëzore, vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet ka kaluar nga qasja cilësore në atë sasiore.

Në varësi të nevojave kërkimore, vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet mund të zgjedhë shkallën e hulumtimit (p.sh., globale, kombëtare, rajonale, qytet, komunitet). Kur kryhet një vlerësim i tillë, ai mund të bëhet për vite të ndryshme për të vëzhguar ndryshimet e rrezikut të përmbytjeve me kalimin e kohës. Për më tepër, ai mund të vlerësohet sipas skenarëve të veçantë, si skenarët e periudhave të kthimit të përmbytjeve, skenarët e zhvillimit shoqëror dhe skenarët e përshtatjes ndaj përmbytjeve.

Shprehjet më të përdorura në modelet e vlerësimit të rrezikut janë (Figura 1):

$$\text{Rreziku} = \text{Rreziku Natyror (Hazard)} \times \text{Ekspozimi (Exposure)} \times \text{Vulnerabiliteti (Vulnerability)}$$

Vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet në bazë të rrezikut natyror, ekspozimit dhe vulnerabilitetit merret me marrëdhënien mes përmbytjeve dhe njeriut. Kjo qasje mund të identifikojë masa më efektive kundër këtyre tre komponenteve për reduktimin e rrezikut nga fatkeqësitë. Metodatat tradicionale përfshijnë një metodë vlerësimi të mundësisë së bazuar në të dhënat historike, vlerësimin gjithëpërfshirës të rrezikut nga përmbytjet, vlerësimin e rrezikut nga përmbytjet duke integruar monitorimin nga distanca dhe Sistemin e Informacionit Gjeografik (GIS), si dhe modelin konceptual të Burimit–Kalimi–Pranimi (Source–Pathway Receptor). Sot, në erën e të dhënave të mëdha dhe sintetizimit të qasjeve të integruara për vlerësimin e rrezikut nga përmbytjet, qasja e vlerësimit të rrezikut është gjithnjë e më shumë orientuar drejt metodave të bazuara në skenarë. Një sintetizë e qasjeve të vlerësimit të rrezikut nga përmbytjet përfshin tre treguesit e rrezikut, ekspozimit dhe vulnerabilitetit.

Vlerësimi i rrezikut nga përmbytjet në bazë të skenarëve kërkon

- 1 një model hidrodinamik
- 2 simulimin e dëmeve nga përmbytjet.

1.4.1 Modelet hidrologjike dhe hidraulike të bazuara në analizën e rrezikut

Një model hidrologjik përdoret për të simuluar procesin e rrjedhës dhe bashkimit të një pellgu. Ai mund të simulojë procesin e rrjedhës së reshjeve nga burimi për të marrë proceset e rrjedhës dhe vlerat e kulmeve të rrjedhjes së seksioneve të ndryshme të lumenjve, por nuk mund të përcaktojë elementët hidraulikë të lumit ose gamën e përmblyjes së pellgut të gjithë. Modeli hidrodinamik mund të simulojë evolucionin e përmblyjeve dhe mund të reflektojë drejtpërdrejt gamën dhe thellësinë e përmblyjes në formën e një harte përmblyjeje të pellgut, por nuk mund të simulojë procesin hidrologjik nga burime të tilla si reshjet, avullimi, ose rrjedhja.

Pasi të lidhen modeli hidrologjik me modelin hidrodinamik, procesi i rrjedhjes i seksionit të kanalit i simuluar nga modeli hidrologjik mund të përdoret si input për kushtet kufitare upstream të modelit hidrodinamik, i cili reflekton ndryshimin e rrjedhës në pellg dhe procesin evolucionar të rrjedhës në lumë.

1.4.2 Modeli i vlerësimit të dëmeve të bazuar në analizën e vulnerabilitetit dhe ekspozimit

Modeli i vlerësimit të dëmeve përdoret zakonisht për të vlerësuar kostot e dëmeve nga fatkeqësitë e përmblyjeve. Anketa dhe funksionet e dëmit në faza janë dy metodat kryesore për kryerjen e vlerësimeve të dëmeve nga përmblyjet. Anketa është një metodë e besueshme, por është e shtrenjtë në aspektin e financimeve dhe kohës. Prandaj, metoda e funksionit të dëmit në faza është përdorur më gjerësisht se anketa për të vlerësuar dëmet nga përmblyjet.

Metoda e funksioneve të dëmit në faza përfshin katër procedura kryesore:

- 1 Identifikimi i elementeve të ekspozuara dhe mbledhja e të dhënave përkatëse socio-ekonomike;
- 2 Llogaritja e vlerës së aseteve të ekspozuara në secilën njësi;
- 3 Ndërtimi i kurbës së dëmit në faza sipas thellësisë së përmblyjes dhe shkallës së humbjes së receptorëve;
- 4 Llogaritja e dëmit të drejtpërdrejtë në para sipas kurbës së dëmit dhe vlerës së aseteve në secilën njësi.

Një kurbë dëmi në faza përshkruan ndryshimin e fraksionit të dëmit të llojeve të ndryshme të receptorëve, me ndryshimin në thellësinë e përmblyjes. Megjithatë, lidhja midis thellësisë së përmblyjes dhe fraksionit të dëmit është e pasigurt, pasi mund të ndryshojë nga rajoni në rajon. Është e vështirë të matet nëse kurba e dëmit përdoret në disa rajone, pasi kjo do të shtonte pasiguri shtesë në procesin e modelimit. Megjithatë, qasja e vlerësimit të rrezikut të përmblyjeve bazuar në skenarë mund të simulojë procesin dinamik të ndodhës së përmblyjeve dhe rezultatet e humbjeve të katastrofave në mënyrë të kuantifikuar, por për shkak të kërkesave të larta për të dhënat bazë, ajo paraqet vështirësi të mëdha operationale.

Menaxhimi i rrezikut të përmblyjeve

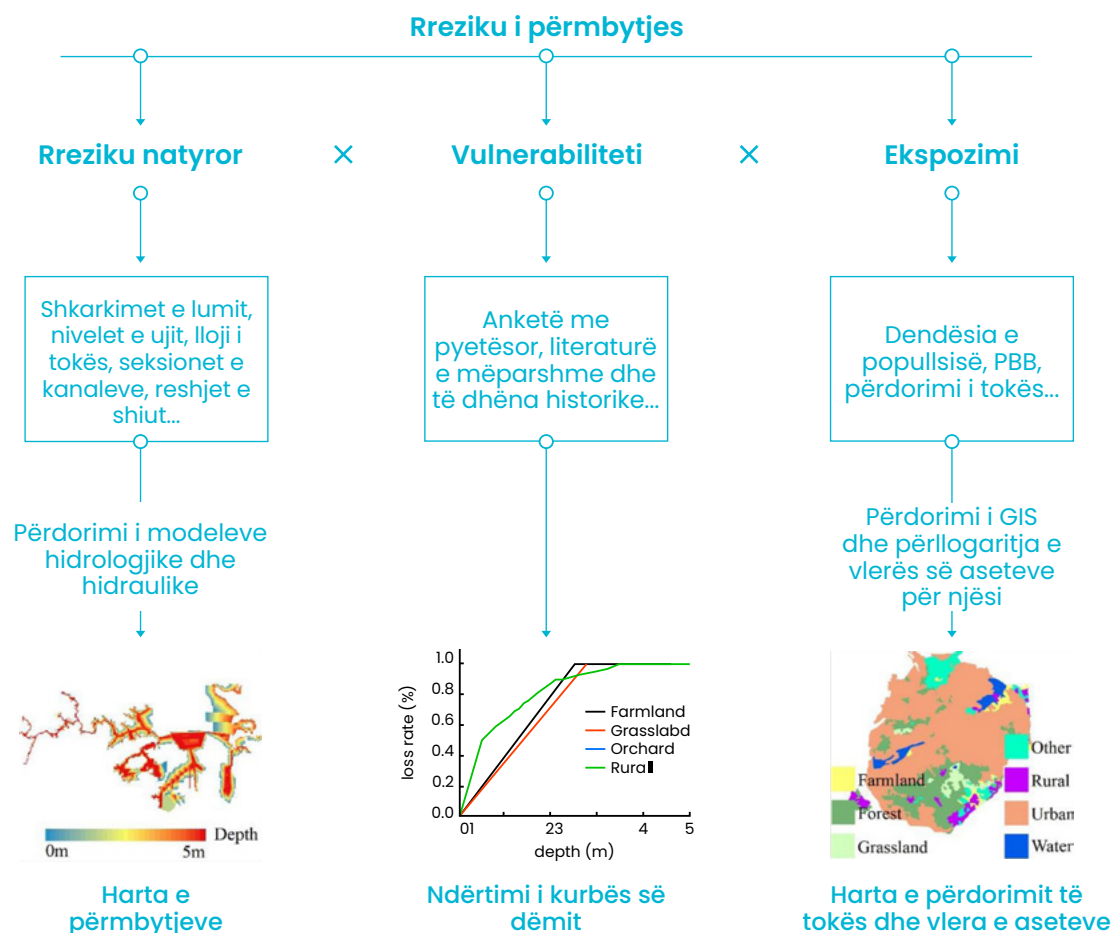
Menaxhimi i rrezikut të përmblyjeve do të thotë minimizimi i humbjeve të jetës dhe dëmeve ekonomike nga katastrofat e përmblyjeve ose reduktimi i mundësisë dhe pasojave të dëmshme të përmblyjeve. Menaxhimi i rrezikut të përmblyjeve përfshin jo vetëm zbatimin e masave strukturore për të reduktuar mundësinë e përmblyjeve (reduktimi i rrezikut), por edhe përdorimin e masave jo-strukturore për të zvogëluar sasinë e pasurive të ekspozuara dhe ndjeshmërinë e receptorëve.

Qëllimi i strategjive të menaxhimit të rrezikut të përmblyjeve është të arrijë katër qëllime:

- 1 Të reduktojë rrezikun për njerëzit dhe komunitetet
- 2 Të reduktojë rrezikun për dhe të promovojë ekonominë
- 3 Të promovojë mallrat dhe shërbimet e ekosistemit
- 4 Të promovojë mirëqenien sociale.

Disa literatura kanë përdorur tre elementët e rrezikut të përmblyjeve për të ofruar strategji të menaxhimit të rrezikut të përmblyjeve (IFRM), siç janë reduktimi i ekspozimit të njerëzve, ekonomisë dhe ekosistemit ndaj zonave të përmblytura dhe reduktimi i ndjeshmërisë së atyre që janë të ekspozuar ndaj përmblyjeve. Literatura të tjera kanë përdorur një kornizë menaxhimi të rrezikut të përmblyjeve (IFRM) për të ofruar strategji të menaxhimit të rrezikut të përmblyjeve (IFRMs), të cilat përfshijnë mbrojtjen nga përmblyjet, parandalimin e përmblyjeve, lehtësimin e përmblyjeve, përgatitjen për përmblyje dhe rikuperimin nga përmblyjet. Po ashtu, disa studime kanë propozuar strategji menaxhimi të rrezikut të përmblyjeve bazuar në modelin konceptual Source-Pathway-Receptor (Figura 1).

Figura 1: Korniza e qasjes së vlerësimit të rrezikut të përmbytjeve të bazuar në simulime

Menaxhimi i qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve

Qëndrueshmëria ndaj përmbytjeve

Rreziku i përmbytjeve po rritet me ndryshimet klimatike dhe zhvillimin socio-ekonomik. Prandaj, masat aktuale të menaxhimit të rrezikut të përmbytjeve nuk janë të mjaftueshme për t'u përballur me rrezikun e përmbytjeve të sotëm. Koncepti i qëndrueshmërisë është përdorur gjerësisht në literaturën akademike dhe dokumentet politike të kohëve të fundit. Qëndrueshmëria definohet si aftësia për t'u rikthyer pas një shqetësimi dhe për t'u kthyer në gjendjen e mëparshme, dhe adaptimi shpesh organizohet rreth qëndrueshmërisë.

Vlerësimi i qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve

Qëndrueshmëria ndaj përmbytjeve fokusohet në ndërtimin e indikatorëve të qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve dhe vlerësimin e saj, në literaturën kryesore. Vlerësimi kryesor i qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve bazohet në qasjen gjysmë-kualitative, për të zgjedhur sistemet e indikatorëve ose intervistat nga dimensionet e ndryshme dhe për të shprehur rëndësinë e qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve. Disa studime, të bazuara në metodat e vlerësimit të rrjetit analitik, kanë vlerësuar qëndrueshmërinë ndaj katastrofave përmbytjeve në Bazenin e Liqenit Chaohu, duke

zhvilluar një sistem indekse për vlerësimin e qëndrueshmërisë ndaj katastrofave përmbytjeve në rajon, dhe një sistem indekse të qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve që përfshin pesë dimensionet (natyrë, shoqëri, ekonomi, teknologji dhe menaxhim). Disa autorë kanë vlerësuar qëndrueshmërinë ndaj katastrofave përmbytjeve të bazuara në terminologjinë e paqartë të fjalëve dhe kanë theksuar se sistemi i indekseve të qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve përfshin pesë dimensionet—natyra, shoqëria, ekonomia, infrastruktura dhe menaxhimi. Kërkesat e tjerë kanë vlerësuar qëndrueshmërinë ndaj përmbytjeve në bazë të teorisë së qëndrueshmërisë (robustësia, shpejtësia, tepëria dhe burimet). Qëndrueshmëria mund të maten gjithashtu nga koha që një receptor ka nevojë për të u rikuperuar pas një goditjeje

Strategjitë e menaxhimit të qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve

Shumë projekte janë propozuar që fokusohen në ndërtimin e komuniteteve të qëndrueshme, qyteteve të qëndrueshme dhe zonave bregdetare të qëndrueshme. Projekti i Komuniteteve të Qëndrueshme, programi 100 Qytetet e Qëndrueshme dhe programi i Qyteteve Bregdetare të Qëndrueshme dhe të Qëndrueshme janë shembuj që janë zbatuar në disa vende. Disa institucione dhe grupe ndërkombëtare gjithashtu po ndihmojnë në ndërtimin e qyteteve të qëndrueshme. Shumica e strategjive të menaxhimit të qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve përdorin një kuadër qëndrueshmërie për të ofruar strategji menaxhimi. Kuadri i qëndrueshmërisë së komunitetit bazohet në katër komponentë kryesorë (aktivitete ekonomike, shërbime ekosistemi, infrastrukturë dhe ndërtesa, dhe veprimtari të komunitetit) dhe nënkategoritë e tyre, për të ofruar zgjidhje të detajuara për qëndrueshmërinë. Ky kuadër gjithashtu përcakton karakteristikat e qëndrueshmërisë (të vetëdijshëm, të larmishëm, të vetë-rregullueshëm, të integruar dhe adaptiv) si tregues të detajuar dhe ofron strategji qëndrueshmërie për çdo tregues. Zgjidhjet e qëndrueshmërisë mund të sjellin shpejt infrastrukturën, si ndërtesat, në gjendjen e saj fillestare (para katastrofës), dhe komuniteti/qyteti gjithashtu mund të rimëkëmbet shpejt, ndoshta duke arritur një gjendje më të mirë se ajo para katastrofës.

Në përgjithësi, duhet të shpjegohet ndryshimi midis qëndrueshmërisë së infrastrukturës dhe qëndrueshmërisë së komunitetit/qytetit. Për këtë, një ngjarje shkatërruese mund të ndahet në tre faza:

- 1** Para shpërthimit
- 2** Gjatë shpërthimit
- 3** Pas shpërthimit

Kur ndodhin ngjarje shkatërruese, infrastruktura ka katër veti qëndrueshmërie, të cilat janë të definuara si 4R: Forca, Redundanca, Burimet, dhe Shpejtësia, ndërsa një komunitet/qytet ka pesë veti qëndrueshmërie: Forca, Redundanca, Shpejtësia, Burimet dhe Adaptiviteti. Ngjashmëria midis këtyre dy llojeve të karakteristikave të qëndrueshmërisë—inxhinierike dhe të komunitetit/qytetit—është se sistemi mund të përjetojë një shqetësim dhe ende të mbajë kontrollin e funksionit dhe strukturës së tij. Disa infrastruktura, si ndërtesat dhe rrugët, etj., bien nën kategorinë e qëndrueshmërisë inxhinierike. Kur ndodhin ngjarje shkatërruese, qëndrueshmëria inxhinierike do të mundësojë që infrastruktura të rikthehet në gjendjen e saj fillestare brenda një periudhe kohore të caktuar. Nga ana tjetër, komunitetet dhe qytetet bien nën kategorinë e qëndrueshmërisë socio-ekologjike; pas një shqetësimi, ato do të arrijnë një ekuilibër të ri brenda një periudhe kohore të caktuar. Pasi funksionimi i një qyteti përfshin

ndërveprimin e njeriut me sistemet natyrore, një sistem i tillë mund të mësojë nga katastrofat e kaluara dhe të përmirësojë aftësinë e tij për t'u adaptuar me katastrofat, duke krijuar një ekuilibër të ri që do të jetë më i mirë se gjendja fillestare e sistemit të qytetit të qëndrueshëm.

Analiza e sintezës së ofruar ofron një vështrim të ri mbi trendet e kërkimit për përmbytjet, duke shqyrtuar kufijtë aktualë të kërkimit për Shqipërinë dhe duke treguar qartë një afat kohor për kërkimin mbi përmbytjet. Kjo do të ndihmojë palët e interesuara të kuptojnë avantazhet e strategjive të ndryshme të menaxhimit tradicional të përmbytjeve, menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet dhe qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve. Hapi tjetër për palët e interesuara është përballja me klimën e pasigurt, shmangia e katastrofave të shkaktuara nga njeriu dhe ndërtimi i komuniteteve, qyteteve dhe baseneve më të qëndrueshëm. Ky studim sugjeron masa për adaptimin dhe mitikimin e përmbytjeve së bashku me integrimin e dy strategjive të menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet dhe qëndrueshmërisë ndaj përmbytjeve, për të reduktuar në mënyrë efektive pasojat e lidhura me ujin.

Fatkeqësisht, më shumë se gjysma e popullsisë shqiptare jeton shumë pranë zonave të grykave të lumenjve, ku rreziku i përmbytjeve është shumë i lartë (sasi të larta shkarkimi dhe shpejtësi të ulëta të rrjedhjes, duke çuar në një kapacitet më të ulët shkarkimi në kanal). Sipas analizës më të fundit, është e qartë se shumë zona përgjatë lumit Vjosa përballen me rreziqe të mëdha nga përmbytjet. Figurat 2, 3, 4 dhe 5 ilustrojnë zonat më të cënueshme brenda bashkive të Përmetit, Gjirokastrës, Vlorës dhe Tepelenës.

Legjenda

■ Digat e mëdha, 2021

Ligatinë

Rrjedhje ujore

■ Përrua

■ Kanal

■ Lumë

■ Liqen

■ Rezervuar

Rrjeti i rrjedhës ujore

— Përrua

— Kanal

Rendi 3 (Kufi Bashki)

Rendi 2 (Kufi Qarku)

Zona me rrezik
përmbytje

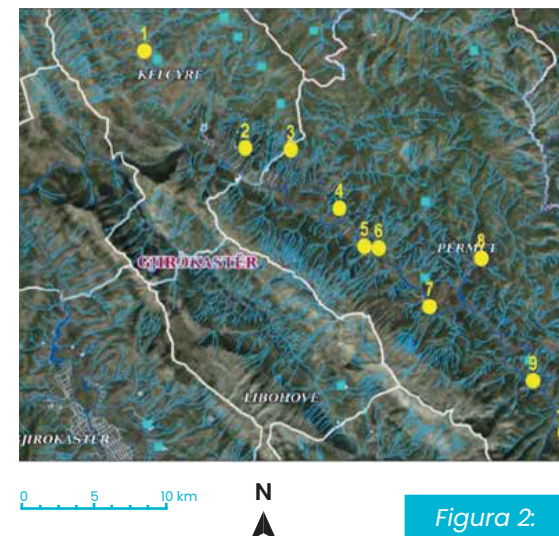

Figura 2:

Zona të përmbytura në Bashkinë e Përmetit:

1. Ura e Grykabardhës – Lumi Dëshnica, 2. Rezervuari Variboti – Lumi Shtika, 3. Rezervuari Pacomi, 4. Fshati Kosinë, 5. Pasarela e Buallit, 6. Parku i Autobusëve të Përmetit, 7. Bredhi i Badlonjës, 8. Langarica, 9. Ura e Dracovës dhe 10. Çarshova.

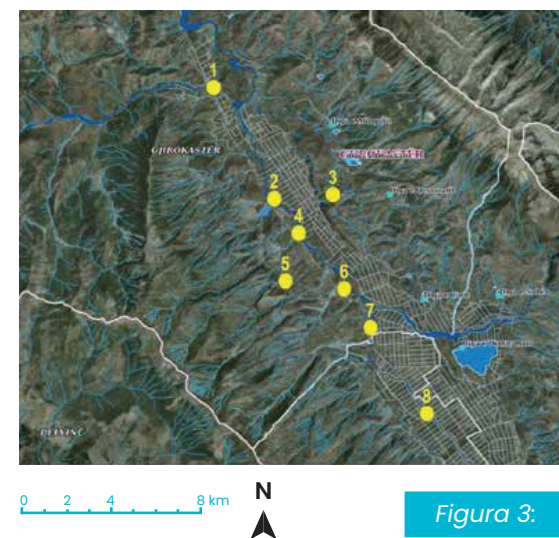

Figura 3:

Zona të përmbytura në Bashkinë e Gjirokastrës: 1. Ura e Kardhiqit, 2. Virua, 3. Kthesa e Aznakut, 4. Ura e lumit, 5. Përroi i Cullës, 6. Varrezat, 7. Kordhoca dhe 8. Dropulli i Poshtëm

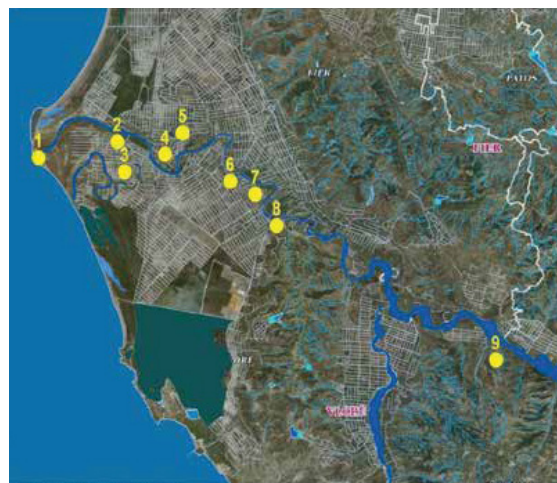

Figura 4:

Zona të përmbytura në Bashkinë e Vlorës:
Seksioni i Selenicës – Deti Adriatik: 1. Delta, 2. Dëllënje, 3. Zhukë, 4. Pishë Poro, 5. Bishan, 6. Fitore, 7. Novoselë, 8. Mifol dhe 9. Bashkia e Selenicës. Buzë lumit, pjesa ku Lumi Vjosa takohet me Detin Adriatik, ka nevojë për pastrim dhe mirëmbajtje për të lejuar që lumi të komunikojë me detin

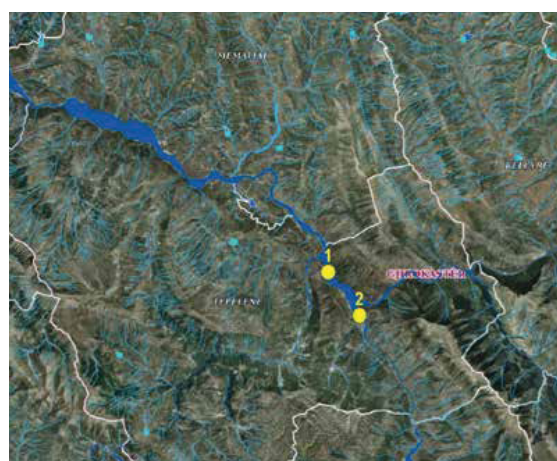

Figura 5:

Zona të përmbytura në Bashkinë e Tepelenës: Ura e Gurëzit dhe Ura e Leklit

Legjenda

■ Digat e mëdha, 2021

Ligatinë

Rrjedhje ujore

- Përrua
- Kanal
- Lumë
- Liqen
- Rezervuar

Rrjeti i rrjedhës ujore

- Përrua
- Kanal

Rendi 3 (Kufi Bashki)

Rendi 2 (Kufi Qarku)

Zona me rrezik përmbytje

1.5 Menaxhimi për zgjidhjen e çështjes

Çështja 1

Sipas SKZRF 2023–2030, ka një nevojë për modernizimin dhe rehabilitimin e rrjetit të stacioneve meteorologjike, mirëmbajtjen e rregullt të pajisjeve, lidhje të besueshme të internetit, stafe të kualifikuara të reja, si hidrologë dhe meteorologë, dhe digjitalizimin e të dhënave për të përmirësuar Sistemin e Paralajmërimit të Hershëm të Shqipërisë.

Masa 1

Instalimi i stacioneve digjitalo-hidrometeorologjike të aksesueshme nga të gjitha institucionet dhe rritja e kapaciteteve teknike dhe operative Përveç kësaj, sipas SKZRF 2023–2030, kapacitetet teknike dhe operative të institucioneve shqiptare për parashikimin, monitorimin dhe paralajmërimin e të dhënave hidrometeorologjike ende konsiderohen të pamjaftueshme. Instalimi i stacioneve digjitalo-hidrometeorologjike do të përmirësonte jo vetëm menaxhimin e përmbajtjeve dhe parandalimin e dëmeve, por gjithashtu do të ndihmonte në njohjen e sasive të ujit që kalojnë nëpër basenin e lumit Vjosa (VRB). Ky përmirësim do të mundësojë që të dhënat të jenë më të sakta dhe të disponueshme në kohë reale për të gjitha institucionet e përfshira, duke u siguruar një menaxhim më efikas dhe më të koordinuar të rrezikut nga përmbajtjet. Ndryshimet klimatike do të zgjatnin periudhat e tashme të thata, duke i shoqëruar ato me periudha të shkurtra me reshje intensive shiu. Njohuria dhe menaxhimi i duhur i ujit në basenin e lumit Vjosa do të ndihmojë në zhvillimin e qëndrueshëm të zonave dhe në sigurinë e përdorimit të duhur të tokës. Menaxhimi efikas i burimeve ujore, përmes mbledhjes dhe analizimit të të dhënave të sakta hidrometeorologjike, është çelësi për të parashikuar dhe menaxhuar me sukses këto ndryshime klimatike dhe për të mbrojtur ekosistemet dhe ekonominë e rajonit nga pasojat e mundshme.

Masa 2

Aspekti më i rëndësishëm do të ishte ndarja e të dhënave. Të gjitha të dhënat e mëparshme hidrometeorologjike, së bashku me të dhënat e reja që mbledhen nga stacionet e reja hidrometeorologjike, duhet të jenë të disponueshme publikisht pa asnjë kufizim, veçanërisht për institucionet kërkimore. Të dhënat mund të menaxhohen dhe sigurohen nga një institucion përgjegjës, si IGJEO (Instituti i Gjeoshkencave, Energjisë, Ujit dhe Mjedisit), që do të garantojë transparencën dhe aksesin e të dhënave për kërkime dhe analizë të mëtejshme.

Çështja 2

Zgjidhje afatgjata për sigurinë dhe zhvillimin e qëndrueshëm

Masa 1

Për të siguruar sigurinë dhe zhvillimin e qëndrueshëm, është thelbësore që planifikimi, përdorimi i tokës dhe veprimet e njerëzve të marrin parasysh rreziqet e mundshme nga përmbajtjet. Zgjidhja kryesore afatgjatë përbëhet nga mbajtja e zonave urbane jashtë fushave të lumenjve të prirur për përmbajtje. Ndërkohë që planifikimi i përdorimit të tokës për reduktimin e rrezikut nga përmbajtjet është diskutuar gjerësisht në literaturë, ende mungon një qasje e mirëpërcaktuar për planifikimin e përdorimit të tokës me fokus në mitimin e përmbajtjeve dhe ekzekutimin e tij në Shqipëri. Një mangësi e theksuar është mungesa e planifikimit të përdorimit të tokës në bazë të rrezikut, e shoqëruar me evolucionin rastësor të modeleve të mbulimit të tokës në vend. Një aspekt i rëndësishëm i Reduktimit të Rrezikut nga Fatkeqësitë (RRF) është zbatimi i planifikimit të përdorimit të tokës të bazuar në rrezik dhe rregullore për të reduktuar shkaqet themelore të fatkeqësive dhe humbjeve të tyre të mundshme. Integrimi i DRR në planifikimin urban të përdorimit të tokës duhet të vendoset si një veprim prioritar. Planifikimi i përdorimit të tokës ka një rol thelbësor në ruajtjen e infrastrukturës dhe pasurive, ku planifikuesit e përdorimit të tokës promovojnë ndërtimin e ndërtesave rezistente larg zonave të prirura ndaj përmbajtjeve për të avancuar sigurinë e komunitetit.

Masa 2

Dëmtimi i pyjeve është një problem i madh që shkakton rritje të erozionit, veçanërisht në formacionet gjeologjike të brishta si Flyshi, i përbërë nga shtresa rëre dhe argjile. Kjo kontribuon në humbjen e disa hektarëve tokë, e cila mund të përdorej mirë për qëllime bujqësore dhe për blegtori. Mungesa e pyjeve dhe e vegjetacionit në kodrat përgjatë lumenjve të Vjosës do të thotë që në rast të reshjeve intensive gjatë periudhave të shkurtra, të cilat përforcohen gjithashtu nga ndryshimi i klimës, e gjithë sasia e ujit të shiut arrin në shtratin e lumit të Vjosës brenda një kohe shumë të shkurtër. Ujërat sipërfaqësorë, të cilët nuk kanë hasur në asnjë lloj rezistence në kodra, do të rrisin ndjeshëm numrin e rrjedhjeve poshtë lumenjve duke krijuar përmbajtje më të shpeshta dhe më të mëdha të Lumit Vjosa në të ardhmen për shkak të ndryshimit të klimës.

Në këtë kapitull, paraqiten përgjigjet e mundshme dhe të nevojshme të menaxhimit, të bazuara në analizën GAP, për temën e përmbytjeve dhe menaxhimit të rrezikut nga përmbytjet në basenin e Vjosës.

○ Çështja 3

Koordinimi dhe vendimmarrja kolegjiale në nivelin lokal dhe kombëtar

○ Masa 1

Sigurimi i menaxhimit të koordinuar të derdhjeve të ujit, kanaleve, lumenjve dhe strukturave të lidhura me ujë, të cilat aktualisht shpesh janë të ndara mes shumë institucioneve dhe autoriteteve. Koordinimi dhe vendimmarrja kolegjiale në nivel lokal dhe kombëtar është thelbësore për të vendosur objektiva të matshme për zgjidhjen e problemeve. Përveç kësaj, masa efektive për ndarjen e informacionit dhe njoftimin e hershëm janë thelbësore për lehtësimin dhe, në disa raste, parandalimin e përmbytjeve që mund të ndodhin nga grumbullimi i ujit në nivele të larta.

Masa 2

Përhapja e koordinuar e informacionit dhe zbatimi i një strategjie informacioni për publikun janë të rëndësishme për ruajtjen e jetëve dhe pasurive në zonat me rrezik të lartë.

○ Çështja 4

Sipas SKZRF 2023–2030, disa nga digat kërkojnë riparim, rehabilitim ose rritje për shkak të shkatërrimit dhe erozionit natyror që kanë ndodhur gjatë dekadave të fundit.

○ Masa 1

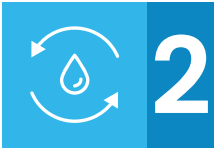
Sigurimi i mirëmbajtjes së rregullt të kanaleve sekondare ose të tretë dhe vlerësimi i qëndrueshmërisë si dhe forcimi dhe monitorimi i digave, kanaleve, mbrojtjeve etj.

○ Çështja 5

Kurrikulat universitare

○ Masa 1

Masat e tjera kyçe përfshijnë: zhvillimin e kurrikulave universitare lidhur me menaxhimin e baseneve lumore dhe reduktimin e rrezikut nga përmbytjet; bashkëpunimin me vendet fqinje për adresimin e menaxhimit të përmbytjeve; dhe përmirësimin e njohurive teorike të stafit të qeverisjes vendore në fusha si menaxhimi i burimeve të ujit dhe reduktimi i rrezikut nga përmbytjet.

Furnizimi me ujë dhe trajtimi i ujërave të zeza

Prof. Asoc. Klodian Muço

Universiteti Katolik "Zoja e Këshillit të Mirë"

Përmbledhja ekzekutive

Ky raport teknik mbi furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të zeza në Luginën e Lumit Vjosa është përgatitur brenda kuadrit të Programit ESPID4Vjosa, të zbatuar nga Euronatur dhe EcoAlbania, me mbështetje financiare nga Agjencia Austriake e Zhvillimit (ADA). Qëllimi i këtij studimi është vlerësimi i gjendjes aktuale të ekosistemit të Lumit Vjosa dhe identifikimi i faktorëve që kontribuojnë në përkeqësimin e tij. Studimi fokusohet në ndotjen e ujit, me qëllimin për të identifikuar burimet kryesore të ndotjes dhe për të propozuar masa konkrete për rehabilitimin e Lumit Vjosa dhe mbrojtjen e tij si një nga ekosistemet më të rëndësishme të Evropës. Ruajtja e ekosistemit në Luginën e Lumit Vjosa ka një ndikim të dobishëm në disa nivele, duke përfshirë aspektet natyrore dhe mjedisore, si dhe ato socio-ekonomike.

Lugina e Vjosës, e cili është shtëpia e mbi 1,000 specieve bimore dhe 200 specieve shtazore, po përballlet me kërcënimin e ndotjes së ujit. Ndotja, kryesisht e shkaktuar nga aktivitetet industriale dhe bujqësore, ka potencialin të shkatërrojë habitatet dhe të bëjë që uji i Lumit Vjosa të mos jetë i përshtatshëm për konsum njerëzor, çka do të çonte në zhdukjen e shumë specieve të rrezikuara dhe do të rrezikonte bilancin ekologjik të këtij rajoni të paçmuar. Për më tepër, kjo ngre shqetësime për qëndrueshmërinë e shërbimeve të tij të çmuara ekosisteme, përfshirë sigurimin e ujit të pijshëm, rregullimin e klimës dhe mbështetje për turizmin. Ndotja e burimeve ujore është një kërcënim i rëndësishëm për sigurimin e shërbimeve thelbësore, me pasoja të konsiderueshme negative për stabilitetin ekonomik dhe cilësinë e jetës së komuniteteve lokale.

Një shqyrtim i të dhënave nga entitete lokale të vendosura përgjatë Luginës së Lumit Vjosa tregon se bashkitë përkatëse përballen me sfida të mëdha në lidhje me financimin e ndërtimit dhe mbajtjen e impianteve të trajtimit të ujërave të zeza dhe faciliteteve të menaxhimit të mbetjeve të ngurta. Kështu, është e qartë se kërkohet investim nga entitetet publike qendrore. Megjithatë është bërë progres në identifikimin dhe alokimin e fondeve për ndërtimin e impianteve të trajtimit të ujërave të zeza në Luginën e Lumit Vjosa, nisja e këtyre alokimeve ende nuk ka ndodhur. Dështimi për të zgjidhur në kohë problemet e ndotjes së ujërave të zeza dhe furnizimin me ujë mund të ketë kosto të mëdha për banorët që jetojnë përgjatë basenit.

Këto përfshijnë rritjen e shpenzimeve për shëndetin si pasojë e ndotjes, si dhe humbjen e të ardhurave nga turizmi. Ky i fundit është i nxitur nga degradimi i ekosistemit, i cili largon turistët dhe zvogëlon të ardhurat nga ky sektor i rëndësishëm i ekonomisë së vendit. Ndotja e burimeve ujore dhe përdorimi i tyre më pas në praktikën bujqësore mund të çojë në ndotjen e tokës, e cila mund të ndikojë në rendimentin e kulturave dhe shëndetin e kafshëve të përdorura për prodhimin e qumështit dhe mishit.

Për më tepër, ndotja mund të ketë një ndikim të dëmshëm në popullatat e peshqve, duke çuar në një rënie të kapjes së peshkut dhe si pasojë, një ndikim negativ në industrinë lokale të peshkimit. Për të adresuar këto sfida, rekomandohet që të bëhen investime të rëndësishme në ndërtimin e impianteve të trajtimit të ujërave të zeza dhe në zbatimin e sistemeve të përmirësuar për grumbullimin dhe trajtimin e mbetjeve të ngurta. Po ashtu, rekomandohet që legjislacioni që lidhet me furnizimin me ujë për zonat banimi dhe përdorimin dhe shkarkimin e ujërave të zeza nga burime bujqësore dhe industriale në lumenj të rishikohet. Rekomandohet që të bëhen përpjekje për të përmirësuar bashkëpunimin me komunitetin lokal, me qëllimin e zhvillimit ekonomik ekologjikisht të qëndrueshëm. Në përfundim, ky raport teknik mbi furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të zeza përgjatë Luginës së Lumit Vjosa identifikon mangësitë në kuadrin institucional dhe sugjeron masa që mund të zbatohen nga institucionet qendrore dhe lokale, akademika, dhe qeverisja lokale përgjatë luginës në fjalë.

2.1 Hyrje

Peizazhi i Shqipërisë karakterizohet nga një rrjet i dendur lumenjsh, të cilët shfaqin një prurje të lartë. Ata janë pjesë e pellgjeve ujore të Adriatikut, Egjeut dhe Detit të Zi. Lumenjtë e vendit e kanë burimin në gjysmën lindore të Shqipërisë dhe rrjedhin drejt perëndimit përgjatë vijës bregdetare deri në det. Lumenjtë ushqehen nga shkrirja e dëborës nga malet e shumta me majë të mbuluara me dëborë ose nga reshjet e dendura të shiut që bien në lartësi më të mëdha. Sistemi lumenjor i vendit përbëhet nga tetë lumenj kryesorë dhe degët e tyre të shumta. Burimet ujore të Shqipërisë janë të shpërndara në shtatë pellgje hidro-grafike, të cilat të gjitha rrjedhin në një drejtim perëndimor ose veriperëndimor në të gjithë vendin. Sistemet kryesore të lumenjve, nga veriu në jug, janë si më poshtë: lumenjtë kryesorë të Shqipërisë janë Drini-Buna, Mati, Ishmi, Erzeni, Shkumbini, Semani dhe Vjosa (Gjeras & Veliu, 2017; Bogdani & Luga, 2004). Menaxhimi i pellgjeve ujore në Republikën e Shqipërisë është një proces shumë i ndërlikuar, i cili kryhet përmes koordinimit të një sërë strukturash organizative, duke filluar nga qeveria qendrore deri te autoritetet lokale.

Agjencia e Menaxhimit të Burimeve Ujore (një agjenci qeveritare që raporton te Kryeministri) është organi përgjegjës për menaxhimin, koordinimin organizativ dhe kontrollin e zbatimit të planit të menaxhimit të pellgjeve ujore. Organe të tjera të rëndësishme në nivel lokal përfshijnë Këshillin e Pellgut Ujor, i cili është përgjegjës për menaxhimin e integruar të burimeve ujore në pellgun përkatës, duke përfshirë ruajtjen dhe mbrojtjen e burimeve ujore, si dhe shpërndarjen e barabartë të tyre brenda pellgut specifik, si dhe Zyrën e Administrimit të Pellgut Ujor, e cila është përgjegjëse për përgatitjen e planeve të menaxhimit të burimeve për pellgjet përkatëse dhe mirëmbajtjen e inventarit të burimeve ujore. Megjithatë Shqipëria ka burime të bollshme ujore dhe uji njihet si një element jetësor për jetën, niveli i ndotjes dhe humbjeve të ujit është i dukshëm në lumenjtë dhe liqenet e saj. Kjo përfshin humbjet e ujit në rrjetin e shpërndarjes dhe ndotjen e ujit nga lloje të ndryshme mbetjesh, duke përfshirë mbetje organike, kimike dhe të ngurta.

Ndotja e ujit në Shqipëri është një shqetësim i madh mjedisor, i cili buron kryesisht nga shkarkimet industriale, ujërat e zeza urbane, rrjedhjet bujqësore dhe keqmenaxhimi i mbetjeve. Zhvillimi i shpejtë i vendit gjatë dekadave të fundit nuk është shoqëruar me një infrastrukturë të përshtatshme mjedisore, duke çuar në disa sfida specifike të cilësisë së ujit në rajone të ndryshme. Ndotja industriale e lumenjve është vërejtur në lumenjtë Shkumbin, Fan, Gjanicë dhe Seman, ku përbërjet organike toksike dhe metalet nga aktiviteti minerar dhe industrial po ndikojnë rëndë në këto lumenj. Sistemi i menaxhimit të mbetjeve përbëhet nga një sistem i dobët grumbullimi në qytete dhe pothuajse mungon në zonat rurale.

Sipas Agjencisë Evropiane të Mjedisit, rreth 70% e popullsisë ishte e mbuluar nga shërbimet e grumbullimit të mbetjeve në vitin 2019, kryesisht në zonat urbane. Në të njëjtin vit, vetëm 60% e mbetjeve të krijuara u mblodhën për trajtim, duke përfshirë përqindjen e popullsisë së mbuluar nga këto shërbime. Sistemi kryesor i mbledhjes së mbetjeve në Shqipëri përbëhet nga pika grumbullimi për mbetjet komunale të përziera, ku qytetarët çojnë mbeturinat e tyre për t'u mbledhur. Lumenjtë e vegjël dhe degët e tyre shpesh përdoren si vende për hedhjen e mbeturinave në fshatrat e vogla. Aty ku nuk ofrohet shërbim i mbledhjes së mbetjeve, njerëzit shpesh hedhin mbeturinat anash rrugëve ose i dëgjin në natyrë, veçanërisht pranë shtratit të lumenjve, një situatë që është veçanërisht e dukshme përgjatë lumit Vjosa.

Shqipëria ka një shkallë të ulët të riciklimit, duke bërë që mbledhësit informalë të mbetjeve të mbledhin mbeturina nga vendgrumbullimet dhe koshat. Mbledhja e diferencuar për riciklim nuk është e zakonshme dhe nuk ka mekanizma të qarta të zbatimit për ta mbështetur atë. Vlerësohet se rreth 10-18.5% e mbetjeve komunale mbledhen për riciklim, kryesisht nga mbledhësit informalë të mbetjeve, të cilët i mbledhin nga vendgrumbullimet dhe koshat dhe më pas i shesin në industrinë e riciklimit. Megjithatë, kjo veprimtari nuk është e ligjshme në Shqipëri dhe nuk ka plane për të formalizuar këta mbledhës. Mbledhësit e mbetjeve janë kryesisht nga komuniteti rom dhe janë punëtorë të pajisur dhe të trajnuar dobët, të cilët ekspozohen ndaj materialeve të rrezikshme. Këta persona, në përgjithësi, operojnë në kushte të pasigurta dhe në informalitet. Normat e raportuara të mbledhjes nga sektori informal vlerësohen të jenë mjaft të larta, por mund të pësojnë rënie sapo të jenë në dispozicion të dhëna më të sakta mbi riciklimin. Në landfillet sanitare (Bushat-Shkodër, Maliq-Korçë, Bajkaj-lugina e Vjosës dhe Sharra-Tiranë) dhe në inceneratorin e Elbasanit, punonjës të përhershëm punësohen për të ndarë materialet e riciklueshme nga mbeturinat e tjera. Në landfillët dhe vendgrumbullimet e tjera, aktivitete të ngjashme kryhen nga sektori informal. Kompanitë private merren me riciklimin e plastikës, metalit, qelqit dhe letrës, duke i përpunuar dhe paketuar para eksportit në vende të tjera. Pjesa tjetër e mbetjeve depozitohet kryesisht në landfill.

Ndërgjegjësimi për riciklimin e mbetjeve është i ulët dhe ndotja nga hedhja e mbeturinave mbetet një problem serioz në Shqipëri. Industria e riciklimit, e përfaqësuar nga Shoqata Shqiptare e Ricikluesve, përfshin 32 kompani private që punësojnë 1,249 persona dhe ka një vlerë tregu prej rreth 234.2 milionë euro (sipas Agjencisë Evropiane të Mjedisit, 2021). Këto kompani kanë një kapacitet të konsiderueshëm përpunimi prej rreth 498,480 tonë në vit, i cili tejkalon sasinë totale të mbetjeve të riciklueshme të krijuara në Shqipëri. Megjithatë, pavarësisht këtij kapaciteti të madh, vëllimi aktual i riciklimit në Shqipëri është vetëm rreth 133,592 tonë në vit. Kjo tregon një hendek të konsiderueshëm midis potencialit dhe aktivitetit real të riciklimit, i ndikuar nga faktorë të ndryshëm si infrastruktura e kufizuar për grumbullim dhe ndarje, ndërgjegjësimi i ulët publik, sektori informal dhe boshllëqet në politika dhe rregullore.

Ekosistemet ujore në Shqipëri janë ndikuar negativisht nga mbeturinat. Uji, si një burim i rëndësishëm për zhvillimin ekonomik të luginave lumore, është jetik për bujqësinë, blegtorinë, peshkimin dhe akuakulturën, si dhe një bazë për zhvillimin e turizmit dhe rekreacionit. Përdorimi i qëndrueshëm i ujit konsiderohet i domosdoshëm për zbatimin e parimeve të zhvillimit të qëndrueshëm. Gjithashtu, uji mund të jetë një faktor vendimtar në parandalimin e migrimit dhe braktisjes së zonave periferike të vendit, për shkak të lidhjes së tij të fortë me zhvillimin e ekonomive të vogla lokale. Ndotja nga ujërat e zeza që rrjedhin në lumenj, hedhja e mbetjeve të ngurta apo përdorimi i materialeve inerte mund të shkaktojë kosto të larta për luginat, duke rrezikuar shëndetin e komuniteteve dhe vlerat e tyre natyrore (EcoAlbania, 2024). Kjo situatë, siç është përmendur më parë, është e dukshme në të gjithë lumenjtë shqiptarë (degët kryesore dhe dytësore): Drin, Shkumbin, Seman, Vjosa, Erzen, etj. Për pasojë, përdorimi i papërgjegjshëm i burimeve natyrore (toka, uji, pyjet, mineralet, etj.) dhe ndryshimet klimatike po përshpejtojnë degradimin e mjedisit dhe natyrës, si dhe ndryshimet dramatike në proceset natyrore, si thatësitë e gjata në verë dhe përmbytjet intensive në dimër.

Sipas të dhënave të specialistëve, rreth 21% e pyjeve në Shqipëri (ose rreth 200,000 hektarë pyje) janë në një shkallë të avancuar degradimi (Lireza & Lireza, 2014). Braktisja e tokave të degraduara ose të shpyllëzuara, veçanërisht në zonat malore, ka pasojë serioze për aktivizimin e erozionit, madje edhe vite pas ndërhyrjes së parë në tokë.

2.2 Analiza e kontekstit

Duke iu referuar Programit Kombëtar të Monitorimit Mjedisor 2021, ekzistojnë tre dokumente strategjike për menaxhimin e ujërave, që kanë si qëllim kryesor sigurimin e një menaxhimi të integruar dhe funksional të burimeve ujore, duke krijuar sisteme monitorimi dhe menaxhimi të rrezeve nga përmbytjet dhe mungesa e burimeve ujore. Aktualisht, në lumenjtë kryesorë të vendit janë ngritur 38 stacione monitorimi, nga të cilat 5 ndodhen në Basenin Ujor të Vjosës (Figura 6).

Legjendë

- Cilësi e keqe
- Cilësi e mirë

Figura 6:

Stacionet e Monitorimit në Basenin e Vjosës

Rezultatet e monitorimit tregojnë se uji i lumit Vjosa ka një cilësi të mirë. Nga ana ekonomike, duke iu referuar të dhënave të INSTAT (2022) dhe studimit të Muço (2020), në luginën e Vjosës ekzistojnë rreth 25 aktivitete tregtare që kanë si burim kryesor ujin e lumit ose shtratin e tij (peshkimi dhe pikat e grumbullimit të materialeve inerte), si dhe dhjetëra biznese të tjera të fokusuara në bujqësi dhe blegtori, të cilat varen drejtpërdrejt nga uji i lumit. Gjithashtu, në luginën e Vjosës ndodhen disa burime të ujit të pijshëm që përdoren nga zonat e banuara dhe menaxhohen nga bashkitë përkatëse (Tabela 1). Sfidat kryesore në përdorimin e ujit mbetet menaxhimi i ujërave për ujitje, ku shpesh uji konsiderohet si një e mirë e përbashkët dhe ndotja apo shfrytëzimi i burimeve ujore nuk merren parasysh.

Sipas vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 550, datë 15.07.2020, pika 2a dhe 7, autoriteti përgjegjës për dhënie lejeve për përdorimin e ujit është Agjencia e Menaxhimit të Baseneve Ujore (AMBU). Aktualisht, lumi Vjosa kërcënohet nga aktivitete publike dhe private që e përdorin për hedhjen e mbetjeve të ngurta, shkarkimin e ujërave të zeza, shkarkimin e ujërave të ndotura nga aktivitetet e akuakulturës, si dhe për funksionimin e pikave të grumbullimit të materialeve inerte. Bashkitë si Tepelena dhe Përmeti nuk arrijnë të ndajnë ujërat e shiut nga ujërat e zeza, ndërsa shumica e bashkive përgjatë lumit Vjosa përdorin brigjet e tij si pika për depozitimin e mbetjeve të ngurta. Po ashtu,

disa biznese si prodhimi i bojërave, thertoret dhe prodhimi i këpucëve shkarkojnë ujërat e tyre të zeza në lumin Drino (një degë e lumit Vjosa) pa i trajtuar më parë. Efekti i tyre kumulativ përbën një kërcënim serioz për cilësinë e burimeve ujore dhe organizmat e gjallë që varen prej tyre. Një tjetër problem mbetet mungesa ose pamjaftueshmëria e sistemeve të kanalizimeve dhe impianteve të trajtimit të ujërave urbane, pasi infrastruktura në shumicën e bashkive është e dobët ose mungon plotësisht. Mbulimi i kanalizimeve në bashkitë përgjatë luginës së Vjosës varion nga 0% në Libohovë dhe Këlcyrë deri në 81.6% në Kolonjë.

Tabela 1: Furnizimi me ujë dhe trajtimi i mbetjeve në bashkitë përgjatë lumit Vjosa

Bashkia	Mbulimi i furnizimit me ujë (%)	Mbulimi i ujërave të zeza (%)	Mbulimi i mbetjeve të ngurta (%)
Kolonjë	100	81.6	83
Fier	68.1	46.6	85
Mallakastër	77.5	21.6	65
Vlorë	90.8	63.3	97
Selenicë	74.4	6.6	49
Himarë	91	18.3	70
Gjirokastrë	100	40.3	83
Tepelenë	76.8	48.5	61
Kelcyrë	46.7	0	36
Permet	95.7	68.6	60
Libohovë	100	0	50
Dropull	100	1.7	97
Memaliaj	51.4	31.9	37

Burimi: Agjencia Kombëtare e Mjedisit, 2021

Pasi lugina e Vjosës po bëhet gjithnjë e më shumë një destinacion turistik, është thelbësore që komuniteti të trajtojë çështje si ndotja e ujit dhe dëmtimi i shtratit të lumit. Rishikimi dhe zbatimi i rregulloreve ligjore për trajtimin e ujërave të ndotura nga aktivitetet ekonomike duhet të përputhen me standardet dhe rregulloret e Bashkimit Evropian. Kjo përfshin gjetjen e zgjidhjeve për trajtimin e ujërave të zeza nga bashkitë e luginës së Vjosës.

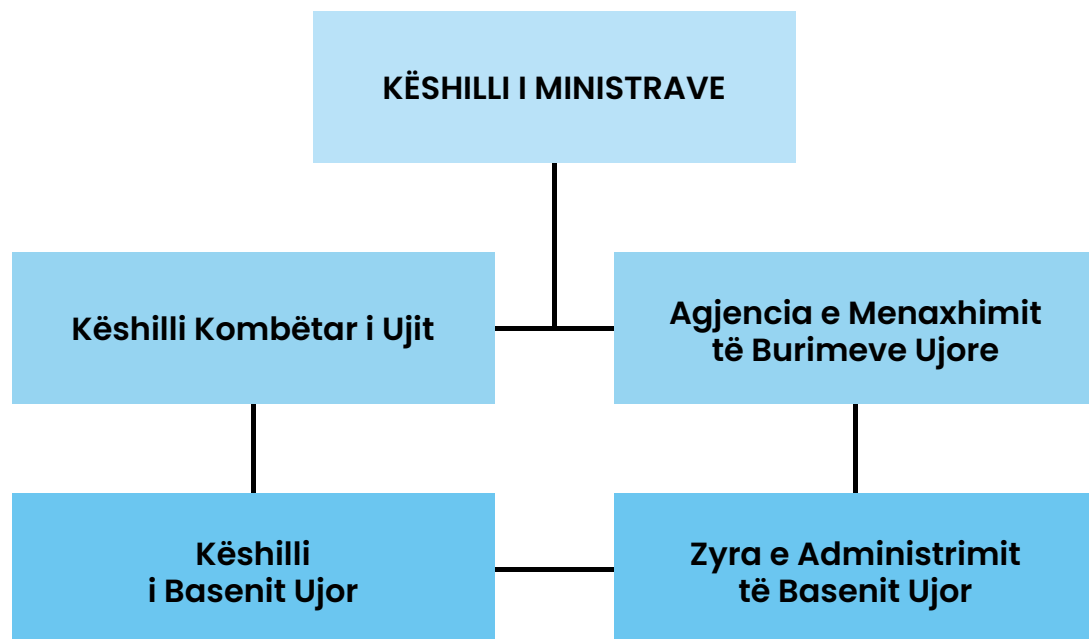
2.3 Politikat dhe Kuadri Ligjor

2.3.1 Legjislacioni Kombëtar

Qeveria e Shqipërisë, e fokusuar në integrimin në BE si objektiv, ka punuar për harmonizimin e legjislacionit me kuadrin ligjor të BE-së dhe ka për qëllim të krijojë përgjegjësi të qarta për zbatimin e Bazës Ligjore të BE-së. Prandaj, në fushën e monitorimit të ujit, ka pasur përparim në transpozimin e Drejtorisë së Kuadrit të Ujit të BE-së (2000/60/EC), si dhe administrata shqiptare e ujit, Ligji Nr. 9115, datë 24.7.2003, “Për Trajtimin Mjedisor të Ujërave të Ndotura”, që synon mbrojtjen e mjedisit dhe shëndetit të njeriut nga ndikimet negative të ujërave të ndotura, duke vendosur gjithashtu rregulla për trajtimin mjedisor dhe detyrimet për ndotësit. Me miratimin e Ligjit Kombëtar nr. 29/2024 “Për Burimet Ujore”, Agjencia Kombëtare për Menaxhimin e Burimeve Ujore është institucioni përgjegjës për menaxhimin, furnizimin dhe përdorimin racional të burimeve ujore si dhe për zhvillimin dhe zbatimin e planeve të menaxhimit. Miratimi i vendimit të Këshillit të Ministrave (Nr. 662), datë 21.09.2016 “Për miratimin e tarifave për nxjerrjen/përdorimin e ujit dhe shkarkimet likuide” konsiderohet si pjesë e përparimit të administratës kombëtare të ujit (Figura 7).

Nga këto ligje dhe vendimet e Këshillit të Ministrave, mund të vërehet se Shqipëria ka një kuadër ligjor relativisht të plotë, por zbatimi dhe forcimi i ligjeve nga institucionet publike dhe private është ende një sfidë. Për këtë qëllim, është e nevojshme që legjislacioni primar (ligji) të pasurohet me legjislacionin dytësor (drejtoritë dhe udhëzimet) për të mundësuar zbatimin e efektshëm të objektivave ligjore. Bashkitë, sipas ligjit nr. 139/2015 “Për Qeverisjen Vendore”, janë të detyruara të ofrojnë shërbimet e furnizimit me ujë, trajtimit të ujërave të zeza si dhe menaxhimit të mbetjeve të ngurta dhe zhvillimit rural. Nenet 23, 26 dhe 27 të këtij ligji theksojnë rolin e veçantë të bashkive të vendit në prodhimin, trajtimin, transmetimin dhe furnizimin me ujë të pijshëm. Për më tepër, bashkitë janë të detyruara të mbledhin, largojnë dhe trajtojnë ujërat e ndotura dhe ujërat e shiut në rast përmytjesh. Po ashtu, bashkitë janë përgjegjëse për mirëmbajtjen e cilësisë së ujit dhe infrastrukturës që përdoret për administrimin dhe shfrytëzimin e ujërave nën kompetencën e tyre, siç është përcaktuar në Nenet 26 dhe 27.

Në luginën e Vjosës, po ashtu si në të gjithë vendin, bashkitë janë përgjegjëse për garantimin e furnizimit me ujë të pijshëm për banorët. Përveç kësaj, bashkitë janë gjithashtu përgjegjëse për trajtimin e ujërave të zeza dhe kanalizimeve. Mungesa e kapaciteteve financiare dhe burimeve për ndërtimin e infrastrukturës së nevojshme për mbledhjen dhe trajtimin e ujërave të zeza urbane, e bën të pamundur trajtimin adekuat të ujit për të gjitha bashkitë që ndodhen përgjatë luginës së Vjosës. Nëse bashkitë janë përgjegjëse për furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të ndotura në nivel lokal, Ligji nr. 29/2024 identifikon strukturat organizative që do të merren me menaxhimin e baseneve të lumenjve, në nivelin qendror dhe lokal, të cilat janë: Këshilli i Ministrave, Këshilli Kombëtar i Ujërave (në nivel qendror), Agjencia e Menaxhimit të Burimeve Ujore (në nivel qendror), Këshilli i Basenit të Ujërave (në nivel baseni - lokal), Zyra e Administratës së Basenit të Lumenjve (dega territoriale e Agjencisë së Menaxhimit të Burimeve Ujore).

Figura 7: Organizimi administrativ i menaxhimit të ujërave në Shqipëri

Këshilli i Ministrave miraton përbërjen dhe funksionimin e dy organeve qendrore: Këshillin Kombëtar të Ujërave dhe Agjencinë e Menaxhimit të Burimeve Ujore, si dhe strategjinë e menaxhimit të integruar të burimeve ujore dhe planet e menaxhimit të baseneve ujore. Këshilli Kombëtar i Ujërave është organi qendror vendimmarrës, përgjegjës për administrimin dhe menaxhimin e burimeve ujore. Këshilli Kombëtar i Territorit dhe Ujërave është një organ kolegjal, i drejtuar nga Kryeministri dhe që merret me çështjet e administratës dhe menaxhimit të burimeve ujore. Agjencia e Menaxhimit të Burimeve Ujore është një ent juridik publik që financohet nga buxheti i shtetit dhe çdo burim tjetër ligjor. Agjencia e Menaxhimit të Burimeve Ujore është e organizuar në nivel qendror dhe në nivelin e baseneve ujore përmes zyrave të administratës së baseneve ujore.

Agjencia e Menaxhimit të Burimeve Ujore projekton dhe zbaton politika, strategji, plane, programe dhe projekte që synojnë menaxhimin e burimeve ujore, ruajtjen sasiore dhe cilësore, si dhe konsolidimin e mëtejshëm të tyre; harton planet e menaxhimit të baseneve ujore, planet e menaxhimit të rrezikut nga përmytjet ose planet, programet dhe instrumentet e tjera të menaxhimit të përcaktuara në dispozitat e këtij ligji; siguron koordinimin e dispozitave të këtij ligji në lidhje me realizimin e objektivave mjedisore dhe veçanërisht të programeve të masave me autoritetet e tjera.

Këshilli i Basenit të Lumenjve ka përgjegjësinë për menaxhimin e burimeve ujore brenda basenit të lumenjve të përcaktuar. Këshilli i Basenit të Lumenjve është përgjegjës për sigurimin e ruajtjes dhe shfrytëzimit optimal të burimeve ujore brenda basenit të përcaktuar, në përputhje me planin e menaxhimit për atë basen të caktuar. Ai gjithashtu siguron shpërndarjen e drejtë të burimeve ujore brenda basenit të lumenjve, sipas përdorimit të parashikuar për to, si dhe menaxhimin dhe administrimin e tyre efikas, në përputhje me planin e menaxhimit për atë basen të lumenjve. Për më tepër, Këshilli siguron mbrojtjen e burimeve ujore nga ndotja, keqpërdorimi dhe dëmtimi që mund të ndikojnë në cilësinë dhe sasinë e tyre.

ADD Kuadri Institucional.

2.3.2 Direktiva e BE-së në Kuadrin e Ujit

Parlamenti Europian dhe Këshilli i Bashkimit Europian miratuan Direktivën 2000/60/EC më 23 tetor 2000, duke vendosur një kornizë për veprimet e Komunitetit në fushën e politikës ujore. Që nga viti 2000, kjo direktivë ka qenë instrumenti kryesor ligjor për mbrojtjen e burimeve ujore në Europë. Direktiva zbatohet për ujërat e brendshme, kalimtare dhe bregdetare, si dhe për ujërat nëntokësore, duke siguruar një qasje të integruar për menaxhimin e ujërave, duke respektuar integritetin e ekosistemeve të plota. Kjo arrihet duke rregulluar ndotësit individualë dhe duke vendosur standarde rregullatore përkatëse. Direktiva është e bazuar në një qasje të bazuar në distriktin e baseneve të lumenjve, duke siguruar që shtetet fqinje të bashkëpunojnë për menaxhimin e lumenjve dhe trupave të tjerë të ujit të përbashkët. Direktiva kërkon që Shtetet Anëtare të përdorin Planet e Menaxhimit të Baseneve të Lumenjve (PMBL) dhe Programet e Masave (PoMs) për mbrojtjen dhe, kur është e nevojshme, rikthimin e trupave të ujërave, me objektivin për të arritur një status të mirë dhe për të parandaluar përkeqësimin. Termi “status i mirë” nënkupton si një status të favorshëm kimik ashtu edhe ekologjik. Direktiva përfaqëson një dokument themelor në kontekstin shqiptar, duke ofruar një kornizë për formulimin e planeve të menaxhimit të baseneve të lumenjve në nivel kombëtar.

2.4 Analiza GAP

2.4.1 Situata aktuale dhe problemet

Regjimi i Fluksit të Ujit të Vjosës

Fluksi vjetor i ujit në basenin e Vjosës tregon luhajtje të vazhdueshme për shkak të faktorëve klimatiko-gjeografikë. Këto luhajtje kanë natyrë ciklike dhe devijojnë nga vlera mesatare shumëvjeçare. Pa ndikimin e njeriut, luhajtjet në fluksin vjetor konsiderohen si variabla të rastësishëm. Reshjet janë forma kryesore e precipitacioneve në basenin e Vjosës. Dëbora në rajonin e lartë rrit rezerva uji nëntokësore që ushqejnë fluksin sipërfaqësor, veçanërisht gjatë periudhave të thata. Regjimi i fluksit në Mifol është i ndikuar ndjeshëm nga fenomeni i marnitjes, veçanërisht në lumenj me fluks më të ulët. Në basenin e Vjosës, burimet nëntokësore variojnë nga 30.3% deri në 30.8% të vëllimit total të ujit, ndërsa burimet sipërfaqësore nga 69.2% deri në 69.7% të vëllimit total të ujit (Korançe & Shallas, 2021).

Incidenca e përmbytjeve dhe pasojat e lidhura me to

Përmbytjet janë një aspekt thelbësor i qëndrueshmërisë së lumit Vjosë për shkak të pasojave të tij afatgjata mjedisore dhe socio-ekonomike. Përmbytjet e Vjosës kanë ndikuar jo vetëm në zonat përreth shtratit të lumit, por kanë shkaktuar gjithashtu erozion në komunat e Fierit, Vlorës, Selenicës dhe Dropullit (Korançe & Shallas, 2021). Gjatë periudhave të fluksit të lartë, lumi Vjosa mbush bregun dhe përmbyt zonat përreth, veçanërisht në komunat Fier, Vlorë, Selenicë dhe Dropull. Treguesi i kapacitetit maksimal të shkarkimit, i cili ka qenë gjithnjë e më i shpeshtë dhe një problem kryesor për përmbytjet në këtë lum, ka arritur deri në 5500 m³/sec në vitin 2016. Fluksi minimal shumëvjeçar në lumin Vjosa është llogaritur në Urën e Mifolit dhe ka arritur në 54 m³/sec, ndërsa flukset maksimale janë regjistruar deri në 2,700 m³/sec në të njëjtin vend. Ndërkohë, flukset mesatare vjetore janë llogaritur në rreth 200 m³/s (Korançe & Shallas, 2021). Ky kapacitet varet nga kushtet e formimit të basenit dhe ndahet në dy grupe: kushtet meteorologjike (intensiteti, koha e reshjeve, shpërndarja e shiut në basen) dhe karakteristikat morfometrike të basenit, të cilat janë të pandryshueshme për një basen të caktuar. Ndër këto dy grupe, grupi i parë luan një rol formues, ndërsa grupi i dytë ndikon në ndryshimin e të gjithë parametrave. Përmbytjet maksimale në Vjosë shkaktohen kryesisht nga reshjet e shiut, të cilat zakonisht formohen gjatë periudhës nëntor-mars.

Cilësia e ujërave sipërfaqësore

Në përputhje me dispozitat e përcaktuara në VKM Nr. 1189, datë 18/11/2009, i cili përcakton rregullat dhe procedurat për hartimin dhe zbatimin e programit kombëtar të monitorimit të mjedisit, Agjencia Kombëtare e Mjedisit është përgjegjëse për monitorimin e cilësisë së ujërave sipërfaqësore në Shqipëri, duke përfshirë lumenj, liqene dhe zona bregdetare. Përveç kësaj, Agjencia vlerëson ndikimin e shkarkimeve të lëngshme urbane në cilësinë e ujit. Laboratori i Agjencisë Kombëtare të Mjedisit është përgjegjës për kryerjen e monitorimit në një bazë tremujore, me të dhënat përkatëse që përfshihen në Raportin e Gjendjes së Mjedisit, si dhe në informacionin që shpërndahet në nivele lokale, kombëtare dhe ndërkombëtare. Për më tepër, të dhënat përdoren në raportet që dorëzohen në Agjencinë Evropiane të Mjedisit.

Rrjeti i monitorimit është zgjeruar për të përfshirë lumenjtë, liqenet dhe zonat bregdetare. Cilësia e lumenjve dhe liqeneve vlerësohet në bazë të parametrave fiziko-kimikë, me krahasime me normat e lejueshme të përcaktuara në Drejtorinë e Ujit të Bashkimit Evropian. Cilësia e ujërave sipërfaqësore vlerësohet duke përdorur një sërë treguesish, përfshirë temperaturën e ujit, transparencën, pH-në, alkalinitetin, salinitetin, përqëndrimin e elektricitetit, oksigjenin e tretur, NKO, NBO5, nitritet, nitratet, amoniakun, ortofosfatet, Ptotal, lëndët e pezulluara dhe klorofilin a. Për më tepër, vlerësohet gjendja trofike (indeksi TSIC).

Lumi Vjosa është subjekt i monitorimit në pesë vende të ndryshme (Tabela 2). Stacionet e monitorimit janë të vendosura në Carshovë, Ura e Qytetit, Ura e Leklit, Ura e Memaliajt dhe Ura e Mifolit.

Tabela 2: Situata e normave të përmbajtjes kimike për Bazenin e Vjosës (ujëra sipërfaqësore), 2023

Stacionet monitoruese	O ₂	pH	NBO ₅	NH ₄	NO ₂	NO ₃	PO ₄	P-total
Çarshova								
Ura e Qytetit								
Ura e Leklit								
Ura e Memaliajt								
Ura e Mifolit								
	Kategoria I (cilësi shumë e mirë)							
	Kategoria II (cilësi e mirë)							

Burimi: Agjencia Kombëtare e Mjedisit, 2024

Në përputhje me të dhënat e publikuara nga Agjencia Kombëtare e Mjedisit, cilësia e ujit të lumit Vjosa vlerësohet si e kënaqshme, sidomos në pjesët e sipërme dhe të mesme të tij. Indikatorët kimikë tregojnë se cilësia e ujërave sipërfaqësore është në një nivel të mirë, përveç indikatorit NBO5, i cili mat kërkesën bio-kimike të oksigjenit (angl. BOD) të ujërave të lumit. Vlerat e treguara nga ky indikator sugjerojnë një ndikim të konsiderueshëm nga aktivitetet njerëzore (ujërat e ndotura), si dhe një sasi të konsiderueshme të substancave ndotëse brenda lumit. Ujërat sipërfaqësore të lumit Vjosa, përfundim të Mifolit, janë prekur nga ndryshimet e kreut të tij me kalimin e kohës. Deri në afërsi të fshatrave Çerven dhe Mifol lumi rrjedh mbi zhavorr, ndërsa më në përfundim mbi nënargjilë. Lumi Vjosa zakonisht bart një numër të madh të grimcave të ndenjura, dhe uji i tij rrallë është i pastër.

Zakonisht, ujërat sipërfaqësore të lumit Vjosa kanë qenë gjithnjë të mirë dhe me qartësi të lartë. Megjithatë, është e dukshme se ndotja është dyfishuar me kalimin e viteve, jo vetëm në shtratin kryesor të lumit, por edhe në degët e tij si: Bença, Shushica dhe Drino (Piro, 2014). Kjo mbështetet nga analizat sistematike të qëndrueshmërisë nga viti 1970 deri në 2020, si dhe studime të ngjashme dhe raporte mediatike që fillojnë nga viti 2007 (Koranche dhe Shallas, 2021). Përkeqësimi i cilësisë së ujërave sipërfaqësore shkaktohet nga dy faktorë kryesorë. Faktori i parë është hedhja e mbetjeve urbane të ngurta, një problem i zakonshëm në zona si Memaliaj, Këlcyra, Përmet, Dropulli, Selenica dhe të tjera. Fatkeqësisht, menaxhimi i mbetjeve urbane në pothuajse të gjithë territorin e pellgut të lumit Vjosa është i papërshtatshëm. Në qytetet Gjirokastrë, Dropull, Tepelenë, Përmet, Memaliaj, Këlcyrë dhe Libohovë, si dhe në njësitë administrative, rreth një e katërta e mbetjeve të prodhuara depozitohen. Mbetjet nuk ndahen në burim dhe të gjitha llojet e mbetjeve, përfshirë ato organike, inerte, spitalore, të riciklueshme, plastike, qelqi, metalike, druri, letër, karton, bateri, goma dhe elektronike, depozitohen në landfill.

Së dyti, shkarkimi i ujërave të ndotura urbane të pa trajtuara ndikon në cilësinë e ujërave sipërfaqësore. Zonat e mëposhtme, të cilat nuk kanë një sistem trajtimi uji, shkarkojnë ujërat e tyre urbane të ndotura në lumin Vjosa: Përmet, Gjirokastrë, Tepelenë, Memaliaj dhe Këlcyra. Ndërsa, në zonat rurale zakonisht përdoren ndotësit septikë. Ndotësit septikë kanë dy probleme kryesore. Në rastin e ndotësve septikë të mbyllur hermetikisht, të cilët pastrohen dhe pastaj shkarkohen në ujërat sipërfaqësore të lumit Vjosa, ka rrezik ndotje. Në rastin e dytë, kur ndotësit septikë nuk janë hermetikisht të mbyllur dhe filtrohen drejtpërdrejt në tokë, ka një mundësi për ndotjen e ujërave nëntokësore. Përkeqësimi i vazhdueshëm i ujërave sipërfaqësore të lumit Vjosa përkeqësohet nga hedhja e mbetjeve të lëngshme dhe jo të lëngshme drejtpërdrejt në lumë. Qytetet dhe fshatrat pa një sistem funksional menaxhimi të mbetjeve urbane, si Gjirokastra, Memaliaj, Këlcyra dhe Përmeti, i cili aktualisht nuk ka një landfill- si dhe Dropulli dhe Selenica, hedhin mbeturinat e tyre direkt në lumë. Është thelbësore të krijohen sisteme të duhur menaxhimi të mbetjeve për të parandaluar dëme të mëtejshme mjedisore. Kjo çon në probleme serioze të ndotjes së lumit. Tabela më poshtë paraqet një pasqyrë të gjenerimit të mbetjeve në qarqet e Shqipërisë (Tabela 3). Edhe pse Vlora dhe Fieri kanë administrata për menaxhimin e mbetjeve urbane prej disa kohësh, Gjirokastra, në mungesë të saj, gjeneron mbetje dhe i hedh ato drejtpërdrejt në lumë.

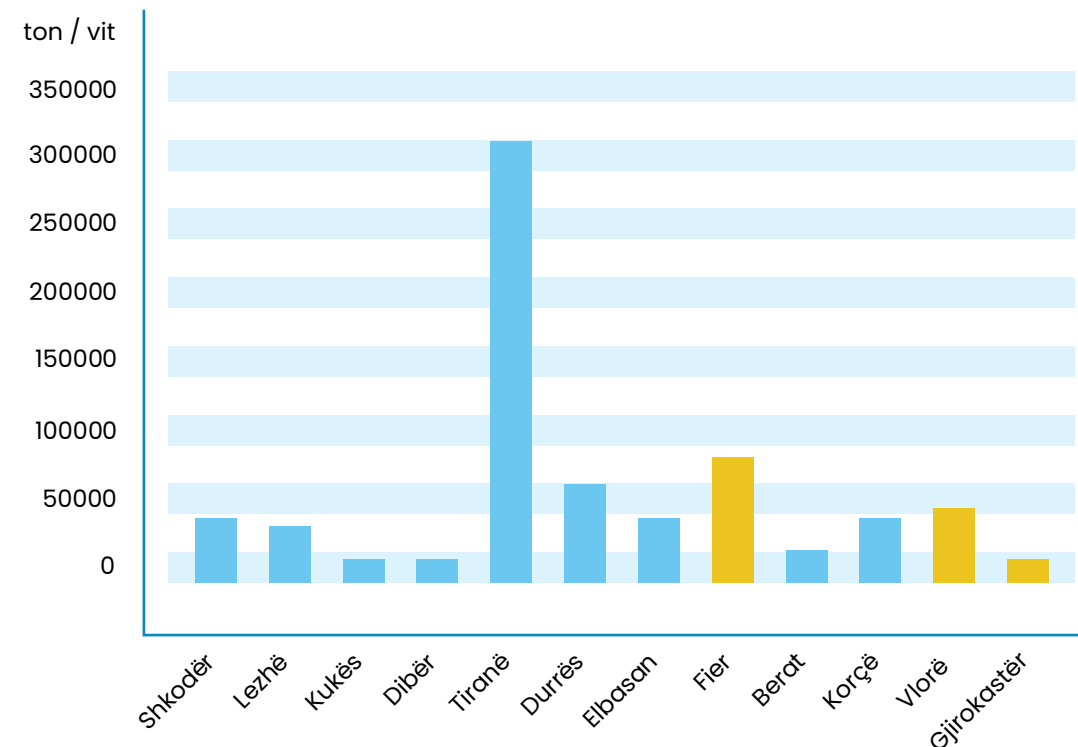

Tabela 3: Gjenerimi i mbetjeve sipas qarqeve, 2022

Burimi: AKM, 2023

Kohët e fundit, sasia e mbetjeve ka rënë me 28% në rrethin e Vlorës midis vitit 2017 dhe 2022. Në kundërshtim, ka pasur një rritje pesë herë më të madhe të shifrës origjinale në rrethin e Gjirokastrës dhe një rritje 1.5 herë më shumë në rrethin e Fierit. Këto luhajtje në shifra mund të atribuohen lëvizjeve demografike, zhvillimeve ekonomike dhe ndryshimeve në politikat e menaxhimit të mbetjeve (ENA, 2023). Këto sasi janë 140 mijë tonë në vitin 2022, që përkthehen në 274 kg për frymë (ENA, 2022) dhe shpesh përfundojnë në landfill të paligjshme ose në lumin Vjosa. Kjo paraqet një rrezik serioz për cilësinë e ujërave sipërfaqësore dhe shëndetin e njeriut. Kur u pyetën për faktorët më të rrezikshëm lidhur me cilësinë e ujit të Vjosës, komuniteti i zonës e tregoi ndotjen nga mbetjet urbane dhe ujërat e ndotura. Edhe bujqësia (28%), rrjeti i dobët i furnizimit me ujë (16%), erozioni ose shpyllëzimi (10%) ose turizmi janë përmendur si probleme, por mbi 43% e të intervistuarve mendojnë se mbeturinat urbane dhe ujërat e ndotura janë problemi kryesor i cilësisë së ujit të lumit Vjosa. Një shkak tjetër i ndotjes është shkarkimi i mbetjeve të naftës. Ky problem shpesh theksohet në media. Albpetrol, një kompani e vendosur pranë fshatrave të Gorishtit dhe Cakranit, është identifikuar si një nga ndotësit. Në zonën e Gorishtit, mbetjet e naftës janë grumbulluar deri në një thellësi prej gjysmë metri. Për më tepër, është raportuar një përqendrim i lartë i gazit sulfurik në zonën Gorisht-Kocul, deri në 8 herë më të lartë se niveli i lejuar (Balkan Insight, 2018; Birn, 2023).

Cilësia e ujit të lumit preket nga faktorë të ndryshëm, të tillë si shkarkimi i ujërave të ndotura nga bujqësia ose blegtoria, i cili rrit lëndën organike dhe mikroorganizmat fekale. Për më tepër, ujërat e ndotura nga ujërat nëntokësore ose lumenjtë mund të ndikojnë indirekt në cilësinë e ujit. Është e rëndësishme të merren parasysh këta faktorë kur vlerësohet cilësia e ujit të lumit. Një studim i kryer midis viteve 2012 dhe 2014 gjeti nivele të larta të ndotjes nga koliformet fekale dhe streptokoket në ujërat e Vjosës, sidomos në zonat e Këlcyres dhe Tepelenës, dhe në bashkimin e lumenjve Vjosë dhe Drin. Niveli i ndotjes ishte gjithmonë 1-2 herë më i lartë në të gjitha sezonet. Studimi thekson kërcënimin serioz që paraqesin ujërat e ndotura të Vjosës për banorët që i përdorin ato për ujitje, not, peshkim dhe qëllime të tjera. Stacioni i vetëm ku cilësia e ujit ishte e shkëlqyer (cilësia A) ishte Çarshova, sipas Piros. Për më tepër, një studim i vitit 2016 analizoi parametrat fizikokimikë të ujit, përfshirë lëndët ushqyese, koliformet dhe metalet e rënda, në tre pika monitorimi: Çarshova te tre urat, ura e Mifolit dhe shpërthimi i Vjosës (përkatesisht afër Dëllinjës/ ose Pishë Poros).

Rezultatet e studimit tregojnë se ujërat e Vjosës janë alkaline ($\text{pH} > 7$), gjë që është në përputhje me raportet vjetore të Agjencisë Kombëtare të Mjedisit. Për më tepër, ky studim gjithashtu gjeti nivele të larta të ndotjes mikrobiologjike nga koliformet dhe metalet e rënda, siç ishte edhe studimi i mëparshëm. Koncentrimet e metaleve të rënda ishin veçanërisht të larta te ura e Mifolit dhe te grykëderdhja, duke treguar se këto ujëra nuk janë të përshtatshme për ujitje ose qëllime të tjera. Metalet e rënda, përfshirë Pb, Cd, Ni, Cu, Cr dhe Fe, u gjetën në sasi që tejkalojnë nivelet e lejuara në pikat e monitorimit përgjatë lumit Vjosa. Ndotja shkaktohet kryesisht nga aktivitetet njerëzore si industria e naftës, nëntoka e kontaminuar e Azotit, vendet e depozitimit të mbetjeve dhe bujqësia. Ndotja e lumit Vjosa shtrihet deri në deltën e tij në grykëderdhje. Rritja e temperaturave për shkak të ndryshimeve klimatike gjithashtu çon në përkeqësimin e dukshëm të elementeve të ndotjes (American Public Health Association, www.apha.org). Temperaturat e ujit tregojnë vlerat më të larta në korrik-gusht, duke variuar nga 15.20°C (në Ura Kardhiq) deri në 22.20°C (në Mifol) si mesatarja mujore. Nga ana tjetër, temperaturat mesatare mujore më të ulëta luhaten nga 6.90°C (në Përmet) deri në 9.70°C (në Kardhiq). Amplitudat e temperaturës së ujit në lumin Drino dhe degën Kardhiq, të cilat marrin furnizim të fortë nga uji nëntokësor, janë më të vogla se ato në Vjosë. Temperatura mesatare vjetore e ujit në Vjosë-Mifol është 15°C. (Korancë, Shallas, 2021).

Për shkak të rrjedhës së tij natyrore, lumi Vjosa mban ndotjen përgjatë të gjithë gjatësisë së tij dhe e depoziton atë në det. Edhe pse zonat në rrjedhën e sipërme të Vjosës, të cilat janë edhe zona urbane në rrjedhën e sipërme, kanë nivele më të ulëta ndotjeje, transparencë më të lartë dhe cilësi të shkëlqyer të ujit, pjesa tjetër e lumit ka pësuar dëme të konsiderueshme për sa i përket cilësisë dhe transparencës së ujit. Për më tepër, ai transporton ndotjen deri në grykëderdhje në det, me nivele më të larta të ndotjes të gjetura në Mifol, të cilat ndikojnë në balancën e ekosistemit (Korancë dhe Shallas, 2021). Ndotja e ujit ka pasoja të rënda për biodiversitetin dhe njerëzit. Fatkeqësisht, është bërë për të adresuar çështje kritike si derdhja e ujërave të ndotura urbane dhe menaxhimi i mbetjeve, të cilat kanë kontribuar në rritjen e problemit në vitet e fundit. Ndotja e lumit Vjosa është një shqetësim urgjent që kërkon vëmendje të menjëhershme, në veçanti për dritën e Parkut Kombëtar (sidomos ndotja urbane e shkaktuar nga mbeturinat e ngurta).

Përmbytjet kanë qenë një faktor që ka kontribuar në ndotjen e ujërave sipërfaqësore të Vjosës gjatë viteve. Gjatë përmbytjeve, ujërat e ndotura derdhen në ujin e Vjosës. Në të gjitha rastet e përmbytjeve, ujërat e ndotura nga rezervuarët septikë hyjnë në ujin sipërfaqësor, duke derdhur metale të rënda (toksike) në koncentrim të lartë, baktere si E-coli dhe Salmonela, të cilat janë të dëmshme për shëndetin e njeriut dhe jetën ujore. Ka gjithashtu rreziqe epidemike dhe siguria ushqimore që lidhen me produktet e ndryshme të kultivuara në zonën e përmbytjes. Përveç Çarshovës, Kalasë dhe Bistricës, të cilat janë me cilësi shumë të mirë (kategoria I) ose cilësi pak më të ulët (kategoria II), pjesa tjetër e lumit ka cilësi mesatare. Në veçanti, pika si Mifol dhe Këlcyrë, si dhe zona të cilat janë të drejtpërdrejta të prekura nga burimet e ndotjes, shpesh kanë cilësi të ujit shumë të dobët. Lloji i ujit ndryshon në pika të ndryshme përgjatë lumit (Korancë dhe Shallas, 2021).

Cilësia e Ujit të Nëntokësor

Uji nëntokësor është furnizuesi kryesor i ujit të pijshëm dhe një nga furnizuesit kryesorë (bashkë me reshjet) të lumenjve. Të dhënat tregojnë se akuiferët në basinën e Vjosës aktualisht janë nën presion për shkak të shfrytëzimit të tepruar të rezervuarëve të tyre të ujit. Baseni i Vjosës monitorohet për burimet e ujit nëntokësor në këto zona: Buduk, Budrisht, Vanistër, Kafaraj, Novoselë, Pish-Poro, dhe Uji i Ftohtë (Tepelenë) (Tabela 4). Në përgjithësi, të dhënat tregojnë se uji nëntokësor ka një gjendje të mirë fiziko-kimike me variacione të vogla sezonale. Megjithatë, në disa raste, nivelet e Cl, Mg, Na, dhe SO₄ janë pak mbi standardet e rekomanduara. Është gjithashtu e dukshme se temperaturat kanë pësuar një rritje prej rreth 1°C që nga viti 2017, duke arritur nivele nga 14.3 °C deri në 18.7°C. Temperaturat e ujit nëntokësor janë gjithashtu të ndikuara nga ndryshimet klimatike, pasi standardi për temperaturat e ujit nëntokësor është 8-15°C. Vlerat mesatare të pH-së ndryshojnë pak sipas stinës, por mbeten brenda normës për ujë të pijshëm.

Tabela 4:

Situata e normave të përmbajtjes fiziko-kimike për basinën e Vjosës (ujërat nëntokësore), 2023

Burimi i ujërave nëntokësore	ph	Na	Ca	Mg	Fe	NH ₄	Cl	SO ₄	NO ₃	NO ₂	M _p	M _{th}	Fp
Buduk													
Budrishte													
Vaniste													
Uji i Ftohte													
Novosele													
Kafaraj													
Pish Poro													
	përputhet me standardet kombëtare												
	përputhet me standardet kombëtare me tendenca përkeqësimi												
	nuk përputhet me standardet kombëtare												
	nuk arrin fare në përputhje me standardet kombëtare												

Popullsia vendase përdor ujë nga burimet e Pish-Poros dhe Kafarajt, të cilat kanë një përmbajtje të lartë natriumi dhe klori për shkak të përdorimit intensiv. Kjo shkakton ujë të ndotur me salinitet të lartë, i cili ndikon drejtpërdrejt te e gjithë popullsia që mbështetet në këto burime ujore për qëllime të ndryshme. Në vitin 2023, normat e përmbajtjes hidrokimike (NO₂, Cl) në Pish-Poro dhe Kafaraj kaluan standardet e lejuara për ndotjen e ujërave nëntokësor. Analiza e indikatorëve të ujit nëntokësor tregon se pika e Pish-Poros po degradon për shkak të shfrytëzimit të tepruar dhe ujërave të ndotura sipërfaqësore të Vjosës. Si kushtet hidrologjike, ashtu edhe cilësia kimike e ujit janë të ndikura. Indikatorët kimikë të ujit kalojnë parametrat maksimale të lejuara për ujë të pijshëm, kështu që nuk duhet të përdoret si burim uji. Furnizimi mund të sigurohet nga pika e Novoselës ose e Fierit. Çështjet e theksuara tregojnë se rregullat sanitare për gjermimin e ujërave nëntokësore nuk po ndiqen, sidomos në vendet e Kafaraj dhe Pish-Poro, të cilat gjithashtu kanë parametra kimikë dhe bakterologjikë të degraduar. Përdorimi i gjerë i gëlqeres në Vjosë ka një efekt të dëmshëm mbi rezervat e ujit nëntokësor sa i përket cilësisë dhe sasisë, duke shqetësuar rrjedhën e tyre natyrale. Rritja e shfrytëzimit të rezervave të akuiferit të Vjosës, si dhe përdorimi jo-profesional i materialeve të pandotura në lumin Vjosa pa kriteret e duhura, po shkakton salinizimin e ujërave në stacionet e Kafarajt dhe Novoselës. Ky fenomen, i njohur gjithashtu si depërtimi i ujërave në det, ka pushtuar tashmë rreth 60% të akuiferit duke arritur në stacionet e përmendura.

Treguesit e përdorimit të ujit

Përdorimi i ujit në pellgun e Vjosës ndahet në tre nënkategori kryesore: bujqësi, industri dhe përdorim urban (zakonisht i llogaritur për frymë).

Kërkesa e bujqësisë

Në lidhje me përdorimin e ujit në bujqësi, Fieri ka kërkesën më të lartë, pasuar nga Gjirokastra, ku rreth 60,000 hektarë tokë kërkojnë burime uji për ujitje, me kërkesa që po rriten. Sistemi i ujitjes i zonës së Budukut (Gjirokastër) është ndërmjet 90 dhe 110 litra për sekondë, ndërsa në Kafaraj, sasia e përdorur është 700 litra për sekondë, dhe në Novoselë është 720 litra për sekondë (Koranche dhe Shallas, 2021). Sistemi i ujitjes i fushës së Myzeqesë dhe atij të Vlorës siguron një kapacitet ujitjeje për 3500 hektarë nga stacioni i pompave të Mifolit dhe një kanal drenimi 16 km të gjatë. Kanali Vjosë-Levan-Fier përdoret për ujitjen e tokave të Fierit. Infrastrukturat e ujitjes në Akarnia përfshijnë sistemet e dyta dhe të treta të kanaleve, me një gjatësi totale prej 80 km, si dhe rezervuarët e Panajës. Sistemi fillon nga stacioni i ujit të Mifolit, i cili ka një kapacitet prej 4000 l/sec, dhe përfundon në tokat bujqësore të Akarnisë dhe rezervuarët e peshkimit në Gorricë. Aktualisht, sipërfaqja e tokës së ujitur mbulon një zonë prej deri në 1100 ha. Tokat bujqësore në Këndër ujitin nga rezervuari artificial i Panajës, i cili ka një kapacitet prej 1.4 milionë metra kub ujë për një sipërfaqe prej 300 hektarësh (Koranche dhe Shallas, 2021). Përdorimi i ujit, veçanërisht në pellgun e poshtëm të Luginës së Vjosës, është një element kyç në avancimin e praktikave bujqësore. Megjithatë, kjo mund të ketë efekte negative në ekosistemin e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër të Vjosës, duke pasur parasysh që kërkesat për ujitje mund të ndikojnë në rrjedhën natyrale të lumit. Devijimi i ujit për qëllime bujqësore ka efektin e uljes së volumit të ujit që mbështet habitatet ujore, veçanërisht gjatë periudhave të thatësirës. Kjo ka një ndikim tek speciet e peshqve dhe komunitetet bimore. Për më tepër, përdorimi i plehrave dhe pesticideve në aktivitetet bujqësore pranë mund të shkaktojë ndotjen e lumit, gjë që do të ketë një ndikim të dëmshëm në biodiversitetin e zonës dhe do të dëmtojë cilësinë e ujit.

Kërkesa industrial

Në lidhje me përdorimin industrial të lumit, lumi Vjosa përdoret vazhdimisht për të përmbushur kërkesat përkatëse industriale, pa asnjë rritje të rëndësishme gjatë kohës. Uji i mbetur i ujërave të ndotura kthehet në lumë poshtë. Aktivitetet kryesore industriale lidhen me nxjerrjen e naftës dhe bitumit, si dhe minierat e rërës dhe gurëve. Sipas Shërbimit Gjeologjik Shqiptar, Bashkia e Selenicës ka një gamë të larmishme depozitash bitumi, që përbëjnë një aset të rëndësishëm ekonomik. Një total prej 11 kompanish shfrytëzon burimin e Selenicës, ndërsa ka vetëm tre burime kryesore të bitumit:

- 1 Burimi i bitumit
- 2 guri i bitumit
- 3 Rëra e bitumit

Një tjetër aktivitet industrial lidhet me prodhimin e energjisë elektrike nga centrat hidroelektrike. Si pasojë e rritjes së ndërgjegjësimit publik lidhur me përdorimin pa kriter të ujërave të Vjosës, kjo çështje rreziku për ekosistemin është rishikuar kohët e fundit (MoET, 2024). Në dritën e aktiviteteve të përmendura industriale që shfrytëzojnë burimet ujore të lumit Vjosa dhe mungesës së impianteve të përpunimit industrial të dedikuar, këto të fundit përfundojnë duke shpërndarë mbetje në lumin Vjosa (Tabela 5). Volumi total i ujit të përdorur nga përdoruesit e ndryshëm industrialë brenda çdo nën-pellgu është paraqitur më poshtë, duke mundësuar llogaritjen e konsumit vjetor të ujit industrial (në metra kub për vit) për çdo zonë kullimi. Tabela tregon rezultatet e të dhënave.

Tabela 5: Tërheqja vjetore e ujit për industrinë në nënpellgun e Vjosës							
Nën baseni	Drinos	Lower Basin	Memaliaj	Shushice	Pocem	Permet	Carshove
Uji I përdorur (l/s)	27	17	10	20	0,5	13,2	Nuk ka të dhëna
Uji I tërhequr (m3/year)	81,5	536,1	315,4	630,7	15,8	416,3	Nuk ka të dhëna

Kthimi i ujërave të ndotura futet në lumë në pjesën poshtë dhe aktualisht vlerësohet të jetë vetëm 10% e kërkesës industriale, për shkak të natyrës së kërkesës (sidomos për prodhimin e shisheve të ujit). Në zonat urbane, përdorimi i ujit matet për banor. Norma standarde për përdorimin e ujit në Shqipëri është 150 litra për person në ditë. Megjithatë, kjo vlerë mund të jetë shumë e lartë për disa qytete ose fshatra për shkak të mungesës së rrjetit të shpërndarjes, amortizimit të tij dhe humbjeve të ujit të pijshëm. Për shembull, në Novoselë, norma e projektuar e përdorimit të ujit ishte 150 litra për person në ditë, ndërkohë që norma aktuale është 90 litra për person në ditë. Prandaj, në përgjithësi, në zona të ndryshme, ky tregues mesatarizohet për qytetet dhe zonat rurale, duke rezultuar në 54.75 m³/për banor në vit. Përdorimi i ujit jo vetëm që merr ujë nga lumi, por gjithashtu e kthen atë në formën e ujërave të ndotura, të cilat mund të kontribuojnë në volumin total të lumit.

Trajtimi i ujërave të zeza urbane në pellgun e Vjosës

Siç u përmend në analizën e treguesit të cilësisë së ujërave sipërfaqësore, shumica e zonave urbane që ndodhen rreth pellgut të Vjosës, me përjashtim të zonave rurale që përdorin gropa septike, depozitojnë ujërat e zeza urbane direkt në lumë. Megjithatë, ujërat e zeza urbane nuk trajtohen. Niveli i trajtimit të ujërave të ndotura në pellgun e Vjosës ka qenë shumë i dobët ndër vite dhe është edhe sot.

Aktiviteti njerëzor dhe qëndrueshmëria e Vjosës

Duke iu referuar paragrafëve të mësipërm, mund të thuhet se aktiviteti njerëzor ka ndikuar në qëndrueshmërinë e lumit Vjosa në disa mënyra:

- 1 Struktura fizike:** shtrati i lumit Vjosa është ndikuar nga faktorë të ndryshëm, duke përfshirë shpyllëzimin, përmytjet, zhvillimin urban, heqjen e sedimenteve etj.
- 2 Cilësia e ujërave sipërfaqësore dhe nëntokësore:** përdorimi i tepërt, shkarkimet e ujërave të zeza urbane, derdhjet e mbetjeve, shkarkimet industriale etj., të gjitha kanë ndikuar në përkeqësimin e cilësisë së ujit me kalimin e viteve duke ulur proceset e vetëpastrimit.
- 3 Ruajtja e ekosistemeve lumore:** natural corridors, riparian areas and river habitats are under the pressure of human activities, which may endanger their existence.
- 4 Alteration of forest area:** dëmtimi i sipërfaqeve pyjore ndikon negativisht në rrjedhën e inputeve organike, kompleksitetin dhe ekuilibrin e habitateve, rrit temperaturën e lumenjve dhe ul qëndrueshmërinë e brigjeve, ndikon në rritjen e erozionit etj.
- 5 Prurjet ujore:** me kalimin e viteve, niveli i prurjeve në lumin Vjosa është ulur, për shkak të ndryshimeve klimatike. Nga njëra anë, temperaturat e larta kanë ndikuar në uljen e reshjeve dhe nga ana tjetër, përdorimi i ujërave nëntokësore nga njerëzit ka ndikuar negativisht në rrjedhën e lumit Vjosa (përfshirë ndërtimin e hidrocentraleve të vegjëli) (Koranche & Shallas, 2021).

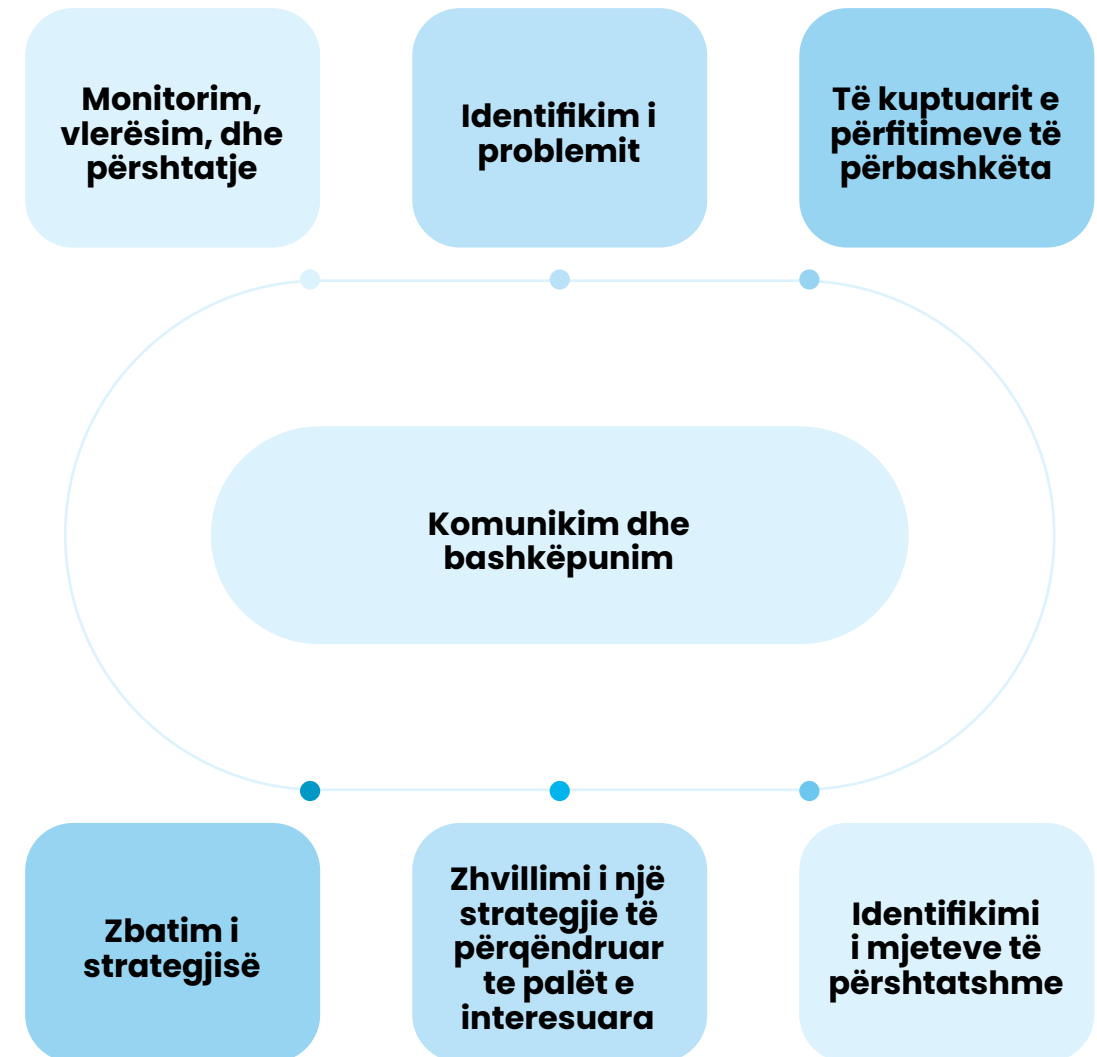
2.4.2 Qasjet e menaxhimit të ujit

Si një burim i kufizuar, uji është thelbësor për aktivitete të shumta njerëzore dhe qëndrueshmërinë e ekosistemeve (Bithas et al., 2014; Piemontese, 2020). Shqetësimet në rritje rreth mungesës së ujit dhe përkeqësimit të mjedisit mund t'i atribuohen shkaqeve të ndryshme: rritja e popullsisë, urbanizimi, industrializimi, bujqësia intensive, infrastruktura inxhinierike të cilat kanë çuar në një rritje të konsiderueshme të konsumit të ujit. Problemet në rritje në mbarë botën drejt fundit të shekullit të 20-të dhanë shtysë për shumë qeveri për të adoptuar një qasje më sistematike ndaj menaxhimit të burimeve ujore, bazuar kryesisht në hulumtimet dhe analizat e politikave të kryera shumë vite më parë. Rrjedhimisht, kalimi nga një qasje sektoriale, e fragmentuar në qasjen e menaxhimit të integruar të burimeve ujore (MIBU), krijimi i njëkohshëm i institucioneve të reja dhe kornizave rregullatore, një fokus i shtuar në kontrollet jo-kryesore, menaxhimin e kërkesës, dhe pjesëmarrjen publike dhe përfshirjen e palëve të interesuara përfaqësojnë një ndryshim të rëndësishëm dhe largim nga praktikat tradicionale (Moddemeyer, 2010; Pinkham, 1999; Bahri, 2012).

Më parë, sektori i ujit funksiononte plotësisht në mënyrë të pavarur nga njëri-tjetri dhe shpesh me interesa të kundërta për përdorimin e burimeve të kufizuara të ujit që të gjithë ata ndanin. Në kontrast me këtë qasje të fragmentuar në menaxhim, planet e menaxhimit të burimeve të ujit të integruar marrin parasysh një gamë faktorësh të lidhur me njëri-tjetrin, duke përfshirë furnizimin me ujë, kontrollin e ndotjes, bujqësinë, hidroenergjinë dhe kontrollin e përmytjeve. Objektivi kryesor është përmirësimi i shpërndarjes së burimeve të pakta të ujit, ku koston e ujit e përcaktojnë mundësitë e humbura ose vlera më e lartë e përdorimeve alternative. Figura 3 paraqet një krahasim të sistemit tradicional (sektorial) të menaxhimit me sistemin e menaxhimit të integruar, duke theksuar karakteristikat dalluese të secilës qasje. Kalimi nga stilet tradicionale të menaxhimit të ujit është tashmë në zhvillim në dhe jashtë vendeve. Faktikisht, një qasje MIBU është në përputhje me Objektivin 6.5 të Objektiveve të Zhvillimit të Qëndrueshëm (SDGs) të Kombeve të Bashkuara, i cili tregon se shtetet anëtare të OKB-së duhet të zbatojnë menaxhimin e burimeve të ujit të integruar në të gjitha nivelet deri në vitin 2030. Qasja MIBU ofron më shumë përfitime për shërbimet e ujit dhe për komunitetet që ato shërbejnë sesa qasjet tradicionale. Një qasje MIBU (Figura 4) mund të ndihmojë shërbimet e ujit që të zhvillojnë sisteme më të forta uji që plotësojnë nevojat e tyre tani dhe në të ardhmen urbane gjithnjë e më të pasigurt dhe në zgjerim (Figura 8).

Tabela 6: Menaxhimi Tradicional i Ujit kundrejt Menaxhimit të Integruar të Ujit

#	Menaxhimi Tradicional i Ujit	Menaxhimi I Integruar i Ujit
1	Sistemet e furnizimit me ujë, ujërave të zeza dhe ujërave të stuhisë menaxhohen veçmas.	Të gjitha burimet dhe sistemet e ujit janë të lidhura qëllimisht dhe menaxhohen për të siguruar ujë, energji dhe rikuperim të burimeve.
2	Sistemet marrin parasysh vetëm hyrjet dhe daljet e drejtpërdrejta të ujit.	Sistemet e ujit marrin parasysh dizajnin e përdorimit të tokës, rregulloret dhe përfitimet shëndetësore të komunitetit.
3	Zgjidhjet teknologjike janë të standardizuara (një madhësi për të gjithë) dhe të pavarura.	Zgjidhjet e menaxhimit dhe teknologjisë janë të personalizuar, fleksibël dhe të shkallëzuara për të përmbushur qëllimet dhe nevojat specifike të zonës.
4	Prioriteti kryesor i monitorimit dhe vendimmarrjes është kostoja.	Fokusi është në krijimin e vlerës duke vlerësuar periodikisht investimet, proceset dhe teknologjitë.
5	Sistemet e ujit dhe të ujërave të zeza janë projektuar sipas qasjeve standarde empirike dhe të dhënave historike të reshjeve.	Sistemet e ujit dhe të ujërave të zeza përdorin burime dhe teknika të shumta të dhënash për të përshtatur ndryshueshmërinë.
6	Infrastruktura përcaktohet nga sasia e ujit që kërkohet ose prodhohet nga përdoruesit fundorë.	Infrastruktura e sistemit është e shumëanshme për të përmbushur nevojat e sasisë, cilësisë dhe besueshmërisë së përdoruesve të ndryshëm fundorë.
7	Ujërat e stuhisë konsiderohen si bezdi.	Uji i stuhisë konsiderohet një burim i vlefshëm për të mbështetur akuiferët, rrugët ujore dhe vegjetacionin.
8	Sistemet e ujit janë bërë kryesisht nga materiale të paqëndrueshme (betoni, metali ose plastika).	Sistemet kombinojnë infrastrukturën e gjelbër (dheu dhe vegjetacioni) dhe infrastrukturën gri (betoni, metali dhe plastika).
9	Uji ndjek një rrugë njëkahëshe nga furnizimi në përdorim të vetëm, tek trajtimi dhe asgjësimi.	Uji rikuperohet dhe riciklohet disa herë duke rrjedhur nga rrugë me cilësi më të lartë në ato më të ulëta.
10	Bashkëpunon vetëm me agjencitë dhe publikun kur zgjidhjet e paracaktuara kërkojnë miratim.	Bashkëpunon në mënyrë aktive me agjenci të tjera dhe publikun për të ndihmuar në zhvillimin e zgjidhjeve efektive dhe inovative.

Figura 8: Procesi i MIBU

Një nga sfidat më të rëndësishme në Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore (MIBU) është zhvillimi i një shpërndarjeje ekonomike efektive dhe të drejtë të burimeve të ujit, duke pasur parasysh kërkesat konkurruese nga sektorë të ndryshëm, përfshirë bujqësinë, industrinë, furnizimin me ujë për qytetet, prodhimin e energjisë, kontrollin e përmbajtjeve, navigacionin dhe menaxhimin e ujërave të ndotura. Kjo bëhet edhe më e komplikuar nga prania e pashmangshme e jashtëqitjeve, ku interesat e atyre që ndodhen lart dhe poshtë rrjedhës janë të vendosura në juridiksione ose zona gjeografike të ndryshme. Për më tepër, edhe nëse mund të identifikohen zgjidhje ekonomike efektive që njohin plotësisht kostot e mundësisë për shoqërinë e relevancës së gjerë, mund të lindin shqetësime për barazinë në shpërndarjen e burimeve, dhe konsideratat politike gjithmonë shfaqen. Çështja thelbësore është se si mund të arrihen kompromise të arsyeshme midis shumë objektivave dhe kufizimeve të përfshira në një mënyrë të qëndrueshme, që do të thotë, të bazuar në menaxhimin e burimeve të ujit të integruar ose planet e menaxhimit të baseneve. Për këtë qëllim, shumë iniciativa të reja institucionale, ligjore dhe rregullatore janë ndërmarrë në Evropë për të lehtësuar një qasje më holistike dhe ndërjuridiksionale për menaxhimin e burimeve të ujit (shihni kapitullin 3).

2.4.3 Sfida dhe problemet kryesore

Si një kandidate për anëtarësim në BE, Shqipëria është e detyruar të plotësojë objektivat e përcaktuara në Direktivat e BE-së për Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore (MIBU). Ndërkohë që është arritur një përparim në përputhje me direktivën, janë të nevojshme përpjekje të mëtejshme për të siguruar përputhshmërinë e plotë. Kjo kërkon zhvillim institucional dhe koordinim efektiv në nivelet lokale, rajonale dhe qendrore. Megjithatë ka miratuar kuadrin ligjor për MIBU, ka disa çështje të tjera që duhen trajtuar, si integrimi i aktiviteteve të MIBU në sektorë të tjerë, si bujqësia dhe industria; sistemi i monitorimit, dhe ndërgjegjësimi i komunitetit për mënyrën se si duhet të veprojnë me këtë qasje të re menaxhimi. Më konkretisht, këto janë disa nga problemet kryesore që duhet të identifikohen për MIBU:

Mungesa e Planit të Menaxhimit të Basenit

Në zhvillimin e një Plani të Menaxhimit të Basenit të Lumit, është e rëndësishme të njihet se Shqipëria është një kandidate për anëtarësim në Bashkimin Europian dhe që BE ka kërkesa të veçanta për një plan të tillë. Ndërkohë që hartimi (dhe miratimi i mëvonshëm) i këtyre planeve është përfunduar për shumicën e sistemeve lumore të Shqipërisë, ky nuk është rasti për basenin e lumit Vjosa. Karakteristikat e lumit Vjosa kanë paraqitur një sfidë të rëndësishme në hartimin dhe miratimin e Planit të Menaxhimit të Basenit të Lumit Vjosa. Megjithatë, shtyrja e Planit të Menaxhimit të Lumit Vjosa paraqet një mundësi për dobësi, pasi mungesa e një plani të plotë paraqet pengesa për arritjen e një ekuilibri të harmonishëm mes qëllimeve të ruajtjes dhe nevojave të komuniteteve lokale dhe bujqësisë rajonale. Pa një plan të qartë, nuk ka një strategji të unifikuar për të udhëhequr vendimet që lidhen me përdorimin e ujit, mbrojtjen e habitatit ose zhvillimin e qëndrueshëm. Ja disa nga çështjet kryesore dhe rreziqet potenciale që lindin nga mungesa e një plani të tillë: Praktikrat e Shfrytëzimit të Ujit të Fragmentuara; Rreziqet për Biodiversitetin dhe Ekosistemet; Mungesa e Udhëzimeve për Zhvillimin e Infrastrukturës; Mundësi të Humbura për Zhvillim Ekonomik të Qëndrueshëm.

Mungesa e Institucioneve

Principet e MIBU kërkojnë krijimin e një kuadri institucional të mirëpërcaktuar që përcakton dhe ndan qartë përgjegjësitë dhe rolet për projektimin dhe zbatimin e aktiviteteve operacionale dhe rregullatore, duke promovuar koordinimin ndërmjet autoriteteve përkatëse. Nga një perspektivë institucionale, menaxhimi i burimeve të ujit në Shqipëri ka çuar në përgjegjësi të mbivendosura ndërmjet institucioneve të nivelit qendror dhe atij lokal, duke rezultuar në një sektor uji të fragmentuar me aktivitete joefikase dhe mungesë transparence.

Mungesa e koordinimit ndërsektorial

Koordinimi i efektshëm ndërsektorial është thelbësor për MIBU. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për politikrat që lidhen me ujin dhe mjedisin, shëndetin, energjinë, bujqësinë, industrinë, planifikimin hapësinor dhe përdorimin e tokës. Ajo kërkon bashkëpunim në nivele të ndryshme ndërmjet grupeve të interesit dhe një bashkëpunim më të madh ndërkufitar ndërmjet vendeve për përdorimin e burimeve të ujit.

Mungesa e të dhënave dhe informacionit

Principet e MIBU dhe politikrat mjedisore të BE-së kërkojnë zhvillimin në kohë të politikave relevante të ujit, të dhënave dhe informacionit që janë të qëndrueshme, të krahasueshme dhe të shkëmbyeshme. Kjo është e nevojshme për vlerësimin dhe përmirësimin e politikave dhe menaxhimit të ujit. Koordinimi efikas dhe shkëmbimi i informacionit ndërmjet furnizuesve të lidhur me ujin, mbledhësve të të dhënave dhe përdoruesve janë të nevojshme. Është e rëndësishme të theksohet se monitorimi mjedisor vetëm nuk është i mjaftueshëm. Përdorimi i aktiviteteve të monitorimit për shumë vite ka qenë rudimentar, duke rezultuar në mungesë të të dhënave të sakta dhe reale për gjendjen e burimeve të ujit. Sistemi aktual i monitorimit ka mungesë raportimesh të rregullta.

Mungesa e burimeve financiare

Mobilizimi dhe shpërndarja e fondeve për sektorin e ujit është një mangësi që duhet adresuar. Rregulloret shqiptare përfshijnë principet e BE-së për politikrat mjedisore, siç janë principet “ndotësi paguan” dhe “përdoruesi paguan”, si dhe pagesa për shërbimet mjedisore. Zbatimi i investimeve të Direktivave të BE-së, përfshirë investimet afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata, ende po rishikohen për të siguruar pajtueshmërinë lidhur me trajtimin e ujërave të ndotura urbane, furnizimin me ujë të pijshëm dhe menaxhimin e rrezikut nga përmblytjet.

Mangësitë ligjore

Sistemi i menaxhimit të ujit në Shqipëri kërkon legjislacion të dytë përkatës për të menaxhuar në mënyrë efektive burimet e ujit dhe për të zbatuar mekanizmat e nevojshëm. Kjo do të promovojë krijimin e kuadrove për menaxhimin e ujit që ndihmojnë në balancimin e nevojave të përdoruesve të ujit, zonave rurale dhe urbane, dhe brezave të ardhshëm. Pjesa më e madhe e akteve ligjore të dyta duhet të hartohen nga ministritë përkatëse, të cilat mund të kenë detyra shtesë. Për t'u përputhur me kërkesat e Direktivave të Bashkimit Evropian dhe për të adresuar aspektet e rëndësishme, ligji do të kërkonte akte ligjore të dyta, përfshirë:

- 1 Monitorimi i gjendjes së ujërave detarë, ujërave sipërfaqësore, ujërave nëntokësore dhe zonave të mbrojtura.
- 2 Menaxhimi i ujërave natyrore si ujërat kurative, minerale dhe gjeotermale.
- 3 Sanksionet dhe dënimet mund të vendosen për mosrespektimin e ligjit, veçanërisht në rastet e ndotjes së burimeve natyrore, ujërave kurative, minerale dhe gjeotermale.

Mungesa në burimet njerëzore

Këto mangësi lidhen me kapacitetet dhe aftësitë e autoriteteve përkatëse për të përbashkuar zbatimin e MIBU. Kjo përfshin kombinimin e një sere detyrash, të cilat mund të përfshijnë aktivitete të ndryshme, duke kërkuar kapacitet administrative për çështje si përdorimi i ujit, kontrolli i ndotjes, monitorimi, menaxhimi financiar, etj.

Angazhimi i kufizuar i grupeve të interesit

Përfshirja e aktorëve lokalë në angazhimin aktual të Shqipërisë nuk është e rëndësishme në terma të kontributeve të mëdha për projektimin dhe zbatimin e praktikave të përbashkëta. Strategjia MIBU përfshin një raund konsultimesh me palët e interesuara për të angazhuar në diskutime me aktorët privatë dhe të tjerë që kanë një rol në arritjen e rezultatit ose që preken nga vendimet e lidhura me ujin. Rritja e ndërgjegjësimit publik dhe promovimi i diskutimeve mbi rreziqet dhe kostot që lidhen me disponueshmërinë e ujit dhe ndotjen mund të ndihmojë në krijimin e një marrëveshjeje për përgjegjësinë dhe financimin, duke çuar në përmirësimin e qëndrueshmërisë së burimeve.

2.4.4 Rezultatet e pyetësorit

Një fushatë pyetësoe u realizua për Furnizimin me Ujë dhe Trajtimin e Ujërave të Ndotura lidhur me Lumit Vjosa, me qëllim mbledhjen e informacionit të vlefshëm nga një gamë e gjerë aktorësh, përfshirë sektorin publik dhe privat. Fushata u projektua për të shërbyer për disa qëllime, duke përfshirë identifikimin e çështjeve ekologjike, kuptimin e ndikimit social dhe ekonomik të menaxhimit të ujit, dhe eksplorimin e efikasitetit të politikave ekzistuese. Në dritën e gjetjeve nga pyetësori, mund të supozohet se çështjet më të ngutshme që lidhen me menaxhimin e ujit në Basenin e Lumit Vjosa janë ato të ndotjes së ujit, ndryshimeve klimatike, mangësive të investimeve dhe pasigurisë së administratës publike. Si përgjigje ndaj pyetjeve në lidhje me kërcënimet më të rëndësishme për cilësinë e ujit të Vjosës, komuniteti lokal identifikoi ndotjen nga mbeturinat urbane dhe kanalizimet si shqetësim kryesor (Figura 9). Bujqësia (28%), rrjeti i dobët i furnizimit me ujë (16%), erozioni ose shpyllëzimi (10%) ose turizmi u përmendën si probleme, por mbi 43% e të intervistuarve mendojnë se mbeturinat urbane dhe kanalizimet janë problemi kryesor i cilësisë së ujit të lumit Vjosa.

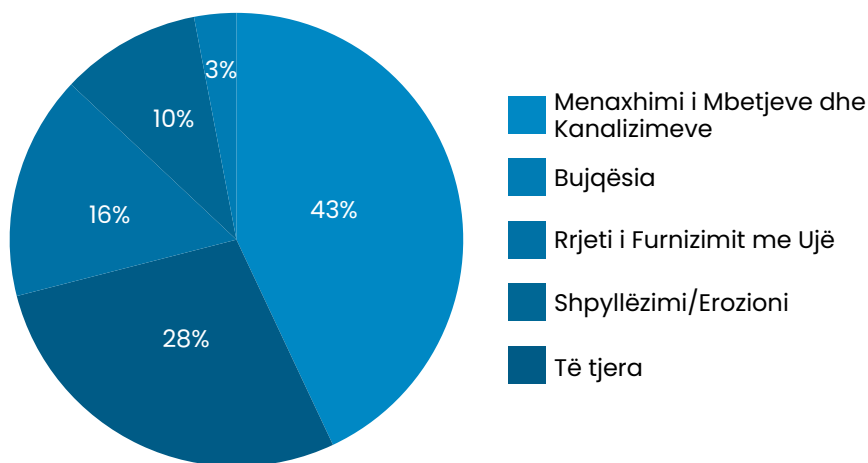

Figura 9: Kërcënime në cilësinë e ujit të Vjosës

Kërkimet në lidhje me efikasitetin e praktikave menaxheriale ndërmjet organeve publike përgjegjëse për menaxhimin e ujit kanë dhënë një perceptim të efikasitetit mesatar (39%) ose nën mesatar (53%) të administratës publike nga komuniteti. Po ashtu, komuniteti e percepton administratën publike si një mjet të rëndësishëm për adresimin e dy shqetësimeve të mëdha: menaxhimin e burimeve natyrore (përfshirë ujin, pyjet, shfrytëzimin ekonomik, etj.) dhe problemet e përmytjeve që shkaktohen nga lumi Vjosa (Figura 10).

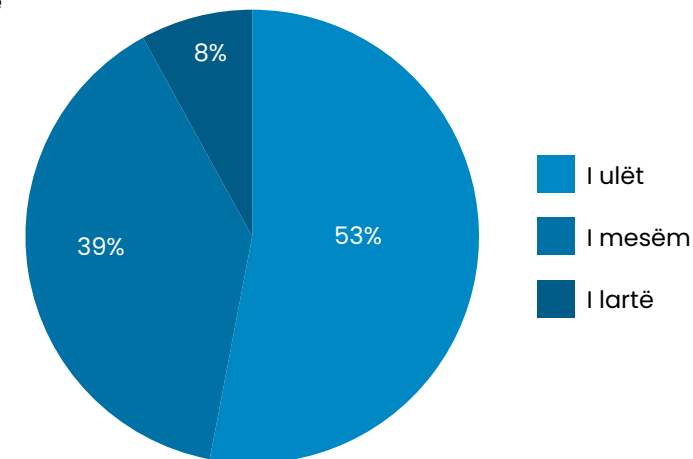

Figura 10: Efikasiteti i enteve publike

Rezultatet e pyetësorit tregojnë se shumica e të intervistuarve besojnë se ndryshimi i klimës po ndikon në ekuilibrin hidrografik të Luginës së Vjosës (Figura 11). Siç tregohet nga rezultatet e anketimeve, mbi 70% e të intervistuarve theksuan një rritje të kohëzgjatjes së thatësirës klimatike dhe një zvogëlim të reshjeve të borës. Për më tepër, 70% e të intervistuarve i atribuon rritjen e ndodhirave të përmytjeve në rajonin e Luginës së Vjosës ndryshimit të klimës. Përafërsisht 50% e të intervistuarve ofruan prova se sasi dhe cilësia e ujërave sipërfaqësore do të preken nga ndryshimi i klimës. Për më tepër, 65% e të intervistuarve treguan njohuri për burimet e ujit në Luginën e Vjosës, të cilat kanë sjellë një rënie të rrjedhjeve të ujit.

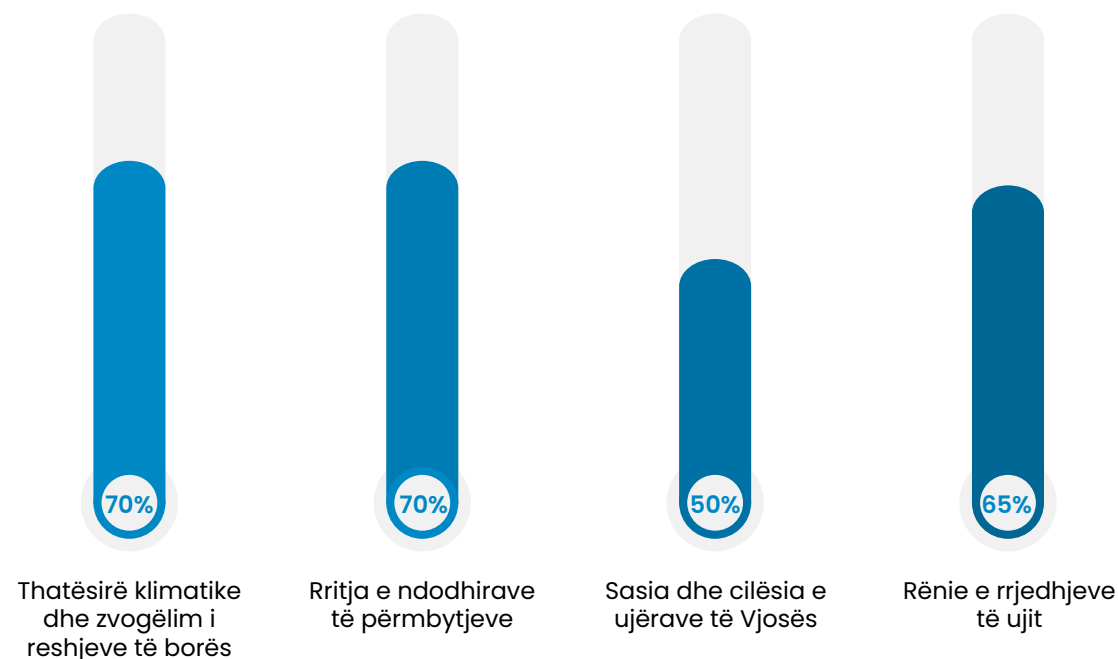
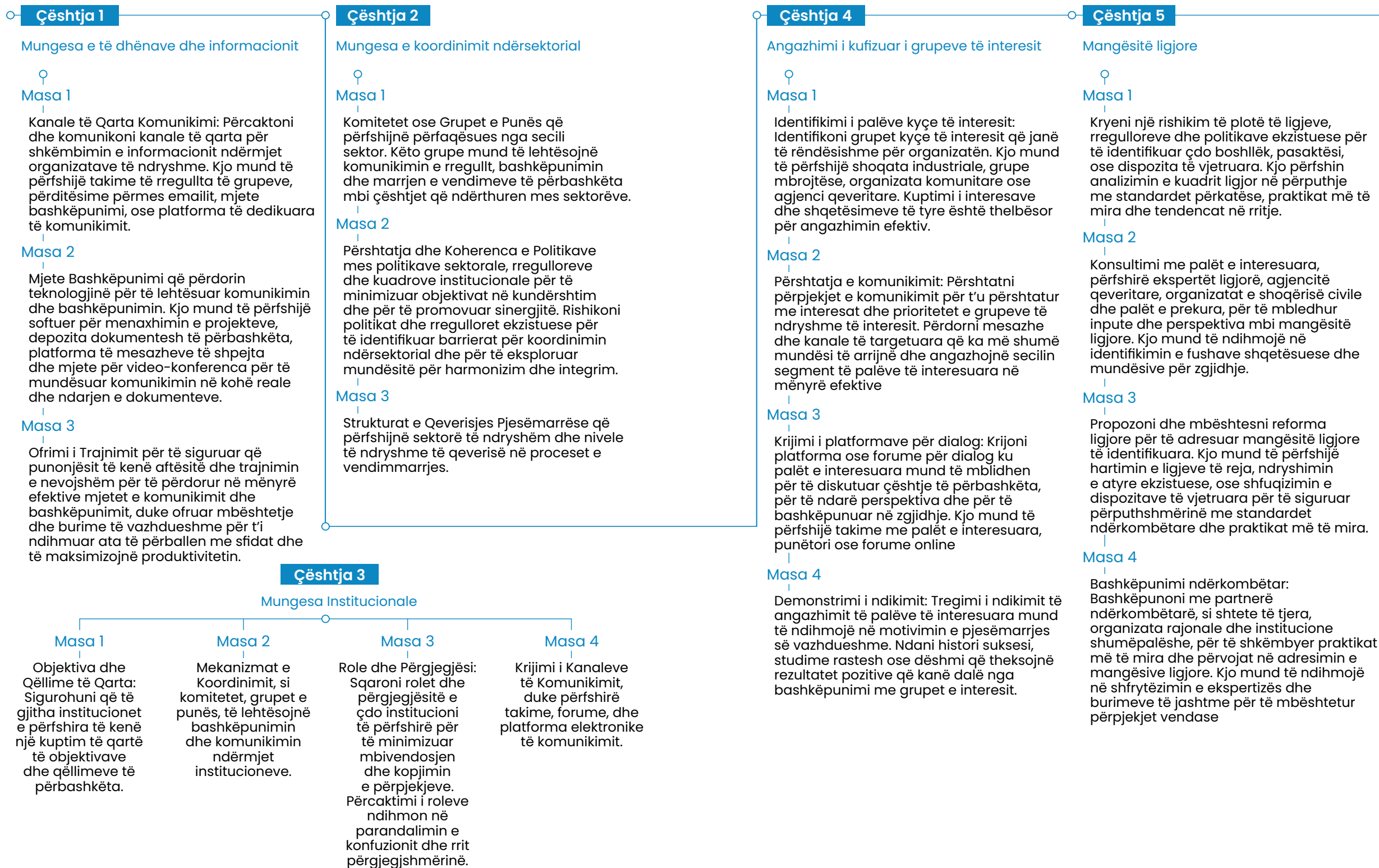

Figura 11: Perceptimi i të intervistuarve në lidhje me pasojat e ndryshimeve klimatike

2.5 Përgjigja e menaxhimit për adresimin e çështjes

Në përmbledhje, duhet të renditen përgjigjet e mëposhtme të menaxhimit për të adresuar furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të zeza.

Çështja 6

Mungesa financiare

Masa 1

Jepni prioritet objektivave bazuar në rëndësinë dhe urgjencën e tyre për përputhshmërinë. Përqendroni burimet për të zbatuar objektivat që kanë ndikimin më të madh në menaxhimin e ujit.

Masa 2

Shpërndani fondet bazuar në masën 1 për të mbuluar kostot e lidhura me përputhshmërinë, përfshirë trajnimin e stafit, përmirësimet teknologjike dhe tarifatat ligjore

Masa 3

Kërkoni mundësi financimi duke eksploruar mundësitë e financimit që ofrohen nga BE ose burime të tjera për të mbështetur sektorin e ujit. Kjo mund të përfshijë grante, subvencione, ose programe financimi.

Çështja 7

Mungesa në burimet njerëzore

Masa 1

Fokusimi në funksionet kyçe: Identifikoni funksionet kyçe dhe jepni prioritet stafit dhe burimeve përkatëse. Thjeshtoni aktivitetet jo-kryesore ose konsideroni t'i nxirrni tek ofruesit e palëve të treta për të ulur kostot, duke ruajtur fokusin në operacionet thelbësore.

Masa 2

Trajnimi dhe aftësitë shumë-funksionale: Trajno punonjësit për të kryer role ose detyra të ndryshme brenda organizatës (veçanërisht identifikimin dhe llogaritjen e rrezikut nga përmbytjet). Kjo rrit fleksibilitetin dhe qëndrueshmërinë, duke lejuar organizatën të funksionojë në mënyrë efektive me më pak burime të specializuara.

Masa 3

Përdorimi i teknologjisë dhe automatizimit: Investoni në zgjidhje teknologjike dhe automatizimi për të thjeshtuar proceset dhe për të reduktuar nevojën për punë manuale. Kjo mund të ndihmojë në balancimin e mungesës së stafit duke rritur efikasitetin dhe produktivitetin operativ.

Pavarësisht vlerës së biodiversitetit dhe ekosistemit të lumit Vjosa, aktiviteti ekonomik ka shkaktuar dhe vazhdon të shkaktojë dëme të mëdha për ekosistemin e basenit të Vjosës. Aktiviteti dhe presioni i njeriut mbi burimet unike të ujit të basenit të Vjosës shkaktojnë dëme, si drejtpërdrejt për burimet natyrore ashtu edhe, në periudhën mesatare dhe afatgjatë, për aktivitetin ekonomik dhe social të popullsisë që jeton rreth basenit. Në të njëjtën kohë, ndryshimet klimatike me efekte globale po ndihen gjithashtu në rrjedhjet e ujit të Vjosës dhe ndikojnë në biodiversitetin e basenit të Vjosës. Vendet e Bashkimit Evropian, të vetëdijshme për nevojën për të ruajtur biodiversitetin dhe ekosistemet e burimeve të ujit (lumë, liqene, det), kanë paraqitur planet e tyre (përmes Direktivës 2007) me qëllim menaxhimin e përdorimit të ujit dhe, përveç kësaj, sjelljen në rast përmbytjesh (IFRM), të cilat po bëhen gjithnjë e më të shpeshta. Përgatitja dhe zbatimi i këtyre planeve nuk është një sfidë e lehtë për një vend të vogël si Shqipëria, i pasur me burime ujore. Sipas analizave të kryera, ky studim propozon prioritetet dhe rekomandimet e mëposhtme:

- 1 Adresimi i rrezikut të ujitjes** - Zbatimi i teknikave si ujitja me pikatore, mbledhja e ujit të shiut dhe metoda të tjera të kursimit të ujit ka mundësinë të lehtësojë ngarkesën mbi burimet e lumit, duke kontribuar kështu në qëndrueshmërinë e sistemit të lumit. Një tjetër zgjidhje e mundshme është krijimi i zonave buferike. Kjo qasje mund të ndihmojë në parandalimin e rrjedhjeve të bujqësisë, pasi bimësia e mbjellë përgjatë brigjeve të lumit ka kapacitetin të filtrojë ndotësit përpara se ata të arrijnë në ujë. Përfundimisht, angazhimi i komunitetit lokal dhe promovimi i zhvillimit të qëndrueshëm janë faktorë kyç. Promovimi i praktikave bujqësore të qëndrueshme dhe përfshirja e komunitetit lokal në proceset e vendimmarrjes për ruajtjen ka potencialin të përmirësojë efikasitetin e rezultateve të ruajtjes.
- 2 Ndryshimet klimatike** - kanë një ndikim të konsiderueshëm në ekosistemet e lumenjve, me pasoja që shtrihen në shumë nivele, përfshirë disponueshmërinë e ujit, cilësinë e habitateve dhe larmishmërinë e specieve. Për të adresuar këto ndryshime, strategjitë ndahen në dy kategori: veprime për adaptim dhe zbutje: a. Menaxhimi i burimeve ujore përmes krijimit të rezervuarëve gjatë periudhave të reshjeve të shumta, duke parandaluar tërheqjen e ujit, veçanërisht në sezonet e thata. b. Rinaturimi dhe ruajtja e habitateve përmes restaurimit të liqeneve dhe brigjeve dhe mbrojtjes së pyjeve ripariane.
- 3 Duke adresuar mbulimin e reduktuar të kanalizimeve** - Derdhja e ujërave të ndotura në lumenj paraqet një kërcënim të rëndësishëm për ekosistemet e lumenjve. Për të zbutur këtë ndikim negativ, është e nevojshme të investohet në ndërtimin e sistemit të ujërave të ndotura në zonat ku mbulimi është shumë i ulët ose i ulët. Për më tepër, lagunat e ndërtuara dhe infrastruktura e gjelbër janë sisteme natyrore trajtimi që filtrojnë ndotësit dhe reduktojnë ndikimin e ujërave të ndotura në lumenj duke përdorur bimësinë dhe tokën për të thithur dhe shpërbërë ndotësit. Zonat buferike ripariane (bimësia përgjatë brigjeve të lumenjve) janë gjithashtu efektive në filtrimin e ndotësve para se ata të hyjnë në ujë dhe ofrojnë habitat për faunën e egër.

- 4 Zbatimin e Planit të Menaxhimit të Basenit të Lumit Vjosa** – Ky plan përfaqëson një hap të rëndësishëm në mbrojtjen dhe menaxhimin e qëndrueshëm të këtij burimi natyror të çmuar. Duke pasur parasysh rolin kyç të planit të menaxhimit të basenit të lumit dhe mungesën e tij në rastin e lumit Vjosa, është me rëndësi të jashtëzakonshme që të hartohet dhe të nisi implementimi i këtij plani. Duke pasur parasysh karakteristikat dalluese të lumit Vjosa, është thelbësore që plani të zhvillohet në një mënyrë që të përputhet me nevojat dhe shqetësimet e të dy seksioneve të lumit, atë të kufirit dhe Parkut Kombëtar të Lumit Vjosa. Pavarësisht se është futur në fazën e diskutimit, plani ende nuk ka arritur në fazën e raportit të draftit. Në kontekstin e rritjes së vetëdijes për ndryshimet klimatike dhe ndikimin e tij në komunitetet lokale, është gjithnjë e më evidente nevoja për një qasje të integruar në menaxhimin e lumenjve. Hartimi i një Plani të Menaxhimit të Lumit Vjosa mund të ndihmojë në mbrojtjen e ekosistemeve të lumit, promovimin e praktikave bujqësore të qëndrueshme dhe zgjidhjen e konflikteve mes palëve të interesuara. Kjo do të sigurojë vazhdimësinë e jetës së këtij lumi të egër unik për brezat e ardhshëm.
- 5 Organizimin institucional** – Vështirësitë në lidhje me organizimin institucional dhe të burimeve njerëzore lidhen me koordinimin e palëve të interesuara të ndryshme, si në nivelin institucional ashtu edhe në nivelin ndërsektorial (pasi plani i menaxhimit kërkon bashkëpunimin e palëve të interesuara nga sektore të ndryshëm, dhe jo vetëm ata që janë drejtpërdrejt të përfshirë në menaxhimin e ujit). Nga ana tjetër, nëse legjisllacioni primar është i plotë dhe në përputhje me direktivat e Bashkimit Evropian, legjisllacioni dytësor (udhëzime, rregullore, direktiva kombëtare) që do të plotësonte legjisllacionin primar mungon. Burimet njerëzore janë një sfidë më e lehtë, pasi koncepti IFRM kërkon identifikimin, analizën dhe llogaritjen e rreziqeve të përmbytjeve. Kjo kërkon burime njerëzore të trajnuara dhe të afta për të mbledhur, përpunuar dhe analizuar të dhëna statistike nga shumë sektore operacionalë.
- 6 Financimi për zbatimin e planit të menaxhimit** – Një vështirësi tjetër lidhet me financimin e aktiviteteve për zbatimin e planit të menaxhimit. Në një situatë të tillë, duhet të përcaktohen prioritetet, dhe në mungesë të fondeve qendrore dhe lokale, burimet financiare duhet të kërkohen në nivelin Evropian (grante, hua ose pjesëmarrje në projekte të ndryshme zhvillimi).
- 7 Përfshirjen e komunitetit:** Përfshirja e komunitetit në mbrojtjen e ujërave të lumenjve është thelbësore për krijimin e përpjekjeve të qëndrueshme dhe efektive për ruajtjen e mjedisit. Komunitetet mund të ofrojnë njohuri lokale, burime dhe mbikëqyrje të vazhdueshme që bëjnë një ndryshim të vërtetë në ruajtjen e shëndetit të lumenjve si Vjosa. Ka shumë mundësi për përfshirjen e komunitetit, duke filluar nga përhapja e njohurive përmes seminareve, konferencave dhe formave të tjera të edukimit. Kjo ndiqet nga ofrimi i stimuljeve ose ndihmës financiare për programe ose aktivitete ekonomike që janë kryesisht të fokusuar në mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e tij të qëndrueshëm.

Hidroenergjia

Dr. Elton Qendro

Organizata për Siguri dhe

Bashkëpunim në Evropë (OSCE)

Përmbledhje Ekzekutive

Ky raport teknik rreth studimit të sektorit energjetik në Shqipëri është hartuar në kuadrin e Programit ESPID4Vjosa i cili zbatohet nga Euronatur dhe EcoAlbania, me mbështetjen financiare të Agjencisë Austriake për Zhvillim (ADA).

Analiza e të dhënave cilësore dhe statistikore tregojnë se Shqipëria vazhdon të ngelet një vend me varësi të lartë nga importet energjetike, veçanërisht në sektorin e naftës bruto. Në fushën e hidroenergjisë janë lidhur 252 kontrata konçesionare për ndërtimin dhe operimin e hidrocentraleve të vegjël në vend, ku në Luginën e Vjosës ishin parashikuar 58 hidrocentrale të tilla, por ekziston një debat lidhur me saktësimin e numrit të lejeve koncesionare.

Përvoja e hidroenergjisë në Shqipëri është ndër më të zhvilluarat në rajon, ku energjia hidrike përbën rreth 99% të kapacitetit të instaluar. Megjithatë, kjo situatë ka ndikime të dukshme nga ndryshimet klimatike, duke sjellë një luhatje të lartë dhe cënueshmëri në prodhimin e energjisë.

Në veçanti, hidroenergjia e ndërtuar në Basenin e Vjosës përbën vetëm 0.44% kundrejt totalit të instaluar në vend për 2022. Por, nëse do të krahasojmë fuqinë e planifikuar në basen kundrejt fuqisë totale të planifikuar në vend, baseni i Vjosës do të sillte një potencial prej 261.7 MWh ose 28% të potencialit të planifikuar për tu ndërtuar në vend. Por, HEC-e në Basenin e Vjosës janë përballur me kundërshtime të forta nga banorët, shoqëria civile dhe figura publike, duke reflektuar sfidat në zhvillimin e hidroenergjisë në vend.

Në anën tjetër, potenciali i energjisë diellore dhe i erës është i lartë, me nivele të larta të diellit në territorin e Shqipërisë. Zhvillimi i teknologjive të energjisë diellore po e zhvendos politikën energjetike të qeverisë duk e kthyer vendin në një destinacion me potencial të lartë të energjive të rinovueshme. Planet e qeverisë për licencimin e 1.2 GW kapacitete të reja, janë në një rrugëtim pozitiv ku tashmë janë licencuar 460.5 MW dhe priten të tenderohen 300 MW të reja në qershor 2024. Kjo do rezultojë në 760.5 MW kapacitete të energjive të rinovueshme të licencuar brenda 2024.

Orientimi i shpejtë drejt kapaciteteve të reja pa një master plan strategjik ku merren në konsideratë të gjitha aspektet teknike, ekonomike, të sigurisë dhe zhvillimit mund ta përballi vendin në një sfidë të infrastrukturës fizike, mbiprodhimit dhe mbyllje (lock down) të sistemit në vend si mungesë e kapaciteteve të transmetimit. Nga ana tjetër, kjo mund ta kyçi vendin në një ngërç financiar të sistemeve të subvencionimit feed-in dhe CfD, përpos aspekteve të sigurisë kibernetike të energjisë.

Rekomandimet për të adresuar këto sfida përfshijnë ngritjen e investimeve në infrastrukturën energjetike, rishikimin e politikave dhe ligjeve në sektorin energjetik, si dhe përmirësimin e bashkëpunimit me komunitetin lokal për projektet e komuniteteve të energjiive të rinovueshme. Po ashtu, theksohet nevoja për të ndërtuar kapacitete institucionale dhe teknike për të promovuar përdorimin e teknologjive të energjisë së rinovueshme në Luginën e Vjosës dhe ndërtimin e kapaciteteve teknike vendore.

Në përfundim, ky raport teknik i hidroenergjisë dhe energjiive të rinovueshme në Shqipëri me një fokus të veçantë në Basenin e Vjosës analizon mangësitë në 3 fusha prioritare 9 mangësi dhe sygjeron masa për tu ndjekur nga institucionet, bota akademike, qeverisja vendore dhe qendrore në zonë.

3.1 Hyrje

3.1.1 Sfondi dhe Objektivat e punës

Shqipëria është një vend që importon mallra dhe shërbime në përgjithësi, me një theks të veçantë në importet energjitike. Kjo situatë kufizon rritjen dhe zhvillimin ekonomik të vendit dhe ka një ndikim negativ në defiçitin tregtar, duke e bërë vendin të brishtë ndaj ndërprerjeve të furnizimit. Sektori i energjisë në Shqipëri është i dominuar nga burimet e energjisë me karbon, veçanërisht nafta bruto, e cila përbën më shumë se gjysmën e furnizimit total të energjisë primare. Prodhimi vendor nuk mund të plotësojë plotësisht nevojat e vendit, duke e bërë Shqipërinë një importues neto të energjisë.

Energjia hidrike mbizotëron në prodhimin e energjisë elektrike, e cila përfaqëson rreth 99% të kapacitetit të instaluar në vend. Kjo dëshmon që Shqipëria ka nivelin më të lartë të energjisë së rinovueshme në rajon, por nga ana tjetër dëshmon varësinë e madhe nga reshjet. Kjo çënueshmëri nga eksternalitetet klimatike për prodhimin e energjisë, krijon dhe ndryshueshmëri të lartë në prodhimin e energjisë së saj. Përpos, ndikimeve socio-ekonomike të varësisë së lartë vetëm në hidroenergji, Shqipëria është dhe vendi me çënueshmëri më të lartë përsa i përket ndryshimeve klimatike e cila është reflektuar me temperatura të larta, pakësim të reshjeve, përmbytje të shpeshta, të shpejta dhe thatësira të gjata.

Sigurimi i energjisë, qëndrueshmëria e sektorit të energjisë dhe një furnizim i garantuar i energjisë me çmime konkurruese janë disa nga sfidat kyçe që vendi duhet të adresojë në afatin e afërt. Këto sfida mund të përballen duke rritur më tej pjesën e energjisë së rinovueshme në përzierjen kombëtare të energjisë dhe duke diversifikuar sektorin elektrik të vendit.

Aktualisht, pjesa më e madhe e energjisë elektrike prodhohet në veri dhe lindje të Shqipërisë, ku janë vendosur rezervuarë me hidrocentrale të mëdha elektrike. Por, të shpërndara në pjesët malore të Shqipërisë, janë në përdorim qindra hidrocentrale, më të vegjël me 'rënie të lirë'.

Në harkun kohor 2005-2022 janë lidhur 252 kontrata konçesionare nga Qeveria Shqiptare, për të ndërtuar dhe operuar hidrocentrale të vegjël në basenet e Shqipërisë përfshirë dhe atë të Lumit Vjosa. Megjithatë, saktësimi i lejeve konçesionare të lëshuara ka qenë gjithmonë një debat shifrash, sipas regjistrit të AKBN ekzistojnë 179 kontrata konçesioni dhe 74 kontrata me kapacitet prodhues nën 2 MW sipas VKM 822/2015.

Nisur nga prurjet ujore të mëdha të Lumit Vjosa, ku shkarkimet mesatare vjetore në daljen e tij në detin Adriatik janë rreth 195 m³/s dhe prurja minimale gjatë verës është prej 33 m³/s, qeveria shqiptare e ka vlerësuar tradicionalisht potencialin hidrik të Lumit Vjosa.

Përpos, planeve për HEC-e të vegjël, çështja e hidroenergjisë në Basenin e Vjosës ka qenë e rëndësishme e mbështetur dhe nga studime të pjesshme (Sogreah 2008/9) i cili ka vlerësuar vetëm potencialin hidroenergjetik të Vjosës përmes ndërtimit të HEC-eve me digë në trupin e saj kryesor me një kapacitet prodhues prej 458 MW. Studimi parashikonte: HEC Kaludh 54 MW, HEC Dragot 109 MW, HEC Kalivaç 92 MW, HEC Poçem 99.5 MW dhe HEC Karbonari 68 MW. Energjia e prodhuar nga ndërtimi i këtyre HEC-eve do të ishte, sipas studimit 1810 GWh në vit dhe do të siguronte energjinë për afërsisht 276.823 familje.

Planet për të ndërtuar HEC Kalivaç dhe Poçem me një kapacitet të instaluar prej 210 MW dhe një investim total prej 250 milionë euro, janë kundërshtuar përfundimisht në mënyrë të gjithanshme (ligjërisht, mediatikisht, politikisht, dhe shkencërisht) nga banorët, shoqëria civile dhe angazhimi i figurave publike kombëtare dhe ndërkombëtare.

Kërkesa në rritje për energji dhe potenciali i lartë për prodhimin e energjisë nga uji i Vjosës dhe degëve të saj, nëpërmjet HEC-eve, ka qenë dhe është kërcënimi më serioz për "Lumin Vjosa – ndër të fundit lumenj të egër në Europë.

Por nga ana tjetër, mundësitë për përdorimin e energjisë diellore dhe të erës janë të mëdha. Izolimi diellor i Shqipërisë është shumë i lartë në shumicën e territorit të saj me më shumë se 1 500 kWh/m² në vit, me kulmime deri në 1 753 kWh/m² në vit, veçanërisht në pjesën perëndimore të vendit.

Ndërkohë, sipas vlerësimeve të IRENA-s në një skenar me kosto kapitali të ulët, Shqipëria ka një potencial të konkurueshëm për erë deri në 7 400 MW, por IRENA propozon në skenarin e saj REmap një kapacitet të instaluar për erë prej 616 MW deri në vitin 2030, me një potencial të gjenerimit vjetor prej 1 794 GWh.

3.1.2 Qëllimi i punës

Objekti i këtij raporti teknik është të mbështesë ekipin e projektit ESPID4Vjosa në një analizë të sektorit të hidroenergjisë në vend, me një fokus në Basenin e Vjosës. Raporti synon analizën e sektorit energjetik, planeve dhe strategjive në nivel kombëtar dhe më pas sektorial që kanë ndikim të drejtpërdrejtë ose indirekt në Basenin e Lumit Vjosë.

Seksioni 2 i raportit paraqet një analizë të situatës e lidhur me çështjet kryesore në sektor, kapacitet dhe projektet e zhvilluara dhe planifikuar në fushën e hidroenergjisë në vend. Më tej seksioni prezanton cilat janë projektet që kanë ndikim në Basen, cili është potenciali aktual, i përdorur ose i pashfrytëzuar i energjive të rinovueshme.

Në **seksionin 3**, prezantohet një zhvillim i kuadrit politik, ligjor dhe institucional të sektorit energjetik. Këtu do të ndalemi të politikat licencuese dhe ato zhvilluese.

Në **seksionin 4**, do të analizojmë mangësitë e sektorit hidroenergjetik dhe atyre të energjive të rinovueshme duke u fokusuar kryesisht në basenin e Vjosës.

Në **seksionin 5** do të trajtohen masat për adresimin e mangësive të identifikuara në kontekstin ligjor, institucional, dhe atë të politikave kombëtare dhe lokale.

Ndërsa në **seksionin 6**, që është dhe i fundit do të tentohet të jepen disa përfundime për tu marrë në konsideratë nga institucionet përkatëse.

3.2 Metodologjia e raportit

Metodologjia për përgatitjen e këtij raporti teknik ndoqi një proces të strukturuar për të siguruar cilësinë dhe saktësinë e të dhënave të paraqitura. Metodologjia bazohet në një analizë të thellë dhe të strukturuar të sektorit energjetik në Shqipëri, me një fokus të veçantë të hidroenergjisë dhe potencialin e energjive të rinovueshme. Një fokus të veçantë i është kushtuar zhvillimit në Basenin e Lumit Vjosë. Gjatë kësaj analize, janë përdorur një gamë e gjerë instrumentash kërkimorë për të mbledhur dhe analizuar të dhënat e nevojshme për të kuptuar situatën aktuale, sfidat dhe mundësitë në sektorin e energjisë në vend. Në vijim do të përshkruhen fazat kryesore të metodologjisë për përgatitjen e këtij raporti teknik.

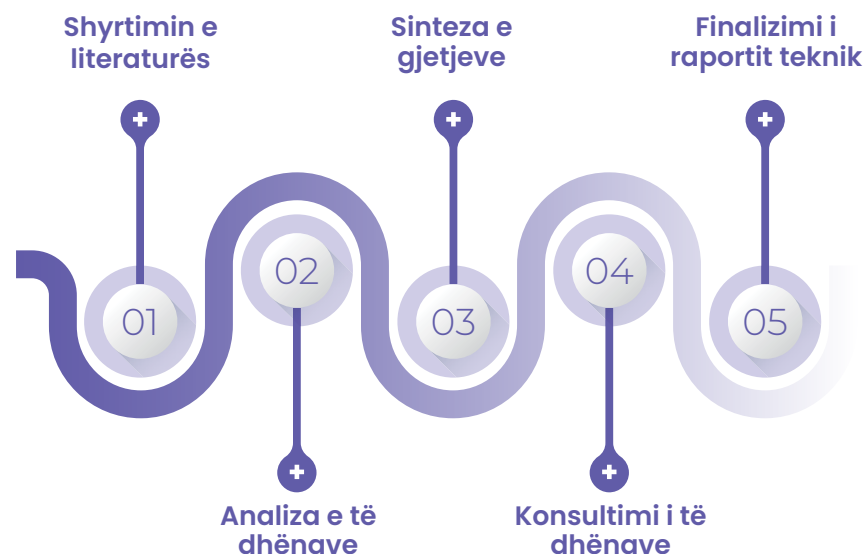

Figura 12: Fazat kryesore të metodologjisë për përgatitjen e këtij raporti teknik.

- 1 **Kërkimi bibliografik dhe analiza e dokumenteve:** Konsultimi i dokumenteve, ligjeve dhe akteve ligjore, raporteve kombëtare dhe ndërkombëtare për energjinë në Shqipëri dhe burimeve zyrtare për sektorin e energjisë në Shqipëri.
- 2 **Analiza e të dhënave:** Të dhënat e mbledhura u analizuan përmes mjeteve statistikore dhe analitike për të identifikuar tendencat, pikat e forta dhe të dobëta të sektorit, si dhe potencialet për zhvillim dhe përmirësim.
- 3 **Sinteza e gjetjeve dhe rekomandimeve** të paraqitura në raportet kombëtare dhe ndërkombëtare nga aktorë të ndryshëm në lidhje me sektorin e energjisë, me fokus Energjinë e Rinovueshme dhe Hidroenergjinë.
- 4 **Konsultimi i draft raportit teknik në uorkshope tematike.** Pas mbledhjes së të dhënave, është e rëndësishme të kryhet një proces i konsultimit dhe validimit të tyre për të siguruar saktësinë dhe besueshmërinë e informacionit. Kjo do të përfshijë kontrollin e burimeve, vlerësimin e ndërgjegjshmërisë së mundshme të gabimeve, dhe vlerësimin e konsistencës së të dhënave me bazën teorike dhe me kontekstin e studimit.
- 5 **Finalizimi i raportit teknik.** Ky proces do të ndjek reflektimin dhe adresimin e komenteve dhe sygjërimeve të mundshme nga procesi i konsultimit në terren.

3.3 Konteksti i zhvillimit të hidroenergjisë dhe energjive të rinovueshme

3.3.1 Panoramë e përgjithshme e balancës energjetike në vend

Shqipëria raporton në Eurostat lidhur me kapitullin e energjisë dhe raportimet e saj janë brenda gjithë standardit të përcaktuar dhe në detyrimet e Traktatit të Energjisë. Sipas këtyre raportimeve, prodhimi total i energjisë primare në vend është 1823 ktoe (kilo ton naftë ekuivalent ktoe) dhe importon 1466 ktoe duke patur në dizpozicion rreth 3289 ktoe produkte primare energjetike për vitin 2021. Nëse do ta konvertonim në MWh balanca do të ishte 38,255 MWh, ku 21,200 MWh prodhohen në vend dhe 17,054 MWh importohen.

Tabela 7: Bilanci energjetik në Shqipëri.

Bilanci energjetik 2021	Import	Prodhim	Total
ktoe	1466	1823	3289
MWh	17,054	21,200	38,255

Burimi: Eurostat 2022.

Furnizimi primar i energjisë në Shqipëri dominohet nga nafta, hidrocentralet, dhe energjia elektrike e importuar, e cila dëshmon se importet e nënprodukteve të naftës, energjia elektrike dhe një sasi e vogël e qymyrit përbëjnë mbi 56% të të gjithë konsumit të energjisë primare, si tregohet në Grafikon 12 më poshtë.

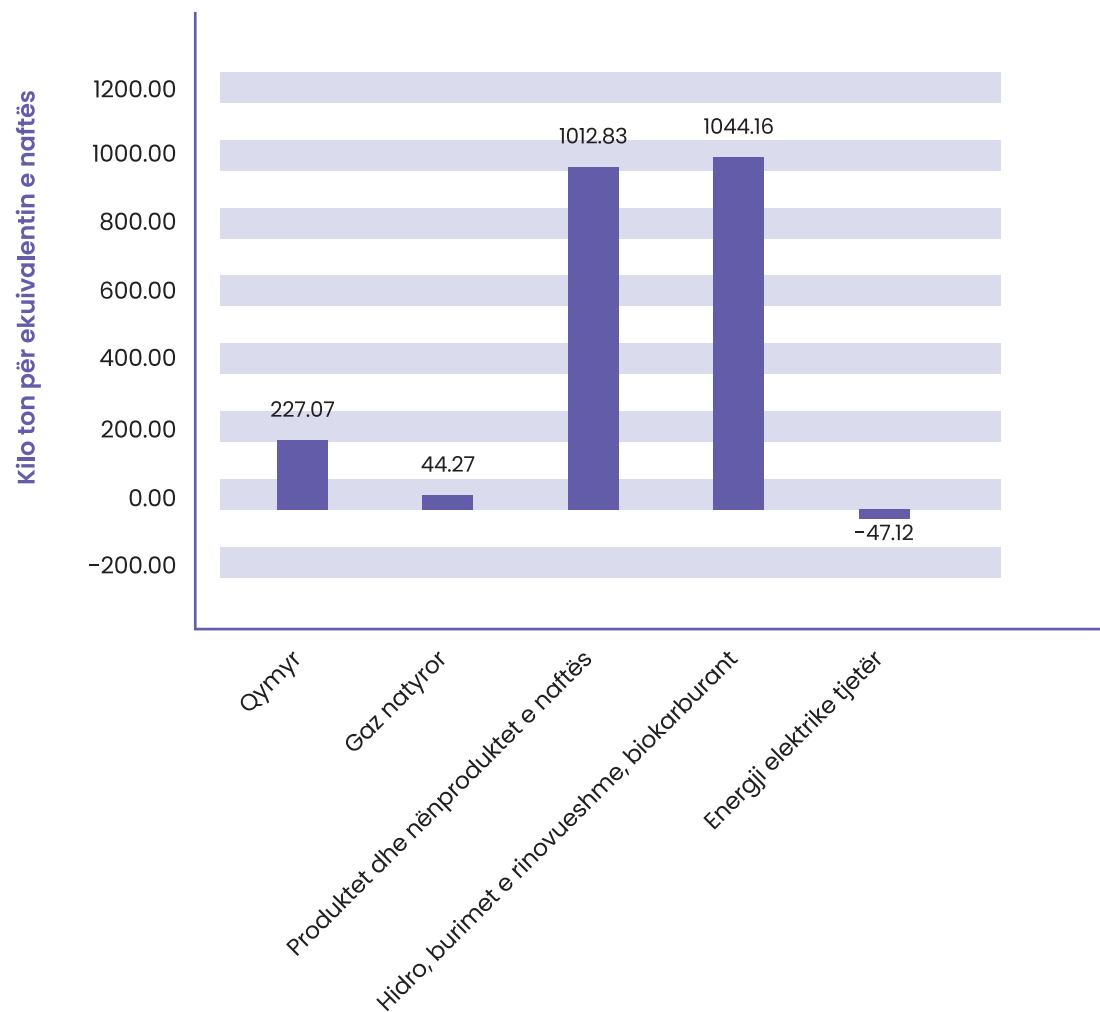

Figura 13: Prodhimi i energjive primare.

Burimi: Eurostat. 2022.

Pas humbjeve në transmetim, transformim, rafinim, outpute industriale në shumën 15 ktoe (ose 178 GWh), eksportit (913 ktoe), rezervës së stokut (49 ktoe), aviacionit ndërkombëtar (17 ktoe), humbjes në shpërndarje dhe transmetim (121 ktoe) dhe konsumimit nga vetë sistemi energjetik (92 ktoe) sasia e ngelur e energjisë për konsum final është 2013 ktoe. Si tregohet në grafikun 13 më poshtë, konsumi final i energjisë është i shpërndarë: 42% elektriciteti dhe energjitë e rinovueshme dhe biokarburantet, 11% qymyr dhe karburante solide, 47% nafta dhe nënprodukte të saj. Pra balanca e konsumit final është 58% nga karburante me bazë fosile dhe 41% nga energjia e pastër pa karbon. 1% është përdorimi i gazit natyror ose 7 ktoe.

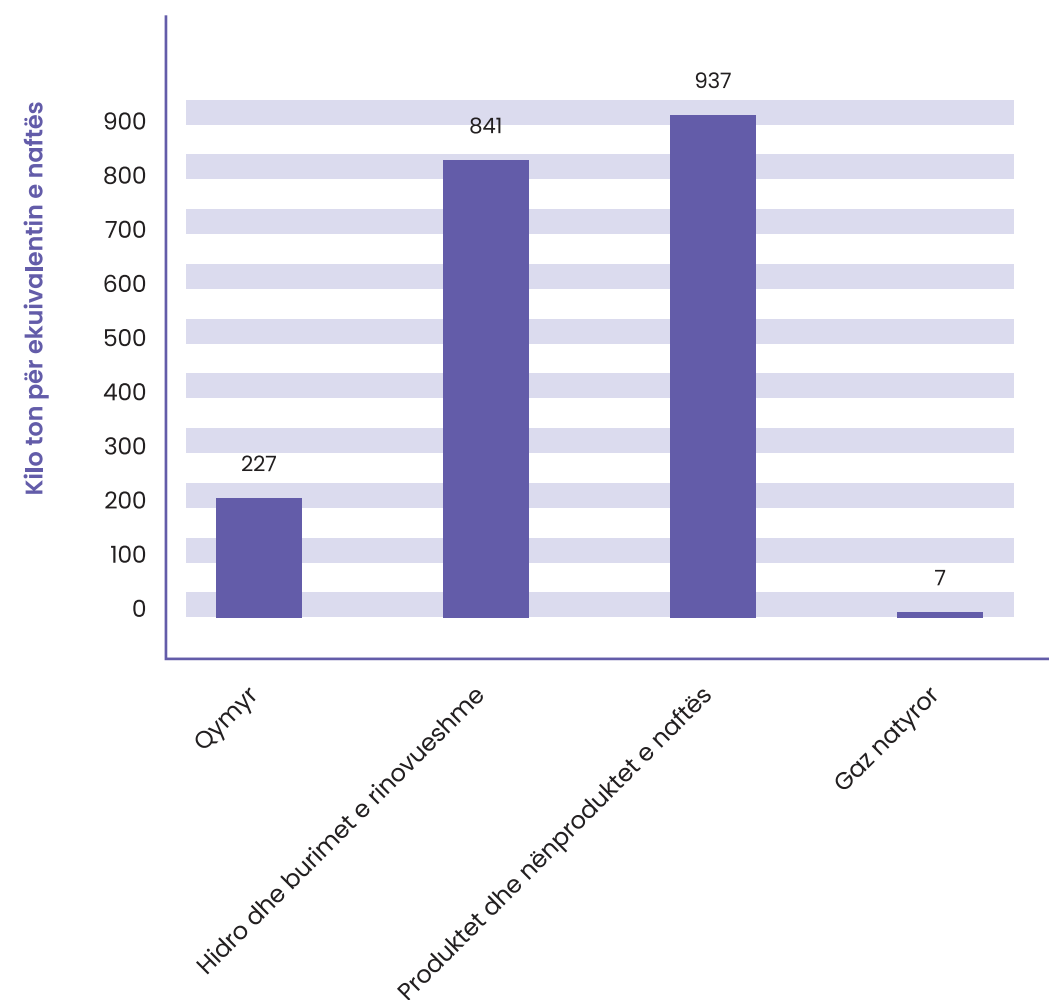

Figura 14: Konsumi final i energjisë.

Burimi EUROSTAT 2022.

Ndërsa një analizë më e detajuar e konsumit final të energjisë na jep një panoramë ku sektori i industrisë konsumon rreth 447 ktoe, sektori i transportit 678 ktoe dhe sektorët e tjerë ku futen shërbime, familjare, bujqësi dhe peshkim konsumojnë 889 ktoe.

3.3.2 Hidroenergji

Lidhur me hidroenergjinë dhe energjitë e rinovueshme, gjatë 2022 si vit bazë, rezulton se prodhimi total vendas i energjisë elektrike i realizuar është 7,002,645 MWh, nga i cili 3,859,730 MWh u prodhuan nga centralet në zotërim të kompanisë publike KESH sh.a., dhe 3,142,920 MWh u prodhuan nga centralet e tjera.

Prodhimi i energjisë elektrike i realizuar për vitin 2022, nga KESH sh.a. zë 55.11% të gjithë prodhimit të energjisë elektrike në vendin tonë dhe prodhimi i energjisë elektrike nga prodhuesit e tjerë zë rreth 44.89%. Grafiku 3 më poshtë jep një panoramë të përgjithshme rreth bilancit energjetik të vendit në harkun kohor 2010–2022.

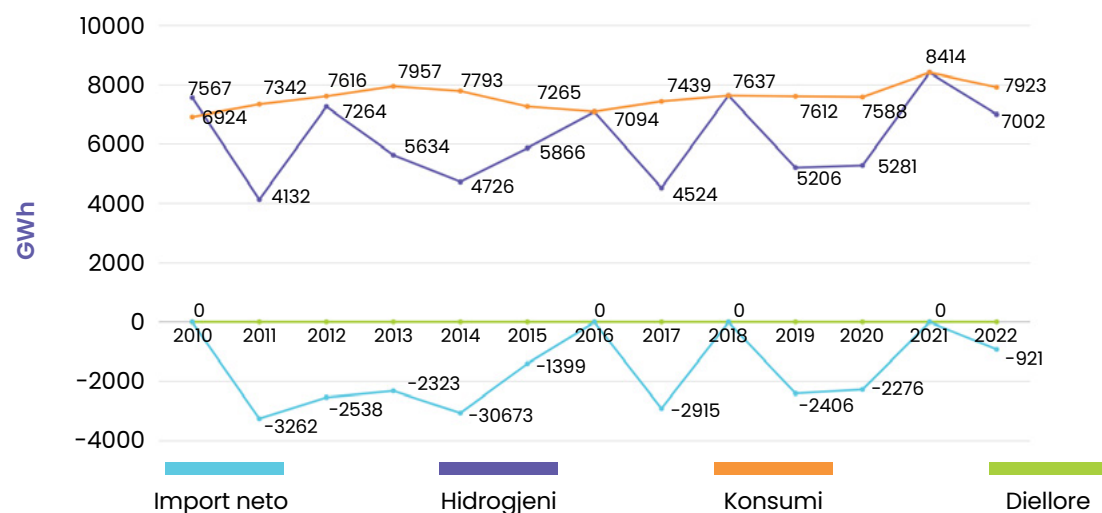

Figura 15: Bilanci i energjisë elektrike, 2022.

Burimi: ERE 2022

Bazuar në të dhënat e raportuara nga të licencuarit, viti 2022 konsiderohet si një vit relativisht i mirë hidrologjik nga pikëpamja e prodhimit të energjisë. Kjo për faktin se prodhimi i realizuar këtë vit prej 7,002 GWh, rezulton të jetë 861 GWh më shumë se prodhimi mesatar i energjisë elektrike në periudhën 2009 – 2022.

Konsumi i energjisë elektrike për vitin 2022 arriti në 7,923,713 MWh, sikurse evidentohet edhe në grafikun 3, konsumi më i ulët i energjisë elektrike i regjistruar në vendin tonë është në vitin 2007, me 5,767,652 MWh, ndërsa konsumi më i lartë i energjisë elektrike është ai i regjistruar në vitin 2021, me 8,414,836 MWh, ku ky i fundit përbën dhe konsumin më të lartë historik në vendin tonë. Krahësuar me vitin 2021, vërehet një ulje e konsumit të energjisë elektrike në vend për vitin 2022 me 491,123 MWh.

Energjia hidroelektrike zvogëlohet në vitet e thata ose stinët me shi të pakët, kështu që energjia vjetore që Shqipëria mund të prodhojë është e ndryshueshme dhe e paparashikueshme. Për shembull, në vitin 2020 ishte 5.3 TWh; në 2021 ishte 8.9 TWh dhe në 2022 ishte 7 TWh. Në mesataren, kërkesa për konsum është 7.5 – 8 TWh dhe vendi zakonisht ka një deficit minimal energjie prej 30% gjatë viteve.

Në basenin e Vjosës ishin planifikuar të ndërtoheshin 59 hidrocentrale të cilat ishin licencuar midis viteve 2000–2022. Megjithatë në funksion të këtij studimi janë marrë në shqyrtim vetëm HEC-et që derdhen në lumin Vjosë 45 HEC-e, nga të cilat 3 kontrata janë në ndërtim (5 HEC-e), 12 në punë dhe në pritje të miratimit 28. (MIE: 2022)

HEC- et funksionale janë vendosur në degët e Vjosës, ndërsa më të dëmtuarit duket se janë lumenjtë e Çarshovës dhe Langaricës. Këto HEC-e kanë një kapacitet të vogël dhe janë të gjitha të lidhura me sistemin e shpërndarjes –OSSHE.

Konkretisht, sasia totale e fuqisë së instaluar në MWh për Basenin e Vjosës është vetëm 11.3 MWh, që përbën vetëm 0.44% kundrejt totalit të instaluar në vend për 2022. Por, nëse do të krahasojmë fuqinë e planifikuar në basen kundrejt fuqisë totale të planifikuar në vend, baseni i Vjosës do të sillte një potencial prej 261.7 MWh ose 28% të potencialit të planifikuar për tu ndërtuar në vend. (Grafiku 15 më poshtë)

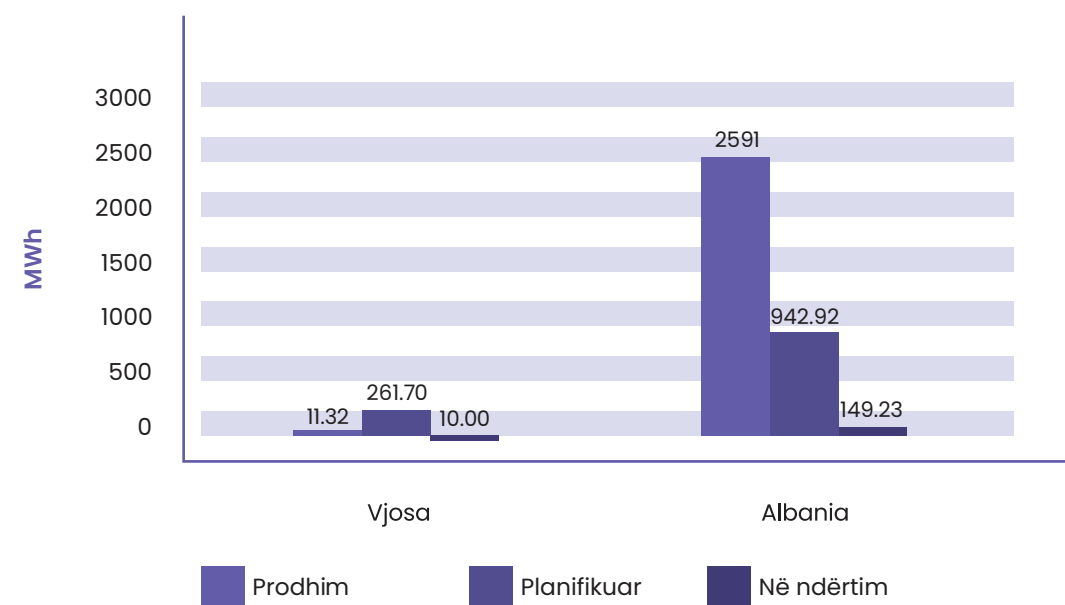

Figura 16: Fuqia e instaluar dhe planifikuar hidroenergjetike në vend.

Burimi: ERE, MIE, 2022

Në këtë pasqyrë të energjisë së vendit dhe në dritën e shpalljes së Luginës së Vjosës si Park Kombëtar – potenciali hidroenergjetik i basenit do të duhet zëvendësuar me alternative të tjera të energjisë së rinovueshme (Energji diellore, Energji e erës, Energji gjeotermale). Fokusi drejt këtyre energjive të rinovueshme do të kontribuonte në një furnizim më të stabilizuar dhe më të sigurt të energjisë në kosto më të ulët.

Por, nga ana tjetër, qeveria shqiptare ka dhe tre projekte energjetike me bazë karboni në zonën e Vjosës me qëllim të mbështetjes së mungesës së energjisë, si vijon:

- 1 **Centrali i energjisë me naftë** me kapacitet prej 97 MW, me vlerë 112 milion dollarë në veri të Vlorës, i ndërtuar në vitin 2005: Projekti është mbështetur nga një kredi prej 74.5 milion dollarësh (pjesa tjetër është investuar nga KESH, Korporata e Energjisë Shqiptare). Diskutimi i gjatë i qeverisë për të konvertuar centralin e energjisë me naftë në një central të energjisë me gaz nuk është realizuar ende dhe centrali nuk është operacional.
- 2 Licencat për eksplorimin e hidrokarbureve në **Bllokun 4 nga Shell Albania**, të cilat më parë ishin dhënë nga Qeveria shqiptare dhe përfshijnë rajonet përreth Luginës së Vjosës. Ende ka pasiguri lidhur me potencialin aktual të hidrokarbureve dhe pasojat potenciale që këto projekte mund të kenë në turizëm dhe mjedisin e zonës.
- 3 **Centrale termike lundruese në Vlorë**. Kontrata mes KESH dhe Excelerate Energy është një projekt tjetër qeveritar për të adresuar emergjencën për energji e krijuar pas konfliktit Rusi-Ukrainë. Megjithatë centralet nuk kanë funksionuar asnjë ditë deri në kohën e përgatitjes ë këtij raporti, për shkak të përmirësimit të situatës së furnizimit dhe daljes nga kriza energjetike. Prezenca e tyre dëshmon cënueshmërinë e sektorit energjetik ndaj krizës së radhës, planifikimit afatshkurtër në sektor, dhe vonesës gati 10 vjeçare në përqafimin e energjisë eolike dhe asaj diellore në sistemin energjetik.

3.3.3 Energjia diellore

Kapaciteti i instaluar në impiante fotovoltaike në vend është 23 MW dhe prodhimi i realizuar nga to gjatë vitit 2022 është 50,092 MWh. Megjithatë, ERE raporton se situata e licencimit në sektorin e energjisë fotovoltaike ka një rritje të ndjeshme ku deri në fund të 2023, janë licencuar 37 subjekte për një kapacitet të instaluar prej 354 MW.

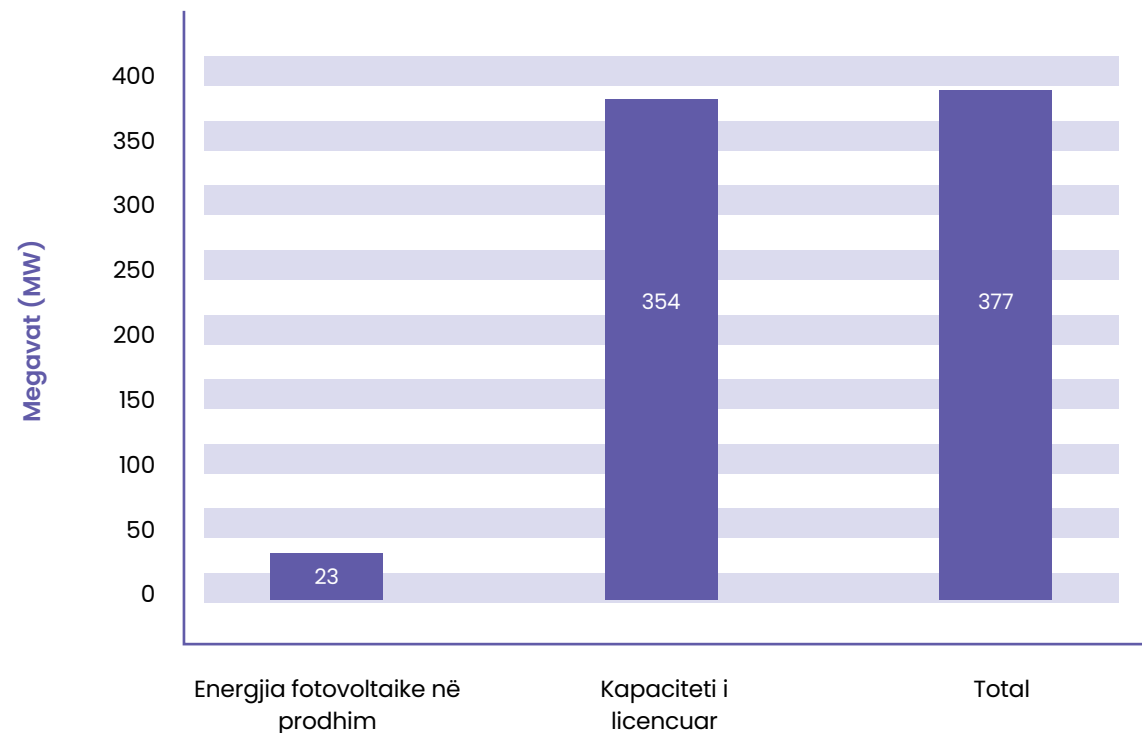

Figura 17: Kapaciteti i Instaluar dhe i Licencuar i Paneleve Diellore (PV) në MW

Në të vërtetë, sipas Agjencisë Ndërkombëtare të Energjisë Rinovueshme IRENA 2020, propozon në skenarin e tij një kapacitet të instaluar të energjisë diellore fotovoltaike prej 1,074 MW deri në vitin 2030, me një potencial gjenerues vjetor prej 1,697 GWh. Figura 17 më poshtë tregon zonat e përshtatshme për zhvillimin e energjisë diellore fotovoltaike që ndodhen kryesisht në pjesën e sipërme të kullimit të Vjosës (Fier, Karavasta, Spitalle, etj.).

Këto zona janë vlerësuar duke kombinuar potencialin e burimeve, distancën me zonat e mbrojtura, përdorimin e tokës, topografinë, rritjen e popullsisë dhe afërsinë me linjat e transmetimit, dhe renditen me vlera mes 0% dhe 100% dhe më pas identifikimi i shkallës së mundësisë për të pritur një projekt të energjisë diellore në shkallë të madhe.

Në studimin e BERZh-it të përgatitur nga Golder Associates S.r.l në tetor 2020, u identifikuan vendet kandidate duke përdorur sipërfaqen përmes një metodologjie shumë kriteresh për të përcaktuar vendin më të përshtatshëm që përmbush karakteristikat hapësinore të madhësisë minimale, formës dhe orientimit. Kjo lejoi të identifikoheshin rreth 350 vende me një sipërfaqe të paktën 140 hektarë (minimumi për prodhimin e 140 MW, zgjedhur si referencë) për një total prej 161.292 hektarë tokë me një gradë të lartë përshtatshmërie për të vendosur një stacion diellor të energjisë.

Figura 18: Potenciali i energjisë diellore në Shqipëri

Burimi: MIE, 2020

Studimi konkludoi se 10 lokacionet më të përshtatshme me një përqindje 87%-100% kishin një hapësirë prej 2834.9 HA të disponueshme për zhvillimin e projekteve të energjisë diellore.

Disa nga këto hapësira shtrihen përgjatë Lumit Vjosë përkatësisht në Luginën e Drinos, në Memaliaj, në territorin e Selenicës, degëzimin e Shushicës dhe Vjosës, dhe pranë rezervatit natyror të Pishë Poros. Ankandi i ardhshëm në fushën e energjisë së erës është në qershor 2024 për një kapacitet prej 300 MW, i cili po asistohet nga SECO Svicerian.

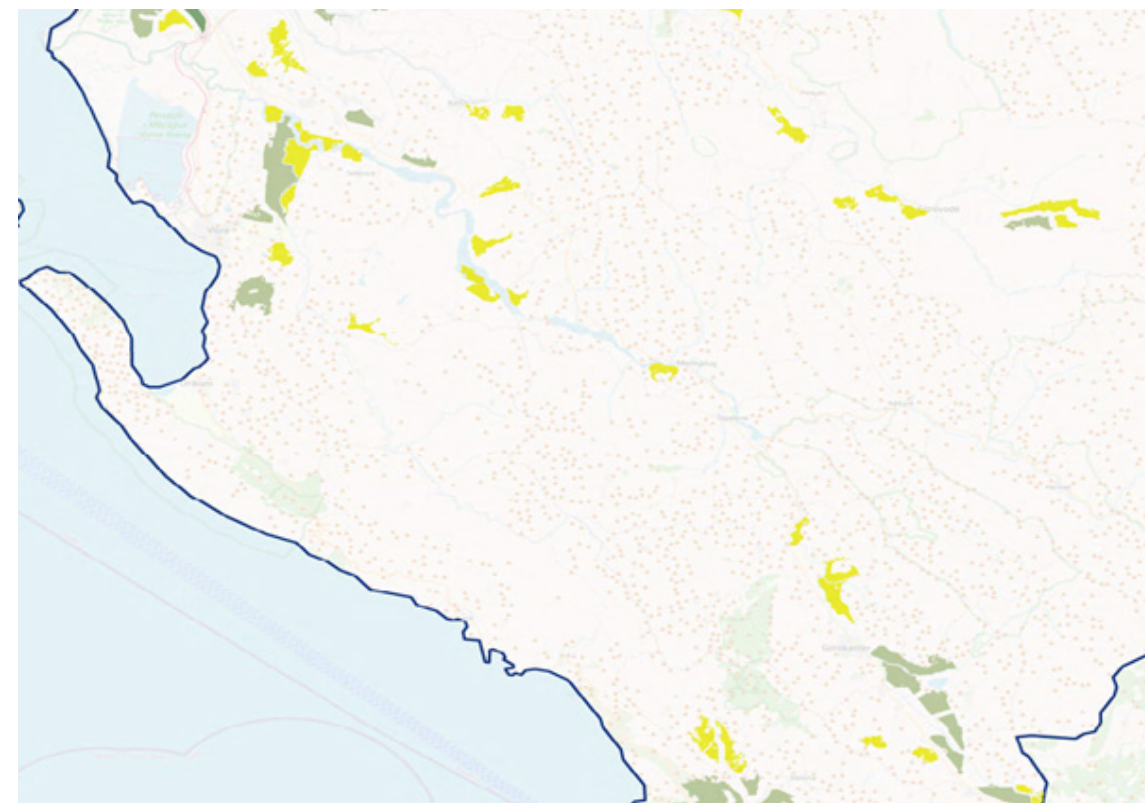

Figura 19: Pozicionimi i potencialit energjitik diellor në Vjosë

Kjo do ta rriste kapacitetin total të licencuar në fushën e energjisë si më poshtë:

Tabela 8: Projekte të instaluar dhe licencuara të prodhimit energjisë diellore

Numri i projekteve 2023	Prodhim	Licencuar	Lokacioni
12	23 MW		Fier, Bilisht, Korçë
37		354 MW	Fier, Korçë, Lushnjë, Erseke, Bilisht, Banjë, Vau i Dejës
Total	23 MW	354 MW	= 377 MW

Ndërkohë në Luginën e Vjosës ekziston një projekt pilot “Energji Diellore në Kutë”, një projekt inovativ në Shqipëri pasi është projekti i parë i komunitetit për gjenerimin e energjisë diellore duke instaluar një sistem panelesh diellore për të furnizuar me energji elektrike pesë ndërtesat publike të fshatit: Qendrën Shëndetësore, Shkollën, Qendrën Kulturore, Njësinë Administrative dhe dritat e rrugës. Energjia Diellore në Kutë është një nismë e suksesshme e nisur nga EcoAlbania dhe partnerët e saj ndërkombëtarë Euronatur dhe RiverWatch në vitin 2020. Nisma ka mbledhur fonde për zbatimin e energjisë diellore në fshatin Kutë – një nga komunitetet e luginës së Vjosës që do të prekej nga hidrocentrali i Poçemit. Shiko më shumë: <https://ecoalbania.org/solar-ne-kute-nis-punen-projekti-i-pare-komunitar-ne-shqiperi-per-prodhimin-e-energji-se-diellore/?lang=en>

3.3.4 Energjia e erës

Shqipëria aktualisht nuk ka impiante të instaluar për energjinë e erës. Megjithatë, sipas MIE, që nga hyrja në fuqi e skemës së mbështetjes për tarifat e energjisë së erës, janë pranuar 70 aplikacione për ndërtimin e stacioneve të erës me kapacitet deri në 3 MW. Nga këto, tre janë autorizuar për ndërtim me një kapacitet total prej 9 MW, të cilat kualifikohen për mbështetje të tarifave të energjisë së erës (MIE, 2019).

Në fund të vitit 2020, u hap një tender për erën me kapacitet prej 150 MW, i kufizuar për projekte me kapacitet minimal prej 30 MW dhe kapacitet maksimal prej 75 MW. 25 muaj pas publikimit të thirrjes, në 2023 MIE përzgjodhi 3 ofertat fituese për një kapacitet të instaluar deri 222.5 MW.

Kjo sasi e rritur shton dhe më tej mundësinë e diversifikimit energjitik përmes hidroenergjisë. Por në kundërshtim nga ankandet e tjera të energjisë diellore, ku shteti ofronte dhe tokën 1 EUR/m², në këtë ankand privati do të duhet ta gjejë vetë tokën, ndërsa shteti do të ofrojë vetëm sigurimin e blerjes për 15 vite me çmimet përkatëse, sipas tabelës 9.

Tabela 9: Projekte të licencuara të energjisë së erës.

Kompania	Kapaciteti	Çmimi	Lokacioni
Total Eren (France) & KMV (Albania)	75 MW	44.88/MWh	Tbc
Guris & Mogan Energy (Turkey)	75 MW	74 EUR/MWh	Tbc
Verbund (Austria)	72.6 MW	74.95 EUR/MWh	Tbc
Kapaciteti Total	22.5 MW		

Në anën tjetër, vendi ka një potencial të konkurueshëm për erë deri në 7,400 MW nën skenarin e kapitalit të ulët (IRENA, 2017). Studimi i IRENA-s propozon në skenarin e tij një kapacitet të instaluar të erës prej 616 MW deri në vitin 2030, me një potencial gjenerimi vjetor deri në 1,794 GWh (IRENA, 2020a). Figura 19 më poshtë tregon zonat me potencialin më të lartë për zhvillimin e energjisë së erës, përfshirë dhe në Luginën e Vjosës.

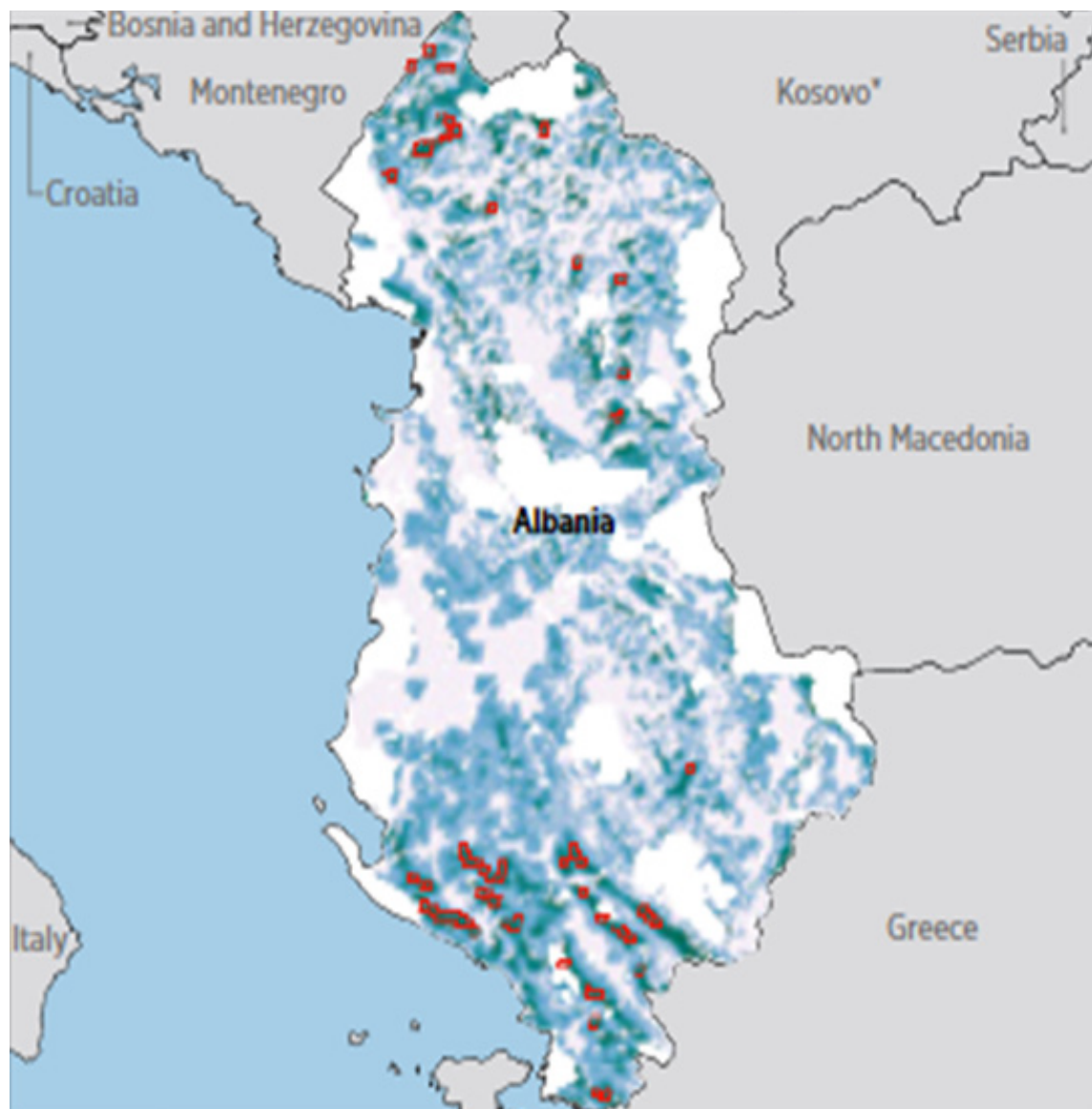

Figura 20: Potenciali i energjisë diellore në Shqipëri

Burimi: MIE, 2020

Lugina e Vjosës ka një potencial të lartë për këtë energji, por mungon një analizë e detajuar ose një zonim i rëndësishëm për këto burime të energjisë alternative, veçanërisht ku dhe sa energji elektrike mund të prodhohet. Ndërtimi/instalimi i burimeve të energjisë së rinovueshme pa planifikim të duhur, dhe në një mënyrë të pa kontrolluar, mund të paraqesë një kërcënim për Parkun Kombëtar të Lumit të Vjosë.

3.3.5 Energjie gjeotermale

Shqipëria është në fazat e hershme të vlerësimit gjeotermal. Megjithatë, si dhe në vendet e tjera të Evropës Juglindore, vetëm burime të ulëta energjetike gjeotermale ndodhen në vend. Temperatura maksimale deri në 80°C mund të gjenden në jug të vendit që kufizohet me Greqinë (Ujrat Termale të Bënjës) dhe në verilindje. Shumica e burimeve gjeotermale të Shqipërisë ndodhen në Zonën Gjeotermale të Krujës, e cila përhapet nga Deti Adriatik në veri të Shqipërisë dhe vazhdon në drejtim juglindor nëpër vend drejt zonës së Konicës në Greqi. Brenda kësaj zone në rezervuarët karbonatë gjendet një potencial i llogaritur i energjisë gjeotermale prej $5.9 \times 10^8 - 5.1 \times 10^9$ gigajoule (Frasheri, 2015). Për shkak të burimeve të ulëta energjetike, potenciali gjeotermal për prodhimin e energjisë nuk është i mundur dhe përfitohet më shumë për aplikim ngrohje.

3.4 Politikat dhe kuadri ligjor në fushën e hidroenergjisë dhe energjive të rinovueshme

3.4.1 Zhvillimet kryesore të politikave

Që para fillimit të krizës së energjisë në vitin 2021, politikat e energjisë në Evropë u orientuan drejt një parashikimi optimist për energjinë e rinovueshme nën moton e Paktit të Gjellbër (Green Deal). Me qëllim përshpejtimin e rritjes të energjisë së rinovueshme për të arritur qëllime më ambicioze për klimën, Komisioni Evropian publikoi paketën e politikave "Fit for 55" dhe propozoi rritjen e treguesve të energjisë së rinovueshme në BE nga 32% në të paktën 40% deri në vitin 2030. Kjo politikë u ndoq për ta vendosur Bashkimin Evropian në një rrugë të emetimit zero të gazrave me efekt serë, drejt neutralitetit klimatik deri në vitin 2050. Shtetet anëtare do të duhet të përditësojnë Planet e tyre Kombëtare të Energjisë dhe Klimës (PKEK) gjatë 2023–2024 për të reflektuar qëllimet kombëtare të reja dhe për të identifikuar politikat e mbështetjes.

Politikat dhe kuadri ligjor në fushën e energjisë dhe energjive të rinovueshme në veçanti janë shumë dinamike dhe me ndryshime të shpeshta në rrafshin evropian dhe atë të Komunitetit të Energjisë ku Shqipëria është palë.

Shqipëria ka hartuar Strategjinë Kombëtare të Energjisë (SKE) 2018–2030 përmes VKM nr.480 datë 31.07.2018 ku ka përcaktuar zhvillimin e saj energjetik të bazuar në sigurinë e furnizimit më energji dhe optimizimin e burimeve për plotësimin e nevojave me objektivin kryesor zhvillimin e qëndrueshëm të ekonomisë. Në tabelën 10 më poshtë paraqiten objektivat e synuar në SKE dhe treguesit përkatës deri në 2030.

Tabela 10: Objektivat strategjikë në energji 2030

Përshkrimi	Pikënisja 2015	Objektivat 2030
Humbjet në rrjetin e shpërndarjes	31.4%	10%
Humbjet në rrjetin e transmetimit	2.2%	1.7%
Arkëtimet e energjisë	90%	98%
Pjesa e burimeve primare vendase të energjisë në TPES	47.5%	52.4%
Pjesa e energjisë së rinovueshme në TPES	32.5%	42%
Pjesa e biokarburanteve në totalin e energjisë së konsumuar në transport	3.5%	10%

Në korrik 2021 Shqipëria dorëzoi draftin e parë të Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (PKEK 2030) si detyrim i angazhimeve të marra nga vendi në kuadër të Komunitetit të Energjisë, Paktit të Gjellbër (Green Deal) dhe Marrëveshjes së Parisit. PKEK është një dokument i integruar i cili synon reflektimin e objektivave të energjisë dhe atyre të klimës të përcaktuar në Raportin e Kontributit Kombëtar të Pikësnyuar (KKP). Sekretariati i Komunitetit të Energjisë ka përcjellë rekomandimet e veta për përmirësimin e këtij plani, të cilat Shqipëria duhet ti adresojë në një plan të rishikuar, që ngelet për tu realizuar.

Raporti i NDC i ndryshuar paraqet një objektiv më të lartë për reduktimin e emetimeve në total prej 20.9 për qind më pak se skenari BAU (Business as Usual), ose një reduktim prej 6.674 ktCO₂e nga viti 2021 deri në vitin 2030.

Specifikisht, detyrimet që lindin nga PKEK 2030 janë: hartimi i planeve të veprimit të energjisë së rinovueshme dhe efencës së energjisë, forcimi dhe vendosja në funksionim i aspekteve institucionale, dhe masave audituese të çertifikimit dhe financimit, duke përfshirë dhe zhvendosjen nga prodhimi i energjisë hidrike duke marrë në konsideratë krizën energjetike.

Tabela 11: Objektivat dhe indikatorët klimatikë dhe energjetike

Përshkrimi	Treguesit e Energjisë së Rinovueshme	PKBRE 2020	SKE 2030	PKEK 2030
Energjia e rinovueshme	Energji e rinovueshme në konsumin final të energjisë deri 2030	38% [2020]	42%	54.4%
Efienca e energjisë	Zvogëlimi në konsum in përfundimtar të energjisë krahasuar me skenarin me masat ekzistuese	2.2%	2.2%	1.7%
Emetimet e gazrave serë	Zvogëlimi (%)poshtë niveleve të 1990	31.4%	31.4%	Zvogëlimi i emetimeve me 18.7% krahasuar me EEM

PKEK ka përcaktuar dhe kapacitet e reja që duhen ndërtuar për prodhimin e energjisë së rinovueshme me qëllim arritjen e objektivave kombëtare. Specifikisht ato janë ndarë në dy blloqe: a) blloku i investimeve që do mbështeten nga mekanizimi i tarifës “feed-in” dhe b) blloku i investimeve që do mbështeten përmes ankandeve të hapur dhe Kontratës për Diferencë (CfD), sipas figurës 20 më poshtë.

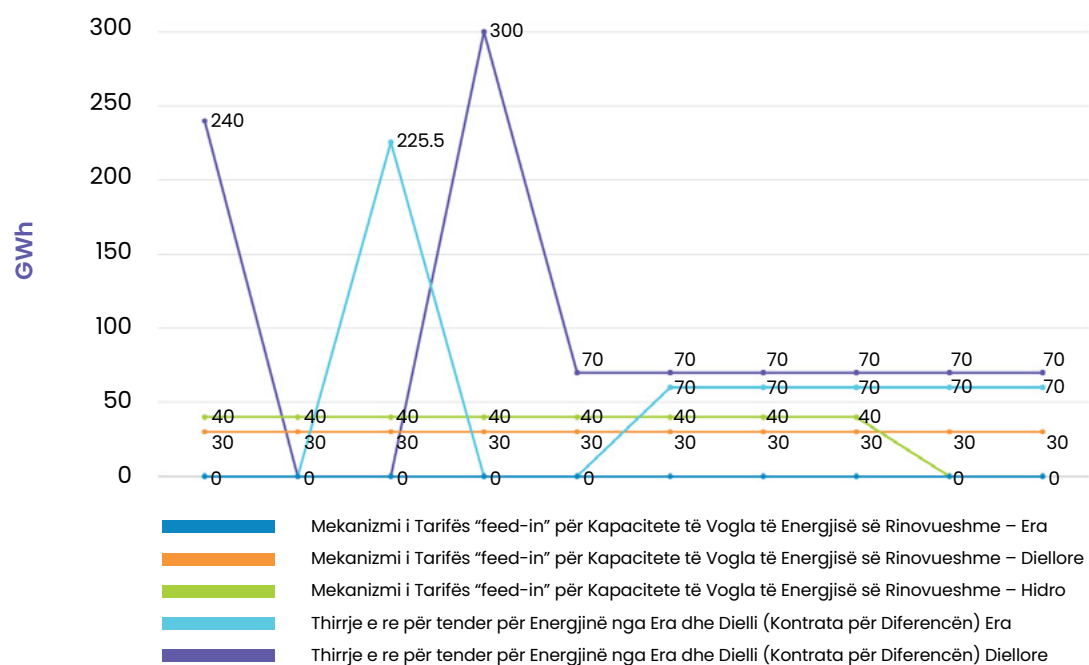

Figure 21: Kapaciteti që do nevojitet deri në 2030

Burimi: PKEK 2030. Përgatitur nga Autori

Ashtu si vërehet dhe në Grafikon 5 më sipër, në bllokun e parë planifikohet të ndërtohen rreth 320 MW hidro deri në 2030, dhe 300 MW eolike që do përfitojnë përmes sistemit të tarifës feed-in.

Ndërsa në bllokun e ankandit të hapur, PKEK ka parashikuar të licencojë prodhimin e më shumë se 1 GW (1260 MW) energji deri në 2030. Me interes është se grafiku i licencave nuk ndjek rrugën e planit, ku vitin e kaluar u licencuar 222.5 MW në fushën e energjive eolike, dhe në korrik 2024 pritet të hapet ankandi për 300 MW për energji diellore ku maksimumi i një impianti do jetë nga 100 -140 MW. Edhe pse, MIE ka hartuar një studim për potencialin e mundshëm dhe një hartë të mundshme, ngelet në dorë të investitorëve për të përzgjedhur gjeografinë e investimit dhe tokën: private ose publike.

3.4.2 Kuadri ligjor

Në mars 2023, Shqipëria miratoi ndryshimet e ligjit për Burimet e Rinovueshme të Energjisë (24/2023) i cili është në përputhje me Direktivën e BE-së për Energjitë e Rinovueshme (2018/2001). Ky ligj parashikon “skema nxitëse” si një angazhim i drejtpërdrejtë i qeverisë për të arritur objektivin për përdorimin e energjisë së prodhuar nga burimet e rinovueshme. Ligji parashikon miratimin e Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës, i cili përcakton dhe objektivat për energjitë e rinovueshme, konsumit total të energjisë në vend, duke përfshirë energjinë elektrike, transportin, ngrohjen dhe ftohjen. Ligji i ri sjell një sërë risish në sektorin e energjisë elektrike, duke përfshirë dhe faktin që lejon krijimin e komuniteteve të energjisë me të drejta për të prodhuar, konsumuar dhe të shesë energjinë e rinovueshme, përfshirë marrëveshjes për blerjen e energjisë.

Nga ana tjetër ligji lejon që vetprodhuesit e energjisë së rinovueshme (erë ose diellore) të kenë një kapacitet maksimal prej 500 kw dhe do të kenë të drejtë të prodhojnë, konsumojnë, ruajnë dhe shesin prodhimin e tepërt të energjisë elektrike të rinovueshme, përfshirë përmes marrëveshjeve dypalëshe, furnizuesve të energjisë elektrike dhe marrëveshjeve tregtare me homologët, pa u përballur me ngarkesa diskriminuese apo disproporcionale. Të drejtat dhe përgjegjësitë e vetë-konsumatorëve të rinovueshëm janë përcaktuar me anë të një VKM-je, ku tashmë vetprodhuesit kanë mundësi të matjes neto të energjisë në baza vjetore.

Këto ndryshime pozitive në legjislacion kanë hyrë në fuqi në 1 janar 2024 ku do të bëhet dhe matja neto vjetore për gjithë vetprodhuesit. Shtëpitë private dhe ndërmarrjet e vogla dhe të mesme me ligjin e ri e kanë të mundur kualifikimin si vetprodhues të energjisë diellore dhe të erës deri në 500 kW. Këto ndryshime kanë bërë të mundur që sasia totale e energjisë së vetprodhuar të arrijë në 120 MWh dhe me një numër total vet prodhuesish prej 1250, ku 61% janë në rajonin Tiranë-Durrës.

Këto zhvillime pozitive ligjore, janë sinjale pozitive dhe për zhvillimet përgjatë Basenit të Lumit Vjosa ku shumë subjekte private, apo komunitete mund të organizohen në komunitete energjetike për vetprodhimin e energjisë nga panelet diellore, dhe të erës.

3.5 Analiza e Mangësive

Gjatë hartimit të këtij dokumenti teknik, dhe konsultimeve të realizuara në kuadër të Projektit ESPID4Vjosa në Përmet, Gjirokastrë, Vlorë dhe Tepelenë gjatë muajit Mars 2023, autori evidentoi se njohuritë më së shumti janë për hidrocentralet dhe po kështu shqetësimi i banorëve rreth tyre.

Nxitja drejt përdorimit të energjive të rinovueshme dhe futja e tyre në tregun e energjisë ka patur një fokus të shtuar në vitet e fundit në Shqipëri, ku në sektorin e BRE-ve evidentohen një sërë dinamikash dhe nismash në fushën e optimizimit të konsumit, projekteve për mbështetjen e familjarëve të cilët instalojnë panele diellore (70% grant për koston e investimit), kursimit të energjisë nga institucionet publike.

Analiza e mangësive në këtë raport teknik është përmbledhur në tre shtylla kryesore bazuar në analizën e kuadrit ligjor, politikave zhvillimore në sektor dhe nga takimet lokale:

- 1 Mangësi të natyrës së politikave zhvillimore dhe institucionale;
- 2 Mangësi të natyrës së kapaciteteve, njohurive vendore dhe ndërgjegjësimit lidhur me energjitë e rinovueshme;
- 3 Mangësi lidhur me sfidat dhe mundësitë për aksesin në financim për burimet e rinovueshme.

3.5.1 Mangësi të natyrës së politikave zhvillimore

- 1 **Mungesa e një Master Plani gjithëpërfshirës energjetik.** Megjithëse Shqipëria ka një Strategji Kombëtare të Energjisë 2030, Plan Kombëtar të Energjisë dhe Klimës 2030 dhe Master-Plani të gazit të cilat shërbejnë për të udhëzuar sektorin energjetik në Shqipëri, sërish është e paqartë sesa do të jetë limiti i kapaciteteve të reja prodhuese, ku do të zhvillohen, dhe si përputhen këto plane energjetike me planet zhvillimore vendore. Master-Plani do duhet të marrë në konsideratë dhe skenarët e ndryshimeve klimaterike, trendin e popullsisë në ulje, dhe pakësimet hidrike në 2030 dhe 2050.
- 2 **Mungesa e Zonimit të Energjive të Rinovueshme në vend.** Zona verilindore është një zonë e HEC-eve, zona e Fier-it, (Sheq, Dermenas, Darëzezë, etj) është kthyer në “de facto” zonë solare në vend. Por realiteti në terren nuk është i reflektuar në një politikë kombëtare, apo lokale rreth zonimit të planeve energjetike në vend. Duke marrë në konsideratë se një nga kriteret kyç për energjitë diellore është toka dhe rrezatimi diellor më i favorshëm, planifikimi është i udhëhequr vetëm nga aspektet teknike energjetike dhe jo zhvillimore hapësinore.

- 3 **Mungesa e Planeve Lokale të Energjisë dhe Klimës në Luginën e Vjosës.** Bashkitë përgjatë Luginës së Vjosës nuk kanë plane të energjisë dhe klimës i cili shërben si një instrument kyç për planifikimin e arritjes së objektivave energjetike në këtë sektor.

3.5.2 Mangësi të natyrës së kapaciteteve dhe njohurive vendore lidhur me energjitë e rinovueshme

- 4 **Ekziston një mangësi në kapacitetet institucionale dhe burimeve njerëzore vendore lidhur me energjitë e rinovueshme.** Megjithëse, orientimi kombëtar është drejt një vale të gjerë investimi në energjitë e rinovueshme, kjo nuk është përqasur me politika dhe mbështetje teknike të krahut të punës në nivel vendor. Diskutimet energjetike vazhdojnë të jenë teknokrate, të përqendruara tek furnizimi dhe prodhimi. Sot kërkohet humanizmi i energjisë dhe roli, angazhimi dhe qartësimi i rolit të “komuniteteve të energjisë”.
- 5 **Mungesë i programeve teknike për të rinj dhe grupmosha të tjera në fushën e energjisë.** Megjithëse, vendi është fokusuar na zhvillimi i turizmit, ekoturizmit, atij të natyrës dhe kulturor e gastronomik, sot, trendët dhe kërkesa udhëhiqet drejt energjive të rinovueshme, po kështu dhe punësimi. Përgjatë basenit të Vjosës, ndodhen 2 universitete (Vlora dhe Gjirokastra) dhe shkolla industriale profesionale por ka mangësi të programeve për fushën e energjive.
- 6 **Mungesë informimi, ndërgjegjësimi për energjinë dhe gratë në nivel kombëtar dhe vendor.** Në Shqipëri, por jo vetëm, sektori i energjisë është i dominuar nga burrat. Ka një mungesë të theksuar të programeve, fushatave, aktivizmit shoqëror dhe atij mediatik rreth hendeut të madh gjinor në këtë fushë. Nuk mund të ketë komunitete energjetike me mungesë të grave.

3.5.3 Mangësi lidhur me sfidat dhe mundësitë për aksesin në financim për urimet e rinovueshme.

- 7 **Ekziston një mangësi informimi dhe ndërgjegjësim i limituar i aktorëve kryesorë** duke përfshirë institucionet, bizneset, komunitetet në lidhje me mekanizmat administrative dhe financiare që inkurajojnë ose lehtësojnë investimet në fushën e prodhimit të energjisë së rinovueshme.
- 8 **Ka një neglizhencë të sektorit privat dhe publik mbi mundësitë ekzistuese të financimit dhe aktorët e përfshirë.**

3.6 Përgjigja për adresimin e masave që duhet të merren

Zhvillimi i politikave ligjore dhe institucionale

- Mungesa e një Master Plan gjithëpërfshirës energjetik.

Masa 1

Në këtë drejtim do të duhej një plan i plotë që grumbullon të dhëna në sektorin e energjisë, si përcaktimi i energjisë së rinovueshme, potencialet e burimeve të energjisë dhe tendencat statistikore historike, së bashku me informacionin cilësor dhe sasior, në një rrugë të zhvillimit të formuluar qartë dhe bazuar në prova, që do të lejojë vendimmarrjen dhe zhvillimin e sektorit në mënyrë të qëndrueshme.

- Mungesa e Planeve Lokale të Energjisë dhe Klimës në Luginën e Vjosës.

Masa 2

Hartimi i planeve lokale të klimës dhe energjisë.

Në linjë me PKEK kombëtar, bashkitë mund të hartojnë planet e tyre vendore e cila do ti ndihmojë në përcaktimin e objektivave energjetike vendore, mundësisë së investimit dhe financimit të huaj. Nga ana tjetër bashkitë mund të realizojnë plane për infrastrukturën e makinave elektrike në territorin e tyre.

Mungesa e Zonimit të energjive të rinovueshme në vend.

Masa 3

Hartimi i studimeve të thelluara për zonat e energjive të rinovueshme në Luginën e Vjosës.

Nëse aspektet e hidroenergjisë janë analizuar në detaje, në vend mungojnë analiza dhe zoonimi i potencialit ekonomik për burimet diellore dhe të erës. Kjo pengon zhvillimin e politikave në përcaktimin e objektivave të arritshme, dhe planifikimin e sistemit të energjisë me kosto më të ulët në zonë.

Masa 4

Identifikimi i zonave të përshtatshme për parqet eolike dhe ato diellore.

Bashkitë duhet të analizojnë territorin tyre dhe të përcaktojnë mundësinë ekonomike në këtë drejtim, duke u bërë aksioner përmes partneriteve publik privat. Kjo qasje do ti sillte të ardhura, haptë vende pune, investonte tek të rinjtë dhe kthehej në pol ekonomik duke rritur autonominë vendore financiare.

Kapacitete teknike

- Ekziston një mangësi në kapacitetet institucionale dhe burimeve njerëzore vendore lidhur me energjitë e rinovueshme.

Masa 5

Rritja e edukimit energjetik për përfitimet e energjisë së rinovueshme përgjatë luginës së Vjosës.

Në përgjithësi, njohuritë energjetike janë të varfra përgjatë gjithë basenit të lumit Vjosa për shumë aktorë. Kjo jo në kontekstin e ekspertizës teknike dhe asaj inxhinierike, por në mungesën e vlerësimit të përgjithshëm dhe të kuptuarit se marrëdhënia njerëzore me energjinë është duke ndryshuar. Qytetarët duhet të njohin më shumë rreth formës së energjisë, efikasitetit, kursimit dhe furnizuesin e tyre. Prandaj roli i shoqërisë civile është thelbësor në krijimin e komuniteteve energjetike. Për shembull modeli i suksesshëm i Paneleve Diellore zhvilluar nga EcoAlbania në fshatin Kutë, Mallakastër ka mundësuar prodhimin e energjisë diellore duke instaluar një sistem të pavarur të prodhimit të energjisë elektrike për të furnizuar me energji elektrike pesë ndërtesat publike dhe ndriçimin e rrugëve të fshatit Kutë.

- Mungesë programe teknike për të rinj dhe grupmosha në fushën e energjisë

Masa 6

Mbështetja e burimeve njerëzore, trajnimi i tyre dhe ekspertizës janë të nevojshme për të maksimizuar dhe siguruar zhvillimin e ekonomive lokale.

Kjo masë synon të ngrejë vetëdijësimin e grave mbi mundësitë që sektori i energjisë ofron, si dhe njëkohësisht ti përgatisë ato për tregun e punës, duke iu ofruar bursa studimore, punë praktike dhe trajnime. Të gjitha këto, do të rezultojnë me rritjen e numrit të grave të përgatitura profesionalisht për punë të ndërlidhura me energji, si dhe me zvogëlimin e hendekut gjinor në këtë sektor në zonë.

- Mungesë informimi, ndërgjegjësimi për energjinë dhe gratë në nivel kombëtar dhe vendor.

Masa 7

Hartimi i programeve të dedikuara për promovimin e bursave me pagesë, praktikave të punës "Gratë në Energji".

Kjo masë synon të ngrejë vetëdijësimin e grave mbi mundësitë që sektori i energjisë ofron, si dhe njëkohësisht ti përgatisë ato për tregun e punës, duke iu ofruar bursa studimore, punë praktike dhe trajnime. Të gjitha këto, do të rezultojnë me rritjen e numrit të grave të përgatitura profesionalisht për punë të ndërlidhura me energji, si dhe me zvogëlimin e hendekut gjinor në këtë sektor në zonë.

○ Promovimi, ndërgjegjësimi, financimi

- Ekziston një mangësi informimi dhe ndërgjegjësim i limituar i aktorëve kryesorë mbi mundësitë ekzistuese të financimit dhe aktorët e përfshirë.

○ Masa 8

Zhvillimi i dëgjësive reale publike, me banorët e zonës, autoritetet lokale dhe Këshillave të Baseneve Ujore.

Autoritetet lokale duhet të zbatojnë kuadrin ligjor (përfshirë parimet e Konventës së Aarhusit) që mandaton dëgjesat publike për projekte ose vendime të rëndësishme që prekin komunitetet lokale. Ata gjithashtu duhet të përdorin kanale zyrtare për të shpërndarë informacion në lidhje me këto dëgjesa, duke u siguruar që vendet e zhvillimit të tyre të jenë të aksesueshme nga të gjithë. Gjithashtu, Këshilli i Basenit të Lumit Vjosa mund të kontribuojë duke shkëmbyer informacion mbi projektet në basenin Ujor Vjosë dhe duke qenë ndërmjetës midis autoriteteve vendore dhe komunitetit. Ata mund dhe duhet të ofrojnë mbështetje me ekspertë gjatë seancave dëgjimore dhe të mbajnë shënime të diskutimeve në mënyrë transparente.

Ka një neglizhencë të sektorit privat dhe publik mbi mundësitë ekzistuese të financimit dhe aktorët e përfshirë.

○ Masa 9

Rritja e ndërgjegjësimit mbi efikasitetin energjitik midis komuniteteve lokale për të promovuar praktika të qëndrueshme dhe reduktuar konsumin e energjisë.

Pavarësisht se ky opsion tingëllon si zgjidhja më e thjeshtë, në praktikë kërkon shumë kohë dhe burime. Për të rritur ndërgjegjësimin për efikasitetin e energjisë në komunitetet lokale, duhet të fillohet me organizimin e seminareve edukative, partneritetin me organizatat lokale dhe krijimin e materialeve informuese. Një instrument tjetër do të ishte ofrimi i auditimeve pilot të energjisë për qëllime demonstrative dhe organizimi i eventeve në komunitet, për të angazhuar shkollat dhe grupet e të rinjve. Për të inkurajuar përfshirjen dhe programet nxitëse, është e rëndësishme të përfshihen mediat lokale për një mbulim sa më të gjerë. Modele projektesh dhe të ftuar special mund të ndihmojnë dhe shtojnë besueshmërinë në këto përpjekje.

7 Konkluzionet

- 1 Shqipëria së fundmi po dëshmon një **ndryshim të orientimit strategjik energjetik** drejt energjisë diellore dhe asaj të erës me një potencial investimi deri 1.2 GW.
- 2 Pavarësisht se energjia e rinovueshme (diellore dhe erës) janë burime të decentralizuara, në Shqipëri ky fenomen është **tërësisht politik dhe i centralizuar** nga qeveria qendrore.
- 3 Ekziston një **nivel i ulët informimi i bizneseve** të vogla dhe ndërmarrjeve në zonën e Luginës së Vjosës për mundësitë e investimit si vetprodhues apo efikasiteti së energjisë në kushtet e krizës së energjisë dhe planeve të qeverisë për liberalizimin e tregut të energjisë.
- 4 Qeverisja vendore në 11 bashkitë e Luginës së Vjosës duhet të **aktivizohet dhe marrë një rol proaktiv në informimin e bizneseve**, krijimin e komuniteteve energjitike në zonë duke nisur me zona pilot. Komuniteti energjistik i Kutës mund të pilotohet dhe më pas, veprimet të shtrihen përgjatë luginës.
- 5 Bota akademike në Luginë (Vlorë dhe Gjirokastrë) duhet të bashkëpunojnë me **projekte kërkimore dhe institute teknike për të hapur një program trajnimi** për të rinjtë në fushën e energjive të rinovueshme me fokus të shtuar te gratë dhe vajzat. Kjo do të mundësojë hapjen e vendeve të reja të punës në një sektor në rritje por dhe pakësojë shpopullimin e zonës nga të rinjtë dhe zvogëlojë hendekun gjinor.

Këto përfundime synojnë të adresojnë sfidat dhe të përforcojnë zhvillimin e energjisë së rinovueshme në Luginën e Vjosës duke përfshirë një qasje të decentralizuar, informimin e bizneseve lokale dhe përfshirjen e bashkëpunimit akademik, shoqërisë civile për të rinjtë.

Burimet Natyrore në Basenin e Vjosës

Prof. Dr. Etleva Dashi

Universiteti Bujqësor i Tiranës

4.1 Hyrje

Ky raport teknik paraqet rezultatet e një analize socio-ekonomike të kryer në lumin Vjosa. Kufijtë e lumit Vjosa përcaktohen në Vendimin e Këshillit të Ministrave, nr. 155, datë 13.03.2023. Sipërfaqja aktuale e Parkut Kombëtar është 11,822 hektarë. Analiza fokusohet në kuptimin e dinamikave sociale, interesave të palëve të interesuara dhe sinergjive. Shumica e hapave janë në sektorin e energjisë (77) dhe sektorin e transportit (71), të ndjekura nga LUCF (Ndryshimi i Përdorimit të Tokës dhe Pylltaria), Bujqësia (17) dhe katër masa ndërsektoriale. Nga ana tjetër, ka pasur iniciativa dhe mbështetje për investime të hapura në sektorë të ndryshëm të ekonomisë.

Standardi ndërkombëtar (legjislacioni i BE-së) në lidhje me menaxhimin e burimeve natyrore (Direktiva e BE-së për Burimet Natyrore).

Kjo pjesë e raportit teknik ofron një përmbledhje të shkurtër të legjislacionit kryesor të BE-së lidhur me burimet pyjore, ujore dhe tokësore. Në Shqipëri, Strategjia dhe Plani i Përgjithshëm Kombëtar për Ndryshimet Klimatike si dhe Plani për Zbutjen e Ndryshimeve Klimatike janë hapa të rëndësishëm drejt arritjes së një ekonomie me karbon të ulët dhe me kosto efektive, pasi në vitin 2019 vendi u rendit i 141-ti nga 218 shtete për sa i përket emetimeve globale të gazeve serrë për frymë.

Sipas raportit të Fondit Monetar Ndërkombëtar (2022), sektori i bujqësisë (30%) është kontribuesi më i madh, i ndjekur nga transporti (15%) dhe industria (12%), dhe ka detyrimin të ulë emetimet totale me 20.9% deri në vitin 2030. Më 11 dhjetor 2019, Komisioni Evropian prezantoi Marrëveshjen e Gjelbër Evropiane – një plan veprimi për ta bërë ekonominë e BE-së të qëndrueshme duke e shndërruar krizën klimatike dhe sfidat mjedisore në mundësi në të gjitha fushat e politikave, duke siguruar një tranzicion të drejtë dhe gjithëpërfshirës për të gjithë. Duke u mbështetur në Marrëveshjen e Gjelbër Evropiane, ajo ka gjashtë objektiva kryesore:

- 1 Arritja e objektivit për reduktimin e emetimeve të gazeve serrë deri në vitin 2030 dhe neutraliteti klimatik deri në vitin 2050.
- 2 Përmirësimi i kapacitetit adaptues, forcimi i qëndrueshmërisë dhe reduktimi i cenueshmërisë ndaj ndryshimeve klimatike.
- 3 Përparimi drejt një modeli rritjeje rigjeneruese, ndarja e rritjes ekonomike nga përdorimi i burimeve dhe degradimi mjedisor, dhe përsheptimi i kalimit në një ekonomi qarkulluese.
- 4 Ndjekja e qëllimit për zero ndotje, duke përfshirë ajrin, ujin dhe tokën dhe mbrojtja e shëndetit dhe mirëqenies së Evropianëve.
- 5 mbrojtja, ruajtja dhe rindërtimi i biodiversitetit, dhe përmirësimi i kapitalit natyror (kryesisht ajri, uji, toka, pyjet, ekosistemet e ujërave të freskëta, kënetave dhe detarë).
- 6 Reduktimi i presioneve mjedisore dhe klimaterike të lidhura me prodhimin dhe konsumimin (përfshirë sidomos në fushat e energjisë, zhvillimit industrial, ndërtimtarisë dhe infrastrukturës, lëvizshmërisë dhe sistemit të ushqimit).

Politikat mjedisore të BE-së synojnë promovimin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe ruajtjes së mjedisit për brezat aktualë dhe ata të ardhshëm. Ka një lidhje të rëndësishme ndërmjet politikës bujqësore dhe asaj mjedisore. Mjetet kryesore të lidhura me bujqësinë janë Politika Bujqësore e Përbashkët (PBP) dhe strategjia e BE-së "Nga Ferma në Pirun". PBP synon të adoptojë dhe forcojë sektorët e agri-ushqimeve dhe pylltarisë të BE-së, qëndrueshmërinë mjedisore dhe mirëqenien e zonave rurale në përgjithësi. Ajo ka për qëllim arritjen e këtyre objektivave strategjikë:

- 1 Nxitja e konkurrencës së bujqësisë;
- 2 Sigurimi i menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore dhe veprimeve për klimën;
- 3 Arritja e një zhvillimi të balancuar territorial të ekonomive dhe komuniteteve rurale, përfshirë krijimin dhe mbajtjen e punësimit

Po ashtu, Komisioni Evropian ka publikuar Strategjinë e Re të Pyjeve të BE-së për vitin 2030, e cila u publikua në vitin 2021. Kjo strategji e re synon të përmirësojë sasinë dhe cilësinë e pyjeve të BE-së përmes iniciativave të Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane dhe mbështetet në Strategjinë e Biodiversitetit të BE-së për vitin 2030.

Pra, direktivat e BE-së janë të fokusuara në disa drejtime si më poshtë:

Në fushën e cilësisë së ujit:

- Direktiva 2000/60/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 23 tetorit 2000, e cila krijon një kuadër në fushën e politikës për ujin, e ndryshuar nga Vendimi 2455/2001/EC dhe Direktivave 2008/32/EC, 2008/105/EC, 2009/31/EC dhe 2013/39/EU. Kjo direktivë jo vetëm që menaxhon dhe mbron ujin në nivel kombëtar, por gjithashtu punon me shtetet fqinje për të garantuar cilësinë e shkëlqyer të ujit nëpër lumenj të përbashkët.
- Direktiva 2006/118/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 12 dhjetorit 2006 për mbrojtjen e ujërave nëntokësore nga ndotja dhe dëmtimi; Kjo direktivë thekson se uji nëntokësor është një burim natyror i rëndësishëm që duhet mbrojtur nga degradimi dhe ndotja kimike. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për ekosistemet që varen nga ujërat nëntokësore dhe përdorimin e ujërave nëntokësore për furnizimin me ujë për përdorim njerëzor.
- Direktiva (BE) 2016/2284 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 14 dhjetorit 2016 për uljen e emetimeve kombëtare të disa ndotësve atmosferikë, ndryshimi i Direktives 2003/35/EC dhe shfuqizimi i Direktives 2001/81/EC. Përputhshmëria e kësaj Direktive kërkon miratimin dhe përditësimin e programeve kombëtare për kontrollin e ndotjes së ajrit, duke përfshirë analizën që mbështet identifikimin e politikave dhe masave.
- Direktiva 2013/39/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 12 gushtit 2013, e cila ndryshon Direktivat 2000/60/EC dhe 2008/105/EC lidhur me substancat me prioritet në fushën e politikës për ujin
- Regullorja (BE) 2020/741 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 25 majit 2020 për kërkesat minimale për riciklimin e ujit.

Pyjet dhe Bujqësia

- Vendimi Nr. 529/2013/BE i Parlamentit Evropian dhe i Këshillit të 21 majit 2013 mbi rregullat e llogaritjes së emetimeve të gazrave serrë dhe heqjen e tyre që rezultojnë nga aktivitetet lidhur me përdorimin e tokës, ndryshimin e përdorimit të tokës dhe pylltarisë dhe mbi informacionin në lidhje me veprimet që lidhen me këto aktivitete.
- Direktiva 2009/128/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 21 tetorit 2009, e cila krijon një kuadër për veprimet e Bashkimit për të arritur përdorimin e qëndrueshëm të pesticideve.
- Regullorja (KE) Nr. 2152/2003 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 17 nëntorit 2003 lidhur me monitorimin e pyjeve dhe ndërveprimeve mjedisore në Komunitet (Forest Focus);

- ▶ Regullorja e Komisionit (KE) Nr. 1737/2006 e 7 nëntorit 2006 mbi heqjen e rregullave të detajuara për zbatimin e Regullorës (KE) Nr. 2152/2003 të Parlamentit Evropian dhe të Këshillit lidhur me monitorimin e pyjeve dhe ndërveprimet mjedisore në Bashkimin Evropian;
- ▶ Regullorja (KE) Nr. 2152/2003 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 17 nëntorit 2003 lidhur me monitorimin e pyjeve dhe ndërveprimet mjedisore në Komunitet (Forest Focus);
- ▶ Regullorja e Këshillit (EEC) Nr. 1615/89 e 29 majit 1989, që krijon një Sistem Evropian të Informacionit dhe Komunikimit për Pyjet (Efics), OJ L 165, 15.06.1989, f. 12 - 13;
- ▶ Regullorja e Këshillit (EEC) Nr. 2158/92 e 23 korrikut 1992 për mbrojtjen e Komunitetit të pyjeve nga zjarri, OJ L 217, 31.07.1992, f. 3 - 7, e ndryshuar nga Regullorjat e Komisionit (EEC dhe EC) Nr. 1170/93 e 13 majit 1993, Nr. 1460/98 e 8 korrikut 1998, Nr. 1727/1999 e 28 korrikut 1999, Regullorja e Këshillit (EC) Nr. 308/97 e 17 shkurtit 1997, dhe Regulloret e Parlamentit Evropian dhe të Këshillit Nr. 1485/2001 e 27 qershor 2001 dhe Nr. 805/2002 e 15 shkurt 2002;
- ▶ Regullorja e Këshillit (EC) Nr. 2173/2005 e 20 dhjetorit 2005 për krijimin e një skeme licencimi FLEGT për importin e drurit në Bashkimin Evropian;
- ▶ Regullorja (BE) Nr. 995/2010 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 20 tetorit 2010, që përcakton detyrimet e operatorëve që vendosin drurin dhe produktet e drurit në treg.

Ekonomia Qarkulluese dhe Menaxhimi i Mbetjeve:

Sistemet e ekonomisë qarkulluese ruajnë vlerën e shtuar të produkteve për aq kohë sa është e mundur dhe reduktojnë mbetjet. Që nga adoptimi i gjerë i konceptit të zhvillimit të qëndrueshëm nga shumë aktorë të ekonomisë, duke e bërë atë objektivin kryesor të shteteve të ndryshme, dhe ndërkohë që ekonomia botërore po përballet me ngadalësimin e kthimit ekonomik, po shfaqen ide dhe opinione të ndryshme për të bërë një ndryshim. Në vitin 2015, Komisioni Evropian miratoi planin e parë të veprimit për ekonominë qarkulluese, i cili u pasua nga Direktiva e BE-së.

- ▶ Direktiva (BE) 2019/904 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 5 qershorit 2019 për uljen e ndikimit të disa produkteve plastike në mjedis.

Nga ana tjetër, menaxhimi i mbetjeve konsiderohet një nga elementët kyç të politikës mjedisore të BE-së.

- ▶ Direktiva 2008/98/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 19 nëntorit 2008 për mbeturinat;
- ▶ Direktiva 86/278/EEC për mbrojtjen e mjedisit, dhe në veçanti të tokës, kur mbeturinat e kanalizimeve përdoren në bujqësi, e ndryshuar nga Direktiva 91/692/EEC, Regullorja (EC) 807/2003 dhe (EC) 219/2009;

- ▶ Direktiva 2006/66/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 6 shtatorit 2006 për bateritë dhe akumulatorët dhe mbeturinat e baterive dhe akumulatorëve, e ndryshuar nga Direktiva 2008/12/EC, Direktiva 2008/103/EC dhe Direktiva 2013/56/EU, dhe Vendimet e Komisionit 2008/763/EC, 2009/603/EC, 2009/851/EC;
- ▶ Direktiva 94/62/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 20 dhjetorit 1994 për paketimin dhe mbeturinat e paketimit, e ndryshuar nga Regulloret (EC) 1882/2003 dhe (EC) 219/2009 dhe Direktivat 2004/12/EC, 2005/20/EC dhe 2013/2/EU;
- ▶ Direktiva 96/59/EC e 16 shtatorit 1996 për hedhjen e biphenilëve poliklorurues dhe terfenilëve poliklorurues (PCB/PCT) e ndryshuar nga Regullorja (EC) 596/2009;
- ▶ Direktiva 2000/53/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 18 shtatorit 2000 për automjetet e skaduara;
- ▶ Direktiva 2002/96/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 27 janarit 2003, për mbeturinat nga pajisjet elektrike dhe elektronike (WEEE), e ndryshuar nga Direktiva 2003/108/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 8 dhjetorit 2003;
- ▶ Direktiva e Këshillit 1999/31/EC e 26 prillit 1999 për mbeturinat e deponuara, e ndryshuar nga Regulloret (EC) 1882/2003 dhe (EC) 1137/2008 dhe Direktiva 2011/97/EU;
- ▶ Direktiva 2006/21/EC e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 15 marsit 2006 për menaxhimin e mbeturinave nga industritë nxjerrëse dhe ndryshimi i Direktivës 2004/35/EC dhe Regullorës 596/2009/EC, e ndryshuar nga Vendimi i Komisionit 2009/335/EC, 2009/337/EC, 2009/358/EC, 2009/359/EC dhe 2009/360/EC;
- ▶ Regullorja (BE) Nr. 1257/2013 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 20 nëntorit 2013 për riciklimin e anijeve dhe ndryshimi i Regullorës (EC) Nr. 1013/2006 dhe Direktiva 2009/16/EC;
- ▶ Regullorja (EC) Nr. 1013/2006 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 14 qershorit 2006 për dërgesat e mbeturinave, e ndryshuar nga Regulloret 1379/2007/EC, 669/2008/EC, 219/2009/EC, 255/2013/EC dhe 308/2009/EC, 664/2011/EU dhe 135/2012/EU;
- ▶ Direktiva 2012/19/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 4 korrikut 2012 për mbeturinat e pajisjeve elektrike dhe elektronike (WEEE);
- ▶ Direktiva 2011/65/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 8 qershorit 2011 për kufizimin e përdorimit të disa substancave të rrezikshme në pajisjet elektrike dhe elektronike, e ndryshuar nga Direktivat 2012/50/EU, 2012/51/EU, 2014/1/EU dhe 2014/16/EU.

Në fushën e Mbrojtjes së Natyrës:

Së bashku me Strategjinë e Biodiversitetit të BE-së dhe Direktivave të BE-së, Komisioni Evropian ka miratuar një plan gjithëpërfshirës, ambicioz dhe afatgjatë për mbrojtjen e natyrës dhe rikthimin e degradimit të ekosistemeve.

- ▶ Direktiva 2009/147/KE e datës 30 nëntor 2009 për ruajtjen e shpendëve të egra (versioni i kodifikuar);
- ▶ Direktiva e Këshillit 92/43/KEE e datës 21 maj 1992 për ruajtjen e habitateve natyrore dhe të florës dhe faunës së egër, e ndryshuar nga Direktiva 97/62/KE, Direktiva 2006/105/KE dhe Rregullorja (KE) 1882/2003;
- ▶ Rregullorja e Këshillit KE/338/97 e datës 9 dhjetor 1996 për mbrojtjen e specieve të florës dhe faunës së egër përmes rregullimit të tregtisë së tyre.

Sipas Aktit 70 të Marrëveshjes së Stabilizim-Asociimit (MSA), Shqipëria duhet të përshtatë legjislacionin kombëtar me atë të BE-së. Shqipëria ka përshtatur 95% të legjislacionit kombëtar me atë të BE-së (Plani Kombëtar për Integrimin Evropian 2023-25). Legjislacioni i BE-së për burimet natyrore është kryesisht i përqendruar në katër Kapituj të Bazës Ligjore të BE-së:

Kapitulli 11: Zhvillimi Rural; Kapitulli 12: Politikat për Sigurinë Ushqimore, Veterinarinë dhe Mbrojtjen e Bimëve; Kapitulli 13: Peshkimi; Kapitulli 27: Mjedis.

Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural ka përshtatur shumicën e legjislacionit të lidhur me burimet natyrore dhe është duke punuar në planin e veprimit për ndryshimet e ardhshme. Baza Ligjore për Peshkimin nuk kërkon ndryshime në legjislacionin kombëtar. Shumica e legjislacionit mbi burimet natyrore lidhet me Kapitullin 27 dhe, sipas Planit Kombëtar për Integrimin Evropian 2023-2025, është përshtatur në 95% me legjislacionin kombëtar.

Rregullat horizontale, cilësia e ujit dhe ajrit, menaxhimi i mbetjeve, ruajtja e biodiversitetit, kontrolli i ndotjes industriale, menaxhimi i rreziqeve, organizmat e modifikuar gjenetikisht, kimikatet, zhurma dhe pyjet mbulohen nga legjislacioni mjedisor i BE-së. Zbatimi i Direktivave për VNM (Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis) dhe VSM (Vlerësimin Strategjik Mjedisor) ka përparuar në fushën e legjislacionit horizontal në Shqipëri.

I miratuar me Ligjin Nr. 128/2020, i cili përafron plotësisht Direktivën 2014/52/BE të Parlamentit Evropian dhe Këshillit të 16 prillit 2014, që ndryshon Direktivën 2011/92/BE mbi vlerësimin e ndikimeve të projekteve të caktuara publike dhe private në mjedis, është krijuar Ligji i ndryshuar 10440/2011 "Për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis" ose Ligji i ri për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis.

Nevojiten përpjekje të konsiderueshme për zbatimin dhe monitorimin e politikave, veçanërisht në lidhje me menaxhimin e mbetjeve, cilësinë e ujit dhe ajrit, si dhe ndryshimet klimatike. Shqipëria duhet, në veçanti, të miratojë një udhërrëfyes kombëtar për agregimin e shërbimeve dhe të zbatojë ligjin e ri për shërbimet ujore, si dhe planin për furnizimin me ujë dhe kanalizimet 2021-2030. Gjithashtu, duhet të zgjerojë ndjeshëm burimet financiare dhe kapacitetet e zbatimit të agjencisë kryesore kombëtare të ujit.

Zbatimi i një strategjie dhe plani të ri kombëtar për reduktimin e rrezikut nga fatkeqësitë, krijimi i mekanizmeve të vigjilencës ndaj përmbajtjeve dhe planeve të menaxhimit të rreziqeve në të gjitha pellgjet lumore, miratimi i Strategjisë Kombëtare për Ndryshimet Klimatike dhe Planeve të Veprimit për zbutjen dhe përshtatjen, miratimi i legjislacionit të nevojshëm dhe zbatimi i Planit të Integruar Kombëtar për Energjinë dhe Klimën janë hapa thelbësorë që duhet të ndërmerren. Për të përmbushur detyrimet e saj brenda Komunitetit të Energjisë, Shqipëria duhet të ndërmarrë disa veprime të menjëhershme. Këto përfshijnë rishikimin dhe përmirësimin e vlerësimeve të ndikimit mjedisor dhe strategjik për projektet, planet dhe programet ekzistuese dhe të planifikuara, me një vëmendje të veçantë ndaj sektorëve të hidrocentraleve, ndërtimit, turizmit, transportit dhe minierave. Për sa i përket projekteve konkrete, përpara ndërtimit dhe operimit, zbatimi i Direktivave për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis (VNM) dhe Vlerësimin Strategjik Mjedisor (VSM) duhet të përmirësohet ndjeshëm, veçanërisht për hidrocentralet (HEC).

Kërkohej punë shtesë për t'iu përmbajtur rregulloreve për cilësinë e ajrit, veçanërisht në zgjerimin dhe përmirësimin e infrastrukturës së monitorimit të ajrit. Zbatimi i strategjisë kombëtare për cilësinë e ajrit nga viti 2014 ende nuk është realizuar, ndërsa plani kombëtar i menaxhimit të cilësisë së ajrit i vitit 2019 mungon një sistem monitorimi funksional. Ky plan fokusohet kryesisht në masat për transportin, por monitorimi i ajrit mbetet jo në përputhje me standardet e cilësisë së ajrit të BE-së. Janë duke u bërë përpjekje për zbatimin e planit të veprimit për cilësinë e ajrit dhe Direktivës (BE) 2016/802 lidhur me përmbajtjen e squfurit në karburantet e lëngëta specifike, ndërkohë që nisja e zbatimit të Direktivave 94/63/KE për rregullimin e emetimeve të përbërjeve organike të paqëndrueshme (POP) dhe 2009/126/BE për avujt e benzinës në fazën II është ende në pritje. Korniza ligjore për menaxhimin e mbetjeve kërkon përpjekje të mëdha për të arritur përafrimin e plotë, pasi aktualisht është vetëm pjesërisht e përafruar. Politikat për menaxhimin e mbetjeve nuk kanë një fokus të qartë në arritjen e objektivave të riciklimit të BE-së për vitin 2030. Në mars 2022, Shqipëria miratoi një ligj që ndalon përdorimin e disa llojeve të qeseve plastike, duke demonstruar përputhje të pjesshme me Direktivën për plastikën njëpërdorimshme. Përshtatja me standardet e cilësisë së ujit ende nuk është arritur plotësisht dhe ekziston nevoja për miratimin e dy ligjeve për burimet ujore dhe ujërat detare në vitin 2022. Po përgatiten plane specifike për zbatimin e Direktivës për Ujin e Pijshtëm dhe Direktivës për Trajtimin e Ujërave të Zeza Urbane, dhe përmbushja e kërkesave do të kërkojë investime të konsiderueshme.

Përshtatja me Bazën Ligjore të BE-së në fushën e mbrojtjes së natyrës, veçanërisht me Direktivën për Habitatet dhe Direktivën për Shpendët, ka përparuar ndjeshëm. Është bërë progres i mirë me miratimin e rregullave për menaxhimin e të ardhurave të gjeneruara nga tarifat e paguara në Zonat e Mbrojtura dhe krijimin e Fondit të Veçantë për Zonat e Mbrojtura. Ndërsa Shqipëria ka treguar një nivel përgatitjeje në adresimin e ndryshimeve klimatike, përputhshmëria e saj me rregulloret e BE-së mbetet e kufizuar. Në Konferencën e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (COP26) në nëntor 2021, Shqipëria u angazhua për arritjen e neutralitetit klimatik deri në vitin 2050, në përputhje me objektivat e BE-së. Gjithashtu, Shqipëria u bë pjesë e Iniciativës Globale për Metanin (Global Methane Pledge). Në tetor 2021, Shqipëria përditësoi Kontributin Kombëtar të Pikësnyuar (KKP) për të rritur përpjekjet e saj, duke rritur objektivin e reduktimit të emetimeve për periudhën 2021-2030 nga 11.5% në 20.9%. Për më tepër, në dhjetor 2021, Shqipëria miratoi Planin Kombëtar për Energjinë dhe Klimën (PKEK), duke demonstruar një përparim të konsiderueshëm. Megjithatë, reduktimet e parashikuara të emetimeve për periudhën 2021-2030 në PKEK arrijnë deri në 18.7%, një nivel më i ulët se angazhimi i përcaktuar në KKP-në e përditësuar.

4.2 Analiza GAP

► Situata aktuale dhe problemet

Burimet natyrore brenda pellgut të Vjosës kanë shërbyer historikisht si burimi kryesor i të ardhurave për banorët e tij. Si përdoren këto burime është ngushtë e lidhur me traditën dhe nivelin e investimeve teknologjike. Praktikrat e ndryshme bujqësore të përdorura gjatë kohës kanë pasur efekte dëmtoese në ekosistem.

Një nga sektorët më të rëndësishëm ekonomikë të Shqipërisë është bujqësia; ajo përbën rreth një e pesta e PBB-së së vendit dhe punëson rreth 37% të punëtorëve shqiptarë (INSTAT, 2021). Ka mbi 41,000 fermerë të regjistruar në Shqipëri, prej të cilëve 15,500 ndodhen në luginën e Vjosës, ose 37.8% e fermerëve të regjistruar ndodhen në luginën e Vjosës. Bujqësia ka një rol në zhvillimin e karakterit rajonal të vendit. Lugina e Vjosës është kryesisht e përqendruar në këtë industri, ku sipërfaqja e mbjellë me drithëra në vitin 2018 ishte 46,900 ha, ose 33.5%, nga 140,000 ha në gjithë Shqipërinë, me rajonin e Fierit që zë shumicën e hapësirës me 34,600 ha, ose 24.7%. Nga 289,500 ha të kulturave bujqësore (patate, fasule, perime, etj.) të mbjella në mbarë vendin në vitin 2018, 70,300 ha, ose 24.3%, ishin mbjellë në këtë rajon, ku Fier përsëri dominon me një sipërfaqe prej 56,000 ha, ose 19.3%. Nga 675,200 tonë drithërash të prodhuara në mbarë vendin, 233,300 tonë, ose 34.5%, janë prodhuar në këtë rajon. Mbi 2.3 milionë tonë, ose 26.9%, të kulturave bujqësore janë prodhuar në Fier në vitin 2018, me 2,921,100 tonë, ose 34.19%, të prodhuara në luginën e Vjosës nga 8,543,100 tonë të prodhuara në nivel kombëtar. Kur krahasohet me mesataren kombëtare prej 3.69 tonë për ha, prodhimi i drithërave në Vlorë prej mbi 4 tonë për ha e vendos atë në vendin e parë. Fieri gjithashtu e tejkalon mesataren kombëtare (3.79 tonë për ha) (Muço, 2020).

Detajet e mësipërme konfirmojnë se bujqësia është shumë e pranishme në rajonin e Vjosës dhe një industri e rëndësishme për ekonominë. Kjo theksohet gjithashtu nga Muço (2020), në pjesën e parë të analizave të tij socio-ekonomike të luginës së Vjosës. Ai paraqet situatën aktuale dhe, bazuar në kërkime, shton se lugina e Vjosës dhe rrethinat e saj, nga një këndvështrim ekonomik, janë të orientuara drejt sektorëve të bujqësisë-blegtorisë dhe turizmit.

Këto pasoja përfshijnë një ulje të sipërfaqeve pyjore, kullotje të pa rregulluar dhe raste zjarresh të shkaktuara nga aktivitete si grumbullimi i druve dhe pastrimi i tokës për kullota të reja. Për më tepër, mjedisi ka pësuar ndotje të tokës dhe ujit për shkak të përdorimit të plehrave kimikë dhe pesticideve, siç është dokumentuar në Sovinc (2021). Rezultati ka qenë një ulje e biomasës dhe shterimi i biodiversitetit bujqësor, kryesisht për shkak të përdorimit të tokës, shpesh të drejtuar nga konsumi personal dhe kullotja e pakontrolluar në kullotat natyrore, e cila favorizohet për efektivitetin e saj në ushqimin e bagëtive. Megjithatë, edhe pse bujqësia është një kontribues i rëndësishëm në ekonominë lokale, ajo paraqet një kërcënim për Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa në të ardhmen. Tre aspekte të ndryshme të ndikimit të bujqësisë në Vjosë janë përdorimi i tokës, ndotja dhe thithja e ujit. Nëse këto faktorë nuk menaxhohen dhe kontrollohen siç duhet, pasojat mund të jenë po aq dëmtoese. Sa i përket përdorimit të tokës, rajonet më të ulëta të Shushicës dhe pjesa e poshtme e pellgut lumor—ku bujqësia duket se është më intensive—janë më të prekura.

Siç është përmendur më parë, Vjosa është e veçantë për nivelet e saj të larta të biodiversitetit. Studime të ndryshme tregojnë se biodiversiteti është i lidhur pozitivisht me qëndrueshmërinë e sistemeve bujqësore, duke ndihmuar në mbrojtjen kundër goditjeve mjedisore dhe duke ofruar shërbime kyçe ekosistemi për prodhimin bujqësor (Rahawarin, 2017, në Shumka et al., 2022). Për më tepër, gjetjet e pyetësorëve të shpërndarë nëpër rajon tregojnë se indikatorët e cituar nga përgjigjësit janë të përputhshëm me kërkimet e kryera nga organizata të tjera që theksojnë nevojën për të ruajtur pellgun e Vjosës. Figura 21 thekson rëndësinë e menaxhimit të burimeve ujore në pellgun e Vjosës.

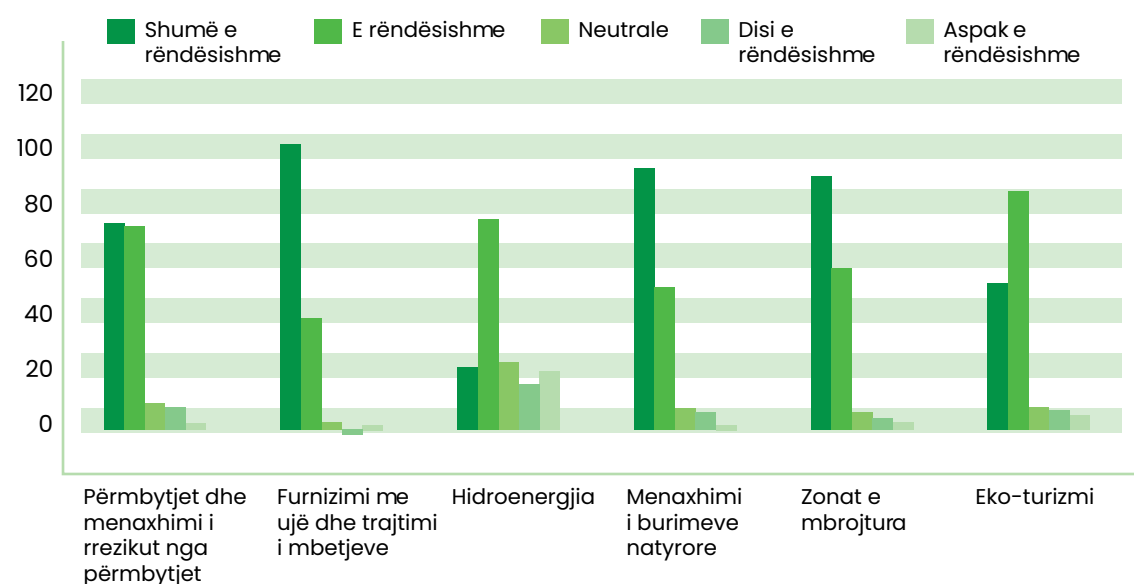
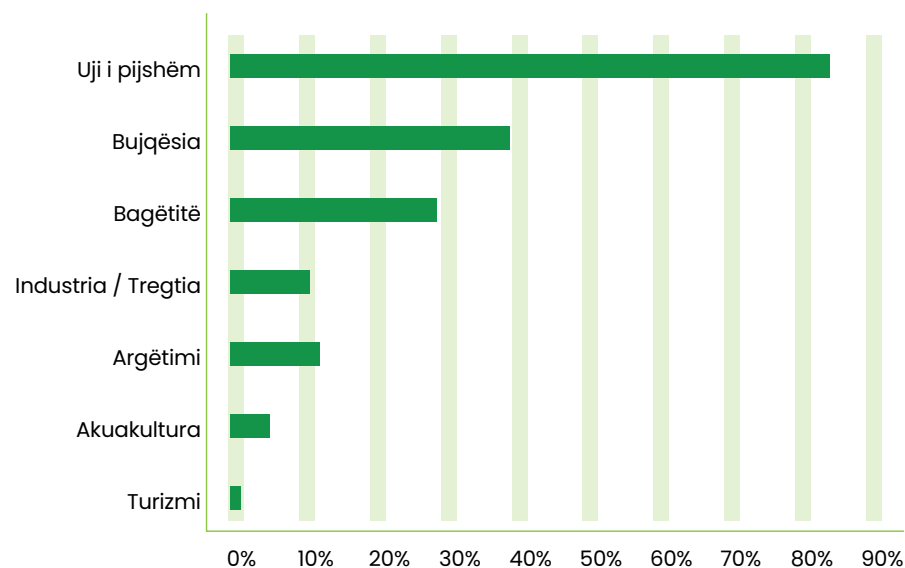

Figura 22: Rëndësia e menaxhimit të burimeve ujore në pellgun e Vjosës

Burimi: Pyetësorët 2023.

Nevoja për të ruajtur pellgun e Vjosës përmes trajtimit të ujërave të ndotura që shkaktohen nga aktivitetet njerëzore, e theksuar në përgjigjet e secilit grup, është një karakteristikë e rëndësishme në studimin tonë të përgjigjeve të pyetësorëve. Duhet theksuar gjithashtu që rezultatet e pyetësorit ndjekin një model të qëndrueshëm kur bëhet fjalë për rëndësinë e përpjekjeve që mbështesin ruajtjen e pellgut të Vjosës si një zonë të mbrojtur dhe menaxhimin e burimeve natyrore. Për më tepër, grupet e interesit kanë prioritarizuar ruajtjen e pellgut mbi përfitimet, duke preferuar turizmin dhe energjinë hidroelektrike mbi fitimet. Mbi të gjitha, matja kuantitative e qëndrueshmërisë është e nevojshme për zhvillimin e qëndrueshëm, për të vlerësuar nivelin e qëndrueshmërisë të arritur, për të monitoruar përparimin drejt qëndrueshmërisë dhe për të ofruar të dhëna dhe drejtime për projektet që synojnë zgjidhjen e problemit në fjalë (Kates et al., 2005). Teknikat dhe mjetet e ndryshme të matjes, si indikatorët, standardet, auditimet, indekset, parametrat llogaritës, vlerësimi apo edhe sisteme të tjera raportimi, janë zhvilluar për të përballuar nevojën për të vlerësuar qëndrueshmërinë (Pintér, 2005).

Pellgjet lumore janë në qendër të çështjeve të reja që lidhen me prodhimin e ushqimit, zhvillimin socio-ekonomik, ndryshimet klimatike dhe sigurinë e ujit. Si rezultat, qëllimet e gjera të adresimit të nevojave dhe menaxhimit të pasigurive që kërcënojnë qëndrueshmërinë e pellgjeve lumore duhet të pranohen dhe të përfshihen në praktikën e menaxhimit të qëndrueshëm. Pellgjet e ujit janë thelbësore për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm. Në figurën 22, paraqitet rëndësia e aktiviteteve të disponueshmërisë së ujit në jetët e banorëve të Luginës së Vjosës.

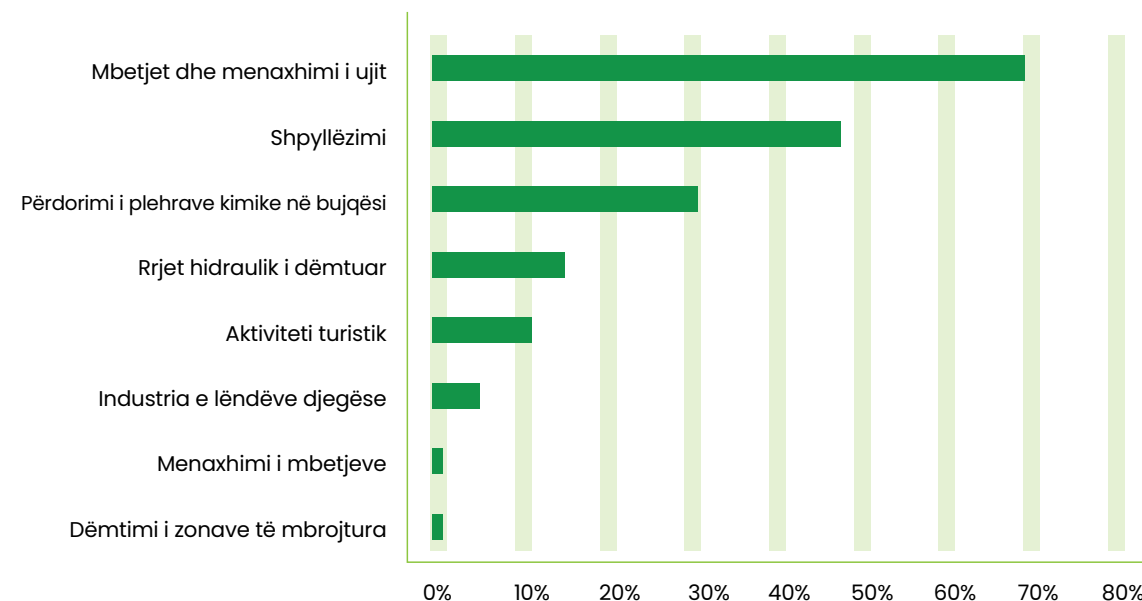

Figura 23: Rëndësia e aktiviteteve sipas disponueshmërisë së ujit në jetët e banorëve të Luginës së Vjosës

Burimi: Pyetësorët 2023.

Qëndrueshmëria e lumenjve është e lidhur ngushtë me idenë e mjaftueshmërisë, e cila kërkon një rrjedhë të mjaftueshme, cilësi dhe transport të sedimenteve për të mbajtur shëndetin ekologjik. Pellgu lumor duhet të jetë mjaft elastik për të përballuar forcat natyrore dhe ato njerëzore, duke pasur gjithashtu aftësinë për t'u rikuperuar dhe kthyer në gjendjen e tij origjinale. Për të arritur nevojat e nevojshme për mirëqenie, komunitetet duhet të kenë mjaftueshëm qasje në shërbimet e lumit, si furnizimi me ujë dhe kanalizime, aktivitete rekreative dhe transportin me ujë. Ujërat e ndotura të pa trajtuara dhe mbeturinat urbane hidhen drejtpërdrejt në ujërat sipërfaqësore të Lumit Vjosë, duke shkaktuar një rritje të ndotjes. Përmeti, Tepelena, Memaliaj dhe Këlcyra janë disa nga qytetet më të prekura, pa sisteme të duhura për trajtimin e ujërave të ndotura ose menaxhimin e mbeturinave. Studimet e fundit kanë zbuluar se këto zona urbane janë të papërgatitura në infrastrukturën e nevojshme për trajtimin e ujërave të ndotura, duke sjellë përhapjen e ndotësve të dëmshëm në sistemin lumor (Marku, 2019). Mungesa e facilitetëve të duhura të trajtimit lejon shpërthimin e drejtpërdrejtë të ujërave të zeza shtëpiake, ndotësve industrialë dhe ndotësve të tjerë në lum, duke përkeqësuar problemet ekzistuese të cilësisë së ujit (Nuro et al., 2020). Është treguar se prevalenca e sëmundjeve të transmetuara përmes ujit është më e lartë në zonat ku ujërat e zeza të pa trajtuara derdhen në ujë (Peters et al., 2021).

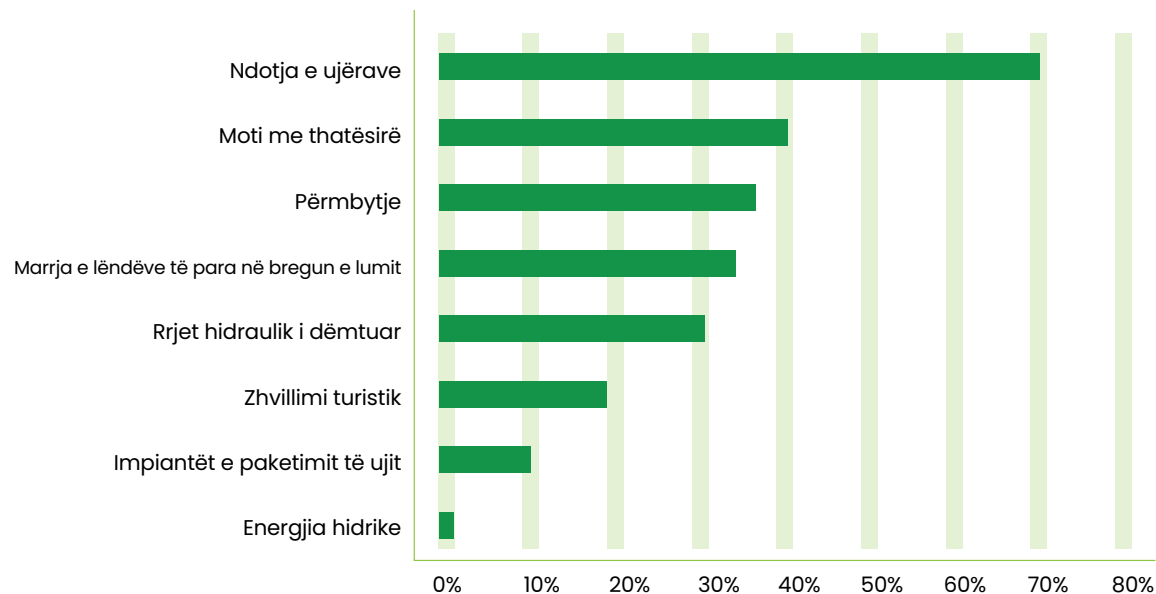
Për më tepër, përkeqësimi i cilësisë së ujit ka një ndikim dëmshëm në ekosistemet akuatike, duke çuar në një reduktim të biodiversitetit dhe shëndetit të popullatave të peshqve, të cilët janë jetikë për ekonominë lokale dhe sigurinë ushqimore (Schiemer et al., 2020). Në figurën 23 paraqitet përgjegjësia e ndotësve në Luginën e Vjosës.

Figura 24: Përgjegjësia e ndotësve në Luginën e Vjosës

Burimi: Pyetësorët. 2023.

Bazuar në të dhënat e mbledhura nga pyetësorët në vitin 2023, është evidente se zona me nivelet më të larta të ndotjes është gjithashtu një zonë ku banorët dhe ata që kanë informacion të besueshëm nga baza konfirmojnë menaxhimin e mbeturinave dhe ujërave me 70%. Shpyllëzimi kontribuon në ndotjen e ajrit dhe erozionin e rëndë të tokës me 48% të totalit. Ai është gjithashtu burimi i dytë më i madh i ndotjes në pellg. Duke filluar nga viti 2016, stacionet e Novoselës, Kafarajt dhe Pish – Poros janë paraqitur me një sasi indikatorësh mbi koncentrimet e rekomanduara të Cl, Mg, Na, SO₄, kështu që ato janë klasifikuar si zona me salinitet të lartë (AKM, 2017).

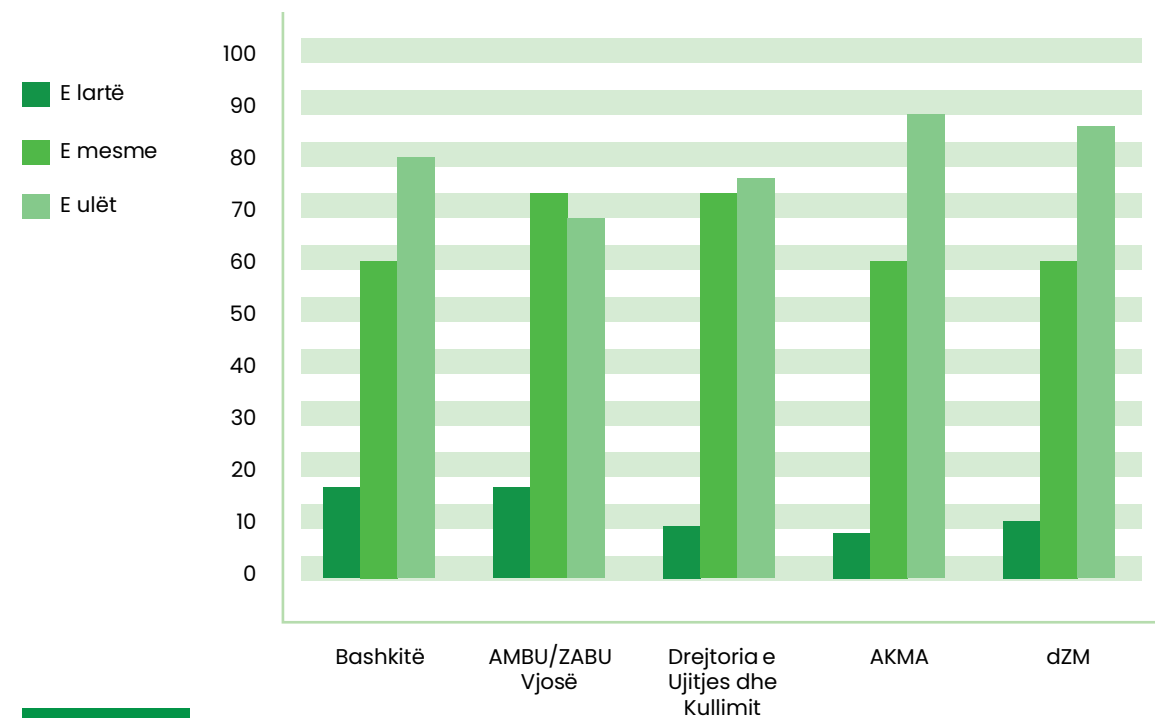

Figura 25: Arsyeja që burimet e ujit janë të rrezikuara

Burimi: Pyetësorët 2023.

Siç tregohet nga përgjigjet e pyetësorëve nga banorët dhe specialistë të tjerë, janë identifikuar situata kritike që paraqesin një rrezik për burimet e ujit për shkak të ekspozimit të zgjatur. Përmbytjet, menaxhimi i mbeturinave dhe ndotja e ujit janë identifikuar si pyetje të mëparshme të anketës që kontribuojnë në ndotjen e ujit. Faktorë të tjerë thelbësorë, si thatësira, heqja e materialeve të papërpunuara nga brigjet e lumenjve dhe degradimi i rrjetit hidraulik, duhet të merren parasysh për të parandaluar ndotjen e mundshme të burimeve të ujit në Luginën e Vjosës. Luginë e Vjosës përfshin tokat bujqësore të përshtatshme për vreshtari, bujqësi, perime dhe kultura të tjera në luginën e Përmetit, fushën e Tepelenës dhe Memaliajt deri në Qesarat, zonën kodrinore të Mallakastrës të mbjellë me ullinj, vreshta dhe kopshta, dhe zonën e sheshtë Cakran-Frakul-Levan-Bishan-Novolë.

“Disa aktivitete ekzistuese, të identifikuara si kërcënime për zonën, si ekstraktimi i ujit dhe dheut për përdorim industrial dhe bujqësi intensive, duhet të rregullohen në zonën e ardhshme të mbrojtur për të parandaluar ndërprerjen e regjimit hidrologjik” (Sovinc, 2021). Figura 25 tregon përgjegjësitë institucionale për menaxhimin e burimeve të ujit në Pellgun e Vjosës.

Figura 26: Përgjegjësitë institucionale për menaxhimin e burimeve të ujit në Pellgun e Vjosës

Burimi: Pyetësorët 2023.

Sistemi i Lumit Vjosa është një ekosistem natyror në ekuilibër dinamik, i udhëhequr vetëm nga forcat natyrore. Fushat e përmbytura të Lumit Vjosa në Shqipërinë Jugore konsiderohen si një nga ekosistemet më të mrekullueshme të lumenjve në Europë. Dëmtimet natyrore, si përmbytjet dhe thatësitrat, janë të integruara në funksionimin e ekosistemit të Lumit Vjosa. Këto ngjarje mund të rinovojnë habitatet, të promovojnë biodiversitetin dhe të lehtësojnë qarkullimin e ushqyesve. Për shembull, përmbytjet periodike mund të krijojnë habitate të rinj për organizmat ujëmbajtës dhe të rrisin produktivitetin e ekosistemeve të fushave (Xhaferri et al., 2020).

Qëndrueshmëria e sistemit të Lumit Vjosa ndaj këtyre dëmtimeve është një dëshmi e ekuilibrit të tij dinamik. Ka disa burime natyrore, historike ose kulturore unike ose të rralla në nivelet kombëtare, rajonale dhe madje globale/universale, si dhe aktivitete tradicionale dhe vlera kulturore jomateriale që tregojnë shembuj të rëndësishëm ose të veçantë të harmonisë dhe integritetit midis aktiviteteve socio-ekonomike dhe peizazheve natyrore. Kërcënimet më të mëdha për Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa, të hartuar në të gjitha 12 bashkitë përgjatë lumit kryesor dhe degëve të tij, janë urbanizimi, miniera dhe nxjerrja e gurëve, energjia hidraulike, industria dhe bujqësia. Edhe në përputhje me rezultatet e përpunimit të pyetësorëve, u zbuluan një sërë rekomandimesh aktuale dhe të vlefshme.

Figura 26 përmbledh rekomandimet nga palët e interesuara në pellgun e Vjosës.

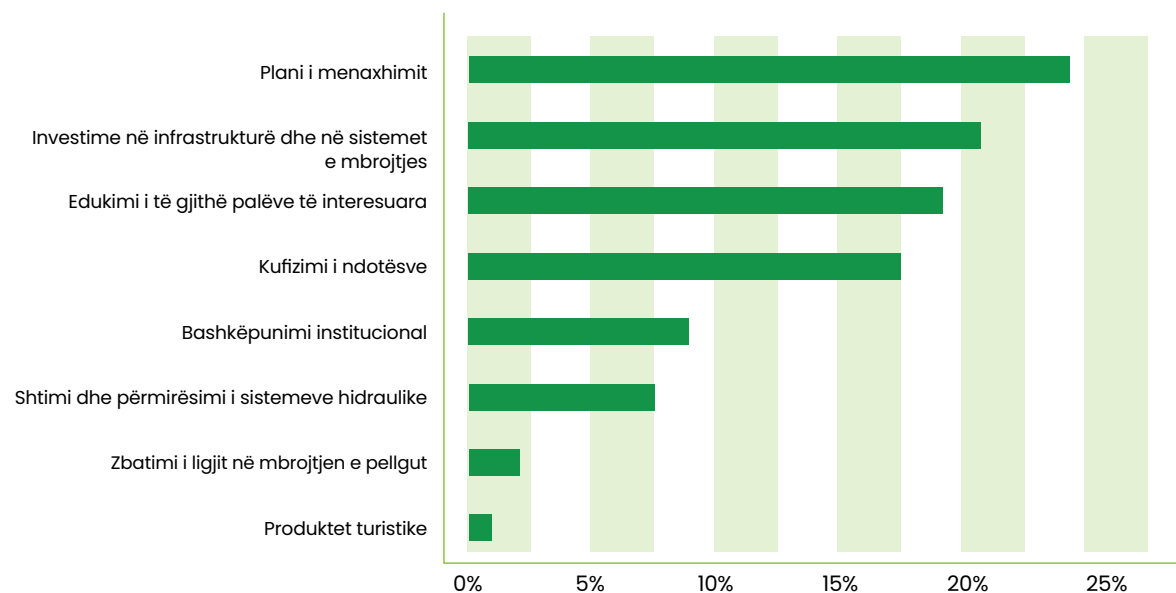

Figura 27: Përmbledhje e rekomandimeve nga palët e interesuara në pellgun e Vjosës.

Burimi: Pyetësorët 2023

U vërejt se zgjidhja e shqetësimeve kyçe për përmirësimin dhe ruajtjen e pellgut është e lidhur me planin e menaxhimit si një tërësi, madje edhe sipas gjetjeve të pyetësorëve, të cilat u grupuan për përgjigje të krahasueshme. Propozimet e mbetura kanë rëndësi më të vogël dhe trajtojnë çështje më specifike. Megjithatë, ato mbështesin gjithashtu planin e menaxhimit, investimet në infrastrukturën e mbrojtjes së pellgut dhe edukimin e njëkohshëm të të gjitha palëve të përfshira, përfshirë grupet e interesit dhe përdoruesit kalimtarë të burimeve natyrore, si dhe kufijtë e ndotjes për çdo aktivitet njerëzor.

Në shumë pjesë të Pellgut të Lumit, ndodhin nivele të larta erozioni. Është e komplikuar të modelohet erozioni i tokës për shkak të faktorëve të shumtë që përshpejtojnë procesin e erozionit (Zhu et.al. 2013). Në lidhje me planin e menaxhimit të pellgut, disa nga çështjet e gjetura në hartë gjatë rrugës së Lumit Vjosa janë kategorizuar si pika kritike. Sipas ndarjes administrative, pikat kritike identifikohen nga bashkia, duke treguar qartë përgjegjësinë institucionale në planin e menaxhimit të pellgut të Vjosës.

- 1 Në Bashkinë Përmet, kullotja e bagëtive ka rezultuar në humbjen e masës pyjore në Petran – Çarshovë. Tokat bujqësore të Kosinës – Piskovës – Kuqarit janë të kultivuara intensivisht, me kultura të ndryshme bimore që qarkullojnë çdo vit. Përdorimi i plehrave kimikë dhe spërkatësve bimore gjithashtu përkeqëson procesin e erozionit të humusit dhe ndotjen e ujit.
- 2 Në Bashkinë e Këlcyres, është vënë re një ulje e masës pyjore në Këlcyrë-Ballaban si pasojë e kullotjes së bagëtive. Gryka e Këlcyres pranë fabrikës së ambalazhimit të ujit të pijshëm në Trebeshinë është një tjetër zonë e rëndësishme.

- 3 Në Bashkinë e Libohovës, është vënë re humbja e masës pyjore si pasojë e kullotjes së bagëtive.
- 4 Në Bashkinë e Gjirokastrës, Glina ka fabrikën e ambalazhimit të ujit të pijshëm. Bulo – Subashi ka përdorim intensiv të tokave bujqësore dhe reduktim të masës pyjore për shkak të kullotjes nga bagëtitë.
- 5 Në Bashkinë e Tepelenës, ndodhet fabrika e ambalazhimit të ujit të ftohtë Tepelenë. Zona e Subashit – Tepelenë ka humbje të masës pyjore për shkak të sëmundjeve të bimëve dhe kullotjes nga bagëtitë. Luzati është një kompani për prodhimin e asfaltit me inertë nga lumi dhe bitum. Shelgu ka humbje të masës pyjore për shkak të investimeve të gabuara nga institucionet në ripyllëzimin e tij. Majkoshi është gjithashtu një kompani për prodhimin e asfaltit me inertë nga lumi dhe bitum.
- 6 Në Bashkinë e Memaliajt, zona e Memaliaj – Kalivac ka përdorim intensiv të tokave bujqësore dhe reduktim të masës pyjore për shkak të kullotjes nga bagëtitë.
- 7 Në Bashkinë e Selenicës, përdorimi dhe nxjerrja e bitumit në minierat e Selenicës dhe përdorimi dhe nxjerrja e naftës janë aktivitete që ndikojnë në mjedisin e kësaj zone. Po ashtu, zona Mifol-Dëllinjë ka përdorim intensiv të tokave bujqësore dhe reduktim të masës pyjore për shkak të kullotjes nga bagëtitë.
- 8 Në Bashkinë Mallakastër, fshati Kute ka përdorim intensiv të tokave bujqësore.
- 9 Në Bashkinë Vlorë, menaxhimi i zonës së mbrojtur Vjosë – Nartë, përdorimi intensiv i tokave bujqësore, Aeroporti i Vlorës (Plani i Zhvillimit të Territorit të Bashkisë Vlorë), dhe plani për ndërtimin e një qendre trajtimi me kripë (SPA dhe Relaks) janë aktivitete dhe projekte të rëndësishme që ndikojnë në zhvillimin e rajonit.
- 10 Në Bashkinë Fier, Poçemi ka fabrikën e mbushjes së ujit të pijshëm Fontana. Romës është e njohur për nxjerrjen e naftës dhe rërës bituminoze.

Sfidat për tokat bujqësore, kullotat dhe pyjet lidhen me:

- 1 Prodhimi i kufizuar bujqësor dhe i bagëtive. Këto janë pasojë e ekzistencës së fermave të vogla me një nivel të lartë fragmentimi dhe rendimente të ulëta.
- 2 Përdorimi i vazhdueshëm i tokave bujqësore ka ndërprerë vegjetacionin natyror (Leiter & Toromani 2022).
- 3 Humbja e tokës për shkak të erozionit dhe mungesës së mbulesës së vegjetacionit, veçanërisht përgjatë brigjeve të lumenjve.
- 4 Humbja e biomasës për shkak të kullotjes së bagëtive, prerjeve të pakontrolluara dhe djegies së qëllimshme.

- 5 Mungesa e edukatës mjedisore për politikat strategjike të qëndrueshme të menaxhimit të burimeve natyrore.
- 6 Ndotja e ujit nga trajtimet bujqësore me plehra kimikë dhe pesticide, të cilat do të sjellin pasoja të riparueshme nëse nuk adresohen në mënyrë të kohëpaskohshme dhe profesionale.
- 7 Mungesa e planeve të azhurnuara për shtimin e bagëtive për ekonomitë e pyjeve dhe kullotave, ku menaxherët e fondeve pyjore planifikojnë kapacitetet e mbajtjes dhe përcaktojnë masën e përdorimit si për kullotje, kultivimin e bimëve mjekësore aromatike, turizëm, shfrytëzim të materialeve dytësore, etj.
- 8 Koordinimi i pasaktë midis autoriteteve qendrore dhe vendore për monitorimin dhe menaxhimin e pyjeve dhe kullotave vazhdon të mbetet një çështje. Pjesa e ndarjes së pushtetit, veçanërisht për monitorimin, mbetet e paqartë. Delegimi i përgjegjësisë i mungon një analizë të mëparshme të ndarjes dhe mungon financimi i duhur për funksione si menaxhimi i pyjeve, bujqësia dhe mbrojtja nga zjarret. (MTM, 2020)

Ekstraktimi i mineraleve shpesh shkakton ndotje mjedisore në zonat përreth për shkak të gazrave që shpesh emetohen nga djegia, dhe për shkak të derdhjeve ose ndotjes në zonat ujore përreth. Rreziku i ndotjes së ujit të Vjosës në pjesën e saj të mesme është i lartë për shkak të derdhjes së ujërave urbane të ndotura përgjatë lumit dhe në pjesën e tij të poshtme për shkak të aktiviteteve të shfrytëzimit të mineraleve në rajonin e Selenicës (Sovinc, 2021). Aktivitetet minerarëve që përfshijnë gurë gëlqerorë dhe gurë silikozë çojnë në ndotje të ujit për shkak të mbetjeve të ngurta. Megjithatë, ndikimi më i rëndësishëm është dëmi fizik i riparueshëm që i shkaktohet mjedisit gjatë procesit të nxjerrjes. Si pasojë, të gjitha organizmat e gjalla janë të detyruara të braktisin zonën për shkak të ndotjes nga zhurma dhe pluhuri.

Sfidat lidhur me burimet minerale dhe përdorimin e tyre:

- 1 Ruajtja e peizazhit natyror dhe mbajtja e proceseve natyrore. Është një fakt që procesi i nxjerrjes së mineraleve shoqërohet me dëmtimin e peizazhit dhe vegjetacionit që mbulon sipërfaqen në atë rajon dhe shkakton ndryshime ekstreme në transportimin e sedimentit dhe proceset e erozionit.
- 2 Arritja e reduktimit të ndotjes së ujit, që vjen si pasojë e nxjerrjes së mineraleve nga nëntoka.
  - ▶ Qasjet më të fundit shkencore / gjendja e shkencës në lidhje me menaxhimin e rrezikut të burimeve natyrore:

Po ashtu, puna e ndërtimit të një aeroporti komercial në peizazhin e mbrojtur Vjosë-Nartë shkakton shqetësime të mëdha për kërcënimet ndaj mjedisit, habitatit, shpendëve migratorë dhe llojeve të tjera të gjallë.

3 Sfida dhe çështje kyçe:

- ▶ Identifikimi i aspekteve të rëndësishme sipas standarteve evropiane që nuk janë adresuar deri tani (nga ekspertët kombëtarë dhe ndërkombëtarë).

Nga pyetësorët, disa opinione nga ekspertët shqiptarë janë vërejtur si një përmbledhje:

- 1 Auron Tare, për temën e menaxhimit të burimeve ujore, ishte i shqetësuar për ndërtimet e hidrocentraleve në rajonin e Nivicës.
- 2 Vasillaq Nikolla, ekspert i bujqësisë, mendon se bujqësia është një nga ndotësit kryesorë në zonë, prandaj është e nevojshme ndërhyrja e qeverisë lokale.
- 3 Aulona Veizi, Zëvendës Kryetare e Bashkisë Vlorë, mendon se Grupi i Veprimtari Lokal "Vjona" ka adresuar të gjitha problemet e rajonit Vjosë-Nartë përmes Strategjisë së Zhvillimit Lokal. Kjo strategji duhet të merret parasysh gjithashtu në planin e menaxhimit të Vjosës.

Përgjigja e Menaxhimit për adresimin e çështjes

Qasja ndaj shërbimeve ekosistemike paraqet mundësi për të ndihmuar në krijimin e mbështetjes për menaxhimin e biodiversitetit dhe ekosistemeve me komunitetet që jetojnë në zona rurale, por që ndoshta nuk janë të gatshme të mbështesin ruajtjen e biodiversitetit (Ingram J. et al 2012). Çdo ekosistem ka vlerën e tij ekonomike, e cila lidhet me vlerën e një pasurie që ndodhet në rolin e tij për arritjen e qëllimeve njerëzore, qoftë arritje shpirtërore, kënaqësi estetike, apo prodhim të një malli të tregtuar (Barbier et al., 2009). Zgjidhjet natyrore bazuar në proceset natyrore përdoren për të adresuar sfidat mjedisore, duke promovuar njëkohësisht ruajtjen e biodiversitetit dhe përmirësimin e mirëqenies njerëzore (Lushaj et al 2024).

Qasjet tradicionale të ruajtjes së biodiversitetit mund të mos kenë funksionuar këtu për shkak të dyshimeve të fshatarëve ndaj agjendave të fshehura të ruajtjes; një dyshim që nuk është i pazakontë në këtë pjesë të botës, ku disa njerëz besojnë se ruajtësit e biodiversitetit kanë prioritarizuar nevojat e specieve mbi nevojat e njerëzve të varfër ekstremisht (Berghöfer et al, 2017).

Çështja 1

Ndotja e ujit

Masa 1

Trajtimi i ujërave të ndotura duke përdorur impiante për përpunimin e ujërave para se të derdhen në lum. Kjo masë duhet të fokusohet në qytetet kryesore që ndodhen kryesisht pranë lumit Vjosa. Ndërsa për zonat rurale, kjo masë mund të zbatohet gjatë një periudhe më të gjatë për shkak të mbrojtjes aktuale nga enët septike.

Masa 2

Përmirësimi i praktikave bujqësore sipas përdorimit të bujqësisë së qëndrueshme. Promovimi i bujqësisë së qëndrueshme mund të realizohet vetëm kur fermerët adoptojnë praktikën e bujqësisë së qëndrueshme.

Masa 3

Ndalohet shfrytëzimi i minierave pasi përpunimi i mineraleve në to krijon ndotje të ujërave nëntokësore.

Çështja 2

Ruajtja e peizazhit natyror.

Masa 1

Mbyllja e minierave dhe puseve të naftës. Ato ndikojnë në mjedisin në zonat e mbrojtura dhe dëmtojnë biodiversitetin.

Masa 2

Kullotja e kafshëve me forma konvencionale. Bujqit duhet të kultivojnë jonxhë ose ushqim për kullotjen e kafshëve.

Masa 3

Zëvendësimi i dhive me dele, pasi dhitë janë shkatërruesit kryesorë të pyjeve.

Çështja 3

Humbja e tokave për shkak të erozionit dhe mungesës së mbulesës vegjetale.

Masa 1

Pyllëzimi i zonës pranë brigjeve të lumit.

Masa 2

Ndryshimi i kultivave bujqësore në zonat e klasifikuara si pika të nxehta me përdorim alternativ të tokës si pemët frutore.

Çështja 4

Prodhimi i kufizuar bujqësor dhe blegtoral.

Masa 1

Fermerët do të investojnë në kultura organike ose semi-konvencionale vetëm nëse ato janë një opsion tregtar konkurrues.

▶ Për të arritur një bilanc të barabartë me metodat ekzistuese të bujqësisë (konvencionale), kultivat organike duhet të sjellin të ardhura të paktën aq të larta sa opsionet e tjera konvencionale/bujqësore për të njëjtën sipërfaqe toke të marrë në konsideratë. Në këtë ushtrim, supozohet një parcelë prodhimi njëkulturore prej 0.1 ha, megjithëse kjo nuk do të jetë rasti në realitet. Për shembull, mund të shfaqen shpenzime menaxhimi (siç është kontrolli i barërave), por me lloje të ndryshme inputesh të përdorura dhe shpenzimi i ndryshëm i bujqësisë mund të pësojë ndryshime në llojin dhe frekuencën e inputeve të përdorura dhe punës operacionale. Këto "shpenzime" janë të përfshira në shumën që kultura organike duhet të kthejë.

▶ Për secilin produkt duhet të llogaritet çmimi i shpërbërimit dhe treguesit potencialë të performancës për produktet jo-konvencionale.

Konkluzionet

Parandalimi i efekteve shkatërruese në tokë, ujë, biodiversitet dhe burime natyrore – duhet të trajtohet jo vetëm nga ata që punojnë ose jetojnë në Luginën e Vjosës, por edhe nga grupet përkatëse të interesit në zonat përreth.

- 1 Të zhvillohet një plan menaxhimi për basenin ujëmbledhës të Vjosës përmes një qasjeje të shumëfishtë sektoriale, që promovon përdorimin e balancuar të burimeve ujore në sektorin bujqësor dhe industrinë e naftës dhe gazit.
- 2 Kufizimi i aktiviteteve minerare në basen kërkon një vlerësim të plotë dhe kritik të licencave ekzistuese dhe ndikimeve të tyre në sistemin e lumit. Ky vlerësim duhet të marrë parasysh faktorë të ndryshëm mjedisorë, shoqërorë dhe ekonomikë për të siguruar marrjen e vendimeve të informuara.
- 3 Orientimi i bujqësisë drejt një modeli shumëfunksional bujqësor i cili ndikon pozitivisht në menaxhimin e mirë të zonës rurale, ruajtjen e mjedisit dhe identitetit rural, si dhe rritjen e punësimit në zonë. Kështu, bujqësia e integruar inkurajohet duke zvogëluar optimalisht dëmin ndaj mjedisit.
- 4 Krijimi i kushteve për bazën ushqimore të bagëtive përmes krijimit të sistemeve të ushqimit të barit, për të eliminuar plotësisht kullotjen e pakontrolluar të bagëtive në pyje.
- 5 Mbështetje për familjet bujqësore me forma alternative të sigurisë energjetike, duke shmangur prerjen e pyjeve.
- 6 Zhvillimi i programeve mbështetëse në fushën e edukatës mjedisore përmes Administratës Rajonale për Zonat e Mbrojtura (AdZM) në Parkun Kombëtar të Vjosës për të ngritur ndërgjegjësimin në nivelin e komunitetit (p.sh., përmes krijimit dhe zbatimit të një programi Junior Ranger).
- 7 Inkurajimi i komuniteteve lokale për të krijuar një Grup Veprimi Lokal (GVL) si një zgjidhje afatgjatë për zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.
- 8 Zhvillimi i planeve të përbashkëta për kultivimin e pyjeve dhe kullotave midis institucioneve në nivelin lokal dhe qendror. Masa për të ruajtur mjedisin, duke siguruar zëvendësimin e biomasës së humbur për shkak të përdorimit të pakontrolluar të pyjeve.
- 9 Përmirësimi i kapaciteteve menaxheriale dhe të zbatimit të ligjit për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore.
- 10 Rritja e kapaciteteve të nevojshme të fermerëve dhe blegtorëve për t'i informuar ata mbi praktikën e qëndrueshme në zhvillimin e bujqësisë dhe blegtorisë përmes bashkëpunimit me shërbimin e gjerë në drejtoritë rajonale të bujqësisë.

Zonat e Mbrojtura në Basenin e Vjosës

Prof. Asoc. Elena Kokthi

Universiteti Bujqësor i Tiranës

Përmbledhje Ekzekutive

Analiza e menaxhimit dhe qeverisjes së zonave të mbrojtura në Shqipëri, me fokus te Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa (VWRNP), identifikon boshllëqe kritike dhe mundësi për përmirësim. Gjetjet, të nxjerra nga burime primare dhe sekondare, si dhe nga kontributi i palëve të interesuara, evidentojnë sfida në qeverisje, zbatim dhe përfshirjen e palëve të interesuara, por gjithashtu theksojnë potencialin për një ndryshim transformues.

Mungesa e një institucioni të posaçëm që të drejtojë VWRNP-në dhe mungesa e stafit të mjaftueshëm tregojnë një problem serioz në qeverisjen e parkut. Vendimmarrja e përqendruar në nivele të larta dhe mungesa e bashkërendimit mes institucioneve pengojnë zbatimin e masave efektive për mbrojtjen dhe menaxhimin e integruar të parkut.

Kufijtë aktualë të VWRNP-së nuk përfshijnë disa degë të rëndësishme të lumit me rrjedhje të lirë dhe zonën e gjerë të deltës, gjë që rrezikon ruajtjen e ekosistemit dhe arritjen e objektivave mjedisore. Prandaj, është e domosdoshme që kufijtë të zgjerohen për të përmbushur angazhimet fillestare të autoriteteve.

Plani i Integruar i Menaxhimit për VWRNP-në në vitin 2024 nuk ka burimet e nevojshme, si staf të trajnuar, financim dhe pajisje. Masat për mbrojtjen e mjedisit, si ruajtja e specieve, rikuperimi i habitateve, kontrolli i specieve të rrezikshme dhe monitorimi i faunës, nuk po zbatohen siç duhet. Aktivitetet industriale që vazhdojnë ende, si nxjerrja e mineraleve apo shfrytëzimi i ujit dhe mineraleve nga shtrati i lumit, kundërshtojnë qëllimet e mbrojtjes së parkut. Nga ana tjetër, turizmi në Luginën e Vjosës mund të ndihmojë në zhvillimin e komuniteteve vendore, por nëse nuk planifikohet dhe menaxhohet siç duhet dhe lejon ndërtimin e objekteve dhe infrastrukturës së transportit, ai mund të bëhet kërcënimi më i madh për vlerat natyrore dhe biodiversitetin e Vjosës.

Komunitetet lokale përballen me probleme si ndotja, mungesa e ujit dhe menaxhimi i papërshtatshëm i parkut, gjë që dëmton besimin dhe mbështetjen e tyre. Prandaj, fushatat e ndërgjegjësimit publik janë thelbësore për të rritur kuptimin e qytetarëve mbi prioritetet e ruajtjes së biodiversitetit të parkut.

Legjislacioni shqiptar për zonat e mbrojtura është kryesisht në përputhje me standardet ndërkombëtare, por ndryshimet e fundit në ligjin kryesor për zonat e mbrojtura rrezikojnë t'i japin përparësi zhvillimit në vend të ruajtjes së mjedisit. Koordinimi i dobët midis niveleve të qeverisjes dhe mungesa e angazhimit të mjaftueshëm politik pengojnë zbatimin efektiv të politikave.

Ndihma e rëndësishme nga donatorët ofron një mundësi për të adresuar mangësitë në qeverisje përmes investimeve në menaxhim, ndihmën për forcimin e kapaciteteve dhe rikuperimin ekologjik. Promovimi i turizmit të qëndrueshëm dhe përmirësimi i kontrollit të ndotjes, menaxhimit të ujit dhe infrastrukturës mund të pajtojnë zhvillimin ekonomik me ruajtjen e mjedisit. Përmirësimi i arsimit dhe angazhimi i palëve të interesuara janë thelbësore për të nxitur angazhimin kolektiv për qëndrueshmërinë afatgjatë të parkut.

Rekomandimet strategjike të përmbledhura për menaxhimin efektiv të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa dhe zhvillimin e qëndrueshëm të komuniteteve lokale përfshijnë:

- 1 Një model qeverisjeje i decentralizuar, rritja e koordinimit ndërmjet agjencive dhe partneritete me palët e interesuara janë thelbësore për një menaxhim efektiv.
- 2 Kërkimet dhe monitorimi i mjedisit duhet të vazhdojnë për të mbështetur një menaxhim fleksibël dhe për të marrë vendime të informuara.
- 3 Përpjekjet e bashkëpunimit ndërmjet autoriteteve qeveritare, komuniteteve lokale dhe partnerëve ndërkombëtarë janë të domosdoshme për të ruajtur peizazhin unik të Lumit të Vjosës, duke balancuar gjithashtu nevojat për zhvillimin e komunitetit.

5.1 Hyrje

Zonat e mbrojtura luajnë një rol të rëndësishëm në ruajtjen dhe mbrojtjen e karakteristikës ekologjike të lumit, duke ofruar përfitime të mëdha nga perspektivat ekologjike, socio-ekonomike dhe rregullatore. Ekologjikisht, zonat e mbrojtura mbrojnë biodiversitetin, ofrojnë habitat për shumë specie dhe ruajnë proceset natyrore që sigurojnë cilësinë e ujit, menaxhimin e përmytjeve dhe qëndrueshmërinë ndaj ndryshimeve klimatike (Qëllimi i Zhvillimit të Qëndrueshëm 13). Nga ana socio-ekonomike, këto zona kontribuojnë në ekonominë lokale përmes ekoturizmit dhe përdorimit të qëndrueshëm të burimeve, duke mbështetur jetesën e njerëzve dhe duke ruajtur shërbimet natyrore të ekosistemit të lumit. Nga një këndvështrim rregullator, zonat e mbrojtura ndihmojnë në zbatimin e ligjeve dhe udhëzimeve mjedisore, promovojnë zhvillimin e qëndrueshëm dhe menaxhimin e burimeve të ujit në përputhje me standardet mjedisore kombëtare dhe ndërkombëtare.

Zonat e mbrojtura përgjatë Vjosës luajnë një rol kyç në ruajtjen e balancës ekologjike dhe mbështetjen e biodiversitetit të rajonit. Këto zona veprojnë si një mjet i domosdoshëm për të kufizuar degradimin mjedisor, duke ofruar strehë për shumë specie, ndërkohë që ruajnë proceset hidrologjike dhe gjeomorfologjike që përcaktojnë karakterin e lumit.

Raporti vlerëson zonat e mbrojtura ekzistuese, me fokus të veçantë tek Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa (VWRNP) që është krijuar kohët e fundit, dhe shqyrton mundësitë për zgjerimin e zonave të mbrojtura për të përfshirë ekosisteme më të mira të ujërave të ëmbla, duke u integruar në sistemet e zonave të mbrojtura, një aspekt i rëndësishëm që është theksuar në prioritetet globale për ruajtjen e mjedisit.

Raporti gjithashtu shqyrton kornizat ligjore që ndikojnë në menaxhimin e sistemit të zonave të mbrojtura, si në nivel kombëtar, ashtu edhe nëpërmjet procesit të integritetit në BE. Ai identifikon mangësi në praktikën aktuale të menaxhimit dhe propozon përgjigje strategjike për t'i adresuar këto sfida në mënyrë efektive.

Përmes një analize të detajuar dhe mendimeve të palëve të interesuara, raporti ka për qëllim të identifikojë një rrugë përpara që respekton integritetin ekologjik të Lumit të Vjosës, ndërkohë që plotëson nevojat ekonomike dhe kulturore të popullsisë lokale.

5.2 Metodologjia

Metodologjia e raportit teknik është e plotë dhe përfshin analiza të të dhënave primare dhe sekondare. Ajo fokusohet në aspektet dhe sfidat specifike të zonave të mbrojtura lumore, veçanërisht Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP). Kjo qasje e detajuar ka për qëllim të mbushë boshllëkun në kuptimin dhe menaxhimin e zonave të mbrojtura lumore krahasuar me ato tokësore.

Të dhënat sekondare u mbledhën nga një rishikim i legjislacionit kombëtar dhe ndërkombëtar që ka të bëjë me zonat e mbrojtura lumore. Këto informacione ofrojnë njohuri mbi shqetësimet e menaxhimit, përfitimet që ofrojnë dhe kufizimet me të cilat përballen. Studimet e rasteve, në veçanti, ndihmuan në kuptimin e veçorive të ekosistemeve lumore krahasuar me ato tokësore dhe ndihmuan në identifikimin e sfidave të mundshme për të përshtatur udhëzimet e zonave të mbrojtura tokësore në sisteme lumore.

Për të plotësuar të dhënat sekondare, u mbledhën të dhëna primare për të kapur perceptimet e palëve të interesuara në rajonin e Luginës së Lumit të Vjosës. U përdor një pyetësor i strukturuar për të mbledhur të dhëna empirike nga banorët, me 162 pyetësorë të plotësuar që kontribuan në analizë. Pyetësori ishte dizajnuar me kujdes për të nxjerrë informacione të rëndësishme mbi disa aspekte kyçe. Qëllimi kryesor ishte identifikimi i çështjeve kritike në menaxhimin e burimeve të ujit në VRWNP. Pyetësori ishte thelbësor për njohjen e sfidave të përjetuara nga komuniteti lokal brenda VRWNP-së, siç është ndikimi i disponueshmërisë së ujit në jetën e përditshme, duke ofruar të dhëna thelbësore për ndarjen e burimeve dhe planifikimin strategjik.

Të dhënat e mbledhura ndihmuan në vlerësimin e zonave më të rrezikuara nga kërcënimet mjedisore, duke ndihmuar në përcaktimin e përpjekjeve të menaxhimit që duhet të kenë prioritet brenda rezervatit. Për më tepër, kërkimi zbuloi burimet kryesore të ndotjes në Luginën e Lumit të Vjosës, një hap thelbësor për drejtuar përpjekjet e ruajtjes.

Përceptimet e palëve të interesuara mbi aspekte të ndryshme të menaxhimit të qëndrueshëm të ujit u vlerësuan gjithashtu, duke formuar qasjen e integruar në menaxhimin e VRWNP-së. Në fund, u krye një vlerësim i efektivitetit institucional në mbrojtjen e burimeve të ujit si një aspekt qendror i analizës së qeverisjes për parkun. Kombinimi i të dhënave sekondare, kryesisht rishikimeve të legjislacionit, analizave të studimeve të rasteve dhe të dhënave primare nga palët e interesuara ofron një metodë të fortë për të adresuar sfidat e menaxhimit të një zone të mbrojtur lumore. Kjo qasje jo vetëm që thekson veçoritë e VRWNP-së brenda Luginës së Lumit të Vjosës, por gjithashtu lejon një kuptim më të thellë të pikëpamjeve të palëve të interesuara.

5.3 Zonat e mbrojtura në Shqipëri dhe në Bazenin e Lumit të Vjosës

Shqipëria ka bërë përpjekje të konsiderueshme së fundmi në zgjerimin e rrjetit të zonave të mbrojtura, nga 5.2% e territorit të vendit në vitin 2005 në 16% në vitin 2014. Nga viti 2022, zonat e mbrojtura tokësore në Shqipëri mbulonin rreth 18.59% (5,263 km²) të sipërfaqes së tokës së vendit, sipas të dhënave nga Ministria e Turizmit dhe Mjedisit.

Prania e shumë zonave të mbrojtura në Bazenin e Lumit të Vjosës, siç tregohet në Figurën 27, tregon rëndësinë ekologjike dhe prioritetet e ndryshme të ruajtjes në këtë rajon. Këto zona janë të kategorizuara sipas kategorive të ndryshme të mbrojtjes të IUCN, të cilat shërbejnë si një kornizë ligjore dhe politike. Në Shqipëri, kategoritë e zonave të mbrojtura – si parqet kombëtare, rezerva natyrore dhe të tjera – janë kryesisht në përputhje me kategoritë e IUCN, duke siguruar një standard të unifikuar në ruajtjen e mjedisit dhe objektivat e tij. Kjo përputhje mbështet ruajtjen e biodiversitetit dhe peizazheve unike dhe ndihmon në zhvillimin e qëndrueshëm, veçanërisht në turizëm dhe aktivitete ekonomike të ngjashme. Integrimi i këtyre zonave të mbrojtura në një rrjet të bashkërenduar rrit lidhshmërinë e ekosistemeve, forcon qëndrueshmërinë dhe inkurajon praktika të qëndrueshme në të gjithë basenin.

Legjenda

Baseni i Lumit të Vjosës

Zonë e mbrojtur

Kategoria

- Park Kombëtar Detar
- Park Kombëtar
- Park Natyror
- Peizazh i mbrojtur

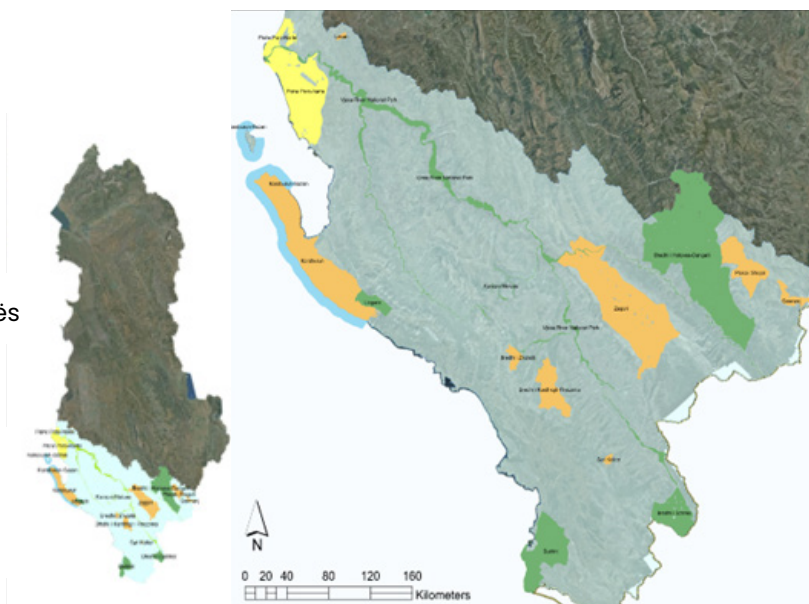

Figura 28: Harta e Zonave të Mbrojtura në Bazenin e Lumit të Vjosës

Burimi: e përpunuar me të dhënat më të fundit për Zonat e Mbrojtura, Maj 2023.

Tabela 12: Zonat e mbrojtura të ndodhura në Bazenin e Lumit të Vjosës

Zona e Mbrojtur	Sipërfaqe (ha)	Kategoria e Zonës së Mbrojtur (e barabartë me kategorizimin e IUCN)
Parku Kombëtar i Bredhit të Hotovës – Dangëllisë	36.004	II
Parku Natyror Gërmenj	1.410	IV
Parku Natyror Bredhi i Kardhiqit–Rrëzomë	4.303	IV
Peizazhi i Mbrojtur Pishë Poro–Nartë	16.125	V
Parku Kombëtar Marine Karaburun–Sazan	12.438	II
Parku Kombëtar Llogora	1.769	II
Parku Kombëtar Butrint	8.622	II
Parku Natyror Bredhi i Zhulatit	936	IV
Parku Natyror Syri i Kaltër	293	IV
Parku Natyror Bredhi i Sotirës	4.928	IV
Parku Natyror Zagori	24.608	IV
Parku Natyror Porto Palermo	1.695	IV
Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa	12.727	II

5.3.1 Një përmbledhje i Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP).

Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa (VWRNP) u krijua me Vendimin e Këshillit të Ministrave nr. 153 (13 Mars 2023) si një Park Kombëtar në përputhje me kategorinë II të IUCN. Qëllimi kryesor i VWRNP është të mbrojë dinamikën natyrore të lumit Vjosa nga kufiri me Greqinë, përmes rajoneve të Korçës, Gjirokastrës, Vlorës dhe Fierit deri në zonën e deltës në Detin Adriatik. Ky park kombëtar përfshin lumin kryesor Vjosa dhe tre degë të lira (Drino me Kardhiq, Bënça dhe Shushica).

VWRNP përfshin një nga ekosistemet natyrore ripariane më të mrekullueshme dhe funksionale në Ballkan, të cilat janë të jashtëzakonshme për proceset e tyre natyrore hidromorfodinamike lumore. Ato karakterizohen nga morfologjia e papenguar e lumit, vazhdimësia e rrjedhës së ujit, proceset e transportit të sedimentit dhe biodiversiteti i pasur që është i lidhur me këto procese.

Vetëm lumi (= uji) dhe territori i përmytjeve të nivelit të parë përfshihen në parkun kombëtar (jo i gjithë pellgu i lumit Vjosa). VWRNP ka një sipërfaqe totale prej 12,727 ha, e cila përbëhet kryesisht nga sipërfaqe ujore (47.3%), zona bregdetare dhe livadhe të përmytura (36.1%), toka (9.5%) dhe tarracat e lumit (7.1%). Ai mbron rreth 400 km të lumit Vjosa dhe tre degët e tij, si dhe zonat përreth të menjëhershme (si livadhe të përmytura dhe habitatet ripariale).

5.4 Politikat dhe Korniza Ligjore për Zonat e Mbrojtura

5.4.1 Përmbledhje e Legjislacionit Kombëtar

Rrugëtimi i Shqipërisë në ruajtjen e natyrës ka filluar rreth para pesë dekadash, me iniciativë të vazhdueshme për përmirësimin dhe përditësimin e legjislacionit dhe masave mbrojtëse që nga vitet 1990. Për më tepër, si pjesë e procesit të integritetit në Bashkimin Evropian, Shqipëria është e detyruar të respektojë dhe mbikëqyrë ekosistemet e saj natyrore duke ndjekur rregulloret dhe udhëzimet e Bashkimit Evropian. Ligji Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura” është ligji kornizë, i cili tregon përshtatjen e gjerë të legjislacionit kombëtar për ruajtjen e biodiversitetit me atë të BE-së.

5.4.1.1 Kategoritë e Zonave të Mbrojtura në Shqipëri

Ligji Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura” përcakton tetë kategori zonash të mbrojtura në Shqipëri, duke iu referuar sistemit të kategorive të zonave të mbrojtura të IUCN (kategoritë I-VI, të shënuara në kllapa, siç janë nënvizuar më poshtë):

- 1 Rezervat natyrore strikte/rezervat shkencorë (kategoria I);
- 2 Park Kombëtar (kategoria II);
- 3 Monument natyror (kategoria III);
- 4 Rezervat natyrore të menaxhuar/park natyror (kategoria IV);
- 5 Zonë peizazhi e mbrojtur (kategoria V);
- 6 Zonë mbrojtjeje e burimeve të menaxhuara/zona mbrojtjeje për shumë qëllime (kategoria VI);
- 7 Park natyror municipal (kategoria IV);
- 8 Kurora të gjelbra (përreth qyteteve) (kategoria V).

Çdo kategori e zonave të mbrojtura në ligjin kombëtar në Shqipëri përcaktohet më tej nga qëllimi ose arsyeja e mbrojtjes, pas së cilës vjen një listë e aktiviteteve të lejuara dhe të ndaluara. Për disa kategori zonash të mbrojtura, përmenden gjithashtu objektivat e menaxhimit, por përshkrimi nuk është ndarë në mënyrë strikte siç është në kategoritë e IUCN, të bazuara në objektiva kryesore dhe të tjera të menaxhimit, duke lënë hapësirë për interpretim.

Tabela më poshtë ofron përshkrimin dhe objektivat e kategorive të zgjedhura të zonave të mbrojtura në Ligjin Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura”.

Tabela 13: Përshkrimi dhe objektivat e kategorive të zgjedhura të zonave të mbrojtura sipas ligjit shqiptar

Kategoria II – Park Kombëtar

Përshkrimi dhe objektivat

- 1 Një park kombëtar mund të shpallet për territore të gjerë, zakonisht jo më pak se 1,000 hektarë, të veçanta për vlerat e tyre kombëtare dhe ndërkombëtare, të cilat mbrohen dhe menaxhohen për mbrojtjen e ekosistemeve, specieve, edukatës dhe rekreacionit (kohë e lirë, argëtim), dhe që rregullojnë përdorimin e qëndrueshëm të burimeve nga njeriu.
- 2 Niveli i mbrojtjes aplikohet në parkun kombëtar me qëllim që të ruhet territori në gjendjen e tij natyrore, të mbrohen komunitetet biotike, speciet dhe burimet gjenetike, për të siguruar stabilitetin dhe diversitetin ekologjik, dhe ku:
  - Puna ose shfrytëzimi intensiv nga njeriu është i ndaluar.
  - Përdorimi i tokës me teknologji dhe metoda intensive, të cilat shkaktojnë ndryshime të mëdha në biodiversitetin, strukturën dhe funksionet e ekosistemeve, ose që dëmtojnë në mënyrë të pa riparueshme sipërfaqen e tokës, është i ndaluar.
  - Ndërtimi i zonave urbane, autostradave, hekurudhave, linjave të tensionit të lartë dhe sistemeve të naftës dhe gazit afatgjatë është i ndaluar.
  - Ndryshimi i gjendjes natyrore të rezervave ujore, burimeve, liqeneve dhe sistemeve të zonës së ujit është i ndaluar.
  - Çdo aktivitet tjetër që është në kundërshtim me objektivat për ruajtjen e zonës është i ndaluar.
- 3 Aktivitete që ofrojnë mundësi shpirtërore, shkencore, edukative dhe rekreative mund të realizohen në përputhje me kërkesat mjedisore dhe kulturore, por vetëm pasi të merret miratimi i institucioneve shtetërore dhe nëse qëllimi i tyre është:
  - Të ruhet zona në gjendjen e saj natyrore ose sa më afër gjendjes natyrore të mundshme;
  - Të ruhen vlerat ekologjike dhe gjeomorfologjike, si dhe objektet e shenjta apo estetike, për të cilat zona është shpallur nën mbrojtje;
  - Të merren parasysh nevojat e banorëve lokalë, përfshirë peshkimin, kullotën dhe dru për ngrohje, deri në masën që ato nuk dëmtojnë objektiva të tjera të menaxhimit.
- 4 Me propozim të shkruar dhe të arsyetuar nga autoriteti i zonës së mbrojtur, Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (AKZM) mund të miratojë:
  - Kullotja dhe kalimi i bagëtive, si dhe ndërtimi i strukturave të lehta ose përkohshme për strehimin e tyre;
  - Vendorsja e kioskave, tabelave, reklamave, shenjave dhe postera;
  - Lundrimi me varka, kanoe dhe mjete të tjera lundrimi (pa motor);
  - Fluturime jo-ushtarake me helikopterë, balona, aeroplanë delta, etj.;
  - Lëvizja dhe parkimi i automjeteve jashtë rrugëve dhe hapësirave të caktuara;
  - Ngjitja e maleve, ski, kamping dhe ndezja e zjarreve jashtë hapësirave të përcaktuara;
  - Mbledhja e bimëve, frutave, farave dhe kërpudhave.
  - kryerja e aktiviteteve turistike sezonale, që nuk kërkojnë zënien e përhershme të tokës.
- 5 Në rastin kur autoriteti i mbrojtjes së parkut vëren se qëllimi për të cilin parku u shpall park kombëtar është shkelur, ai mund të kufizojë ose ndalojë përkohësisht lëvizjen e mjeteve, peshkimin dhe aktivitete të tjera që janë lejuar.
- 6 Me propozim të AKZM-së, Ministri mund të miratojë një udhëzim për procedurat e ndalimit përkohësor të aktiviteteve të lejuara, kur qëllimi për të cilin zona u shpall e mbrojtur është shkelur.
- 7 Plani i menaxhimit të parkut kombëtar duhet të përcaktojë qartë, sipas zonave të menaxhimit, aktivitetet e detajuara që janë të lejuara, të ndaluara ose që kërkojnë leje nga autoritetet përgjegjëse sipas legjislacionit në fuqi.

Përshkrimi dhe objektivat

- 1 Një monument natyror mund të shpallet për një formacion natyror me sipërfaqe **deri në 50 hektarë** (përfshirë elementë biologjikë të veçantë), një formacion të veçantë gjeologjik dhe gjeomorfologjik, një depozit minerali ose një habitat i një speciejë të rrallë, të rrezikuar ose me rëndësi të veçantë shkencore.
- 2 Në një monument natyror, do të aplikohet i njëjti nivel mbrojtjeje si në **Rezervat e Rrepta***. Zona do të jetë e mbrojtur dhe e menaxhuar për ruajtjen e veçorive dhe fenomeneve natyrore, kulturore, historike dhe arkeologjike, për të cilat është shpallur monument.
- 3 Monumentet natyrore rrethohen nga një zonë mbrojtëse me gjerësi 50 metra nga perimetria e monumentit.
- 4 Sipas nivelit të mbrojtjes së monumentit, me propozim të AKZM-së, Ministri mund të miratojë rregulla speciale afatshkurtra për vizita ose kalim të vizitorëve ose turistëve.
- 5 Çdo 5 vjet, AKZM duhet të rishikojë listën e monumenteve natyrore, e cila miratohet me vendim të Këshillit të Ministrave, sipas propozimit të ministrit.

* **Rezervat Natyrore Strikte (Kategoria I)**

- 1 Një rezervë natyrore e rreptë shpallet për zona ose territore relativisht të vogla, të cilat kanë ekosisteme unike, tipike ose përfaqësuese, dhe/ose specie flore dhe/ose faune me rëndësi shkencore, të përshtatshme për kërkime shkencore dhe/ose monitorim, dhe që kanë pak ose aspak ndërhyrje njerëzore. Kjo kategori përbëhet nga dy nënkategoritë kryesore; Nënkategoria Ib është potencialisht relevante për Luginën e Lumit Vjosa, veçanërisht në seksionin e saj të sipërm: »Zonë e mbrojtur kryesisht e menaxhuar për mbrojtjen e faunës ose Rezervat e Rrepta Natyrorë, të cilat mbrohen dhe menaxhohen për të ruajtur gjendjen e tyre natyrore.
- 2 Niveli më i lartë i mbrojtjes do të zbatohet për rezervat natyrore të rrepta, ku çdo aktivitet njerëzor është i ndaluar dhe objektivat kryesore janë:
  - ruajtja e biodiversitetit të zonës do të arrihet përmes mbrojtjes, që nuk kërkon menaxhim aktiv apo manipulim të habitatit;
  - të minimizohet ndërhyrja dhe shqetësimet përmes planifikimit të kujdesshëm të realizimit të kërkimeve shkencore dhe aktiviteteve të tjera të miratuara;
  - për të kufizuar kontaktet e publikut me zonën dhe për të parandaluar përdorimin e saj për pushim dhe rekreacion; dhe
  - të lejojë praninë e vizitorëve pa mjete motorike deri në një nivel që shërben më së miri për mirëqenien e tyre fizike dhe shpirtërore, dhe që siguron cilësinë e faunës së zonës për brezat aktuale dhe të ardhshëm.

Përshkrimi dhe objektivat

- 1 Një rezervat natyror i menaxhuar ose park natyror shpallet për ato territore që nuk janë shumë të mëdha dhe përfaqësojnë zona të ndërhyrjes aktive të njeriut për qëllime menaxhimi të specieve dhe habitateve, me qëllim sigurimin e ruajtjes së habitateve dhe përmbushjen e kërkesave specifike të specieve me rëndësi rajonale dhe lokale, si dhe zona që përdoren për qëllime kërkimore, edukative dhe kulturore.
- 2 Një park natyror shpallet për këto objektiva kryesore:
  - Sigurimi i mbrojtjes së kushteve të habitateve të nevojshme për mbrojtjen e specieve të rëndësishme, grupeve të specieve, komuniteteve biotike ose karakteristikave fizike të mjedisit, që kërkojnë ndërhyrje speciale për menaxhim optimal.
  - Lehtësimi i kërkimeve shkencore dhe monitorimit mjedisor si aktivitete kryesore të lidhura me menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore.
  - Lejimi i popullsisë lokale që ndodhet brenda zonës të ketë përfitime ekonomike, si një nga objektivat e menaxhimit.
  - Krijimi i zonave speciale për edukimin mjedisor të publikut, vlerësimin e karakteristikave të habitateve dhe përpjekjet për menaxhimin e specieve në natyrë.
- 3 Në brendësi të parkut natyror, ndalohen aktivitetet e mëposhtme:
  - ndryshimi i gjendjes natyrore të rezervuarëve të ujit, burimeve, liqeneve dhe sistemeve të lagunave;
  - shfrytëzimi dhe pushtimi i zonës me aktivitete që janë të papajtuashme me qëllimet për të cilat është shpallur nën mbrojtje;
- 4 Me miratimin e mëparshëm me shkrim nga autoriteti i zonës së mbrojtur, mund të realizohen aktivitetet e mëposhtme:
  - udhëtimi dhe parkimi i automjeteve jashtë rrugëve publike dhe hapësirave të caktuara për parkim;
  - mbledhja e bimëve, mineraleve, gjetjeve paleontologjike dhe gurëve;
  - ndërtimi dhe funksionimi i objekteve për qëllime ushtarake dhe mbrojtjeje.
  - vendosja e kabinave, tabelave, reklama, shenjash dhe postera, pa prejudikuar ato që ofrojnë të dhëna për objektivat e rezervatit të mbrojtur;
  - skijimi, kampimi dhe ndezja e zjarreve jashtë zonave të caktuara.
- 5 Për të përmbushur masat mbrojtëse të përcaktuara në planin e menaxhimit, rregullat për vizitat afatshkurtra ose kalimin e vizitorëve ose turistëve do të miratohen me Instruksion të ministrit, me propozim nga AKZM.
- 6 Plani i menaxhimit të parkut natyror duhet të përcaktojë qartë, sipas zonave të menaxhimit, aktivitetet e detajuara që janë të lejuara, të ndaluara ose që kërkojnë miratimin nga autoritetet përkatëse sipas legjislacionit në fuqi.

○ **Kategoria V – Peizazh i Mbrojtur**

Përshkrimi dhe objektivat

- 1** Një peizazh i mbrojtur shpallet për territore më të mëdha se 1000 hektarë, me një peizazh të formuar mirë dhe harmonik, me tipare të zhvilluara unikisht dhe një larmi ekosistemesh, të mbyllura ose tokësore, dhe zonat brenda të cilave mund të ndodhen qendra rezidenciale që kryejnë aktivitete si bujqësi, kultivim frutash, pylltari, peshkim. The protected landscape is managed in order to preserve the landscape, biodiversity, and recreational value of the zone. Kjo kategori përfshin toka/det/ujë në pronësi publike ose private.
- 2** Peizazhi i mbrojtur menaxhohet për të ruajtur peizazhin, biodiversitetin, vlerat e argëtimit dhe rekreacionit të zonës. Kjo kategori përfshin toka/det/ujë në pronësi publike ose private.
- 3** Në një peizazh të mbrojtur, aplikohet niveli i mbrojtjes, i cili siguron objektivat kryesore të mëposhtme:
  - ▶ Të forcohen ndërveprimi i balancuar i natyrës dhe kulturës për mbrojtjen e peizazhit, përdorimeve tradicionale të tokës dhe praktikave të ndërtimit, si dhe manifestimeve tipike sociale dhe kulturore të zonës;
  - ▶ Të sigurohen mundësi për mirëqenie dhe aktivitete ekonomike që janë në harmoni me natyrën dhe ruajtjen e vlerave kulturore dhe shpirtërore të popullsisë vendase;
  - ▶ Të eliminohet, kur është e nevojshme, dhe të parandalohen përdorimi i tokës dhe realizimi i aktiviteteve të tjera që konsiderohen të papërshtatshme në shkallë dhe/ose përmbajtje.
  - ▶ Të krijohen mundësi për njerëzit për të shijuar rekreacionin dhe turizmin, në përputhje me karakteristikat dhe dimensionet e tipareve thelbësore të zonës.
  - ▶ Të inkurajohen aktivitete shkencore dhe arsimore, që mund të ndihmojnë në zhvillimin dhe mirëqenien afatgjatë të popullatave lokale dhe të sigurojnë mbështetje të gjerë publike për ruajtjen e mjedisit në këto zona të mbrojtura.
  - ▶ Të sjellë përfitime ekonomike dhe të kontribuojnë në përmirësimin e mirëqenies së popullatave lokale përmes shfrytëzimit të produkteve natyrore (siç janë pyjet dhe prodhimi i peshkut) dhe shërbimeve (ujë i pastër) ose të ardhurave nga format e përshtatshme të turizmit.
- 4** Aktivitete që ndryshojnë përdorimin e territorit, p.sh., ndërtimi, trajtimi i ujërave të ndotura në ferma, ndërhyrjet në zona më të mëdha se 2 hektarë, ndërtimi i autostradave, kanaleve të notit dhe zonave urbane, si dhe aktivitete të tjera të ngjashme mund të lejohet vetëm nëse entiteti që kërkon të realizojë këto aktivitete merr lejen mjedisore.
- 5** Miratimi me shkrim nga autoriteti i zonës së mbrojtur do të përbëjë autorizimin e mjaftueshëm për kryerjen e aktiviteteve të mëposhtme:
  - ▶ përdorimi i kimikateve dhe pesticideve në tokat bujqësore;
  - ▶ ndezja e zjarreve jashtë vendeve dhe zonave të caktuara;
  - ▶ vozitja e mjeteve jashtë rrugëve dhe vendeve të caktuara; ky rregull nuk aplikohet për mjetet dhe makineritë shtetërore të bujqësisë dhe pylltarisë, makinat e zjarrfikësve, ambulancat, shërbimet veterinarë dhe makineritë për menaxhimin e ujit;
  - ▶ organizimi i garave me makina, motorra dhe biçikleta;
  - ▶ Përdorimi i veçantë ose tradicional i tokës dhe organizatave sociale që rrjedhin nga vendbanimet njerëzore, zakonet lokale dhe besimet fetare, duhet të lejohet me kërkesë të një leje mjedisore.
- 6** Plan i menaxhimit të peizazhit të mbrojtur duhet të përcaktojë qartë, sipas zonave të menaxhimit, aktivitetet e detajuara që lejohen, ndalohen ose që kërkojnë leje nga autoritetet përgjegjëse, në përputhje me legjislacionin në fuqi.

5.4.1.2 Korniza organizative për Zonat e Mbrojtura në Shqipëri

Korniza ligjore dhe strategjike e Shqipërisë për mbrojtjen e mjedisit dhe burimeve natyrore përfshin Ligjin për Zonat e Mbrojtura (Nr. 81/2017) dhe ndryshimet e tij të fundit përmes Ligjit Nr. 21, datë 22.02.2024. Tre bazat ligjore kryesore janë Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit (Nr. 10431), Ligji për Mbrojtjen e Biodiversitetit (Nr. 9587), dhe Ligji për Menaxhimin e Integruar të Ujërave (Nr. 111/2012).

Zhvillimin dhe Integrimin (SKZHI) 2022–2030, dhe Strategjia për Bujqësinë, Zhvillimin Rural dhe Peshkimin 2021–2027 i përfshijnë më tej këto objektiva në planifikimin hapësinor, zhvillimin rural dhe turizmin, duke siguruar përputhshmërinë me direktivat e BE-së si krijimi dhe menaxhimi i rrjetit Natura 2000.

5.4.1.2.1 Ligji Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura”

Zbatimi i Ligjit Nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura” parashikon struktura administrative përkatëse, me Agjencinë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura (AKZM) si organin qendror publik brenda Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit, i cili udhëheq dhe menaxhon aktivitetet e mbrojtjes dhe menaxhimit të të gjitha zonave natyrore të mbrojtura. Po ashtu, Administratat Rajonale të Zonave të Mbrojtura (AdZM) janë organet lokale kompetente në nivelin e qarqeve (përkatësisht, AdZM Vlorë, Fier dhe Gjirokastrë janë përgjegjëse për Bazenin e Vjosës) që mbulojnë aspektet e menaxhimit dhe monitorimit.

Komunat që zbatojnë Ligjin për Zonat e Mbrojtura brenda territorit të tyre bashkëpunojnë me AdZM-të. Ligji parashikon gjithashtu krijimin e komiteteve të menaxhimit si organizata mbikëqyrëse për të siguruar zbatimin efektiv të planeve të menaxhimit. Këto komitete janë të përbëra nga përfaqësues të komunave, AKZM-së dhe aktorëve të tjerë lokalë nga sektorë si bujqësia, turizmi, pylltaria, biznesi dhe shoqëria civile. Megjithatë, aktualisht nuk ekziston një strategji gjithëpërfshirëse për Zonat e Mbrojtura (ZM) që lehtëson bashkëpunimin mes këtyre aktorëve të ndryshëm. Në përgjithësi, AdZM-të hasin sfida të mëdha operative për shkak të burimeve të kufizuara. Burimet njerëzore shpesh janë të pamjaftueshme për të mbuluar sipërfaqet e gjera brenda juridiksionit të tyre, dhe burimet financiare janë të pamjaftueshme për të realizuar të gjitha detyrat e menaxhimit dhe monitorimit në mënyrë efektive. Për më tepër, stafi i Zonave të Mbrojtura shpesh nuk ka aftësitë e nevojshme për të realizuar rolet e tyre në mënyrë profesionale.

Megjithëse Ligji Nr. 81/2017 kërkon që menaxhimi i Zonave të Mbrojtura (ZM) të ndiqet sipas Planit të Posaçëm për ZM dhe Planit për Menaxhimin e Rrjetit Ekologjik të Vendeve, ende nuk ka një studim të plotë mbi këtë kërkesë. Për më tepër, shumica e ZM-ve në Bazenin e Vjosës nuk kanë një plan menaxhimi të përditësuar të miratuar nga Ministria e Turizmit dhe Mjedisit.

5.4.1.2.2 Shtesa dhe Ndryshimet e Ligjit Nr. 81/2017 "Për Zonat e Mbrojtura"

Ligji Nr. 21, datë 22.02.2024, "Për Disa Shtesa dhe Ndryshime në Ligjin Nr. 81/2017 'Për Zonat e Mbrojtura,'" është ndryshimi i fundit legjislativ që sjell dispozita shtesë për menaxhimin e zonave të mbrojtura në Shqipëri, duke pasur gjithashtu ndikim direkt në kuadrin e menaxhimit të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP). Ndryshimet kryesore përfshijnë udhëzime të përditësuara për standardet e ruajtjes, mekanizma më të fortë të zbatimit dhe role të fuqizuara për aktorët lokalë në proceset e marrjes së vendimeve. Ky ndryshim ka për qëllim forcimin e bazës ligjore për menaxhim më efektiv, monitorim dhe përdorim të qëndrueshëm të zonave të mbrojtura, duke u përshtatur më ngushtë me politikat e ruajtjes të Bashkimit Evropian.

Ligji i propozuar ka për qëllim të adresojë çështjet e identifikuar nga zbatimi i ligjit ekzistues, duke propozuar ndryshimet e mëposhtme në lidhje me zonat e mbrojtura:

- 1 Rimëkëmbja e parimeve të menaxhimit të zonave të mbrojtura duke shtuar parimin e "përshtatshmërisë", "parimin e kategorive të qëllimeve" dhe "parimin e fleksibilitetit të menaxhimit", me qëllim përmirësimin e efikasitetit të proceseve të menaxhimit të këtyre zonave, bazuar në parimet e IUCN (Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës).
- 2 Riformulimi i politikave shtetërore në fushën e zonave të mbrojtura, duke marrë parasysh nevojën për bashkëpunim/interaksion me institucione të tjera qendrore dhe lokale të qeverisjes, si dhe me shoqërinë civile, për të administruar, ruajtur dhe mbrojtur në mënyrë efektive këto zona.
- 3 Rishikimi i funksioneve të institucioneve publike me qëllim forcimin e rolit të tyre përmes koordinimit dhe harmonizimit të punës së përbashkët, duke synuar sigurinë e ruajtjes, mbrojtjes dhe administratës së zonave të mbrojtura.
- 4 Të garantohet qasja publike në zonat e mbrojtura.
- 5 Të rishikohen llojet e zonave të mbrojtura mjedisore sipas llojit të interesit për të cilin është dhënë statusi i mbrojtjes, duke përfshirë shtimin e një kategorie për "zonat e mbrojtura me interes lokal/komunal," për të lehtësuar menaxhimin e tyre nga institucionet e qeverisjes vendore.
- 6 Të mundësohet që bashkitë të menaxhojnë një pjesë të zonave të mbrojtura që janë pjesë e territoreve të tyre përkatëse që ato administrojnë.
- 7 Të riformulohen objektivat për shpalljen e territoreve si zona të mbrojtura, me qëllim mbrojtjen e këtyre zonave përmes rritjes së ndërgjegjësimit publik, edukatës, nxitjes së aktiviteteve kërkimore shkencore, aktiviteteve rekreative dhe aktiviteteve ekonomike në përputhje me parimin e efikasitetit, por edhe me objektivat e zonës së mbrojtur.
- 8 Të harmonizohen terminologjitë e ligjit me ato të IUCN.
- 9 Të riformulohet lista e aktiviteteve të lejuara ose të ndaluara në zonat e mbrojtura "Park Kombëtar."

10 Të mundësohet zhvillimi i aktiviteteve ekonomike për banorët e zonës që respektojnë parimet e zhvillimit të qëndrueshëm, duke siguruar akses dhe përfitime, ndërkohë që fokusohet në rritjen ekonomike të rajonit. Të lejohet ndërhyrja urbane, rekreative ose industriale brenda zonës, por duke ruajtur karakterin e saj.

11 Të inkurajohen dhe mbështeten iniciativa, projekte, programe dhe aktivitete që synojnë përmirësimin e treguesve ekologjikë dhe natyrorë të një zone të mbrojtur mjedisore, ose që kanë një ndikim pozitiv mbi ta.

Ligji Nr. 21, datë 22.02.2024, "Për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin Nr. 81/2017 'Për Zonat e Mbrojtura,'" është një hap prapa në procesin e menaxhimit të zonave të mbrojtura në Shqipëri. Disa aktorë të shoqërisë civile, si PPNEA, EcoAlbania dhe INCA, kanë shprehur kundërshtimin e tyre ndaj këtij ndryshimi të ligjit. Ndër aspektet e tjera, Neni 7, i cili sugjeron ndryshimin e Nenit 9 të ligjit, zgjeron fushën e ndërhyrjeve brenda zonave të mbrojtura për të përfshirë zona urbane, aktivitete rekreative dhe infrastrukturë të ndryshme si rrugë, hekurudha dhe sisteme energjie, përfshirë energjinë e rinovueshme, si dhe impiante naftë dhe gazi. Fillimisht, Zonat e Mbrojtura nuk ishin krijuar për të akomoduar aktivitete të tilla të gjera. Zbatimi i këtyre ndryshimeve mund të ekspozojë këto zona ndaj projekteve zhvillimore që mund të dëmtojnë qëllimet e tyre origjinale të ruajtjes.

Po ashtu, propozimi për heqjen e Nenit 13, i cili përcakton rregullat e zonifikimit për zonat e mbrojtura, është në kundërshtim me strategjitë e menaxhimit të provuara që kanë ruajtur historikisht këto rajone. Zonifikimi është thelbësor për balancimin e ruajtjes së vlerave natyrore me aktivitetet socio-ekonomike të komuniteteve lokale. Eliminimi i këtyre rregullave mund të dëmtojë ekuilibrin e ndjeshëm të menaxhimit të kërkuar për të siguruar si ruajtjen ashtu edhe përfitimet për komunitetet.

Për më tepër, Neni 6 propozon ndryshime në Nenin 8, duke lejuar që bashkitë të menaxhojnë të paktën 20% të territoreve të zonave të mbrojtura, duke përfshirë mundësinë për zhvillim intensiv të infrastrukturës si hotele dhe objekte të tjera. Kjo mund të çojë në konflikte administrative, pasi bashkitë kanë detyra dhe përgjegjësi të caktuara në bazë të ligjeve të tyre organike, që përfshijnë respektimin e legjislationit për zonat e mbrojtura. Kjo ndarje menaxhimi mund të pengojë përpjekjet e koordinuara të nevojshme për realizimin e planit të integruar të menaxhimit të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP), duke mundësuar fragmentimin e përpjekjeve të ruajtjes dhe duke reduktuar efektivitetin e masave të mbrojtjes mjedisore në këto zona.

Përfundimisht, në Ligjin Nr. 21, datë 22.02.2024, "Për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin Nr. 81/2017 'Për Zonat e Mbrojtura,'" në Nenin 1, pas pikës 25, shtohet pika 25/1, që adreson "turizmin e shkëlqyer". Në kuadrin e këtij ligji, turizmi i shkëlqyer ka të bëjë me një lloj turizmi që ofron akomodim në struktura që plotësojnë standardet më të larta arkitekturore dhe mjedisore, si dhe shërbime ekskluzive të nivelit të lartë turistik. Dhe në pikën 36, pas fjalës "tradicionale", shtohen fjalët "ekonomik dhe turistik, duke përputhur objektivin e mbrojtjes, efektivitetin dhe përshtatshmërinë me karakteristikat e zonës së mbrojtur ose sub-zonës." Këto ndryshime krijojnë mundësinë për ndërtimin e hoteleve pesë yesh në zonat e mbrojtura, përfshirë zonat e bërthamës së parqeve kombëtare, për shembull.

5.4.2 Kornizat ligjore ndërkombëtare dhe të BE-së në lidhje me zonat e mbrojtura dhe të ruajtura

Legjislacioni ndërkombëtar dhe ai i BE-së në lidhje me zonat e mbrojtura theksojnë rëndësinë e mekanizmave të ndryshëm të mbrojtjes për të ruajtur biodiversitetin dhe burimet natyrore.

5.4.2.1 Konventa për Diversitetin Biologjik (CBD)

CBD është një marrëveshje ndërkombëtare kyçe që ka luajtur një rol të rëndësishëm në formësimin e politikave globale për ruajtjen e biodiversitetit biologjik, përdorimin e qëndrueshëm të komponenteve të tij dhe shpërndarjen e drejtë dhe të barabartë të përfitimeve që rrjedhin nga burimet gjenetike. Një nga aspektet themelore të CBD-së që lidhet me ZM-të është përqendrimi i saj në ruajtjen e diversitetit biologjik përmes krijimit dhe menaxhimit efikas të këtyre zonave të mbrojtura.

Korniza Globale për Biodiversitetin 30x30

Me përfundimin e Objektivave të Biodiversitetit të Aichi në vitin 2020, ka lindur një kornizë e re globale për ruajtjen e biodiversitetit — Marrëveshja 30x30, e miratuar si pjesë e Kornizës Globale të Biodiversitetit Kunming-Montreal gjatë COP15 të Konventës për Biodiversitetin (CBD). Kjo iniciativë ambicioze synon të mbrojë dhe ruajë 30% të ekosistemeve tokësore dhe detare të planetit deri në vitin 2030, duke adresuar nevojën urgjente për veprime transformuese për të ndaluar humbjen e biodiversitetit. Marrëveshja 30x30 zgjeron përpjekjet për ruajtjen e biodiversitetit përtej zonave tradicionale të mbrojtura, duke përfshirë Masat e tjera Efektive të Konservimit Bazuar në Territor (OECM). OECM janë zona që, megjithëse nuk janë formalisht të shpallura si zona të mbrojtura, ofrojnë përfitime të rëndësishme për ruajtjen e biodiversitetit në afat të gjatë. Këto përfshijnë territoret indigjene, tokat e menaxhuara nga komunitetet dhe zonat e ruajtura në pronësi private. Duke njohur OECM-të, kjo kornizë pranon sistemet e ndryshme të qeverisjes dhe qasjet e menaxhimit që kontribuojnë në ruajtjen e biodiversitetit.

Marrëveshja 30x30 thekson nevojën për përfshirje dhe barazi, veçanërisht duke integruar kontributet nga popujt indigjenë, komunitetet lokale dhe aktorët privatë. Ajo gjithashtu nxjerr në pah rëndësinë e adresimit të shkaktarëve të humbjes së biodiversitetit, si shkatërrimi i habitateve, shfrytëzimi i tepruar dhe ndryshimet klimatike, përmes një përpjekjeje globale bashkëpunuese.

5.4.2.2 Konventa Ramsar

Konventa Ramsar, e njohur zyrtarisht si **Konventa për Ligatinat e Rëndësishme Ndërkombëtarisht, Posaçërisht si Habitat për Shpendët Ujore**, është një traktat ndërkombëtar i themeluar në vitin 1971 në Ramsar, Iran. Ajo përfaqëson një nga marrëveshjet më të hershme globale për ruajtjen dhe adreson posaçërisht ruajtjen dhe përdorimin e mençur të lagunave dhe resurseve të tyre. Konventa Ramsar luan një rol kyç në ruajtjen e lagunave me rëndësi globale dhe parimet e saj janë veçanërisht të rëndësishme për trashëgiminë natyrore të Shqipërisë.

Një nga elementët kryesorë të Konventës Ramsar është **përcaktimi i Ligatinave me Rëndësi Ndërkombëtare**, të njohura shpesh si **Zona Ramsar**. Këto janë ligatina që konsiderohen të rëndësishme për biodiversitetin global dhe për mbështetje të jetës njerëzore përmes shumë shërbimeve ekologjike që ato ofrojnë, siç janë furnizimi me ujë të pijshëm, burimet ushqimore, biodiversiteti, kontrolli i përmblyjeve, rimbushja e ujërave nëntokësore dhe mitigimi i ndryshimeve klimatike.

Lumi Vjosa dhe Laguna e Nartës, janë shembuj të ekosistemeve që përputhen me objektivat e Konventës Ramsar. Këto zona ofrojnë habitate të rëndësishme për shumë specie, ofrojnë shërbime ekologjike dhe kanë potencial për t'u shpallur si Zona Ramsar, duke theksuar rëndësinë e tyre në ruajtjen e biodiversitetit dhe mbështetje e zhvillimit të qëndrueshëm.

5.4.2.3 Site të Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s

Komiteti i Trashëgimisë Botërore vlerëson propozimet për vendet që do të shpallen si të tilla, duke u bazuar në Vlerën Universale të Jashtëzakonshme (OUV) dhe përputhshmërinë e vendit me të paktën një nga dhjetë kriteret e përzgjedhjes. Këto vende mund të jenë Natyror, Kulturor ose të Përziera. Pasuria duhet të jetë tashmë e mbrojtur ligjërisht në nivel kombëtar ose lokal përpara se të propozohet. Megjithatë, jo të gjitha vendet e Trashëgimisë Botërore, sidomos ato që janë shpallur vite më parë, janë shpallur si zona të mbrojtura sipas ligjit kombëtar. Duhet të ketë një autoritet menaxhues dhe një plan menaxhimi për të siguruar ruajtjen e vlerave të vendit, i cili duhet të përfshijë ruajtjen, monitorimin dhe përdorimin e qëndrueshëm të tij.

5.4.2.4 Rezervat e Njeriut dhe Biosferës të UNESCO-s

Rezervat e Biosferës janë krijuar për të integruar ruajtjen dhe zhvillimin e qëndrueshëm përmes një qasjeje të zonuar. Rezervat e Biosferës emërohen nga UNESCO bazuar në një propozim nga qeveritë kombëtare; vendi plotëson kriteret e lidhura me rëndësinë ekologjike, kulturore dhe socio-ekonomike. Një vend duhet të tregojë aftësinë e tij për të balancuar ruajtjen, përdorimin e qëndrueshëm dhe mbështetje logjistike (kërkim, edukim dhe monitorim). Rezervat e Biosferës strukturohen në tre zona të ndërlidhura:

- 1 Zona Kryesore është e dedikuar për mbrojtjen strikte të ekosistemeve, specieve dhe biodiversitetit, ku lejohet vetëm ndërhyrja minimale njerëzore.

- 2 Zona e Mbështetjes rrethon zonën kryesore dhe mbështet aktivitete të përshtatshme si kërkime, edukim dhe menaxhim të qëndrueshëm të burimeve.
- 3 Zona e Kalimit përqendrohet në zhvillimin e qëndrueshëm dhe aktivitetin njerëzor, duke inkurajuar bashkëpunimin ndërmjet komunitetesh lokale, bizneseve dhe palëve të interesuara për mirëqenien ekonomike dhe sociale.

Rezervat e Biosferës nuk konsiderohen automatikisht si zona të mbrojtura sipas kuadrit të IUCN-së, por zona kryesore (e cila duhet të jetë tashmë e mbrojtur ligjërisht në nivel kombëtar) shpesh përputhet me kategoritë e IUCN për zonat e mbrojtura (p.sh., Kategoritë Ia, II, ose IV). Megjithatë, e gjithë rezerva përfshin edhe zona me përdorim të aktivizuar nga njeriu (zona mbështetëse dhe kaluese). Zonat mbështetëse dhe kaluese mund të kenë ose jo mbrojtje formale, në varësi të kuadrit kombëtar. Është e detyrueshme që Rezervat e Biosferës të ketë një autoritet menaxhues ose trup koordinues dhe një plan menaxhimi për të mbikëqyrur aktivitetet në të gjitha zonat.

5.4.3 Legjislacioni i BE-së

Korniza legjislative e Bashkimit Europian (BE) luan një rol kyç në ruajtjen e mjedisit, kryesisht përmes Drejtorive të saj, të cilat janë akte ligjore me fuqi detyruese. Një Drejtori e BE-së përcakton qëllime që të gjitha Shtetet Anëtare duhet t'i arrijnë, por u lejon çdo vendi të përcaktojë se si t'i zbatojë ato brenda sistemeve të tij ligjore kombëtare. Direktiva e Habitave dhe Direktiva për Shpendët formojnë gurin e themelit të politikës së BE-së për ruajtjen e natyrës, duke detyruar Shtetet Anëtare të emërojnë dhe menaxhojnë vendet Natura 2000 për të mbrojtur speciet dhe habitatet kritike. Gjithashtu, shtetet kandidatë të BE-së, si Shqipëria, duhet të përshtatin legjislacionin e tyre kombëtar me Direktivat e BE-së gjatë procesit të përafrimit. Vendet kandidatë duhet të miratojnë dhe zbatojnë standardet mjedisore të BE-së përpara anëtarësimit të plotë, duke siguruar që politikën, praktikën dhe strukturën e tyre të qeverisjes të jenë në përputhje me kërkesat e BE-së. Ky detyrim reflekton procesin më të gjerë të integritetit dhe tregon angazhimin për të mbajtur objektiva të përbashkëta mjedisore dhe të ruajtjes në të gjithë Evropën.

Legjislacioni i Bashkimit Europian për ujëra dhe ruajtjen e natyrës, përfshirë Ligjin për Restaurimin e Natyrës, Direktivën e Kuadrit të Ujërave dhe Direktivën për Natyrën të BE-së, ofron mekanizma efektivë për të mbrojtur dhe restauruar lumenjtë që rrjedhin natyrshëm. Këto instrumente ligjore përfshijnë detyrime për të parandaluar përkeqësimin dhe për të siguruar restaurimin e vendeve të caktuara brenda rrjetit Natura 2000, veçanërisht për ekosistemet lumenjore. Megjithatë, pavarësisht nga ky kuadër ligjor i fuqishëm, zbatimi në Shtetet Anëtare të BE-së shpesh ka qenë i pamjaftueshëm, duke dështuar të parandalojë degradimin e mëtejshëm të lumenjve që rrjedhin natyrshëm dhe të vetit natyror të tyre (Schäfer, 2021a; Valentim et al., 2024).

5.4.3.1 Direktiva për Shpendët

Direktiva për Shpendët, neni 11 i Direktivës 79/409/EEC (2009/147/EC) për ruajtjen e shpendëve të egër ("Direktiva për Shpendët") lidhet me parandalimin e dëmit ndaj florës dhe faunës lokale nga futja e llojeve të shpendëve që nuk ndodhin natyrshëm në gjendjen e egër në territorin e Shteteve Anëtare të BE-së. Direktiva për Shpendët, e njohur formalisht si Direktiva 2009/147/EC e Parlamentit Evropian dhe Këshillit për ruajtjen e shpendëve të egër, është një akt i rëndësishëm ligjor për mjedisin në Bashkimin Evropian.

Ajo u miratua fillimisht në vitin 1979 dhe është ndryshuar më pas për t'u përshtatur më mirë me nevojat e ruajtjes së llojeve të shpendëve të egër në Evropë. Kjo direktivë ka një rol të rëndësishëm në përcaktimin e masave për ruajtjen e shpendëve, veçanërisht përmes caktimit dhe menaxhimit të **Zonave të Mbrojtura të Posaçme (SPAs)**. Përshkrimi i parimeve të Direktivës për Shpendët për **Lumin Vjosa** mund të kontribuojë ndjeshëm në mbrojtjen dhe ruajtjen e llojeve të shpendëve dhe habitateve të tyre. Ajo ofron një kornizë gjithëpërfshirëse që mund të ndihmojë në sigurimin e integritetit ekologjik të këtij ekosistemi të veçantë lumor. Duke aplikuar parimet e Direktivës për Shpendët në Vjosë, mund të sigurohet një mbrojtje më e fortë e biodiversitetit dhe e habitateve natyrore të shpendëve. Si Shqipëria, ashtu edhe Shtetet Anëtare të BE-së, duhet të ndjekin dhe implementojnë këto udhëzime për të mbrojtur pasuritë e natyrës dhe për të përmbushur angazhimet ndërkombëtare për ruajtjen e biodiversitetit.

5.4.3.2 Direktiva për Habitatet

Direktiva për Habitatet ka krijuar Rrjetin Natura 2000, rrjeti më të madh ekologjik të zonave speciale të mbrojtura. Ky rrjet përfshin Zonat Specifike të Ruajtjes (SAC) dhe gjithashtu përfshin Zonat e Mbrojtjes së Shpendëve (SPA) të klasifikuara sipas Direktivës për Shpendët. Neni 22.b i Direktivës 92/43/EEC për ruajtjen e habitateve natyrore dhe të faunës dhe florës së egra ("Direktiva për Habitatet") kërkon që shtetet anëtare të sigurojnë që "introduktimi i qëllimshëm i çdo specieje që nuk është vendase në territorin e tyre të rregullohet për të mos dëmtuar habitatet natyrore brenda gamës natyrore ose faunën dhe florën vendase dhe, nëse e konsiderojnë të nevojshme, të ndalojnë një të tillë introduktim." Në kuadër të Direktivës për Habitatet, vendet anëtare të BE-së kërkohet të emëtojnë Zonat Specifike të Ruajtjes (SAC) për mbrojtjen e habitateve dhe llojeve të listuara në anekset e kësaj direktive. Edhe pse Shqipëria nuk është anëtare e BE-së, parimet e kësaj direktive mund të udhëhoqen për përpjekjet për ruajtjen e Lumit të Vjosës, duke mbështetur krijimin e SAC-ve përgjatë gjithë tij. Kjo do të sigurojë ruajtjen e habitateve të tij unike, të cilat mbështesin një larmi florash dhe faunash, disa prej të cilave janë të rralla ose të rrezikuara.

5.4.3.3 Rrjeti Natura 2000

Natura 2000 është një rrjet i zonave të mbrojtura në të gjithë Bashkimin Evropian, i krijuar në kuadër të Direktivës për Shpendët dhe Direktivës për Habitatet të BE-së. Qëllimi kryesor i tij është të sigurojë mbijetesën afatgjatë të specieve dhe habitateve më të çmuara dhe më të rrezikuara të Europës. Natura 2000 është një mjet thelbësor për ruajtjen e biodiversitetit në BE, duke ofruar një kuadër për menaxhimin e zonave të mbrojtura tokësore dhe detare.

Rrjeti Natura 2000 përbëhet nga Zona të Mbrojtura për Shpendët (SPAs), të caktuara sipas Direktives për Shpendët, dhe Zona të Posaqme të Ruajtjes (SACs), të caktuara sipas Direktives për Habitatet. Për lumin Vjosa, i cili kalon përmes habitateve të pasura dhe të larmishme, këto emërtime mund të jenë thelbësore për ruajtjen e habitateve kritike për shpendët, peshqit dhe specie të tjera. Po ashtu, sitet Natura 2000 nuk janë domosdoshmërisht zona të papërdorura. Ato menaxhohen në një mënyrë që integron ruajtjen e mjedisit me aktivitetet njerëzore. Ky qasje do të ishte thelbësore për lumin Vjosa, duke marrë parasysh aspektet socio-ekonomike të rajonit, përfshirë bujqësinë, peshkimin dhe mundësitë e turizmit ekologjik. Zbatimi i direktivave Natura 2000 mund të ndihmojë në balancimin e nevojave për ruajtjen e mjedisit me interesat ekonomike lokale, duke siguruar përdorimin e qëndrueshëm të burimeve të lumit. Megjithatë, pasi lumi Vjosa kalon nga Greqia në Shqipëri, menaxhimi i përbashkët i kufirit është thelbësor. Bashkëpunimi mes shteteve anëtare të BE-së dhe shteteve fqinje si Shqipëria mund të inkurajohet për të zgjatur mbrojtjen në stilin Natura 2000 edhe për lumin.

5.4.3.4 Direktiva për Kuadrin e Menaxhimit të Ujit (WFD)

Direktiva e Kuadrit për Ujin (WFD) 2000/60/EC është elementi kyç i politikës së BE për menaxhimin e ujërave të brendshme, ujërave kalimtare dhe ujërave bregdetare. Një komponent kyç i WFD është krijimi i një Regjistri të Zonave të Mbrojtura, i cili identifikon trupat e ujit që kërkojnë mbrojtje speciale. Këto zona të mbrojtura janë caktuar sipas legjislacionit kombëtar ose evropian për të ruajtur cilësinë e ujërave sipërfaqësorë ose nënujore ose për të ruajtur habitatet dhe speciet që varen drejtpërdrejt nga këto ujëra. Ky qasje e integruar siguron që strategjitë e menaxhimit të ujit të jenë në përputhje me objektivat më të gjera të ruajtjes, duke promovuar shëndetin e ekosistemeve dhe përdorimin e qëndrueshëm të ujit. WFD thotë se menaxhimi i cilësisë së ujit duhet të fokusohet në pellgjet e lumenjve. Menaxhimi i këtyre pellgjeve do të arrihet përmes planeve të menaxhimit që përfshijnë vlerësimin e presioneve dhe ndikimeve të shkaktuara nga njeriu. Megjithatë, WFD nuk kërkon shprehimisht që shtetet anëtare të marrin parasysh speciet e huaja për vlerësimin e statusit ekologjik të trupave të ujit sipërfaqësor. Për shkak të kësaj, ka lindur një debat për rolin e specieve invazive në klasifikimin e zonave sipas WFD.

Po ashtu, dispozitat e WFD nuk përjashtojnë plotësisht zhvillimin e energjisë hidrike dhe ndërtimin e pengesave, por lejojnë përjashtime sipas nenit 4.7 të WFD, edhe në lumenj me vlerë të lartë ekologjike. Një shembull në këtë drejtim u dha nga vendimi i Gjykatës Evropiane të Drejtësisë për rastin e lumit Schwarze Sulm në Austri në vitin 2016. Efektet mjedisore të pengesave në lumenj janë një nga arsyet kryesore pse objektivat mjedisore të Direktives për Kuadrin e Ujit (WFD) nuk u arritën në masë të madhe deri në vitin 2018, me vetëm 40% të trupave të ujërave sipërfaqësorë të BE që arritën “statusin e mirë ekologjik” ose “potencialin ekologjik të mirë”. Në përfundim, zbatimi i këtyre dispozitave ligjore në shtetet anëtare të BE ka qenë i pamjaftueshëm dhe, në shumë raste, nuk ka mundur të parandalojë degradimin e mëtejshëm të lumenjve që rrjedhin lirshëm, pronave të tyre natyrore dhe biodiversitetit.

Direktiva e Kuadrit për Ujin (WFD) kërkon që shtetet anëtare të zhvillojnë Planet e Menaxhimit të Baseneve Lumore (PMBL) çdo gjashtë vjet, me fokus në arritjen e statusit të mirë ekologjik dhe kimik për trupat e ujit. Pavarësisht objektivave të saj ambicioze, shumë shtete anëtare kanë nevojë për më shumë financim dhe duhet të kalojnë disa pengesa institucionale.

5.4.3.5 Strategjia e Biodiversitetit e BE-së 2030 dhe Ligji për Restaurimin e Natyrës

Qëllimi kryesor i Strategjisë së Biodiversitetit të BE-së për 2030 është të ndalojë humbjen e biodiversitetit dhe të restaurojë ekosistemet, duke vendosur biodiversitetin e Europës në një rrugë për rikuperim deri në vitin 2030. Kjo strategji kontribuon në angazhimin e BE-së për objektivat globale të biodiversitetit në kuadër të Konventës së Kombeve të Bashkuara për Biodiversitetin dhe është në përputhje me Marrëveshjen e Gjellbër të Europës.

Bashkimi Evropian ka miratuar Ligjin për Restaurimin e Natyrës, një iniciativë inovative për të restauruar ekosistemet e degraduara për dobi të njerëzve, klimës dhe planetit. Ky ligj vendos synime detyruese për të kundërshtuar humbjen e biodiversitetit dhe për të restauruar habitate kritike, përfshirë habitatet e lumenjve, në një shkallë të gjerë. Një nga objektivat e tij specifike është Lidhja e Lumenjve, e cila ka për qëllim identifikimin dhe heqjen e pengesave për të restauruar të paktën 25,000 km lumenjsh në një gjendje të lirë rrjedhëse deri në vitin 2030.

5.4.4 Legjislacioni tjetër evropian

Përveç rrjetit Natura 2000, i cili është një rrjet zonash ekologjike (të mbrojtura) brenda Bashkimit Evropian, Rrjeti Emerald, bazuar në dispozitat e Konventës së Bernës, përdoret në vendet jashtë BE-së. Dy rrjetet janë themelisht të ngjashme dhe formohen gjithashtu mbi baza të listave shumë të ngjashme të specieve dhe habitateve të kërcënuara, për të cilat shtetet janë të detyruara të krijojnë sitet Natura 2000/Emerald dhe të vendosin objektiva konservimi.

5.4.4.1 Konventa e Bernës

Konventa e Bernës, e njohur zyrtarisht si Konventa për Ruajtjen e Faunës dhe Habitateteve Natyrore të Evropës, u miratua në vitin 1979 dhe është një nga instrumentet më të hershme dhe më të rëndësishme ligjore ndërkombëtare të Evropës për ruajtjen e jetës së egër dhe habitateve natyrore. Objektivi kryesor i saj është të sigurojë ruajtjen dhe mbrojtjen e specieve bimore dhe shtazore të egra dhe habitateve të tyre natyrore, veçanërisht ato të rrezikuara dhe vulnerabël, dhe të promovojë bashkëpunimin ndërmjet shteteve. Konventa e Bernës kërkon që palët kontraktuese të marrin masa legjislative dhe administrative të nevojshme për të siguruar ruajtjen e habitateve dhe mjedisit natyror. Kjo përfshin ruajtjen e cilësisë ekologjike të trupave ujore që mbështesin ciklet e jetës së specieve akuatike dhe semi-akuatike; për një lumë të egër si Vjosa, i njohur për gjendjen e tij ekologjike të paprekur dhe natyrën e tij të lëvizshme, konventa mbështet ruajtjen e këtyre habitateve për të parandaluar çdo përkeqësim që mund të vijë nga aktivitetet zhvillimore.

Site-et Emerald janë zona të veçanta të interesit për ruajtjen e natyrës, të krijuara në kuadër të Konventës së Bernës për Ruajtjen e Faunës dhe Florës së Egër Evropiane dhe Habitateteve Natyrore. Rrjeti Emerald ka si qëllim sigurimin e mbijetesës afatgjatë të specieve dhe habitateve më të vlefshme dhe më të kërcënuara të Europës.

5.4.5 Përmbledhje e iniciativave globale për ruajtjen e ekosistemeve të lumenjve.

Lumenjtë të egër, që janë të rrjedhshëm dhe relativisht të paprekur nga aktivitetet njerëzore, njihen nga IUCN për vlerën e tyre të lartë konservative. Megjithatë, nuk ka një kategori të vetme të zonës së mbrojtur të IUCN që t'i referohet vetëm ekosistemeve lumenjore. Këta lumenj mbështesin ekosisteme të ndryshme që shpesh janë më të qëndrueshëm ndaj ndryshimeve dhe stresorëve mjedisorë sesa sistemet lumenjore më të menaxhuara. IUCN mbështet mbrojtjen e lumenjve të egër përmes iniciativave të ndryshme, si Rrjeti i Zonave të Mbrojtura të Ujërave të Ëmbël. Këto iniciativa fokusohen në përmirësimin e statusit të konservimit të ekosistemeve të ujërave të freskëta dhe promovimin e politikave që prioritojnë shëndetin ekologjik të lumenjve. Konservimi i lumenjve të egër paraqet sfida unike, duke përfshirë kërcënimet nga ndërtimi i diga, ndotja, nxjerrja e ujit në mënyrë të pasistemi dhe ndryshimet klimatike. IUCN bashkëpunon me qeveritë, komunitetet lokale dhe aktorët e tjerë për të zvogëluar këto kërcënime duke promovuar menaxhimin e integruar të burimeve ujore dhe praktikën e qëndrueshme.

5.4.5.1 Përmbledhje e mekanizmave globale për ruajtjen e lidhshmërisë së lumenjve

Mekanizmat për ruajtjen e lidhshmërisë së lumenjve përfshijnë emërtime specifike për lumenjtë, si Sistemi Kombëtar i Lumenjve të Egër dhe Piktoreskë në Shtetet e Bashkuara, Sistemi i Lumenjve të Trashëguar në Kanada dhe Rezervat për Mbrojtjen e Lumenjve në Spanjë. Përveç këtyre, politikën si Rezervat Mjedisore të Ujit në Meksikë dhe Zona për Mbrojtjen e Burimeve të Ujit në Zambi luajnë një rol të rëndësishëm në ruajtjen e lumenjve që rrjedhin lirisht.

Megjithatë, mekanizmat e mbrojtjes specifike të lumenjve ndryshojnë në objektivat kryesore të menaxhimit të tyre. Sipas përkufizimit të IUCN-së, zonat e mbrojtura duhet të kenë ruajtjen e biodiversitetit si qëllimin kryesor. Mekanizmat si Sistemi Kombëtar i Lumenjve të Egër dhe të Pashfaqur në Shtetet e Bashkuara dhe Sistemi i Lumenjve të Trashëguar në Kanada përputhen me këtë përkufizim, pasi ato menaxhohen kryesisht për të ruajtur integritetin natyror dhe ekologjik të lumenjve. Në kontrast, mekanizmat si Rezervat Mjedisore të Ujit në Meksikë dhe Zona për Mbrojtjen e Burimeve të Ujit në Zambi synojnë të sigurojnë disponueshmërinë dhe cilësinë e ujit për përdorim njerëzor, si uji i pijshëm, bujqësia ose energjia hidroelektrike. Edhe pse këto zona mund të ofrojnë përfitime të dytë për ruajtjen e biodiversitetit, qëllimi i tyre kryesor nuk përputhet me përkufizimin e IUCN-së për zonën e mbrojtur.

Hulumtimet dhe studimet e rasteve tregojnë se, ndërsa zonat e mbrojtura tokësore ofrojnë disa mbrojtje rastësore për sistemet lumenjore brenda kufijve të tyre, ato nuk janë krijuar për të trajtuar kërcënimet specifike të lumenjve ose për të ruajtur proceset ekologjike unike të ekosistemeve lumenjore (Abell et al., 2007; Valentim et al., 2024). Faktorët që kufizojnë efektivitetin e zonave të mbrojtura tokësore në mbrojtjen e lumenjve përfshijnë:

- 1 Mungesa e një qasjeje gjithëpërfshirëse për menaxhimin e të gjithë pellgut ujëmbledhës.
- 2 Lidhje e kufizuar brenda rrjeteve të zonave të mbrojtura.
- 3 Kontroll i pamjaftueshëm mbi kërcënimet që ndodhen jashtë kufijve të zonave të mbrojtura.
- 4 Përdorimi i pakët i specieve tokësore si tregues për biodiversitetin e ekosistemeve lumore.

Prandaj, vazhdon të ekzistojë një nevojë urgjente për të zhvilluar politika dhe metoda të veçanta për hartimin, shpalljen dhe menaxhimin e zonave të mbrojtura që fokusohen posaçërisht në ruajtjen e specieve dhe ekosistemeve lumore. Shpeshherë, këto ekosisteme përfshihen gabimisht brenda kategorive të habitateve tokësore ose detare. (Abell et al., 2007; Saunders et al., 2002; van Rees et al., 2021).

Përveç kësaj, vende të ndryshme kanë miratuar ligje specifike për mbrojtjen e ekosistemeve lumore. Për shembull, Akti për Mbrojtjen e Rrjedhave Lumore në Finlandë ndalon ndërtimin e hidrocentraleve në segmente të caktuara të lumenjve dhe ofron kompensim për pronarët e të drejtave ujore për humbjet ekonomike të shkaktuara nga këto kufizime. Në Suedi, mbrojtje të ngjashme parashikohen në Kodin Mjedisor, i cili ndalon zhvillimin e hidrocentraleve në zona të ndjeshme. Ndërkohë, në Norvegji, Akti për Burimet Ujore integron planifikimin strategjik për të balancuar zhvillimin e hidrocentraleve me përpjekjet për ruajtjen e ekosistemeve, përmes një Plani Kombëtar të Mbrojtjes për Lumenjtë. (Schäfer, 2021b).

Lëvizja për të Drejtat e Lumenjve thekson njohjen e lumenjve si entitete të gjalla me të drejta të natyrshme, të ngjashme me ato të individëve ose korporatave. Ky qasje përmbledhet në Deklaratën Universale për të Drejtat e Lumenjve (UDRR), e cila përcakton gjashtë të drejta themelore për lumenjtë, duke përfshirë të drejtën për të rrjedhur lirshëm, për të qenë të mbrojtur nga ndotja dhe për të mbështetur biodiversitetin. Vende si Zelanda e Re dhe Kolumbia kanë zbatuar me sukses këtë kuadër, duke u dhënë status ligjor të veçantë disa lumenjve dhe duke u mundësuar komuniteteve lokale të mbrojnë këto të drejta në gjykatë.

Vende si SHBA, Kanada, Australia, Afrika e Jugut, Spanja, Franca, Zelanda e Re, Tajlanda dhe Norvegjia kanë krijuar me sukses zona të mbrojtura lumore (fluvial PAs). Këto zona raportojnë përfitime të rëndësishme ekologjike, përfshirë rritjen e biodiversitetit, përmirësimin e cilësisë së ujit dhe rikthimin e funksioneve natyrore të lumenjve. Tabela më poshtë paraqet disa nga çështjet kryesore të lidhura me sistemin e mbrojtjes së lumenjve dhe sfidat që hasen në procesin e menaxhimit të tyre.

○ Lumenjtë e Egër dhe Piktorekë (WSR-SHBA)

Përparësitë e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- 1 Suksesi i Ruajtjes:** Mbron mbi 21,000 km lumenj në 40 shtete dhe Porto Riko, duke siguruar ruajtjen e natyrës së lirë dhe cilësisë së ujit
- 2 Vlerat e Larmishme të Mbrojtura:** Lumenjtë janë të përcaktuar për vlerat e tyre të egra, piktoreke dhe rekreative, të cilat përfshijnë rekreacionin, peshqit, faunën, vlerat kulturore, gjeologjike, historike dhe më shumë
- 3 Menaxhim i Plotë:** Çdo lumë i caktuar mbështetet nga një Plan i Plotë Menaxhimi të Lumenjve për të siguruar mbrojtjen e tij dhe për të përmirësuar proceset e tij natyrore. **Ruajtja e Habiteteve:** Caktimi i lumit mban habitatet fizike thelbësore për speciet indigjene, duke lejuar funksionet natyrore ekologjike.
- 4 Qëndrueshmëria ndaj Klimës:** Ndihmon në rritjen e qëndrueshmërisë kundër ndikimeve të ndryshmeve klimatike. Angazhimi i Komunitetit: Promovon projekte ruajtjeje të drejtuara nga komuniteti, siç janë heqja e diga dhe restaurimi i zonave të mbrojtura bregdetare, duke përmirësuar shëndetin e lumenjve dhe integritetin ekologjik

Sfidat e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- 1 Kufizimet e Dizenjimit të WSR dhe Fushat për Përmirësim**
- 2 Dëshmi të Pasigurta për Ndikimin:** Tregon se efektet direkte dhe të matshme të dizenjimit të lumenjve mbi organizmat dhe shëndetin e ekosistemeve të ujërave nuk janë gjithmonë të qarta.
- 3 Mungesa e Kërkimit:** Efektet e caktimit të WSR kërkojnë hetime të mëtejshme, pasi përfitimet e rëndësishme shpesh raportohen anekdotikisht ose në raporte të shpërndara nga agjencitë e ndryshme të ruajtjes.
- 4 Sfidat në menaxhim:** Ndërsa sistemi ka për qëllim mbrojtjen e vlerave të lumenjve, kompleksiteti i menaxhimit të lumenjve të caktuar mund të ndryshojë ndjeshëm në varësi të sfidave lokale dhe dinamikave të palëve të interesuara.
- 5 Potencial për Përmirësim:** Fokusimi në përmirësimin e monitorimit dhe kërkimit për të kuptuar dhe matur më mirë ndikimet ekologjike të caktimit, në mënyrë që të mbështetet zhvillimi i strategjive më efektive të menaxhimit.

○ Sistemi i Lumenjve të Trashëgimisë Kanadeze (CHRS)

Përparësitë e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- 1 Krijimi:** U lancua në vitin 1984 si një marrëveshje bashkëpunimi jo-detyrueshme midis qeverive federale, shtetërore dhe territoriale në Kanada. Qasje Vullnetarizmi dhe Drejtimi nga Komuniteti: Thekson një qasje vullnetarizmi që inkurajon përfshirjen e komunitetit pa e detyruar atë të kryejë aktivitete të caktuara.
- 2 Planet e Menaxhimit:** Çdo lumë që bën pjesë në CHRS ka një plan menaxhimi të përshtatur që ka si qëllim ruajtjen e vlerave të tij unike dhe të jashtëzakonshme.
- 3 Monitorimi dhe Vlerësimi:** Ka një proces të monitorimit sistematik çdo dhjetë vjet për të siguruar mbrojtjen e vazhdueshme të vlerave të lumenjve, me mundësinë e heqjes nga lista nëse këto vlera nuk ruhet.
- 4 Përhapja Gjeografike:** Përcakton 41 lumenj të caktuar që shtrihen mbi 11,000 km në të gjithë Kanadanë, duke pasqyruar një angazhim të gjerë për ruajtjen e lumenjve në nivel kombëtar.

Sfidat e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- 1 CHRS vs. WSR: Qasjet për Ruajtjen e Lumenjve**
- 2 Qëllimi i Dizenjimit:** Ndryshe nga fokusimi i WSR në mbrojtjen e natyrës së lirë rrjedhëse dhe vlerave të ndryshme rekreative dhe natyrore, CHRS ka si qëllim kryesor ruajtjen e lumenjve me vlera të rëndësishme natyrore brenda një kuadri të udhëhequr nga komuniteti.
- 3 Kuadri Rregullator:** CHRS funksionon pa fuqinë ligjore, duke u mbështetur në pjesëmarrjen vullnetarizëm dhe planet e menaxhimit lokale, duke u dalluar nga WSR, i cili ka mbështetje më të qartë ligjore përmes Ligjit të Lumenjve të Egër dhe Rekreativë.
- 4 Ndikimi në Menaxhimin e Lumenjve:** CHRS nuk lejon mbushje ujrash brenda lumenjve të caktuar, duke siguruar rrjedhën natyrore dhe integritetin ekologjik, një veprim që nuk është specifikuar në sistemin WSR.
- 5 Të Dhënat dhe Kërkimet:** Po ashtu si WSR, dëshmitë për përfitimet e CHRS për komunitetet ujore dhe ekosistemet mbeten të kufizuara, duke treguar një nevojë të përbashkët për përmirësimin e kërkimit dhe mbledhjes së të dhënave në përpjekjet për ruajtjen e lumenjve.

Parku Kombëtar Kakadu (Australia)

Përparësitë e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- Mbrojtje e Gjerë:** I krijuar midis viteve 1979 dhe 1991, Parku Kombëtar Kakadu mbron pellgjet e lumenjve South Alligator, West Alligator, Wildman dhe pjesë të rëndësishme të lumit East Alligator.
- Njohje Ndërkombëtare:** I shpallur si Lagunë e Rëndësishme Ndërkombëtare sipas Konventës së Ramsarit dhe si një Sites i Pasurisë Botërore të Trashëgimisë në vitin 1981 për vlerat e tij të jashtëzakonshme kulturore dhe natyrore (BMT WBM 2010).
- Dinamikat Ekologjike:** Mbulon një sipërfaqe prej 19,816 km², duke përfshirë një sistem fluvial dinamik që shtrihet nga burimet deri te goja e lumit, duke mbështetur habitate dhe specie të ndryshme (Parks Australia 2016).
- Korniza Rregullatore:** Zbatimi i një plani menaxhimi kufizon aktivitetet e dëmshme, duke udhëhequr proceset e marrjes së vendimeve dhe shpërndarjen e burimeve për të ruajtur biodiversitetin e parkut (Parks Australia 2016).

Rezervatet e peshkimit të mbështetura nga komuniteti (Tailandë)

- Forcimi i Pushtetit Lokal:** Menaxhimi i bazuar në komunitet mundëson që komunitetet lokale të kenë më shumë kontroll dhe përgjegjësi në ruajtjen dhe mbrojtjen e burimeve natyrore, duke kontribuar në rezultate më efektive për ruajtjen e ekosistemeve.
- Popullimi i Peshqve:** Pavarësisht se janë të vogla (0.2 deri në 2.2 ha), këto rezerva të mbështetura nga komuniteti kanë treguar përfitime të mëdha për popullatat e peshqve në pellgun e lumit Salween në veri të Tajlandës (Koning et al., 2020).
- Vendndodhja Strategjike:** Rezervat janë vendosur strategjikisht ndërmjet shtëpive më në veriperëndim dhe më në jug të fshatrave, duke lehtësuar mbikëqyrjen dhe mbrojtjen nga komunitetet lokale (Koning et al., 2020).
- Ekzekutimi Efektiv:** Dënimet lokale, si ato monetare ashtu edhe ato jo-monetare, ndihmojnë në parandalimin e aktiviteteve ilegale të peshkimit, duke përmirësuar efikasitetin e rezervës (Koning et al., 2020).

Sfidat e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- Mungesa e Saktësisë në Planet e Menaxhimit:** Korniza ekzistuese e menaxhimit është kritikuar për mungesën e objektivave të saktë dhe të matshëm, duke e komplikuar vlerësimin e efektivitetit të saj në arritjen e qëllimeve për ruajtjen e biodiversitetit.
- Vlerësimi i Paqartë i Ndikimit të Menaxhimit:** Nuk ka pasur një vlerësim të qëndrueshëm të ndikimit të menaxhimit në ekosistemet dhe biodiversitetin e parkut, duke çuar në pasiguri për suksesin e përpjekjeve për ruajtjen. **Mungesa e Monitorimit Sistematik:** Përveç dy specieve të breshkave detare, ka një mungesë të dukshme të monitorimit afatgjatë dhe sistematik për speciet e kërcënuara të bimëve dhe kafshëve brenda parkut.
- Nevoja për Monitorim të Përsosur dhe Përcaktimin e Objektivave:** Këto sfida theksojnë nevojën për sisteme të përmirësuara monitorimi dhe objektiva të qarta për ruajtjen për të udhëhequr praktikatat e menaxhimit dhe për të vlerësuar rezultatet në mënyrë efektive.

NFEPA i Afrikës së Jugut

Përparësitë e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- Qëllimet e Ruajtjes dhe Menaxhimit:** Këto qëllime synojnë identifikimin e Zonave Prioritare të Ekosistemeve të Ujërave të Ëmbla (FEPA) për të ruajtur proceset ekologjike kyçe dhe për të mbrojtur llojet e ekosistemeve dhe speciet që lidhen me lumenj, pellgje dhe estuare (Driver et al., 2011).
- Korniza e Zbatimit:** U zhvilluan udhëzime për masa efektive mbrojtjeje nëpërmjet njësive të ndryshme të menaxhimit, si FEPAT e pellgjeve, FEPAT e lumenjve dhe zonat e kapacitetit të lidhura me to.
- Përdorimet Proaktive dhe Reaktive:** FEPA e identifikuar mbështet proceset e planifikimit proaktiv, si planifikimi në shkallë kapaciteti, dhe marrjen e vendimeve reaktive, si rregulloret për ujërat dhe përdorimin e tokës (Driver et al., 2011).
- Kontributi në Shërbimet Ekosistimore:** Përmirëson një gamë shërbimesh ekosistimore, duke përfshirë pastrimin e ujit, ripërtëritja e ujërave nëntokësore, mbajtjen e popullatave të peshqve të ujërave të freskëta dhe uljen e rrezikut nga katastrofat (Balmford et al., 2015; Dudley et al., 2020; Feio et al., 2023; Valentim et al., 2024).
- Sinergjitë Tokësore dhe Akvatike:** Ofron mundësi për integrimin e ruajtjes tokësore dhe akvatike, duke ofruar përfitime të ndërsjella dhe mbështetur speciet tokësore të varura nga ekosistemet lumenjore (van Rees et al., 2020; Hermoso et al., 2015; van Rees et al., 2021).

Sfidat e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- Kompleksiteti në Dizenjimin:** Qasja e shumëanshme për identifikimin dhe menaxhimin e FEPAs krijon komplekse në koordinim dhe zbatim.
- Konfliktet e Pronës dhe Përdorimit të Tokës:** Projekti has sfida në zona ku toka është pronë private ose ku praktikatat ekzistuese të përdorimit të tokës janë në kundërshtim me qëllimet e ruajtjes.
- Nevoja për Aktorët e Ndryshëm:** Zbatimi efektiv kërkon bashkëpunim mes aktorëve të ndryshëm, gjë që mund të jetë e vështirë për t'u arritur, veçanërisht në juridiksione të ndryshme.
- Probleme me Standardizimin dhe Monitorimin:** Për të vlerësuar efektivitetin e FEPAs në mënyrë të plotë, është e nevojshme një monitorim i qëndrueshëm dhe metrika të standardizuara të suksesit.
- Kufizime Financiare dhe Burimesh:** Financimi dhe burimet e mjaftueshme janë thelbësore për menaxhimin dhe mbrojtjen e qëndrueshme të FEPAs, që mund të paraqesin një pengesë të rëndësishme në kushte me burime të kufizuara.

○ Rezervati Natyror i Lumit Blanice

Përparësitë e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- 1 Qëllimi i Dizenjimit:** I themeluar në vitin 1989 për të mbrojtur rrjetin e sipërm të lumit Blanice nga eutrofikimi antropogjen dhe për të mbështetur kushte habitatore për specie të ndjeshme si musheli i kristalit të ujit (*Margaritifera margaritifera*) (Fraindová et al., 2022).
- 2 Masat e Zbatueshme për Ruajtjen:**
  - ▶ **Eliminimi i Përdorimit të Plehrave Minerale:** U ndal përdorimi i plehrave minerale në zonën e rezervatit për të reduktuar rrjedhjen e lëndëve ushqyese.
  - ▶ **Aplikimi i gëlqeres dhe pesticideve:** U ndal përdorimi i gëlqeres dhe pesticideve për të rikthyer kushte natyrore të tokës dhe ujit.
  - ▶ **Kalim i Përdorimit të Tokës:** U kalua nga përdorimi i tokave bujqësore në kullota tradicionale për të promovuar një peizazh semi-natyror, duke rritur biodiversitetin dhe qëndrueshmërinë ekologjike.
  - ▶ **Rezultati i Peizazhit:** Rezervati tani dominohet nga livadhe dhe pyje, duke përfaqësuar një kalim të suksesshëm në një mjedis semi-natyror.

Sfidat e Ruajtjes dhe Menaxhimit

- 1 Vlerësimi i Cilësisë së Ujit:** Një vlerësim i kryer duke krahasuar të dhënat para vitit 1992 dhe pas vitit 2000 për të vlerësuar ndikimin e praktikave të menaxhimit të rezervatit në cilësinë e ujit.
- 2 Përmirësimet e Vërejtura:** Përmirësime të dukshme në cilësinë e ujit në sipërfaqe, duke treguar strategji të suksesshme konservimi dhe menaxhimi (Staponites et al., 2022).
- 3 Mbështetje për Biodiversitetin:** Cilësia e përmirësuar e ujit mbështet mbijetesën dhe zhvillimin e specieve të ndjeshme të lumenjve, veçanërisht duke theksuar ruajtjen e gocës së perlës së ujit të ëmbël.
- 4 Monitorimi dhe Menaxhimi i Vazhdimshëm:** Thekson nevojën për monitorim të vazhdueshëm për të siguruar efektivitetin e vazhdueshëm të masave të konservimit dhe për t'u përshtatur sipas nevojës.

Burimi: Elaborizimi i autorit nga Valentim et al. 2024

© Roland Dorozhani

5.5 Analiza GAP

5.5.1 Sistemi i zonave të mbrojtura në Shqipëri

Bazuar në të dhënat e mbledhura dhe analizat e kryera, dobësitë kyçe të sistemit të zonave të mbrojtura në Shqipëri janë të renditura më poshtë:

Për të adresuar sfidat që vijnë nga kuadri legjislativ dhe strategjik kompleks që rregullon Zonat e Mbrojtura në Shqipëri, është thelbësore të forcohet koordinimi ndër-agjencior midis agjencive kombëtare dhe rajonale të zonave të mbrojtura dhe të forcohet kapaciteti i institucioneve qendrore (AKZM) për të harmonizuar përpjekjet përmes ligjeve dhe strategjive të ndryshme.

Forcimi i përfshirjes lokale përmes modeleve të qeverisjes pjesëmarrëse është thelbësor për të integruar aktorët lokalë në proceset e planifikimit dhe menaxhimit, duke nxitur pronësinë dhe angazhimin e komunitetit.

Ndërtimi i kapaciteteve përmes investimeve në trajnim dhe burime njerëzore është i nevojshëm për të menaxhuar në mënyrë efektive zonat e mbrojtura dhe burimet ujore. Për më tepër, implementimi i sistemeve të forta monitorimi me tregues dhe platforma digjitale mund të mundësojë ndjekjen në kohë reale të biodiversitetit, aktiviteteve të turizmit dhe burimeve ujore, duke siguruar marrjen e vendimeve të informuara.

Po ashtu, promovimi i integritetit të politikave duke rreshtuar politikat kombëtare dhe lokale (integrim vertikal) dhe nxitja e bashkëpunimit ndërmjet ministrive dhe sektorëve të ndryshëm (integrim horizontal) do të krijojë një kuadër të qëndrueshëm dhe efikas për menaxhimin dhe përpjekjet e ruajtjes.

Ligji i ri i ndryshuar për **Zonat e Mbrojtura** hap mundësi për aktivitete më të gjera zhvillimi, gjë që mund të çojë në degradim mjedisor. Ky fokus zhvillimi mund të jetë në kundërshtim me përpjekjet e ruajtjes, duke i vënë aktorët e interesuar, si komunitetet lokale dhe grupet mjedisore, në pozita të vështira. Vullneti politik i pamjaftueshëm, koordinimi i fragmentuar ndërmjet niveleve të ndryshme të qeverisë dhe angazhimi i kufizuar i palëve të interesuara e përkeqësojnë këto probleme, duke e bërë të vështirë zbatimin efektiv të politikave të ruajtjes.

5.5.2 Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa

IUCN ka zhvilluar një standard global për identifikimin dhe promovimin e zonave të mbrojtura të menaxhuara mirë, i quajtur Lista e Gjelbër e IUCN për Zonat e Mbrojtura dhe të Ruajtura (nga tani e tutje: GLPCA). Ky standard mund të shërbejë si bazë për verifikimin e analizës së boshllëqeve në arritjen e qëllimeve për të cilat është krijuar Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa.

IUCN-GLPCA bazohet në katër shtylla:

► **Shtylla 1:** Zona e mbrojtur ka një sistem efektiv dhe të barabartë të qeverisjes.

Për Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP), është e pafat të theksohet se edhe pas më shumë se dy vitesh nga krijimi i tij, zona e mbrojtur ende nuk ka një trup menaxhimi, as një menaxher dhe as staf. Disa detyra menaxhimi kryhen nga staf i zonave të mbrojtura të fqinjë, gjë që jo vetëm që dëmton punën e zonës së mbrojtur, por gjithashtu nuk prodhon rezultate efektive për VWRNP. Detyrat e menaxhimit janë shpërndarë në tre njësi gjeografike të menaxhuara nga tre AdZM-të. Bashkëpunimi midis AdZM-ve për menaxhimin e VWRNP është i dobët, për shembull, VWRNP nuk ka një mënyrë të përbashkët për të kryer monitorimin ose një strategji për udhëzimin e vizitorëve. Vendimet për VWRNP merren në Tiranë, kryesisht në AKZM dhe në bashkëpunim me ministrinë përgjegjëse për natyrën. Modeli i qeverisjes është shumë i centralizuar. Bashkëpunimi me palët e interesuara lokale është i dobët.

Po ashtu, nuk ka alokim për financimin e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP) në buxhetin e shtetit për vitin 2025, duke dëmtuar më tej objektivat e menaxhimit dhe ruajtjes së parkut. Kufizimet financiare dhe të burimeve janë një realitet pragmatik që VWRNP duhet të përballet. Sigurimi i burimeve të qëndrueshme financiare dhe alokimi i burimeve në mënyrë efikase do të jenë të rëndësishme për zbatimin e Planit të Menaxhimit të Integruar (PMI).

► **Shtylla 2:** Kufijtë e vendit janë mjaft të plotë dhe përfshijnë të gjithë elementët kyç për arritjen e objektivave të ruajtjes.

Kur nënshkruan Memorandumin e Mirëkuptimit për krijimin e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP), autoritetet shqiptare u angazhuan që kufijtë e Parkut Kombëtar do të përfshinin jo vetëm lumin kryesor të Vjosës dhe tri degë (Shushicën, Drinon dhe Bencën), por edhe degë të tjera që rrjedhin lirshëm, duke përfshirë pjesën e estuarit të Lumit të Vjosës. Kjo nuk ka ndodhur deri tani, dhe do të ishte e arsyeshme të kërkohet nga autoritetet që të përmbushin pjesën e tyre të marrëveshjes, pasi karakteri ekologjik i lumit që rrjedh lirshëm varet nga rrjedha e ujit dhe sedimentit që vijnë nga të gjitha degët.

► **Shtylla 3:** Zona e mbrojtur menaxhohet; ekziston një plan i përshtatshëm për këtë, detyrat nën planin e menaxhimit realizohen dhe statusi dhe performanca e objektivave të parkut monitorohen.

Plani i Menaxhimit të Integruar për Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP) u miratua në tetor 2024, por kapaciteti për të zbatuar punët dhe detyrat nën këtë plan nuk është i siguar. Kështu, nuk janë implementuar masa aktive për mbrojtjen e specieve dhe habitatet në park, nuk ka një plan për kontrollin e specieve invazive të huaja, as monitorim të targetuar të specieve treguese apo monitorim të habitatit, nuk ka menaxhim të vizitorëve, etj. Zbatimi bëhet në një mënyrë shumë të paorganizuar, me staf që nuk ka as pajisjet e nevojshme dhe as aftësitë e nevojshme. Bashkëpunimi me komunitetin lokal dhe aktorët e interesuar është shumë i kufizuar. Abstraksionet industriale të ujit dhe mineraleve vazhdojnë ende në VWRNP, pavarësisht kufizimeve të vendosura nga DCM që krijon parkun. Praktikisht, nuk ka asnjë mundësi për vizitorët në park dhe parku ka angazhim të kufizuar me komunitetin lokal.

► **Shtylla 4:** Arritja e rezultateve në ruajtjen e natyrës.

Fatkeqësisht, VWRNP ende është më shumë një “park letre” sesa një zonë e mbrojtur e menaxhuar dhe e qeverisur siç duhet. Nuk ka rezultate konkrete, veçanërisht nuk ka asnjë dëshmi që statusi i ruajtjes së ndonjë specije apo gjendja e habitateve është përmirësuar si rezultat i krijimit dhe menaxhimit të parkut, dhe nuk mund të ketë. Një pamje disi më e mirë pritet në të ardhmen, pasi Shqipëria ka marrë dhjetra miliona euro ndihmë nga donatorët falë krijimit të VWRNP, kryesisht për të adresuar problemet mjedisore (ndotja e ujit dhe e tokës, venddepozitimet e mbetjeve dhe sistemet e kanalizimeve...).

© Gregor Subic

5.5.3 Analiza e perceptimeve publike në lidhje me Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa.

Një anketë e strukturuar formoi komponentin kryesor të kërimit në raport, me 162 pyetësorë të plotësuar që ofruan njohuri mbi perceptimet e komunitetit lokal për menaxhimin e burimeve të ujit.

Demografia e të anketuarve në pellgun e Vjosës

Shumica e të anketuarve janë nga rajonet përreth Lumit Vjosa—45.7% nga Vlora, 27.2% nga Tepelena, dhe 21.6% nga Përmeti—duke treguar angazhimin e fortë dhe interesin e drejtpërdrejtë të këtyre zonave për Parkun dhe Menaxhimin e Burimeve të Ujit të Lumit Vjosa (VRWNP). Këto rajone janë thelbësore për menaxhimin e VRWNP, duke reflektuar pjesëmarrjen e tyre në mirëqenien e lumit. Rajone të tjera si Gjirokastra, Tirana, Fier, Këlcyrë, dhe Këlcyrë janë më pak të përfaqësuar, duke sugjeruar një ndikim më të vogël nga VRWNP ose një njohuri më të ulët mbi anketën. Pjesëmarrja e përqendruar nga Vlora, Tepelena dhe Përmeti thekson rëndësinë e përshtatjes së menaxhimit të VRWNP për shqetësimet dhe nevojat specifike të këtyre zonave për zbatimin efektiv.

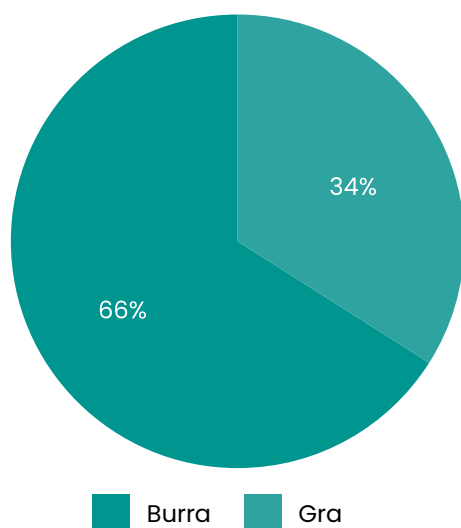

Figura 29:

Përbërja gjinore e të anketuarit (N=162).

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Rezultatet e anketës tregojnë se 66% e të anketuarve janë burra, 34% janë gra, e cila mund të sugjerojë se burrat mund të jenë më të angazhuar ose të kenë akses më të madh në mjetet e anketimit, ose mund të pasqyrojë dinamikën gjinore të angazhimit në çështje që lidhen me menaxhimin e burimeve të ujit në zonën e Basenit të Lumit Vjosa. Megjithatë, për një kuptim më të plotë të nevojave dhe perspektivave të komunitetit, do të ishte e dobishme që anketat e ardhshme të synojnë një përfaqësim më të balancuar gjinor. Kjo mund të zbulojë prioritetet dhe njohuritë të ndryshme, që janë të rëndësishme për planifikimin e menaxhimit të përfshirë në VRWNP.

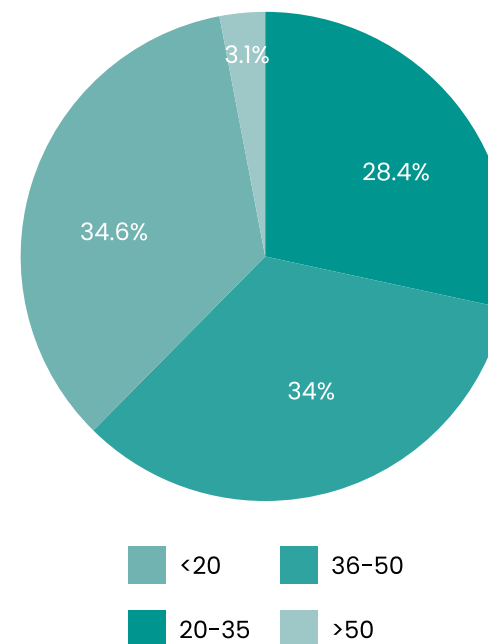

Figura 30:

Shpërndarja e moshës ndërmjet të anketuarve

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

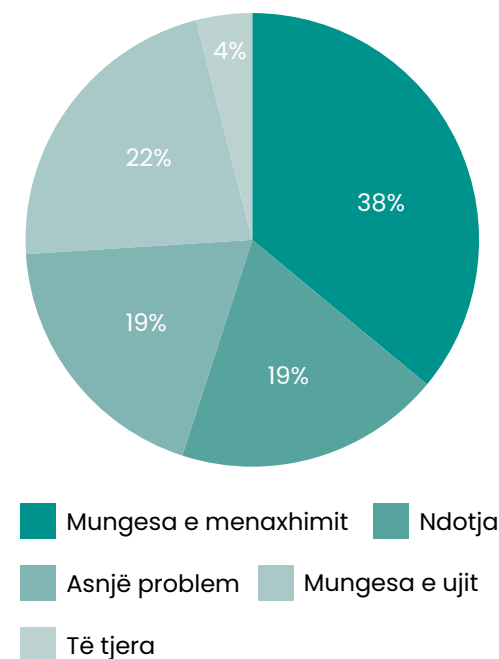

Figura 31:

Çështjet kryesore që kanë të bëjnë me menaxhimin e burimeve ujore në përqindje.

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Shpërndarja e moshës mes të anketuarve është si vijon: 34.6% janë nën 20 vjeç, 28.4% janë mes 20-35 vjeç, 34% janë mes 36-50 vjeç, dhe një pjesë më e vogël, rreth 3%, janë mbi 50 vjeç. Kjo shpërndarje tregon një ndarje relativisht të barabartë midis grupeve të moshave të reja dhe atyre të moshës mesatare, me përfaqësim më të ulët nga grupi mbi 50 vjeç. Angazhimi i fortë i individëve të rinj mund të tregojë një nivel më të lartë angazhimi ose shqetësimi mes të rinjve dhe të rriturve të moshës mesatare për menaxhimin e burimeve të ujit në VRWNP. Pjesëmarrja më e ulët e të rriturve më të moshuar mund të sugjerojë një hendek në fushatën e angazhimit ose në përfshirjen e kësaj grup moshe. Për planin e menaxhimit të VRWNP, është thelbësore të merren parasysh prioritetet dhe perspektivat përkatëse sipas grupeve të moshave, veçanërisht pasi të rinjtë mund të jenë faktorët e ardhshëm në këto burime ujore. Për më tepër, kapja e njohurive nga individët më të moshuar mund të ofrojë një kontekst historik dhe vëzhgime afatgjata mbi ndryshimet në praktikën e menaxhimit të ujit.

Nivelet e larta të korrupsionit në Shqipëri, të treguara nga një rezultat prej 37 në Indeksin e Perceptimeve të Korrupsionit (Transparency International, 2023), dëmtojnë besimin në institucionet publike dhe ndikojnë ndjeshëm në qeverisjen e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VRWNP). Ky shkatërrim i besimit zvogëlon besimin e publikut në zbatimin e politikave të ruajtjes, duke çuar në dyshime për aftësinë e qeverisë për të menaxhuar efektivisht zonat e mbrojtura. Korrupsioni mundëson zbatimin selektiv të rregulloreve mjedisore, duke lejuar zhvillimin e paautorizuar dhe shfrytëzimin e burimeve. Mungesa e transparencës dhe përgjegjshmërisë dobëson angazhimin e grupeve të interesit, duke krijuar pengesa për qeverisjen e përbashkët dhe duke kërcënuar ruajtjen afatgjatë të ekosistemit unik të Lumit Vjosa.

Bazuar në informacionin e dhënë në anketë dhe analizën e mëparshme të bërë në këtë raport teknik, pyetjet e mëposhtme janë zhvilluar në lidhje me menaxhimin e zonave të mbrojtura dhe lumin Vjosa. Pyetja e gjashtë në anketë pyet respondentët të përmendin çështjet kryesore që ata kanë në lidhje me menaxhimin e burimeve ujore në rajon. Kjo pyetje mund të lidhet drejtpërdrejt me sfidat aktuale të menaxhimit të lumit Vjosa.

- 1 **Mungesa e menaxhimit**– Kjo është çështja më e përmendur, me 70 të anketuar që përbëjnë 38.3% të totalit. Është shqetësimi më urgjent dhe tregon për një mangësi të perceptuar në administrimin efektiv të burimeve ujore. Kjo mund të lidhet me politika, zbatime ose struktura të pamjaftueshme qeverisëse dhe sugjeron nevojën për një kuadër më të fuqishëm menaxhimi brenda VRWNP.
- 2 **Mungesa e ujit**– përmendur nga 40 të anketuar, që përbën 21.9%, mungesa e ujit është një shqetësim i rëndësishëm. Kjo çështje është e shumëanshme dhe mund të përfshijë furnizim të pamjaftueshëm me ujë, thatësi, mbipërdorim ose çështje të shpërndarjes. Ai nënvizon rëndësinë e zhvillimit të praktikave të qëndrueshme të përdorimit të ujit dhe përmirësimin e përpjekjeve për ruajtjen e ujit brenda VRWNP.
- 3 **Ndotja**– Me 19.1% të të anketuarve, ndotja është një shqetësim i rëndësishëm. Ai tregon se gati një e pesta e të anketuarve janë të shqetësuar për ndotësit që ndikojnë në cilësinë e ujit, të cilat mund të vijnë nga shkarkimet industriale, rrjedhjet bujqësore ose depozitimi i pamjaftueshëm i mbetjeve. Ky shqetësim është thelbësor për t'u trajtuar në planin e menaxhimit të VRWNP përmes rregullimit të repte dhe monitorimit të burimeve të mundshme të ndotjes.
- 4 **Nuk ka problem**: Është interesante se 24 të anketuar (13.1%) nuk perceptojnë ndonjë problem me menaxhimin e burimeve ujore në rajonin e tyre. Kjo mund të tregojë kënaqësi me praktikën aktuale të menaxhimit ose mungesë ndërgjegjësimi rreth çështjes.
- 5 **Të tjera**: Një grup më i vogël prej 8 të anketuarve (4.4%) kanë shqetësime që bien jashtë kategorive të specifikuar. Kjo sugjeron që ka çështje të tjera të ndryshme që prekin disa individë, të tilla si depozitimi i mbetjeve dhe erozioni, megjithatë, mund të kërkojë hetim të mëtejshëm për të kuptuar dhe përfshirë në strategjitë gjithëpërfshirëse të menaxhimit.

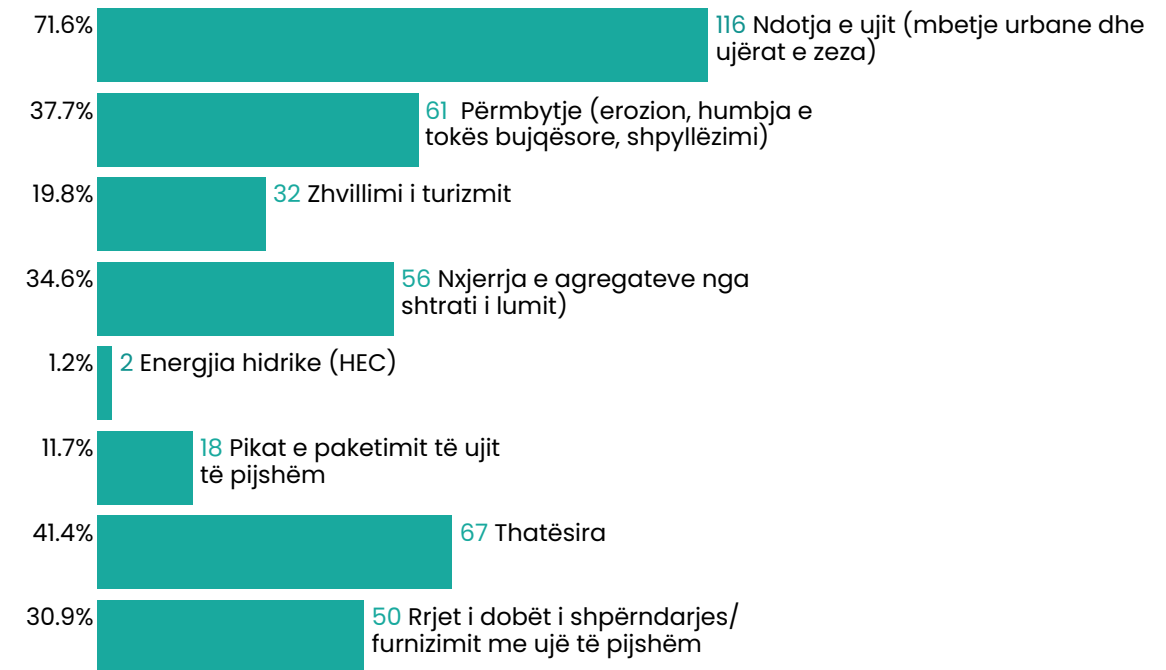

Figure 32: Burimet ujore në rrezik dhe faktorët që lidhen me të në pellgun e Vjosës

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Pjesa më e madhe e të anketuarve theksojnë sfida të rëndësishme në menaxhimin e burimeve ujore në Basenin e Vjosës, duke vënë në dukje veçanërisht mungesën e menaxhimit dhe ndotjen. Përqindja e lartë e shqetësimeve në lidhje me menaxhimin tregon një nevojë kritike për rishikimin dhe ndoshta ristrukturimin e qasjeve aktuale të menaxhimit, duke u fokusuar në krijimin e një plani të integruar dhe të qëndrueshëm të menaxhimit të ujit. Ky plan duhet të përfshijë kontrollin e ndotjes, alokimin e efektshëm të burimeve, përfshirjen e aktorëve të interesuar dhe strategji për ruajtjen e ekosistemit të Vjosës. Gjithashtu, duke marrë parasysh që një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve nuk kanë përmendur asnjë problem, mund të ekzistojë nevoja për një rritje të ndërgjegjësimit dhe edukimit publik mbi sfidat që përballojnë burimet ujore në rajon. Për më tepër, identifikimi i burimeve ujore në rrezik dhe faktorëve të lidhur me to në Basenin e Vjosës është thelbësor për planifikimin e alokimit të burimeve brenda VRWNP.

Shumica e të anketuarve (71.6%) kanë identifikuar ndotjen e ujit si problemin kryesor, veçanërisht atë të shkaktuar nga mbetjet urbane. Pas kësaj, shqetësimet mbi përmbytjet dhe erozionin (37.7%) janë theksuar si çështje të rëndësishme, të cilat mund të lidhen me zhvillimin e turizmit dhe ndikimin e tij në mjedis. Gjithashtu, nxjerrja e materialeve inerte nga shtrati i lumit (34.6%) është një tjetër shqetësim madhor, duke treguar mundësinë e prishjes së dinamikave natyrore të lumit dhe dëmtimit ekologjik. Projekte hidroenergjetike (1.2%), ndonëse jo shumë të përmendura, përfaqësojnë një aspekt të rëndësishëm të menaxhimit të burimeve ujore për shkak të ndikimit të mundshëm në ekosisteme. Rrjetet e papërshtatshme të shpërndarjes së ujit (30.9%) dhe mungesa e ujit (41.4%) janë gjithashtu probleme madhore, duke treguar se një pjesë e konsiderueshme e popullsisë has vështirësi në aksesin ndaj ujit, çka ndikon si në jetesën e përditshme ashtu edhe në praktikën bujqësore.

Duke e lidhur këtë me kontekstin më të gjerë të menaxhimit të ujërave në Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VRWNP), anketa nxjerr në pah disa çështje kritike që duhen marrë në konsideratë në planin e integruar të menaxhimit:

- Kontrolli i ndotjes:** Duhet të ekzistojnë strategji për të parandaluar rrjedhjet urbane dhe mbetjet nga ndotja e burimeve ujore.
- Menaxhimi i Përmbytjeve:** Me një përqindje të konsiderueshme të shqetësuar për përmbytjet dhe erozionin, është e qartë se plani i menaxhimit duhet të përfshijë masa të forta zbutjeje nga përmbytjet dhe stabilizimin e brigjeve të lumit.
- Nxjerrja e burimeve:** Kapja e materialeve inerte sugjeron nevojën për rregullimin e nxjerrjes për të parandaluar dëmtimin ekologjik.
- Hidroenergji:** Megjithëse nuk është një shqetësim i përhapur, ndikimi i projekteve hidroenergjetike në rrjedhën natyrore dhe shëndetin e ekosistemit nuk mund të injorohet.
- Shpërndarja e ujit** është një shqetësim i rëndësishëm, i cili duhet të nxisë planin për të përmirësuar infrastrukturën për të siguruar shpërndarje të qëndrueshme dhe të barabartë të ujit
- Mungesa e ujit:** Duke pasur parasysh përhapjen e tij, masat për të trajtuar mungesën e ujit, të tilla si teknologjitë e kursimit të ujit dhe kulturat rezistente ndaj thatësirës, mund të jenë jetike.

Analiza e këtyre shqetësimeve duhet të udhëheqë zhvillimin e një qasjeje gjithëpërfshirëse për menaxhimin e VRWNP, duke siguruar ruajtjen e trashëgimisë së saj natyrore dhe përdorimin e qëndrueshëm të burimeve për përfitimin e komuniteteve lokale.

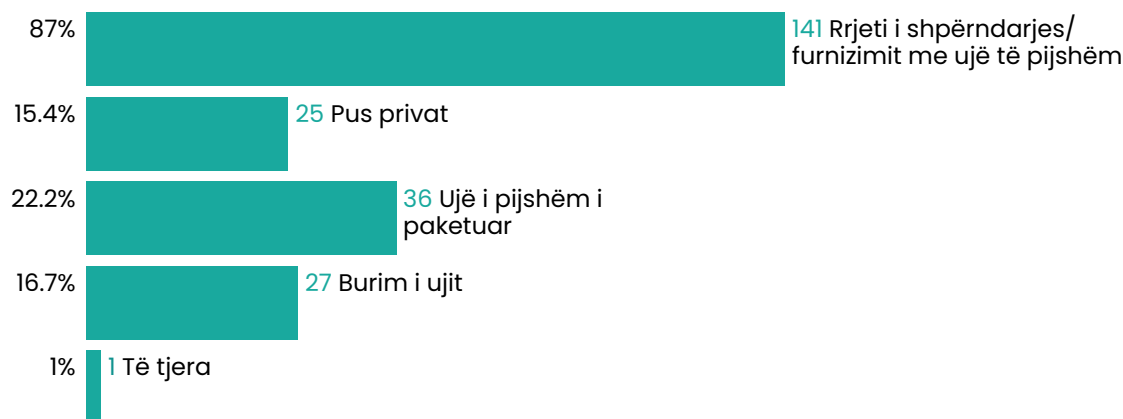

Figura 33: Ku e merrni ujin e pijshëm.

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Figura 32 paraqet rezultatet mbi burimet kryesore nga të cilat të anketuarit sigurojnë ujin e pijshëm. Ky informacion synon të identifikojë burimin kryesor të ujit të pijshëm, i cili është thelbësor për të garantuar një furnizim të qëndrueshëm me ujë në zonën e mbrojtur.

Shumica, që përfaqëson 87% (141 të anketuar), mbështeten në sistemin publik të shpërndarjes së ujit, duke treguar se ky është burimi më i besuar dhe më i përhapur. Uji i ambalazhuar është burimi i dytë më i zakonshëm, i përdorur nga 22.2% (36 të anketuar), gjë që mund të tregojë shqetësime për besueshmërinë ose cilësinë e ujit të rubinetit ose të jetë një zgjedhje për lehtësi.

Puset private përdoren nga 15.4% (25 të anketuar), ndërsa një segment më i vogël, 16.7% (27 të anketuar), e siguron ujin drejtpërdrejt nga burime natyrore. Vlen të theksohet se këto përqindje arrijnë mbi 100%, duke treguar se të anketuarit mund të kenë zgjedhur më shumë se një burim për ujin e tyre të pijshëm.

Ky informacion është thelbësor për menaxhimin e VRWNP për disa arsye:

- Infrastrukturë dhe Aksesueshmëri:** Varësia e madhe nga sistemet publike të shpërndarjes së ujit sugjeron se mirëmbajtja dhe përmirësimi i kësaj infrastrukture duhet të jenë një fokus kyç për menaxhimin e parkut, duke siguruar një furnizim të qëndrueshëm dhe të pastër me ujë.
- Cilësia e Ujit:** Përdorimi i ujit të ambalazhuar nga një pakicë e konsiderueshme nënkupton shqetësime për cilësinë e ujit, të cilat menaxhimi i parkut duhet t'i trajtojë, potencialisht duke zbatuar iniciativa për pastrimin e ujit ose programe edukimi për komunitetin.
- Qëndrueshmëria:** Përdorimi i puseve private dhe burimeve natyrore të drejtpërdrejta mund të ketë pasoja për qëndrueshmërinë, veçanërisht në lidhje me shterimin e ujërave nëntokësore dhe ndikimin ekologjik të nxjerrjes së ujit. Strategjitë e menaxhimit mund të përfshijnë monitorimin dhe mundësisht rregullimin e përdorimit të këtyre burimeve për të siguruar që ato të jenë të qëndrueshme.
- Angazhimi i Komunitetit:** Angazhimi me komunitetin në çështje të cilësisë së ujit, ruajtjes dhe zhvillimit të infrastrukturës është thelbësor për të nxitur praktika të qëndrueshme dhe mbështetje për iniciativat e VRWNP.

Në figurën 33 janë identifikuar sfidat e lidhura me ujin, si ndotja, përmbytjet dhe energjia hidraulike, të cilat janë direkt të lidhura me planin e menaxhimit të lumit.

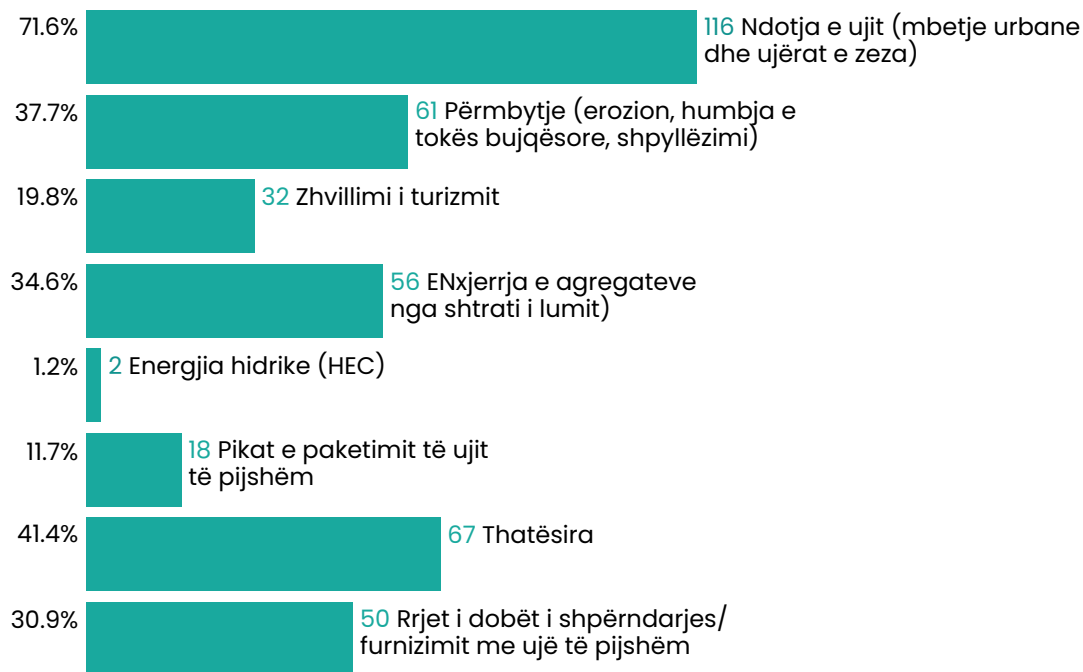

Figura 34: Shqetësimet parësore lidhur me menaxhimin e burimeve ujore brenda

Basenit të Vjosës. Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Anketa ka treguar shqetësimet e mëposhtme lidhur me lumin Vjosa: **71.6%** e të anketuarve identifikuan ndotjen e ujit, veçanërisht mbetje urbane, si shqetësimin kryesor. **41.4%** e të anketuarve ishin të shqetësuar për thatësinë, duke theksuar rëndësinë e ndryshimeve klimatike dhe ndikimin e tyre në disponueshmërinë e ujit. Problemet me përmbytjet dhe erozionin ishin të rëndësishme për **37.7%**, duke pasqyruar rëndësinë e menaxhimit të duhur të ujit për parandalimin dhe reagimin ndaj përmbytjeve. **31%** e të anketuarve identifikuan një rrjet të dobët shpërndarjeje, duke theksuar nevojën për përmirësimin e infrastrukturës për të siguruar furnizim të qëndrueshëm me ujë. Turizmi dhe ndikimet e zhvillimit u përmendën nga **19.8%** e të anketuarve, duke treguar shqetësime për ngarkesën ndaj burimeve të ujit dhe infrastrukturës nga këto aktivitete. Çështjet e infrastrukturës së ujit u përmendën nga **11.1%**, dhe përfundimisht, projektet e hidroenergjitike ishin shqetësim për vetëm **1.2%** të të anketuarve, duke sugjeruar një ndërgjegjësim të kufizuar ose përvojë të drejtpërdrejtë me këto projekte. Këto rezultate tregojnë një hendek të rëndësishëm në kuptimin e qëllimit kryesor të Parkut Kombëtar të Lumit Vjosa, i cili është mbrojtja e biodiversitetit dhe proceseve natyrore.

Shumica e sfidave të identifikuar lidhen me kërcënime që prekin gjithashtu njerëzit. Ndërkohë, vlerat intrinseke të parkut, si mbrojtja e biodiversitetit vendas dhe ruajtja e ekosistemeve natyrore, duket se nuk vlerësohen mjaftueshëm. Kjo thekson nevojën për një arsimim dhe ndërgjegjësim më të madh publik për qëllimet themelore të parkut për të siguruar një kuptim dhe mbështetje më të plotë për përpjekjet e tij të ruajtjes.

Pjesëmarrësve iu kërkua të zgjidhnin deri në dy alternativa dhe të zgjedhin faktorët më të rëndësishëm që ata besojnë se janë më përgjegjës për problemet që prekin lumin Vjosa.

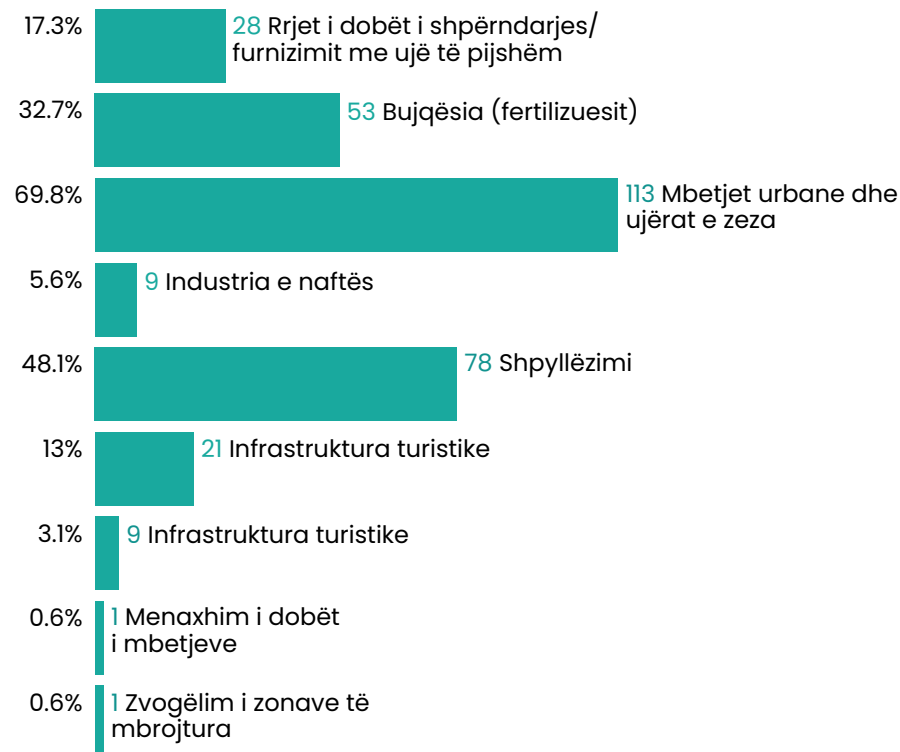

Figura 35: Faktorët më të rëndësishëm që ndikojnë në lumin Vjosa

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Gjetjet theksojnë fushat kryesore të shqetësimit nga pjesëmarrësit, ku 69.8% identifikuan mbeturinat urbane si faktorët më të rëndësishëm që ndikojnë në problemet e lumit, pasuar nga aktivitetet turistike (48.1%), ndikimet bujqësore si përdorimi i pesticideve dhe pjelloria e tokës (32.7%), dhe infrastruktura më e dobët e shpërndarjes së ujit (17.3%). Ndërkohë që këto aspekte janë kritike për shëndetin dhe menaxhimin e Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP), është e rëndësishme të sqarohet që këto janë shqetësime kryesore të ngritura nga komunitetet lokale dhe jo objektivat kryesore të planit të menaxhimit të integruar për VWRNP. Qëllimi kryesor i parkut është të mbrojë biodiversitetin, proceset natyrore dhe integritetin ekologjik të lumit Vjosa dhe degëve të tij.

Megjithatë, këto shqetësime të ngritura nga komuniteti lidhur me mbeturinat urbane, ndotjen dhe ndikimet bujqësore nuk duhet të injorohen; ato duhet të trajtohen nga institucionet përkatëse që janë përgjegjëse për menaxhimin e këtyre çështjeve, siç janë bashkitë, agjencitë e baseneve ujore dhe autoritetet mjedisore, në përputhje me kornizat ekzistuese ligjore dhe strategjike. Për shembull, menaxhimi i mbetjeve urbane është në përputhje me Ligjin për Mbrojtjen e Mjedisit (Nr. 10431) dhe përgjegjësitë përkatëse të bashkive. Po ashtu, ndikimet bujqësore mbulohen nga Strategjia për Bujqësinë, Zhvillimin Rural dhe Peshkimin (2021–2027), e cila thekson praktikat bujqësore të qëndrueshme. Shqetësimet që lidhen me turizmin duhet të balancohen me nevojat për ruajtjen e mjedisit, siç është përcaktuar në Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Turizmit (2024–2030).

Plani i menaxhimit të integruar për VWRNP fokusohet në ruajtjen e karakteristikave ekologjike dhe biodiversitetit të lumit duke theksuar vlerat e brendshme, siç janë ruajtja e habitatit natyror dhe specieve. Megjithatë, duke marrë parasysh natyrën e ndërthurur të këtyre çështjeve, plani gjithashtu duhet të avokojë për koordinim më të mirë midis institucioneve dhe grupeve të interesit për të siguruar që mbeturinat urbane, turizmi dhe bujqësia të mos dëmtojnë objektivat kryesore të parkut. Një qasje bashkëpunuese, duke përdorur shumë instrumente ligjore si Ligji për Zonat e Mbrojtura (Nr. 81/2017) dhe Plani Kombëtar i Hapësirës (PPK 2030), do të sigurojë që këto shqetësime të komunitetit të trajtohen nga entitetet përkatëse, duke lejuar që VWRNP të fokusohet në misionin e tij kryesor për ruajtjen e biodiversitetit. Fushatat e edukatës publike dhe fushatat për ngritjen e vetëdijes mund të ndihmojnë gjithashtu për të mbyllur hendekun në kuptimin e qëllimeve kryesore të parkut dhe rolin e institucioneve të tjera në menaxhimin e presioneve antropogjenike.

Pjesëmarrësit në rajon janë pyetur të rendisin rëndësinë e aspekteve të ndryshme të menaxhimit të qëndrueshëm të ujit, duke ndihmuar drejtpërdrejt në formimin e qasjes së menaxhimit të integruar për VWRNP.

Figura 35 tregon pikëpamjet e të anketuarve mbi rëndësinë e aspekteve të ndryshme të menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve ujore në basenin e Vjosës.

Figura 36: Rëndësia e aspekteve të ndryshme të menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve ujore në basenin e Vjosës

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Këto rezultate theksojnë prioritetet e komunitetit për menaxhimin e përmbytjeve, furnizimin me ujë dhe menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore të ujit si fushat kryesore për planin e menaxhimit të VWRNP. Përmbytjet dhe Menaxhimi i Përmbytjeve morën numrin më të lartë të përgjigjeve në kategorinë “Shumë e Rëndësishme”, duke reflektuar shqetësimin e madh të pjesëmarrësve për ndikimet e përmbytjeve dhe nevojën për kontroll efektiv të përmbytjeve. Megjithatë, është e rëndësishme të theksohet se përmbytjet janë një proces natyror dhe një nga arsyet për të cilat është krijuar Parku Kombëtar—për të ruajtur dinamikat ekosistemike të lumit, përfshirë regjimet natyrore të përmbytjeve. Përshtatja e ndikimeve të përmbytjeve në pellgun lumor të Vjosës duhet të përqendrohet në Zgjidhjet e Bazuara në Natyrë (NBS), në vend që të mbështetet vetëm në qasje tradicionale inxhinierike.

Zgjidhjet natyrore, si restaurimi i kënetave, rikthimi i lidhjeve me fushat e përmbytura dhe përforcimi i vegjetacionit riparian, mund të luajnë një rol kritik në menaxhimin e rrezikut nga përmbytjet, duke ruajtur njëkohësisht proceset natyrore hidrologjike të lumit. Për shembull, fushat e përmbytjeve veprojnë si buferikë natyrore, duke absorbuar ujin e tepërt gjatë ngjarjeve të përmbytjeve dhe duke ulur përmbytjet në luginat poshtë (IPCC, 2019; IUCN, 2020). Po ashtu, vegjetacioni riparian mund të stabilizojë brigjet e lumenjve, të reduktojë erozionin dhe të ngadalësojë rrjedhën e ujit, duke zbutur intensitetin e përmbytjeve (WWF, 2021). Këto masa përputhen me parimet e Ligjit për Zonat e Mbrojtura (Nr. 81/2017), i cili mbështet ruajtjen e gjendjes natyrore të ekosistemeve dhe stabilitetin ekologjik.

Përfshirja e Zgjidhjeve Natyrore në Planin e Menaxhimit të VWRNP do të ofronte përfitime të shumta, si përmirësimi i biodiversitetit, përmirësimi i cilësisë së ujit dhe mbështetje për shërbimet e ekosistemit që i shërbejnë natyrës dhe komuniteteve lokale (Komisioni Evropian, 2021). Angazhimi dhe edukimi i publikut duhet të përqendrohen në rritjen e ndërgjegjësisë për vlerën e këtyre proceseve natyrore dhe mënyrat se si Zgjidhjet Natyrore mund të adresojnë shqetësimet lidhur me përmbytjet në një mënyrë që përputhet me objektivat e ruajtjes të parkut. Kjo qasje do të sigurojë që menaxhimi i përmbytjeve të kontribuojë në ruajtjen ekologjike dhe sigurinë e komunitetit, duke krijuar një kuadër të qëndrueshëm për menaxhimin e një prej dinamikave më të rëndësishme natyrore të lumit Vjosa.

Në fund, performanca e institucioneve përgjegjëse për mbrojtjen e burimeve ujore, e cila është thelbësore për analizën e qeverisjes, do të vlerësohet.

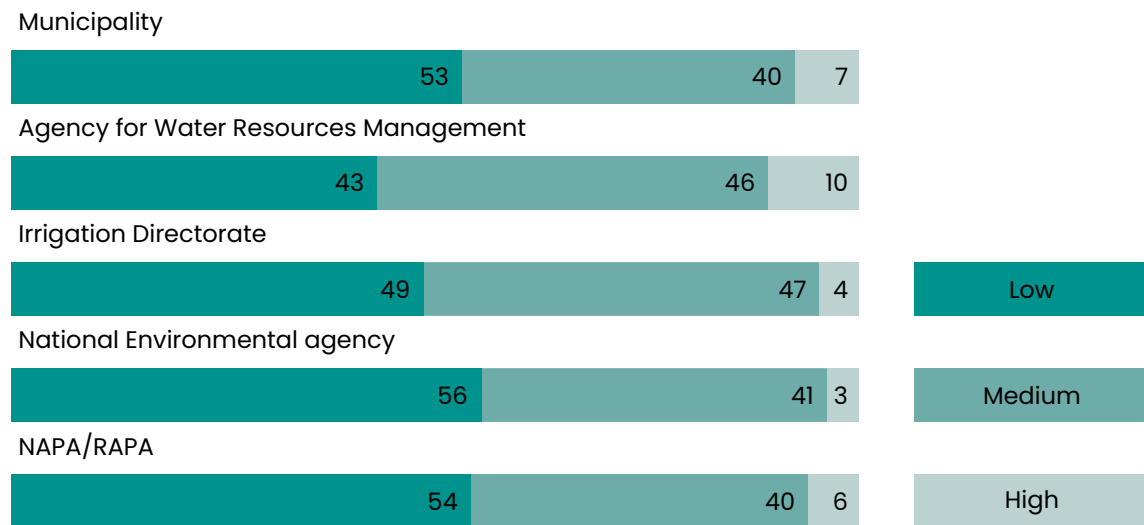

Figura 37: Perceptimi publik mbi performancën e institucioneve përgjegjëse për mbrojtjen e burimeve ujore.

Burimi: Anketa e palëve të interesuara lokale

Bashkia

Figura 36 tregon se kënaqësia e ulët është dominuese për bashkinë, me një numër më të vogël të të anketuarve që kanë shprehur kënaqësi mesatare dhe një përqindje edhe më të vogël që kanë zgjedhur kënaqësi të lartë. Kjo tregon një hendek të konsiderueshëm në besimin publik lidhur me përpjekjet e bashkisë në mbrojtjen e burimeve ujore. Duke pasur parasysh rolin thelbësor të bashkisë në menaxhimin e mbetjeve urbane, mirëmbajtjen e infrastrukturës dhe zbatimin e rregulloreve mjedisore lokale, kjo pakënaqësi reflekton shqetësimin publik për performancën ose komunikimin e pamjaftueshëm. Për VWRNP, kjo mund të paraqesë sfida në arritjen e menaxhimit efektiv të mbetjeve dhe angazhimit të komunitetit, duke kërkuar transparencë urgjente, bashkëpunim dhe përmirësime në ofrimin e shërbimeve.

Analiza e përgjigjeve të AMBU/ (Autoriteti i Basenit të Lumit Vjosa).

Përgjigjet e AMBU/ZABU për Vjosën janë më të shpërndara, me kënaqësinë mesatare që është më e shpeshta, e pasuar nga kënaqësia e ulët dhe një pjesë më e vogël që tregon kënaqësi të lartë. Kjo sugjeron se, ndërsa Autoriteti i Basenit të Vjosës perceptohet si mjaft efektiv, një pjesë e konsiderueshme e publikut e vlerëson ende performancën e tij si të pamjaftueshme. Si organi përgjegjës për menaxhimin e burimeve ujore në basen, AMBU duhet të adresojë këto perceptime duke përmirësuar koordinimin në nivel basinor, siguruar proceset vendimmarrëse transparente dhe angazhuar aktivisht me palët e interesuara lokale. Për VWRNP, rritja e besimit publik në AMBU është thelbësore për zbatimin e strategjive të qëndrueshme të menaxhimit të ujit dhe parandalimin e konflikteve mbi burimet.

Analiza e përgjigjeve të dhëna nga Drejtoria e Ujitjes

Drejtoria e Ujitjes ka përqindjen më të lartë të vlerësimeve të kënaqësisë së ulët, me kënaqësinë mesatare që ndjek, dhe shumë pak të të anketuar që shprehën kënaqësi të lartë. Kjo thekson shqetësimet e shumta të publikut në lidhje me efektivitetin e Drejtorisë në menaxhimin e sistemeve të ujitjes. Praktikë e paefektshme të irigacionit mund të ndikojnë rëndë në shpërndarjen e ujit, veçanërisht në një zonë të mbrojtur si Vjosa, ku nxjerrja e tepërt ose praktikë e dobëta mund të dëmtojnë balancat ekologjike. Drejtoria duhet të prioritetizojë menaxhimin e qëndrueshëm të irigacionit, të përshtatë operacionet e saj me objektivat e ruajtjes dhe të bashkëpunojë me palët e tjera të interesuara për të adresuar këto shqetësime. Mungesa e kënaqësisë publike në këtë fushë mund të pengojë përpjekjet për të balancuar ruajtjen e ekologjisë me nevojat bujqësore në rajon.

Analiza e përgjigjeve të dhëna nga Agjencia Kombëtare e Mjedisit (AKM)

Rezultatet tregojnë se kënaqësia e ulët dominuese në përgjigje për Agjencinë e Mjedisit (AKM), me më pak të anketuar që shprehën kënaqësi mesatare dhe përqindjen më të vogël që zgjedhin kënaqësi të lartë. Kjo reflekton pakënaqësinë e publikut me performancën e AKM-së në mbrojtjen dhe monitorimin e mjedisit. Si agjenci përgjegjëse për zbatimin e standardeve mjedisore, kjo perceptim ngre shqetësime në lidhje me aftësinë e saj për të mbështetur objektivat e VWRNP në mënyrë efektive. AKM duhet të përmirësojë kapacitetin e saj të zbatimit në terren, të rrisë transparencën dhe të sigurojë një bashkëpunim më aktiv me palët lokale të interesuara. Për VWRNP, perceptimi i pafuqisë së AKM mund të dëmtojë përpjekjet për ruajtjen dhe zbatimin e rregulloreve të ujit dhe biodiversitetit.

Analiza e përgjigjeve të dhëna nga AKZM/AdZM-të

Përgjigjet për AKZM/AdZM tregojnë një shpërndarje relativisht të balancuar, me kënaqësi të lartë që udhëhiqet, pasuar nga kënaqësi mesatare, dhe një pjesë më e vogël e kënaqësisë së ulët. Kjo sugjeron se ndërsa përpjekjet e tyre për menaxhimin e zonave të mbrojtura dhe ruajtjen e biodiversitetit janë të njohura dhe të vlerësuara nga një segment i publikut, ende ka shqetësime të rëndësishme midis të anketuarve të tjerë. Për VWRNP, kjo paraqet mundësi për AKZM-në që të shfrytëzojë pikat e saj të forta duke forcuar përpjekjet e menaxhimit, duke adresuar boshllëqet në angazhimin e palëve të interesuara dhe përmirësuar strategjitë e saj të komunikimit dhe dukshmërisë. Performanca e qëndrueshme dhe angazhimi i komunitetit e forcojnë mbështetjen publike dhe përmirësojnë rezultatet e ruajtjes së parkut.

Ndikimi i perceptimeve publike në VWRNP

Perceptimet e ndryshme publike për këto institucione pasqyrojnë efektivitetin dhe besueshmërinë e tyre në menaxhimin e burimeve ujore dhe mjedisore, gjë që ka ndikim të drejtpërdrejtë në suksesin e VWRNP. Nivelet e larta të pakënaqësisë për bashkitë, AKM-në dhe Drejtorinë e Ujërave theksojnë boshllëqet në menaxhimin e mbetjeve, forcimin e rregullave mjedisore dhe shpërndarjen e ujit, të gjitha këto janë thelbësore për planin e menaxhimit të parkut. Nga ana tjetër, kënaqësia relativisht më e lartë me AKZM/AdZM-të tregon se ato shihen si një gur themeli për ruajtjen e biodiversitetit. Megjithatë, ato duhet të bashkëpunojnë me agjencitë e tjera për të mbyllur boshllëqet në koordinim dhe performancë. Këto perceptime nënvizojnë nevojën për reforma institucionale, përmirësimin e komunikimit publik dhe qeverisje të integruar për të rreshtuar përpjekjet me qëllimet e biodiversitetit dhe qëndrueshmërisë të parkut.

5.6.1 Për sistemin e Zonave të Mbrojtura në Shqipëri

Pas hulumtimit të studimit dhe të dhënave primare, ne paraqesim në tabelën më poshtë sfidat kryesore dhe përgjigjet përkatëse të menaxhimit që synojnë përmirësimin e efikasitetit dhe qëndrueshmërisë së zonave të mbrojtura në Basenin e Vjosës. Tabela identifikon fusha specifike shqetësimesh, si zhvillimi i kapaciteteve të stafit të pamjaftueshëm, mungesa e planeve të menaxhimit të plotë, promovimi i pamjaftueshëm i turizmit të qëndrueshëm dhe nevoja për angazhim dhe edukim më efektiv të komunitetit. Për çdo çështje të identifikuar, tabela propozon veprime strategjike për t'u përgjigjur këtyre sfidave përmes zhvillimit profesional, bashkëpunimit me palët e interesuara dhe përmirësimit të infrastrukturës dhe përpjekjeve promovuese. Këto përgjigje të menaxhimit janë thelbësore për të siguruar ruajtjen dhe prosperitetin afatgjatë të mjedisit ekologjik dhe socio-ekonomik të Basenit të Vjosës.

Çështja 1

Zhvillimi i Pamjaftueshëm për Kapacitetet në Agjencitë Kombëtare dhe Rajonale të Zonave të Mbrojtura

Përshkrimi: Ka një nevojë kritike për të siguruar zhvillimin e vazhdueshëm të kapaciteteve teknike dhe logjistike të stafit i Agjencisë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura (AKZM) dhe Administratave Rajonale të Zonave të Mbrojtura. Aktualisht, stafi mund të mos jetë i pajisur mjaftueshëm ose i azhurnuar me metodologjitë dhe teknologjitë më të fundit që kërkojnë për planifikimin, menaxhimin, promovimin dhe monitorimin efektiv të zonave të mbrojtura. Këto probleme mund të pengojnë efikasitetin dhe reagueshmërinë e përpjekjeve për ruajtjen e biodiversitetit brenda agjencisë.

Masa 1

Programet e Zhvillimit Profesional të Vazhdueshëm

Të zhvillohen dhe implementohen programe të vazhdueshme zhvillimi profesional që përfshijnë sesione trajnimi, punëtori dhe seminare të rregullta. Këto programe duhet të mbulojnë trendet dhe teknologjitë më të fundit në menaxhimin e ruajtjes, azhurnimet e politikave dhe praktikatat efektive të menaxhimit të zonave. Kjo do të sigurojë që aftësitë dhe njohuritë e stafit të jenë të përditësuara dhe të plota.

Masa 3

Zbatimi i Programit të Mentorit dhe Zhvillimit të Liderit

Të krijohet një program mentorimi që lidh stafin me përvojë më të vogël me ekspertë të njohur në fusha specifike të menaxhimit të zonave të mbrojtura. Po ashtu, të zhvillohet një program trajnim për liderit për të përgatitur stafin e lartë për përgjegjësi më të mëdha.

Masa 2

Partneritete me Institucione Akademike dhe Kërkimore

Të krijohen partneritete me universitete, institucione kërkimore dhe organizata të tjera të ruajtjes. Këto partneritete mund të lehtësojnë aksesin e stafit në kërkime të fundit, metodologji të reja në menaxhimin e mjedisit dhe mundësi për projekte bashkëpunuese.

Masa 4

Përmirësimi i Teknologjisë dhe Aksesit në Mjete

Të ofrohet akses i vazhdueshëm në mjetet dhe teknologjitë më të fundit që janë relevante për menaxhimin e zonave të mbrojtura. Kjo përfshin Sistemet e Informacionit Gjeografik (GIS), teknologjitë e shikimit nga distanca dhe softuerët e menaxhimit të të dhënave.

Çështja 2

Mungesa e Planeve të Menaxhimit të Përshtatshme

Nevoja për plane menaxhimi në Zonat e Mbrojtura (ZM) lind sepse ruajtja efektive shpesh kërkon një planifikim holistik përtej një zone të vetme, edhe kur fokusohet në një vend specifik si Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa (VWRNP). Ndërkohë që ekziston një Plan i Integruar Menaxhimi (PMI) për VWRNP, efikasiteti i zbatimit të tij mund të varet nga konteksti më i gjerë i kornizës së ruajtjes të Shqipërisë, i cili përfshin ZM të tjera të lidhura ose fqinje.

Masa 1

Krijimi i një Grupi Pune për Planifikim të Integruar

Formoni një grup pune të përbërë nga anëtarë të Agjencisë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura (AKZM), agjencive rajonale të mjedisit, organeve të menaxhimit të burimeve ujore dhe palëve të tjera të interesuara. Ky grup pune do të jetë përgjegjës për mbikëqyrjen e zhvillimit dhe rishikimit të planeve të menaxhimit për të siguruar që ato të jenë në përputhje me Planin e Menaxhimit të Burimeve Ujore për Basenin e Lumit Vjosa. Water Basin.

Masa 3

Angazhimi i Palëve të Interesit dhe Pjesëmarrja Publike

Zhvilloni një kornizë për pjesëmarrje aktive nga komunitetet lokale, OJQ-të dhe palët e tjera të interesuara në procesin e planifikimit. Kjo duhet të përfshijë konsultime publike, workshop-e dhe azhurnime të rregullta për të mbajtur komunitetin të informuar dhe të përfshirë.

Masa 2

Realizimi i Vlerësimeve Mjedisore të Përshtatshme

Implementimi: Kryeni vlerësime të plota mjedisore për të mbledhur të dhëna aktuale mbi biodiversitetin, cilësinë e ujit, përdorimin e tokës dhe faktorët socio-ekonomikë që ndikojnë në Basenin e Lumit Vjosa. Këto të dhëna do të shërbejnë si baza për planet e menaxhimit të reja dhe të rishikuara.

Masa 4

Zhvillimi dhe Implementimi i Programeve Trajnimi

Inicioni programe trajnimi për të gjitha agjencitë e përfshira në menaxhimin e Basenit të Lumit Vjosa. Këto programe duhet të fokusohen në praktikatat e menaxhimit të integruar, zgjidhjen e konflikteve dhe teknikat e menaxhimit adaptiv për të adresuar kushte mjedisore në ndryshim.

Masa 5

Sistemet e Monitorimit dhe Vlerësimit

Krijoni sisteme të forta monitorimi dhe vlerësimi për të vlerësuar rregullisht efikasitetin e planeve të menaxhimit dhe për të bërë rregullime sipas nevojës. Ky sistem duhet të përfshijë tregues për shëndetin ekologjik, cilësinë e ujit dhe angazhimin e komunitetit.

Çështja 3

Mungesa e Promovimit dhe Gjenerimit të Të Ardhurave nga Turizmi i Qëndrueshëm

Format e turizmit të qëndrueshëm, si ekoturizmi dhe agro-turizmi, janë të pakomunikuara mjaftueshëm, duke ndikuar në mundësitë e gjenerimit të të ardhurave.

Masa 1

Zhvillimi dhe Zbatimi i një Strategjie Marketingu të Përshtatur

Zhvilloni një strategji marketingu gjithëpërfshirëse që thekson aspektet unike të çdo Zone të Mbrojtur (ZM), duke u fokusuar në rëndësinë e tyre ekologjike dhe mundësitë për turizëm të qëndrueshëm që ato ofrojnë.

Masa 2

Partneritet me Operatorët e Eco-Turizmit
Krijoni partneritete me operatorët e eco-turizmit dhe bizneset lokale për të krijuar dhe promovuar paketa turizmi që përputhen me standardet e IUCN. Këto paketa duhet të ofrojnë vizitorëve përvoja autentike dhe me ndikim të ulët në natyrë, siç janë ekskursionet të udhëzuara për shikimin e kafshëve, shikimin e zogjve dhe turizmi i trashëgimisë kulturore.

Masa 3

Përmirësimi i Infrastrukturrës dhe Shërbimeve për Vizitorët

Investoni në përmirësimin e infrastrukturës dhe shërbimeve për vizitorët në Zonat e Mbrojtura për të përmirësuar përvojën e përgjithshme të turistëve. Kjo mund të përfshijë zhvillimin e qendrave për vizitorët, përmirësimin e sinjalistikës, ofrimin e programeve edukative dhe sigurinë që infrastruktura është miqësore me mjedisin, duke i përmirësuar përvojat natyrore pa ndërhyrë në mjedisin përreth.

Çështja 4

Të ardhurat e krijuara brenda ZM-ve nuk riinvestohen në mënyrë adekuate, duke ndikuar në qëndrueshmërinë e këtyre zonave.

Masa 1

Sigurohuni që të ardhurat e gjeneruara brenda ZM-ve të riinvestohen në vetë zonën, duke mbështetur përmirësimet në menaxhimin, monitorimin dhe promovimin e ZM-ve dhe duke kontribuar në mirëqenien e komuniteteve lokale.

Çështja 5

Mungesa e Angazhimit dhe Edukimit të Komunitetit

Ka nevojë për iniciativë më të mëdha arsimore dhe ndërgjegjëse për të theksuar rëndësinë e rrjetit të ZM në Basenin Ujor të Vjosës.

Masa 1

Mbështetni iniciativat arsimore dhe ndërgjegjëse që theksojnë rolin e rrjetit të ZM në ruajtjen e biodiversitetit dhe nxitjen e rritjes së qëndrueshme brenda komuniteteve lokale.

Çështja 6

Bashkëpunim dhe Fuqizim i Palëve të Interesuara

Ka bashkëpunim të pamjaftueshëm ndërmjet palëve të interesuara, gjë që pengon menaxhimin efektiv dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

Masa 1

Krijimi i një forumi me shumë aktorë do të përmirësojë komunikimin dhe bashkëpunimin ndërmjet të gjitha palëve të përfshira, duke siguruar që perspektivat dhe ekspertiza të ndryshme të përfshihen në menaxhimin e ZM-ve. Ai gjithashtu do të ndërtojë marrëdhënie dhe besim më të fortë midis palëve të interesuara, të cilat janë thelbësore për qëndrueshmërinë afatgjatë të përpjekjeve të ruajtjes.

Çështja 7

Mungesa e një propozimi të përcaktuar unik të shitjes (USP)

Rajonit i mungon një USP e qartë që integron ekoturizmin dhe parimet e zhvillimit të qëndrueshëm.

Masa 1

Përpunoni një propozim unik shitjeje që përfshin parimet e ekoturizmit dhe të zhvillimit të qëndrueshëm duke ruajtur integritetin ekologjik të basenit të Vjosës.

Çështja 8

Nevoja për një qasje gjithëpërfshirëse të menaxhimit

Praktikat aktuale të menaxhimit nuk marrin parasysh plotësisht shërbimet e ndryshme të ekosistemit të ofruara nga Baseni i Vjosës.

Masa 1

Inkurajoni një qasje gjithëpërfshirëse të menaxhimit që merr në konsideratë shërbime të ndryshme të ekosistemit brenda basenit të Vjosës, duke nxitur përfitime të favorshme ekonomike, sociale dhe mjedisore për komunitetet lokale.

© Roland Dorozhani

5.7 Konkluzionet

- ▶ Në dritën e analizës së burimeve kryesore dhe dytësore, si dhe të pyetësorëve të plotësuar nga palët e interesuara, përgjigjet e të cilave lidhen me menaxhimin e VWRNP-së, mund të nxirren këto përfundime lidhur me menaxhimin dhe qeverisjen e zonave të mbrojtura në Shqipëri, me fokus në Parkun Kombëtar të Luginës së Vjosës (VWRNP):
- ▶ Mungesa e kapacitetit të menaxhimit dhe menaxhimi i dobët janë disa nga dobësitë e sistemit të zonave të mbrojtura në Shqipëri; mungesa e një trupi menaxhues të dedikuar dhe stafit të mjaftueshëm për Parkun Kombëtar të Luginës së Vjosës (VWRNP) thekson një hendek të rëndësishëm në qeverisje për këtë park kombëtar të krijuar rishtazi.
- ▶ Qasja e centralizuar e vendimmarrjes kufizon angazhimin dhe reagueshmërinë e palëve të interesuara lokale, çka ul efektivitetin e përpjekjeve për ruajtjen. Koordinimi i dobët ndërmjet agjencive dëmton efektivitetin e menaxhimit, çka është veçanërisht e dukshme në Parkun Kombëtar të Luginës së Vjosës (VWRNP), ku mungesa e bashkëpunimit ndërmjet tre AdZM-ve që menaxhojnë parkin pengon praktikën e menaxhimit të integruar.
- ▶ Kufijtë aktualë të Parkut Kombëtar të Luginës së Vjosës (VWRNP) nuk përfshijnë degë të rëndësishme që rrjedhin lirshëm dhe deltat, çka minon lidhshmërinë dhe integritetin ekologjik të nevojshëm për një ruajtje efektive. Përsosja e angazhimeve origjinale për të përfshirë këto zona është thelbësore për arritjen e objektivave të ruajtjes të Parkut.
- ▶ Zhvillimi dhe zbatimi i planeve të menaxhimit të zonave të mbrojtura është thelbësor për arritjen e objektivave të ruajtjes së zonave të mbrojtura në Shqipëri. Plani i Menaxhimit të Integruar për VWRNP, i miratuar në vitin 2024, nuk ka burimet e nevojshme për zbatimin e tij të efektshëm, përfshirë stafin e trajnuar, financimin dhe pajisjet. Masa të rëndësishme të ruajtjes, si kontrolli i specieve invazive, rikthimi i habitatit dhe monitorimi i specieve, mbeten kryesisht të pabazuara. Aktivitetet industriale si nxjerrja e mineraleve vazhdojnë në VWRNP, duke kontradiktuar objektivat e ruajtjes.
- ▶ Komunitetet lokale përgjatë VWRNP përballen me sfida të konsiderueshme, përfshirë ndotjen, mungesën e ujit dhe menaxhimin e pamjaftueshëm, të cilat duhet të adresohen për të ndërtuar besimin dhe mbështetje për parkun. Fushatat e ndërgjegjësimit janë thelbësore për të rritur kuptimin publik mbi objektivat kryesore të ruajtjes të zonës së mbrojtur dhe për të theksuar biodiversitetin dhe dinamikën ekologjike mbi shqetësimet antropocentrike.

- ▶ Ndërkohë që kuadri ligjor shqiptar për zonat e mbrojtura është kryesisht në përputhje me standardet ndërkombëtare, ka një rrezik që ndryshimet e fundit ligjore të prioritojnë zhvillimin mbi mbrojtjen. Mungesa e vullnetit politik dhe koordinimi i fragmentuar midis niveleve të qeverisjes pengojnë zbatimin e politikave të ruajtjes.
- ▶ Ndihma e konsiderueshme që Shqipëria merr nga donatorët për menaxhimin e mjedisit dhe administrimin e zonave të mbrojtura ofron një mundësi për të adresuar mangësitë e identifikuara në menaxhimin e zonave të mbrojtura përmes investimeve të targetuara në administratë, ndërtimin e kapaciteteve dhe restaurimin ekologjik. Zhvillimi i një modeli qeverisjeje të decentralizuar, forcimi i koordinimit ndër-agjenci dhe shfrytëzimi i partneriteteve me palët e interesuara janë të rëndësishme për menaxhimin efektiv të VWRNP.
- ▶ Gjetjet nga 162 intervista me palët e interesuara theksojnë nevojën për angazhim dhe edukim më të madh për të siguruar që të gjithë palët e interesuara të kuptojnë rëndësinë mjedisore dhe ekonomike të lumit Vjosa. Ka një nevojë të qartë për përmirësimin e praktikave të menaxhimit, veçanërisht në fushat si kontrolli i ndotjes, menaxhimi i burimeve të ujit dhe zhvillimi i infrastrukturës. Për më tepër, propozohet promovimi i turizmit të qëndrueshëm për të shfrytëzuar përdorimin ekonomik të atraksioneve natyrore të Vjosës, duke ruajtur integritetin e saj ekologjik.
- ▶ Më në fund, kërkimi i vazhdueshëm dhe monitorimi mjedisor konsiderohen të rëndësishme për të vlerësuar ndikimet e ndryshimeve natyrore dhe antropogjenike, për të mbështetur marrjen e vendimeve të informuara dhe praktikën e menaxhimit adaptiv. Qëllimi përfundimtar për menaxhimin e VWRNP duhet të jetë ruajtja e integritetit ekologjik të lumit Vjosa, duke balancuar nevojat e zhvillimit njerëzor në gjithë basenin e lumit Vjosa.
- ▶ Kjo kërkon angazhimin e të gjitha palëve të interesuara, përfshirë autoritetet qeveritare, komunitetet lokale dhe partnerët ndërkombëtarë, për të punuar së bashku për qëndrueshmërinë afatgjatë të peizazhit unik të Vjosës.

Ekoturizmi në Basenin e Vjosës

Ekspert: Dr. Klodian Muço

Përmbledhje Ekzekutive

Ky raport teknik mbi zhvillimin e sektorit të ekoturizmit në Luginën e Vjosës është përgatitur brenda kuadrit të Programit ESPID4Vjosa, i implementuar nga Euronatur dhe EcoAlbania, me mbështetje financiare nga Agjencia Austriake për Zhvillim (ADA). Qëllimi i këtij studimi është të vlerësojë potencialin dhe mundësitë për zhvillimin e ekoturizmit si një industri që mund të kontribuojë në ruajtjen e biodiversitetit, zhvillimin ekonomik dhe mbrojtjen e mjedisit natyror të këtij rajoni të pasur dhe ekologjikisht të rëndësishëm.

Shqipëria ka potencial të konsiderueshëm për zhvillimin e turizmit, me sektorin e turizmit të identifikuar si një fushë kyçe për zhvillimin ekonomik të vendit, duke kontribuar rreth 20% të PBB-së deri në vitin 2023. Ekoturizmi paraqet një mundësi të re për zhvillim të qëndrueshëm dhe përparim ekonomik, në varësi të shmangies së ndikimeve negative mbi burimet natyrore. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin e zonave të mbrojtura si Luguina e Vjosës. Siç tregohet në raportin e Rrjetit Global të Ekoturizmit (2020), ekoturizmi përbën një pjesë të konsiderueshme të tregut global të turizmit, duke zënë rreth 20-25%. Lugina e Vjosës përfshin një shumëllojshmëri ekosistemesh, shtëpi për mbi 1,000 specie bimësh dhe rreth 200 specie kafshësh. Për më tepër, lugina shërben si habitat për 13 specie kafshësh të kërcënuara ndërkombëtarisht, duke theksuar rëndësinë e këtij rajoni si një zonë kyçe për biodiversitetin.

Analiza e të dhënave të turizmit për rajonin e Gjirokastrës tregon se rreth 25,000 turistë çdo vit nga Evropa dhe rajoni vizitojnë Luginën e Vjosës, të tërhequr nga interesi për atraksionet natyrore dhe kulturore të zonës. Kjo vlerë përfaqëson një rritje me dy shifra për vitin 2023. Vlerësohet se për çdo 1,000 turistë që vizitojnë Luginën e Vjosës, mund të krijohen rreth 30 deri në 40 vende pune direkte dhe indirekte në sektorët e turizmit dhe bujqësisë. Për më tepër, ekoturizmi ofron një bazë për agroturizmin, i cili nga ana e tij ofron mundësi për të njohur jetesën tradicionale, artizanatin dhe ushqimet lokale. Një analizë e zhvillimit të turizmit në Shqipëri ka treguar se sektorët e agroturizmit dhe ekoturizmit kanë përjetuar rritjen më të shpejtë në lidhje me numrin e vizitorëve në vitet e fundit. Megjithatë, kjo rritje është shoqëruar me një sërë sfidash.

Kalimi i shpejtë në këtë formë turizmi, pa një plan strategjik për përparimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës, mund të rezultojë në një zgjerim të konsiderueshëm që do të çonte patjetër në degradimin e mjedisit. Nga ana tjetër, kjo mund të sjellë dëme të pakthyeshme për një zonë të mbrojtur si Luguina e Vjosës.

Për të adresuar këto sfida, rekomandohet që të zhvillohet një infrastrukturë e qëndrueshme dhe të bëhen investime në mundësitë e ekoturizmit. Kjo qasje mund të sjellë një rritje të qëndrueshme të numrit të vizitorëve dhe përfitimeve ekonomike pa shkaktuar dëm në mjedisin natyror. Për më tepër, rekomandohet që të rishikohet legjislacioni mbi turizmin në zonat e mbrojtura dhe të përmirësohet bashkëpunimi me komunitetin lokal me synimin për zhvillimin e infrastrukturës turistike. Në përfundim, ky raport teknik mbi ekoturizmin me fokus në Basenin e Vjosës identifikon mangësi në aspektin institucional dhe sugjeron masa që mund të zbatohen nga institucionet qendrore dhe lokale, nga bota akademike dhe nga pushteti lokal që shtrihet përgjatë luginës.

6.1 Hyrje

6.1.1 Të përgjithshme

Ekoturizmi është një formë turizmi që ka fituar popullaritet të konsiderueshëm gjatë dekadave të fundit, si një mjet për të përjetuar trashëgiminë natyrore dhe kulturore të rajoneve të paprekura, duke u angazhuar me mjedisin në një mënyrë përgjegjëse dhe të qëndrueshme (Buckley, 2009; Garg & Srivastav, 2021; Ismail et al., 2021).

Ky lloj turizmi është i njohur për mundësitë që ofron për ruajtjen e burimeve natyrore dhe zhvillimin e qëndrueshëm të komuniteteve lokale, duke ofruar gjithashtu një përvojë edukative për vizitorët (De Zoysa, 2022; Huang et al., 2023; Blanton et al., 2024).

Rrjeti Global i Ekoturizmit (GEN, 2020) pohon se ekoturizmi mund të definohet si udhëtim përgjegjës në zona natyrore që mbrojnë mjedisin, mbështesin mirëqenien socio-ekonomike të popullatave lokale dhe krijojnë mundësi për mësim dhe kuptim të natyrës përmes interpretimit dhe aktiviteteve edukative.

Fennell (2004) e përkufizon ekoturizmin si një formë turizmi të bazuar në burimet natyrore, me një fokus kryesor të përjetuarit dhe mësuarit rreth natyrës. Ai menaxhohet për të pasur një ndikim të ulët dhe për të mbështetur zhvillimin lokal. Në këtë kontekst, ekoturizmi përfaqëson një mundësi të rëndësishme për transformimin e zhvillimit të sektorit të turizmit në Shqipëri, duke ofruar rrugë të reja për rritje të qëndrueshme. Megjithatë, për të kuptuar plotësisht funksionin dhe ndikimin e mundshëm të ekoturizmit në Shqipëri, është e domosdoshme të shpjegohen disa terma kyç që përdoren gjatë këtij raporti, si “turizmi masiv”.

Ky fenomen përfshin lëvizjen e numrave të mëdhenj të turistëve të organizuar që vizitojnë destinacione të njohura për qëllime rekreative. Ai karakterizohet nga përdorimi i paketave të standardizuara (Abram & Waldren, 2021) si dhe një rritje të trafikut ajror, që ka sjellë një ulje të çmimeve të biletave. Ky është një faktor i rëndësishëm në kontekstin e turizmit masiv (Naumov & Green, 2014). Riviera Shqiptare është një destinacion i njohur turistik për verë. Termi “turizëm i bazuar në natyrë” përfshin të gjitha format e turizmit ku atraksioni kryesor është një mjedis natyror i ruajtur.

Aktivitetet e tilla përfshijnë ecjen në natyrë, ngjitje malore, rafting dhe më shumë, ku mjedisi natyror nuk përfshihet dhe ka një qëllim edukativ dhe rekreativ. Siç pohon Buckley (2021) dhe Newsome & Perera (2023), turizmi i bazuar në natyrë përfaqëson një formë turizmi që priorizon vizitat në mjedise natyrore të paprekura, duke ofruar përfitime sociale, mendore dhe mjedisore. Koncepti i turizmit të qëndrueshëm përfshin menaxhimin e burimeve në një mënyrë që plotëson nevojat ekonomike, sociale dhe estetike të brezit aktual, duke siguruar njëkohësisht ruajtjen e integritetit kulturor, proceseve ekologjike thelbësore, biodiversitetit dhe sistemeve mbështetëse të jetës (Platforma e Njohurive të Zhvillimit të Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara).

Objektivi i këtij lloji turizmi është të arrihet një balancë midis zhvillimit ekonomik dhe ruajtjes së burimeve natyrore, si dhe respektimi i mjedisit. Shqipëria ka qenë një destinacion i njohur për turizmin bregdetar (Kadiu et al., 2021), me shumicën e vizitorëve që preferojnë qëndrime të shkurtra dhe shpenzime minimale. Siç e vërtetojnë të dhënat e INSTAT (2024) dhe libri statistik i vitit (2023), turizmi në Shqipëri ka përjetuar një rritje të dukshme në vitet e fundit, duke reflektuar një kalim nga turizmi masiv bregdetar në diversifikimin e aktiviteteve dhe destinacioneve.

Baseni i Lumit Vjosa përfaqëson një potencial të rëndësishëm për turizmin malor dhe ekoturizmin. Lumi Vjosa konsiderohet si një nga lumenjtë e fundit të pambrojtur nga lumenjtë në Europë, me degët e tij që kanë burimin në malet e Greqisë dhe rrjedhin natyrshëm në bregdetin Adriatik të Shqipërisë. Lumi krijon një ekosistem të pasur si në biodiversitetin kombëtar ashtu edhe në atë global.

Turizmi në Rajonin e Lumit Vjosa ka shfaqur një rritje të ngadaltë, sidomos vitet e fundit, ndërkohë që turistët e natyrës kanë filluar të angazhohen në aktivitete si ecja dhe rafting, me fokus kryesor në mjedisin natyror dhe vlerave kulturore të zonës (Zyra e Statistikave e Bashkisë Gjirokastrë, 2024; Zyra e Informacionit, Prefektura e Gjirokastrës, 2024).

Zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës paraqet një mundësi premtuese për diversifikimin e sektorit të turizmit në Shqipëri, duke ofruar një alternativë të qëndrueshme ndaj turizmit masiv bregdetar. Çaktimi i ekosistemit të Lumit Vjosa si Park Kombëtar do të ndihmojë në ruajtjen e biodiversitetit, do të promovojë zhvillimin e qëndrueshëm dhe do të përmirësojë mirëqenien e komunitetit lokal. Është e domosdoshme që komunitetet lokale të angazhohen dhe fuqizohen nëse ekoturizmi në këtë rajon do të ketë sukses.

Duke përfshirë banorët lokalë në iniciativat e turizmit dhe duke theksuar vlerën e ruajtjes së burimeve natyrore, ndërkohë që ofrohen stimuj ekonomikë përmes praktikave përgjegjëse, ekoturizmi ka potencialin të bëhet një katalizator për zhvillimin e qëndrueshëm. Iniciativat e turizmit të bazuar në komunitet ofrojnë mundësinë për vizitorët të qëndrojnë në akomodime të menaxhuara nga banorët lokalë, të shijojnë kuzhinën tradicionale dhe të angazhohen në shkëmbime kulturore që nxjerrin në pah trashëgiminë unike të komunitetit të Vjosës.

Ky raport do të shqyrtojë mundësitë dhe sfidat e zhvillimit të ekoturizmit në këtë rajon, duke propozuar një kornizë për ruajtjen e natyrës dhe zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm. Kjo kornizë paraqitet si një alternativë që mbështet jo vetëm turizmin, por edhe mirëqenien dhe zhvillimin ekonomik të komuniteteve në zonë.

6.1.1.2 Qëllimi i studimit

Objektivi i këtij raporti është të ofrojë një analizë të thelluar të mundësive dhe sfidave të lidhura me zhvillimin e ekoturizmit në Basenin e Lumit Vjosa, një pjesë e të cilës është shpallur kohët e fundit park kombëtar (Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa, i cili përfshin kryesisht lumin dhe zonat e fushave të përmblytura të nivelit të parë dhe tri degëve).

- ▶ Objektivi i **pjesës së parë** të këtij raporti është të ofrojë një shqyrtim të plotë të sektorit të ekoturizmit në Shqipëri, së bashku me një analizë të politikave dhe strategjive kombëtare dhe lokale që ndikojnë drejtpërdrejt ose tërthorazi në rritjen e ekoturizmit dhe turizmit të qëndrueshëm në vend.
- ▶ **Seksioni 2** do të paraqesë një analizë të situatës aktuale të sektorit të ekoturizmit në Shqipëri, me një fokus të veçantë në mundësitë dhe sfidat që lidhen me zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës. Ky seksion do të shqyrtojë gjithashtu situatën ekzistuese të turizmit dhe infrastrukturën turistike në këtë lumë, si dhe një vlerësim të planit për promovimin e turizmit të bazuar në natyrë në këtë zonë. Për më tepër, do të vlerësohet potenciali i burimeve natyrore dhe kulturore të rajonit.
- ▶ **Seksioni 3** do të analizojë kornizën politike, ligjore dhe institucionale të sektorit të ekoturizmit, duke përfshirë politikat kombëtare dhe lokale që mund të mbështesin zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës. Gjithashtu, kjo pjesë do të shqyrtojë politikat dhe legjislacionin që rregullojnë mbrojtjen e natyrës dhe përdorimin e burimeve natyrore, me objektiv arritjen e zhvillimit të qëndrueshëm dhe përgjegjës që respekton mjedisin natyror.
- ▶ **Seksioni 4** do të paraqesë një analizë të detajuar të mangësive të sektorit të ekoturizmit në Shqipëri, me një fokus të veçantë në sfidat që hasen në Luginën e Vjosës. Kjo pjesë do të identifikojë pengesat kryesore në zhvillimin e ekoturizmit, përfshirë mungesën e infrastrukturës, vështirësitë në menaxhimin e burimeve natyrore dhe mungesën e angazhimit të plotë të komunitetit lokal në proceset e marrjes së vendimeve.
- ▶ Në **Seksionin 5** do të diskutohen masat dhe rekomandimet për të adresuar hapësirat e identifikuar. Këto përfshijnë zhvillimin e strategjive për përmirësimin e infrastrukturës turistike, përfshirjen e komunitetit lokal dhe sigurinë e menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore.
- ▶ **Seksioni 6** është e dedikuar për Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa dhe Planin e Turizmit në Luginën e Vjosës, i cili ka për qëllim të krijojë një model të njohur globalisht për turizmin e qëndrueshëm. Planin synon të arrijë një balancë midis ruajtjes së natyrës dhe ofrimit të përfitimeve të prekshme për komunitetet lokale. Ai prioritetizojnë turizmin me ndikim të ulët dhe vlerë të lartë, i udhëhequr nga parimet kryesore si ruajtja e biodiversitetit, praktikën përgjegjëse të biznesit dhe përputhja me standardet globale të qëndrueshmërisë. Për më tepër, plani thekson angazhimin me respekt ndaj kulturës lokale dhe mjedisit natyror, duke krijuar mundësi ekonomike ndërkohë që mbron ekosistemin unik të luginës për brezat që do të vijnë.

- ▶ Seksioni përfundimtar (**Seksioni 7**) do të përmbledhë gjetjet dhe rekomandimet kryesore për institucionet dhe palët e interesuara të përfshira në menaxhimin dhe zhvillimin e ekoturizmit në Luginën e Vjosës. Objektivi është të sigurohet që ky sektor të kontribuojë në zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm të zonës, duke ruajtur mjedisin.

6.1.1.3 Metodologjia

Ky raport teknik është i strukturuar rreth dy pikëpamjeve kryesore: së pari, analiza e kontekstit kombëtar dhe rajonal të turizmit; dhe së dyti, pasqyrat e nxjerra nga "Plani i Turizmit të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa + Luginës", i cili formon një pjesë të pandashme të Planit të Mirëmenaxhimit të Integruar të miratuar së fundmi për VWRNP. Raporti fillon me një shqyrtim të detajuar të sektorit më të gjerë të turizmit në Shqipëri, me një fokus të veçantë në formimin e "rajoneve turistike." Ky koncept, i përfshirë në politikat kombëtare të fundit, është me rëndësi të veçantë për strukturimin dhe promovimin e turizmit në Shqipëri.

Duhet theksuar se Ligji i ri për Zonat e Mbrojtura lejon ndërtimin e hoteleve 5 yje brenda disa rajoneve të mbrojtura. Kjo paraqet një ndërveprim kompleks midis objektivave të dyfishta të promovimit të turizmit të nivelit të lartë dhe ruajtjes së balancës ekologjike.

Kjo analizë shqyrton pasojat e zhvillimeve të tilla ligjore, me një fokus të veçantë në ndikimin e mundshëm të tyre në modelet e turizmit dhe investimet, veçanërisht në zona ekologjike të ndjeshme si Lugina e Vjosës. Për më tepër, analiza vlerëson pasojat e mundshme të këtyre zhvillimeve në peizazhin karakteristik të Luginës së Vjosës, ku çdo kalim drejt turizmit masiv duhet të shqyrtohet në lidhje me nevojën për të ruajtur trashëgiminë e saj natyrore dhe kulturore. Duke shqyrtuar këto dinamika, raporti kontekstualizon mënyrën se si kuadri në zhvillim i turizmit në Shqipëri mund të ndikojë në rajonin e Vjosës dhe komunitetet e tij.

Për më tepër, raporti sintetizon gjetjet e studimit të pavarur, titulluar 'Plani i Menaxhimit të Turizmit për Parkun Kombëtar të Luginës dhe Lumit të Egër Vjosa', i cili ofron njohuri kritike mbi mundësitë dhe kufizimet e zhvillimit të turizmit në rajon. Ky plan, i cili është në përputhje me Planin e Mirëmenaxhimit të Integruar për VWRNP, përshkruan një dallim të qartë midis zhvillimit të turizmit që lejohet brenda Parkut Kombëtar, ku aktivitetet janë shumë të kufizuara, dhe Luginës më të gjerë të Vjosës, ku ekzistojnë mundësi më të gjera për turizëm.

Për të arritur këtë, metodologjia përfshiu disa mënyra të ndryshme. U krye një shqyrtim paraprak bibliografik i studimeve ekzistuese mbi turizmin dhe ekoturizmin, me një fokus të veçantë në identifikimin e praktikave të qëndrueshme që mund të aplikohen në Luginën e Vjosës. U bë një shqyrtim i kuadrit ligjor, rregulloreve dhe raporteve ndërkombëtare për të vlerësuar pasojat e tyre për turizmin dhe ruajtjen e mjedisit në Shqipëri. Vëmendje të veçantë iu kushtua korrelacionit midis politikave të turizmit të Shqipërisë dhe ruajtjes së trashëgimisë së saj natyrore.

Të dhënat statistikore nga burimet zyrtare u nënshtruan analizës për të vlerësuar potencialin e sektorit të ekoturizmit si një nxitës të zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm.

Për shkak të mungesës së të dhënave empirike, studimi ishte i detyruar të mbështetet ekskluzivisht në statistika të verifikuara, të cilat zbuluan mangësi të rëndësishme në besueshmërinë dhe disponueshmërinë e të dhënave. Për më tepër, raporti u përpunua në bazë të reflektimeve dhe komenteve nga palët e interesuara gjatë konsultimeve në terren, duke siguruar që adresoi shqetësimet praktike dhe ishte në përputhje me realitetet socio-ekonomike të rajonit.

Kjo metodologji ka lehtësuar një kuptim të potencialit për turizëm në Luginën e Vjosës, duke theksuar nevojën për një ekuilibër të ndjeshëm mes avancimit të turizmit të qëndrueshëm dhe ruajtjes së pasurive të çmuara natyrore dhe kulturore të rajonit.

6.2 Analizë e Kontekstit

Për të kuptuar siç duhet planifikimin e turizmit në Luginën e Vjosës, duhet bërë një dallim i qartë mes zonës më të ngushtë, e cila përfshin Lumin e Vjosës dhe zakonisht vetëm nivelin e parë të fushave të përmytura dhe tre degët e tij, dhe është përfshirë brenda kufijve të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa, dhe zonës më të gjerë për zhvillimin e turizmit, përfshirë infrastrukturën e nevojshme turistike (akomodime në shkallë të vogël, objekte shërbimi dhe shumicën e shtigjeve dhe rrugëve për vizitorët), e cila përfshin Luginën e Vjosës (ose Basenin e Lumit të Vjosës). Thjesht: zhvillimi i turizmit, përfshirë aktivitetet rekreative, në lumë është shumë i kufizuar për shkak të nevojës për ruajtjen e natyrës dhe ruajtjen e vlerës së brendshme të Lumit të Vjosës, dhe turizmi, për këtë arsye, është planifikuar “larg lumit” drejt periferisë së Luginës së Lumit të Vjosës.

Ekoturizmi mund të konsiderohet sot si një nga modelet më të mira për zhvillimin e qëndrueshëm të një vendi të caktuar. Ai krijon vlerë ekonomike të shtuar dhe rrit mirëqenien e njerëzve me ndikim të vogël në mjedis. Përdorimi i burimeve natyrore për qëllime turistike po përjeton zhvillim të shpejtë në Luginën e Vjosës. Aktualisht, llojet më të zakonshme të ekoturizmit që praktikohet në këtë lumë janë rafting, ecje, kanoe, alpinizëm, banja termale, vërtetimi i zogjve, kalërimi dhe agroturizmi. Njëkohësisht, një gamë e gjerë aktivitetesh nga zonat e banuara të Luginës së Vjosës janë të disponueshme, duke u bazuar në pasurinë e pasur kulturore, historike dhe fetare të zonës. Kushtet klimatike tipike Mesdhetare në Luginën e Vjosës, me dimra të lagësht dhe të butë dhe vera të nxehta dhe të thata, favorizojnë diversifikimin e aktiviteteve turistike të lidhura me natyrën gjatë gjithë vitit. Kjo ka theksuar nevojën për promovimin e zonës dhe vlerave të saj, përfshirë vlerat natyrore, vlerat e trashëgimisë kulturore dhe aspekte të tjera speciale të turizmit kulinar, si enogastronomia.

Këto aktivitete mund të zhvillohen në Luginën e Vjosës. Aktivitetet turistike do të shtrihen nga lumi deri në skajet e luginës, ku janë krijuar shoqata vullnetarizmi nga kompani që operojnë në fushën e turizmit, artizanatit, agroturizmit etj. Shoqata më e strukturuar e këtij lloji është “Pro Përmet”, e cila operon në bashkitë Përmet dhe Këlcyrë.

Projektimet tregojnë se gjatë periudhës 10-vjeçare nga 2025 deri në 2034, të ardhurat e gjeneruara nga aktivitetet në Luginën e Vjosës do të rriten me 400%. Kjo pritet të fillojë me një të ardhur rreth 850,000 euro në vitin 2025, duke arritur në vlerësimin e një të ardhure rreth 3,400,000 euro deri në vitin 2034.

Pritet që viti 2027 të sjellë fitime neto, me një të ardhur rreth 1,000,000 euro deri në vitin 2034.

Tabela 15: Hartimi i të ardhurave nga aktivitetet në euro (2025 – 2034)

Burimi: AKZM (2024)

Të ardhura	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
Përvoja e Vizitorit dhe Interpretim	250500	275550	303105	333416	366757	403333	443776	488154	536969	590566
Shitje hartash dhe broshurash	12500	13750	15125	16638	18301	20131	22145	24359	26795	29474
Kutitë e dhurimit dhe dhurimet online	10000	11000	12100	13310	14641	16105	17718	19487	21436	23579
Ture me guidë	12000	13200	14520	15972	17569	19328	21259	23385	25723	28295
Shitja e biletave në qendrën e vizitorëve	180000	198000	21780	239580	263538	289892	318881	350769	385846	424431
Shitje në Restaurant/ kafe	30000	33000	36300	39930	43923	48315	53147	58462	64308	70738
Programet edukative	6000	6600	7280	7986	8785	9663	10629	11692	12882	14148
Të ardhura totale	837166	1129826	1442879	1731450	1898223	2414175	2548761	2879493	3022793	3374661

Tabela 16: Hartimi i të ardhurave nga aktivitetet në euro (2025 – 2034)

Burimi: AKZM (2024)

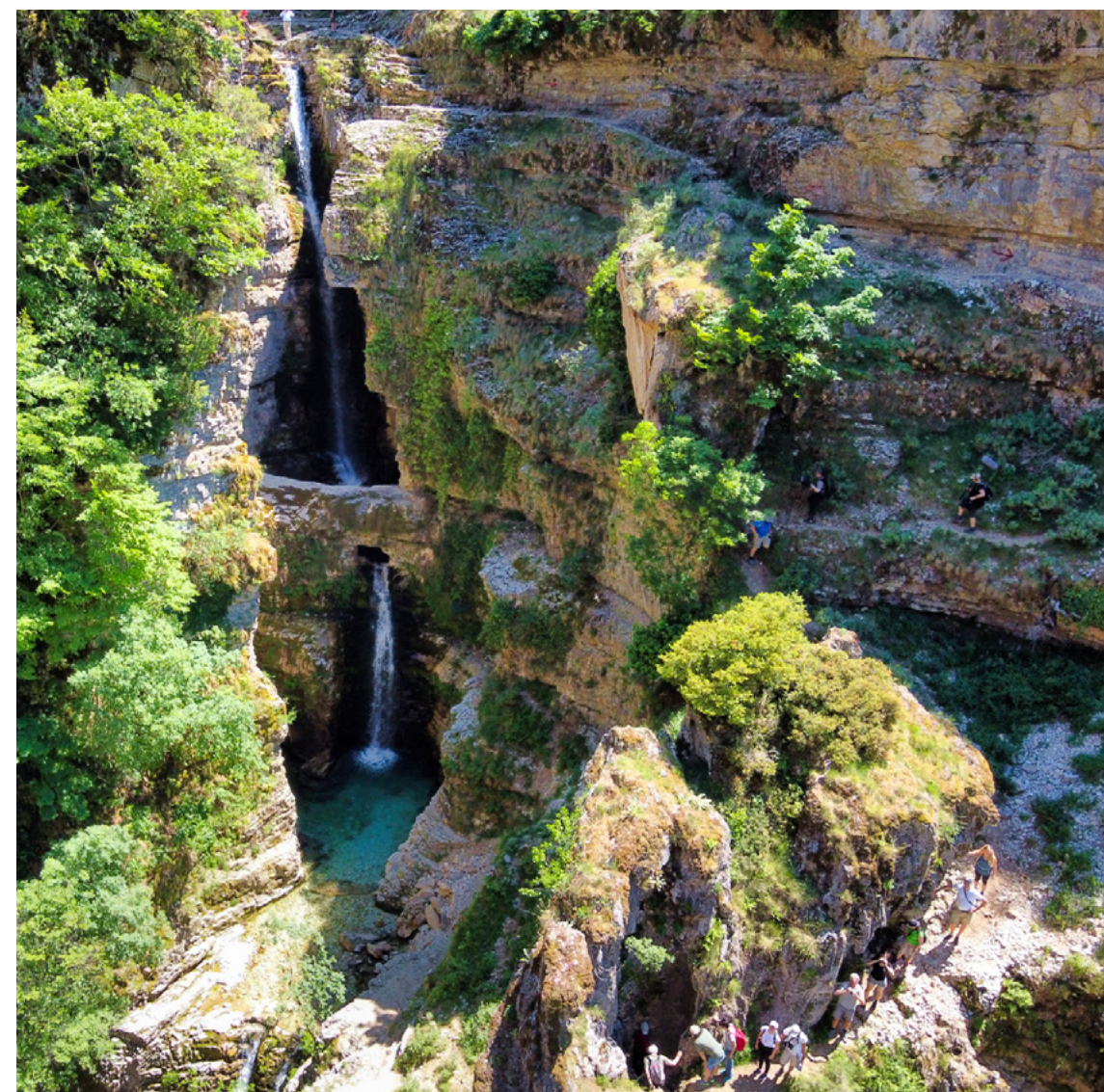
Kostot	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
Menaxhimi	567166	434988	413338	465612	535933	519716	775887	665752	673527	770079
Qeverisja (Fondi i VWRNP)	132400	133972	135574	137207	139073	140772	142505	144274	146080	147924
Përvoja e Vizitorit dhe Interpretimi	333500	2449250	280800	286416	292144	297987	303947	310026	316226	322551
Turizmi	649462	884872	222200	289000	322325	520464	527596	644908	653467	772347
Kostot totale	1682528	3903082	1051912	1178235	1289475	1478938	1749935	1764959	1789300	2012901

Skenarët lidhur me menaxhimin dhe zhvillimin e turizmit në Luginën e Vjosës, përfshirë Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa, fillojnë me investime nga qeveria dhe donatorë të huaj (investitorë të huaj) për të krijuar një bazë për aktivitete të bazuara në ekoturizëm, të cilat do të menaxhohen nga qeveria shqiptare. Në fazën e mëvonshme, do të marrin pjesë edhe bizneset private dhe investitorët lokalë, duke pasuruar ofertat turistike, ndërkohë që ruajnë angazhimin për turizëm të qëndrueshëm dhe përgjegjës ndaj mjedisit (AKZM, 2024). Rritja e këtyre aktiviteteve është një hap pozitiv përpara në rritjen ekonomike të Luginës së Vjosës, por ajo përballet me pengesat dhe sfidat në vijim: megjithëse kërkesa për aktivitete turistike të klasifikuara si ekoturizëm ose agroturizëm është rritur, ende ka mangësi në njohjen e potencialeve natyrore dhe në mundësinë e përdorimit të tyre për turizëm të qëndrueshëm.

Tradita e “zhvillimit ekonomik” klasik krijon një marrëdhënie proporcionale midis “përfitimeve ekonomike dhe dëmit mjedisor”, që do të thotë se në ekonominë e tregut të lirë ekziston një besim i përgjithshëm që “dëmi mjedisor është një pasojë e pashmangshme e zhvillimit ekonomik”. Kjo mendësi është rreziku kryesor për zhvillimin e qëndrueshëm në Luginën e Vjosës dhe mund të mundësohet përmes edukatës mjedisore dhe promovimit të aktiviteteve ekonomike që krijojnë përfitime ekonomike.

Kjo do të çojë në zhvillim të qëndrueshëm, si për komunitetin lokal aktual ashtu edhe për brezat e ardhshëm, falë krijimit të aktiviteteve komplementare që lidhen me turizmin. Po ashtu, Shqipëria në përgjithësi, eksodi i popullsisë rurale është gjithashtu i fuqishëm në Luginën e Vjosës. Afërsia me shtetin anëtar të BE-së, Greqinë, e ka maksimizuar këtë fenomen gjatë 30 viteve të fundit.

Kjo situatë vë në rrezik zbatimin e çdo strategjie zhvillimi për zonën për shkak të humbjes së burimeve njerëzore. Në një botë globale, ruajtja e autenticitetit të ushqimit lokal, produkteve bimore dhe shtazore, që është garancia kryesore për ruajtjen e flamurit të cilësisë së gastronomisë lokale si një atraksion thelbësor për ekoturizmin dhe agroturizmin, është një sfidë e veçantë. Kjo sfidë mund të jetë edhe më e fortë duke pasur parasysh mundësitë e kufizimeve nga krijimi i VWRNP. Mungesa e mundësisë për të krijuar rrjete të palëve të interesuara në ekoturizëm dhe agroturizëm është një pengesë për zhvillimin e këtyre aktiviteteve dhe për qëndrueshmërinë ekonomike, sociale dhe mjedisore.

6.3 Politikat dhe Kuadri Ligjor

6.3.1 Kuadri Ligjor Kombëtar

Baza ligjore në Shqipëri përbëhet nga Ligji nr. 93/2015 “Për Turizmin”, i ndryshuar. Përveç kësaj, brenda kuadrit të Strategjisë Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI), Republika e Shqipërisë ka miratuar një strategji sektorale të quajtur “Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit (SKZHQT) 2019 – 2023”.

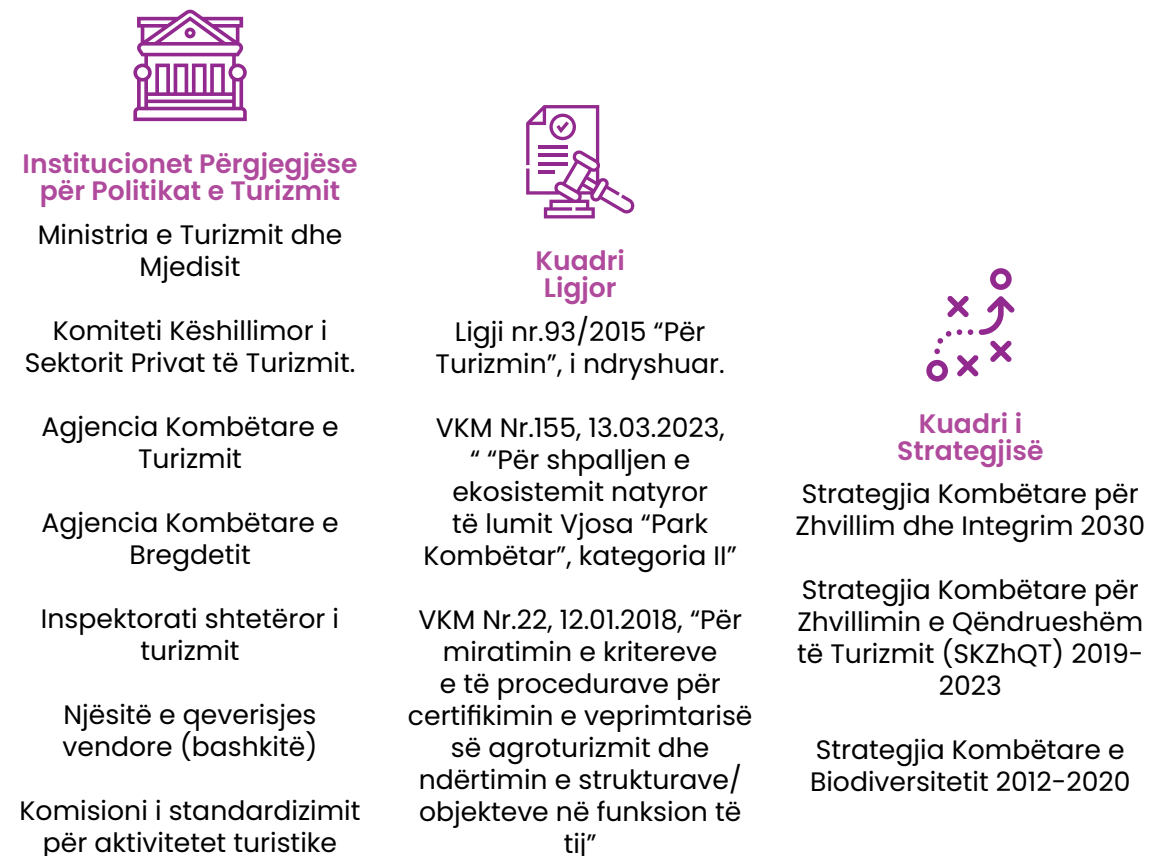

Figura 38: Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit

Source: AKZM (2024)

Strategjia e përcaktuar nga SKZHQT është baza për planet e veprimit për zhvillimin e ekoturizmit dhe agroturizmit, dhe ka gjithashtu një bazë ligjore për këtë të fundit, sipas Vendimit Nr. 22, datë 12.01.2018 të Këshillit të Ministrave. Kjo strategji përmban “kriteret dhe procedurat e miratuara për certifikimin e aktiviteteve të agroturizmit dhe ndërtimin e strukturave/objekteve që shërbejnë për agroturizmin”. Planet e veprimit të përfshira në strategjinë e përmendur ofrojnë bazën metodologjike dhe administrative për zhvillimin e agroturizmit si një nga format më premtuese të turizmit të qëndrueshëm.

Kjo është gjithashtu për shkak të mundësisë për të përfshirë drejtpërdrejt fermerët në këtë lloj aktiviteti, që garanton një rritje kapilare të të ardhurave dhe lidhjen e komuniteteve me territorin.

SKZHQT ka klasifikuar “zonën Vjosë–Zagori”, pra zonën 441 km² mes shenjë të Këlcyres dhe kufirit me Greqinë, si “zonë prioritare për zhvillimin e turizmit”. Ndryshimet legjislative të fundit (përs specifikisht, Ligji nr. 81/2017 “Për Zonat e Mbrojtura”, i ndryshuar nga Ligji nr. 21/2024, i vlefshëm nga 22/02/2024) kanë potencialin për të komprometuar qasjen mbrojtëse të zonave të mbrojtura.

Kjo për shkak se tani mund të lejohet investimi për zhvillim më intensiv të turizmit në zonat e mbrojtura të përmendura. Nën vizionin e “Shqipërisë, një destinacion turistik mikpritës, tërheqës dhe autentik, për zhvillimin e qëndrueshëm të potencialeve ekonomike, natyrore dhe sociale të vendit”, strategjia identifikon tre grupe turistikësh, konkretisht “turizmi bregdetar”, “turizmi natyror” dhe “turizmi tematik”. “Ekoturizmi” konsiderohet si një nga tri llojet e turizmit të nën-sektorit “natyror”. “Zhvillimi i programit të turizmit natyror dhe krijimi i produkteve të reja” njihet si një nga objektivat specifike të strategjisë.

Për sa i përket bazës ligjore, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit është organi kryesor publik përgjegjës për përcaktimin dhe zbatimin e politikave të turizmit në Shqipëri. Organe të tjera përgjegjëse në fushën e turizmit, të lidhura me Ministrinë e Turizmit dhe Mjedisit, janë:

- ▶ Komiteti Këshillimor i Turizmit për Sektorin Privat
- ▶ Agjencia Kombëtare e Turizmit
- ▶ Agjencia Kombëtare e Bregdetit
- ▶ Inspektorati i sektorit të turizmit
- ▶ Njësitë e qeverisjes vendore (bashkitë)
- ▶ Komisioni i standardizimit të aktiviteteve të turizmit.

Turizmi natyror i referohet aktiviteteve të udhëtimeve që kanë në qendër përjetimin dhe shijimin e mjediseve natyrore. Qëllimi shpesh është zhytja në peizazhe të bukura, vëzhgimi i faunës së egër dhe pjesëmarrja në aktivitete në natyrë. Shembujt përfshijnë ecjen në parqe kombëtare, vëzhgimin e zogjve ose eksplorimin e zonave me vlera natyrore.

Ekoturizmi, nga ana tjetër, është një qasje më e qëndrueshme ndaj udhëtimeve në zona natyrore, e udhëhequr shpesh nga parime të ruajtjes së mjedisit, përfshirjes së komunitetit dhe edukimit. Ai synon të minimizojë ndikimet negative në mjedis, teksa ofron kontribute pozitive për komunitetet lokale dhe ekosistemet përreth.

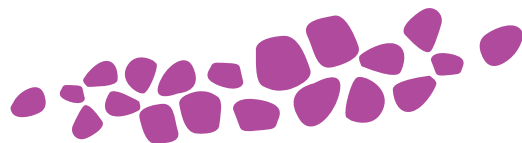
6.3.2 Politika Evropiane e Turizmit

Politika aktuale e turizmit Evropian bazohet në Agjendën Evropiane për Turizmin 2030, e miratuar në fund të vitit 2022, e cila ka si qëllim të bëjë turizmin më të gjelbër, më digjital dhe më të qëndrueshëm.

Në agjendë, Këshilli i BE-së zhvilloi vizionin e tij për të ardhmen, duke kujtuar se para pandemisë COVID-19, ekosistemi i turizmit të BE-së përfaqësonte 15.8% të punësimit dhe se mbi 99% e aktorëve ekonomikë të këtij ekosistemi janë ndërmarrje mikro, të vogla dhe të mesme. Agjenda vjen me pesë prioritete:

- ▶ Sigurimi i kuadrit politik dhe qeverisjes;
- ▶ Tranzicioni i gjelbër;
- ▶ Tranzicioni dixhital;
- ▶ Rezistenca dhe përfshirja;
- ▶ Aftësi dhe mbështetje për tranzicion.

Agjenda Evropiane për Turizmin 2030 përshkruan veprime konkrete vullnetarizmi për Shtetet Anëtare, autoritetet publike relevante, Komisionin dhe aktorë të tjerë të interesuar në ekosistemin e turizmit për t'i marrë dhe inkurajuar ato, në përputhje me parimin e subsidiaritetit dhe brenda kufijve të kompetencave të tyre.

6.4 Analiza GAP

6.4.1 Situata aktuale dhe sfidat

6.4.1.1 Baseni i Vjosës

Lugina e Vjosës shtrihet nëpër tre qarqe (Fier, Vlorë dhe Gjirokastrë) dhe 13 bashki: Libohovë, Përmet, Këlcyre, Gjirokastrë, Tepelenë, Memaliaj, Mallakastër, Fier, Vlorë, Selenicë, Himarë, Kolonjë dhe Dropull.

Popullsia e Luginës së Vjosës përfiton nga një gamë e gjerë ekosistemi që ofron baseni i Vjosës. Ky basen është një nga sistemet e fundit të mëdha të lumenjve të lirë në Europë, duke e bërë atë një destinacion tërheqës për turizmin natyror. Për më tepër, baseni përmban dy vende të trashëgimisë botërore të UNESCO-s me vlerë të madhe kulturore (Berat, Gjirokastrë), dy parqe kombëtare, disa zona të mbrojtura dhe një gamë të gjerë vendesh kulturore, historike dhe arkeologjike.

Më 13 mars 2023, lumi Vjosë u shpall park kombëtar, sipas kategorisë II të IUCN. Parqet përfshijnë mbi 400 km lumë të rrjedhshëm, brigje lumenjsh dhe sipërfaqe toke prej 12,727 ha. Pavarësisht nga Vjosa, parku përfshin edhe tre degët e saj, lumenjtë Drinos, Bënça dhe Shushica, (Figura 1). Kjo e bën parkun kombëtar më unik dhe të fokusuar tek lumenjtë e egër në Europë.

Shpallja e lumit Vjosa si park kombëtar përfaqëson një moment historik dhe të rëndësishëm për ruajtjen e natyrës në Shqipëri dhe jashtë saj. Ajo ofron një mbrojtje më të madhe për ekosistemet dhe trashëgiminë kulturore, historike dhe arkeologjike. Për më tepër, ajo paraqet një mundësi dhe sfidë për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm që respekton mjedisin dhe të gjitha asetet brenda basenit të Vjosës.

Figura 39: Parku Kombëtar i Lumit të Egër të Vjosës

Lumi Vjosa dhe degët e tij janë shtëpi për më shumë se 15 lloje habitatesh lumenjsh të prioritetit me interes evropian, siç janë përcaktuar nga Direktiva e Habitatit – NATURA 2000 (Direktiva e BE-së – Natura 2000). Për më tepër, ka 7 lloje habitatesh prioritarë (EUNIS, IPA) me vlera të larta floristike. Lumi dhe degët e tij shërbejnë si korridore biologjike për shumë krijesa ujore, përfshirë peshqit, amfibët, zvarranikët dhe invertebrat ujore, duke vepruar efektivisht si një arterie të gjallë mes detit dhe tokës.

Pavarësisht vlerave unike natyrore dhe kulturore, pasuria e madhe e basenit të Vjosës është dëmtuar vazhdimisht nga aktivitetet njerëzore, të cilat vazhdojnë të qëndrojnë. Për më tepër, ndryshimet klimatike kanë filluar të ndikojnë në rrjedhën e lumenjve dhe të dëmtojnë ekuilibrin natyror për shkak të rritjes së temperaturave. Historikisht, ndotja e ujit dhe e mjedisit përreth brigjeve të lumenjve ka qenë problemi kryesor që ka ndikuar në lumenjtë e Shqipërisë, përfshirë lumin Vjosë, sa i përket aktivitetit njerëzor; prania e mikroorganizmave mbi nivelet e lejuara nga standardet evropiane, të identifikuara si koliforme totale dhe baktere heterotrofe, tregon se aktiviteti njerëzor është burimi kryesor i ndotjes në lumin Vjosë. (Hamzaraj et al., 2014).

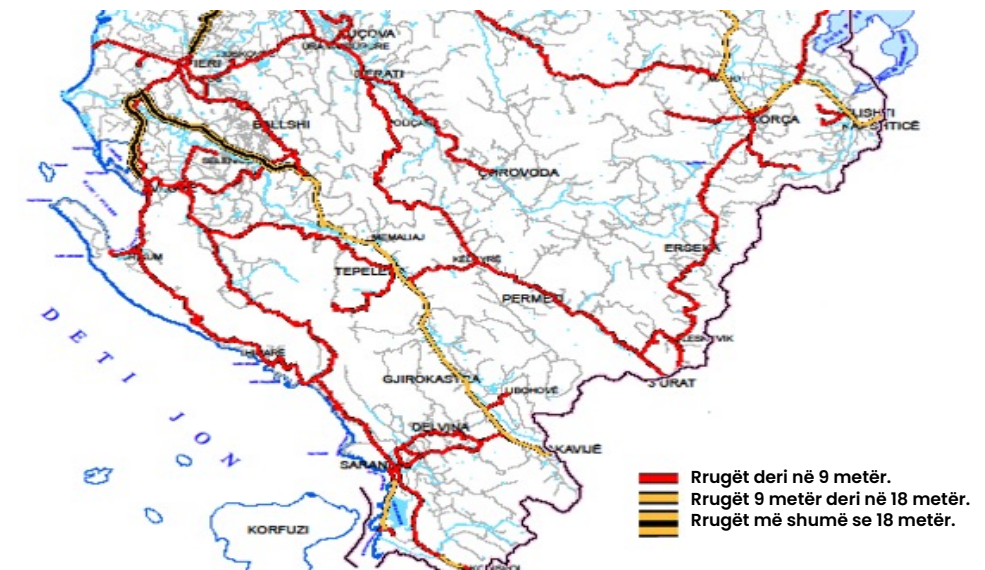
Siç u përmend më parë, ndryshimi i legjislacionit që lidhet me zonat e mbrojtura, i cili lejon ndërtimin e hoteleve me 5 yje dhe infrastrukturën përkatëse edhe në zonat bërthamë të parqeve kombëtare, ka krijuar një mundësi për përkeqësimin e situatës si pasojë e rrezikut të shkaktuar nga aktivitetet e aktorëve publikë dhe privatë. Kërcënimet ndaj lumit Vjosë përfshijnë hedhjen e mbetjeve të ngurta, shkarkimin e ujërave të ndotura, derdhjen e ujërave të ndotura nga aktivitetet ujore, si dhe operimin e pikave të grumbullimit të materialeve inerte (nxjerrja e rërës, prodhimi i bitumit, nxjerrja e ujit për ujtitje dhe paketimi i ujit etj).

Ka edhe disa biznese të tjera si prodhimi i ngjyrave, thertoret, ose prodhimi i këpucëve, të cilat hedhin ujërat e tyre të ndotura në lumin Drino (degë e lumit Vjosa) pa i filtruar. Efekti i tyre i kumuluar përbën një kërcënim për cilësinë e burimeve të ujit dhe për organizmat që jetojnë në to. Duke marrë parasysh karakteristikat e përshkruara, sfida kryesore për ekoturizmin mbetet qëndrueshmëria, që do të thotë menaxhimi dhe shfrytëzimi i aktiviteteve njerëzore (siç është treguar më poshtë) si faktori kryesor përcaktues në zhvillimin e ekoturizmit dhe / ose përkëqësimit të ekosistemit.

6.4.1.2 Infrastruktura fizike dhe dixhitale

Rrugët jashtë korridorit kryesor përgjatë lumit Vjosa, që lidhin zonat kryesore të banuara, janë në gjendje të dobët. Edhe pse Qeveria Shqiptare dhe organizatat ndërkombëtare kanë ndërhyrë për të përmirësuar cilësinë e rrugëve ekzistuese, situata e infrastrukturës fizike mbetet një problem serioz. Planet e zhvillimit të bashkive të vendosura përgjatë basenit të Vjosës, veçanërisht në pjesën e sipërme dhe të mesme, zbulojnë mangësi të mëdha në lidhshmërinë rrugore mes qendrave të banuara. Është e rëndësishme të theksohet se statusi i Parkut Kombëtar brenda basenit të Vjosës kërkon që çdo zhvillim infrastrukturor dhe fluks turistik të mos ketë ndikime negative në ekosistemin e lumit. Pavarësisht situatës aktuale, infrastruktura fizike dhe digjitale kërkon përmirësime të mëdha në afat të mesëm.

Infrastruktura fizike e Basenit të Vjosës ndryshon përgjatë përhapjes së tij. Në rrjedhën e poshtme, si dega kryesore ashtu edhe degët e tjera kanë një infrastrukturë rrugore më të zhvilluar. Megjithatë, kjo nuk është e vërtetë për pjesën e mesme dhe të sipërme të basenit. Lehtësia e aksesueshmërisë së lidhjeve mes bashkive kryesore nuk është domosdoshmërisht tregues i të njëjtës lehtësi në aksesueshmërinë e lidhjeve infrastrukturore mes bashkive kryesore dhe njërive të tyre administrative (fshatra).

Figura 40: Rrjeti i Rrugëve në Basenin e Vjosës (Autoriteti Rrugor Shqiptar)

Nëse planifikimi bëhet duke pasur parasysh standardet e ruajtjes, ndërtimi i rrugëve dhe urave mund të promovojë ekoturizmin duke ofruar qasje në zona që mund të zhvillohen në mënyrë të qëndrueshme. Megjithatë, kjo nuk është e vërtetë për Aeroportin e Vlorës, i cili pritet të përfundojë në vitin 2025 dhe ndërtimi i tij nuk është planifikuar duke pasur parasysh konsideratat mjedisore. Aeroporti i Vlorës, së bashku me rrugët dhe infrastrukturën ndihmëse, që lehtëson lidhjen mes vendeve dhe zhvillimin e turizmit klasik, do të ketë një ndikim negativ në Peizazhin e Mbrojtur Vjosë – Nartë, por gjithashtu edhe në Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa (VWRNP).

Ndërkohë që rrugët dhe urat mund të përbëjnë kërcënime të mëdha për ekosistemet, planifikimi i kujdesshëm dhe dizajni inovativ mund të zvogëlojnë këto ndikime dhe madje të kontribuojnë pozitivisht në ruajtjen e mjedisit. Çelësi qëndron në integrimin e parimeve ekologjike në planifikimin e transportit, duke promovuar zhvillimin e infrastrukturës së qëndrueshme që balancohet me lëvizshmërinë e njerëzve dhe ruajtjen e habitateve natyrore dhe biodiversitetit.

Infrastruktura digjitale është një pasuri thelbësore për zhvillimin territorial, veçanërisht në zonat turistike që kërkojnë akses në lidhje cilësore dhe shërbime digjitale. Prandaj, baseni i Vjosës, që ka një park kombëtar me fokus në zhvillimin e ekoturizmit, duhet të pajiset gjithashtu me lidhje digjitale cilësore si në zonat urbane ashtu edhe në ato rurale. Ndërkohë që zonat urbane mund të kenë lidhje të kënaqshme, e njëjta gjë nuk mund të thuhet për zonat rurale, ku lidhja ose mungon, ose ka cilësi shumë të dobët.

Nga të dhënat e disponueshme, mbulimi i broadband-it të fiksuar për popullatën dhe familjet, siç tregohet në figurën më poshtë, në periudhën 2013–2020 ka rritur më shumë se dyfish. Depërtimi i broadband-it të fiksuar mbetet shumë më poshtë mesatares së BE-së dhe niveleve të tjera të depërtimit të vendeve fqinjë, megjithatë po rritet me 10%–15% në vit.

Mbulimi i Popullsisë tregon përqindjen e popullsisë totale me qasje në shërbimet fikse të internetit broadband. Mbulimi pasqyron se sa individë jetojnë në zonat ku interneti fiks është i disponueshëm. Mbulimi i Popullsisë është shpesh më i lartë se Mbulimi i Familjeve në rajonet ku shumë individë ndajnë një lidhje të vetme broadband ose ku ka qasje të konsiderueshme në shërbimet publike të internetit (p.sh., shkolla, biblioteka). Mbulimi Familjar (shtëpiak) tregon përqindjen e familjeve që janë të abonuara në shërbimet fikse të internetit broadband. Ai pasqyron se sa familje mund të kenë qasje në internet broadband në shtëpi. Të dhënat tregojnë se në këtë rast specifik, mbulimi rajonal është shumë i ulët si në vlerë absolute ashtu edhe në lidhje me mbulimin familjar.

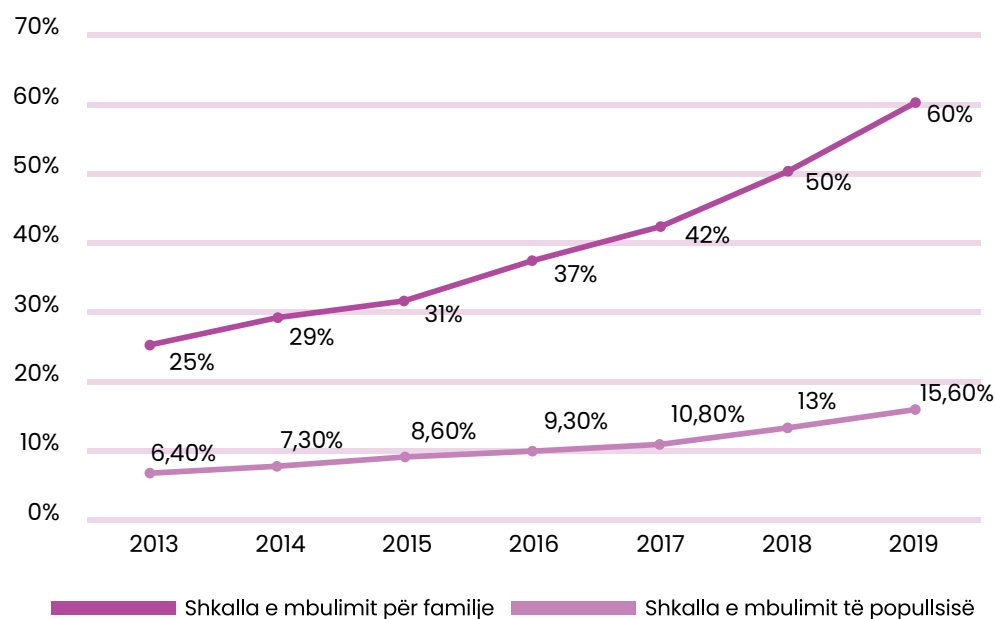

Figura 4i: Shërbime cilësore të infrastrukturës digjitale, Burimi: Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, 2020

Burimi: Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, 2020

Mbulimi territorial është ndjeshëm më i ulët për 4G me 21% dhe 55.6% nga operatorët. Pjesa më e madhe e përhapjes së 4G është e përqendruar në zonat urbane. Sipas cilësisë së shërbimeve të kryera nga AKEP gjatë vitit 2019, operatorët celularë po marrin masa për të zgjeruar mbulimin 4G në zonat rurale, duke u fokusuar kryesisht në ato zona ku mbulimi 3G nuk ka qenë shumë i mirë.

6.4.1.3 Organizimi institucional (në nivel qendror dhe lokal)

Parimet e ekoturizmit kërkojnë krijimin e një kuadri institucional të mirëpërcaktuar që vendos dhe ndan qartë përgjegjësitë dhe rolet për projektimin dhe zbatimin e aktiviteteve operative dhe rregullative, duke promovuar koordinimin midis autoriteteve përkatëse.

Në kontekstin e qeverisjes lokale, autoritetet bashkiake mbajnë përgjegjësinë e vetme për organizimin dhe zhvillimin e turizmit. Para ndryshimeve më të fundit legjislative të vitit 2024, struktura organizative dhe menaxheriale e turizmit në nivel lokal ishte e përbërë nga degët territoriale të zhvillimit të turizmit. Duke marrë parasysh pasigurinë e rolit të tyre dhe mundësinë e konfliktit të interesit me organizata të tjera përgjegjëse për turizmin, aktualisht në nivel lokal vetëm bashkitë operojnë si autoritet përgjegjës për fushën e turizmit. Sipas dispozitave të legjislacionit, njësitë e qeverisjes lokale janë të detyruara të realizojnë detyrat dhe përgjegjësitë e mëposhtme:

- 1 Krijimi i një inventari të burimeve kryesore të turizmit të njësisë së qeverisjes lokale dhe një inventari të bizneseve të turizmit në nivel lokal; b) dorëzimi i inventarëve të përmendur në pikën
- 2 Të këtij artikulli të ministri përgjegjës për turizmin në një bazë periodike (çdo gjashtë muaj), për krijimin e një baze të dhënash në nivel kombëtar;
- 3 Ofrimi i infrastrukturës mbështetëse për aktivitetet e bizneseve të turizmit në nivel lokal, duke mundësuar që bizneset e turizmit të përmbushin standardet;
- 4 Kontributi në zhvillimin e llojeve të ndryshme të turizmit në nivel lokal, si turizmi kulturor, agroturizmi, etj. Për më tepër, njësitë e qeverisjes lokale pritet të luajnë një rol aktiv në diversifikimin e produktit turistik, në bashkëpunim me të gjitha institucionet qendrore dhe lokale, si dhe grupet e interesit. Ata janë të detyruar të ofrojnë informacion, si pjesë e sistemit të statistikave të turizmit, të ministri përgjegjës për turizmin dhe të bashkëpunojnë në zbatimin e masave që synojnë sigurimin e shërbimeve kryesore të kujdesit shëndetësor për vizitorët dhe turistët brenda juridiksionit të njësisë së qeverisjes lokale, në përputhje me standardet e vendosura nga Ministria e Turizmit dhe Ministria e Shëndetësisë.

Nga një këndvështrim institucional, subjekti në fjalë përballlet me një sërë sfidash që janë ngushtësisht të lidhura me mungesën e koordinimit dhe planifikimit. Konkurrenca e sektorit dobësohet nga mungesa e rregullave dhe rregulloreve të qarta për aktivitetet e turizmit, mungesa e çdo forme klasifikimi, licencimi, certifikimi dhe një sistemi monitorimi që mundëson standarde dhe cilësi më të larta në sektor, si dhe konkurrenca e padrejtë për shkak të nivelit të lartë të informalitetit. Duke marrë parasysh relevancën multidisiplinare të ekoturizmit, koordinimi efektiv ndër-sektorial është thelbësor. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për politikat që lidhen me ujin dhe mjedisin, shëndetin, energjinë, bujqësinë, industrinë, planifikimin hapësinor dhe përdorimin e tokës. Kjo kërkon bashkëpunim shumë-nivelesh midis grupeve të interesit dhe një bashkëpunim më të madh ndër-kufitar midis vendeve për përdorimin e burimeve të ekoturizmit.

6.4.1.4 Regjistrimi i strukturave akomoduese turistike

Regjistrimi i strukturave akomoduese është një prioritet i vendosur nga Agenda 2030 e Bashkimit Evropian. Ky prioritet ka si qëllim formalizimin e tregut të turizmit dhe, së dyti, zhvillimin e analizave të duhura statistikore me baza të dhënash që i përgjigjen realitetit. Kjo është një sfidë e vështirë, pasi strukturat akomoduese në basenin e Vjosës në përgjithësi, dhe në fshatrat e basenit të Vjosës në veçanti, kanë një shkallë relativisht të lartë informaliteti.

Në këtë kuadër, qeveria shqiptare ka ndryshuar Ligjin për Turizmin për të regjistruar strukturat akomoduese të klasifikuara dhe të certifikuar nga një palë e tretë (pasi në Shqipëri, strukturat akomoduese ishin vetë-klasifikuar). Vetë-klasifikimi tani është një vepër penale që ndëshkohet me gjoka deri në pezullimin e aktivitetit turistik. Ndërkohë që regjistrimi i strukturave akomoduese mund të rrisë formalitetin, përpjekja e qeverisë për të zhvilluar turizmin me akomodime të formalizuara “pesë yje” pranë ose në zona të mbrojtura nuk është në përputhje me karakteristikat e nevojshme dhe mbrojtjen që duhet t’u ofrohet këtyre zonave. Ekspertët paralajmërojnë se kjo paraqet një rrezik të konsiderueshëm për natyrën shqiptare dhe qëndrueshmërinë e saj.

6.4.1.5 Aftësitë e burimeve njerëzore

Kjo çështje ka të bëjë me nevojën për të njohur aktorët e përfshirë në kalimin në një vizion të gjelbër, digjital të turizmit dhe për të mbështetur informacionin dhe trajnimin e burimeve njerëzore të përfshira në SME. Një çështje e tillë paraqet një sfidë të madhe, pasi pothuajse të gjithë palët e interesuara në turizëm, si ato publike ashtu edhe ato private, janë të painformuara dhe të papërgatitura për ndryshimet e nevojshme në konceptimin dhe menaxhimin e burimeve natyrore, vizionin gjithëpërfshirës të turizmit dhe proceset e dixhitalizimit të nevojshme për zhvillimin e aktiviteteve të qëndrueshme të ekoturizmit. Kjo mungesë informacioni dhe aftësish vërehet jo vetëm te ofruesit e drejtpërdrejtë të shërbimeve turistike, te agjencitë mbështetëse (udhëzues turistikë, promovues turistikë), por edhe te institucionet lokale, publike dhe private.

6.4.2 Teoritë e ekoturizmit

Ekoturizmi po rritet në popullaritet ndërsa njerëzit bëhen më të ndërgjegjshëm për mjedisin ekologjik, por ende paraqet çështje dhe sfida për rritjen e qëndrueshme të mjedisit (Buckley, 2021; Newsome & Perera, 2023; Mbaiwa & Stronza, 2009). Për të adresuar këto pengesa, kërkohet një studim i literaturës së ekoturizmit për të identifikuar pyetjet kryesore të hulumtimit dhe linjat e ardhshme të kërkimit. Studimi i ekoturizmit është një fushë e gjerë, multidisiplinore që kalon nëpër disa fusha akademike (Carreira & Amaral, 2017). Koncepti i ekoturizmit është i përqendruar në ndërveprimin midis njeriut dhe natyrës, duke theksuar eksperiencat që nxisin respektin, edukimin dhe ruajtjen (Buckley, 2009; Fennell, 2004). Teoria e ekoturizmit mban se përmes eksperiencave të thella në mjedise natyrore, individët zhvillojnë një lidhje më të thellë me ekosistemet dhe bëhen më të prirur të mbështesin përpjekjet për mbrojtjen e mjedisit.

Në këtë kuadër, zhvillimi i ekoturizmit në Parkun Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa është gjithashtu i vlefshëm për t’u marrë në konsideratë. Studimet teorike dhe empirike të fundit tregojnë se zhvillimi i ekoturizmit duhet të vijë nga koncepti i turizmit të bazuar në komunitet.

Turizmi i bazuar në komunitet (TBK) është një model turizmi i qëndrueshëm që zhvillohet, menaxhohet dhe operohet nga komunitetet lokale, shpesh në zona rurale ose me pasuri kulturore. Koncepti thekson fuqizimin e komuniteteve për të marrë një rol udhëheqës në zhvillimin e turizmit, duke promovuar njëkohësisht ruajtjen e kulturës, qëndrueshmërinë e mjedisit dhe shpërndarjen e përfitimeve ekonomike në një mënyrë të barabartë. Elementet kryesore të TBK-së janë si më poshtë:

- 1 Pronësia nga Komuniteti:** Njerëzit lokalë janë aktivisht të përfshirë në marrjen e vendimeve, planifikimin dhe menaxhimin e aktiviteteve turistike. Për më tepër, ruajtja e kulturës dhe mjedisit të zonës është shumë e rëndësishme. Eksperienca turistike shërben për të theksuar traditat unike, trashëgiminë dhe burimet natyrore të komunitetit në një mënyrë që nuk i shfrytëzon ato.
- 2 Përfitimet Ekonomike:** Të ardhurat e gjeneruara nga turizmi shpërndahen brenda komunitetit, duke kontribuar në përmirësimin e kushteve të jetesës dhe zhvillimin lokal
- 3 Qëndrueshmëria:** Objektivi i TBK-së është minimizimi i çdo ndikimi negativ në mjedis dhe kulturë, duke nxitur njëkohësisht stabilitetin afatgjatë social dhe ekonomik.

Në thelb, TBK lehtëson lidhjen midis vizitorëve dhe komunitetit, duke siguruar mirëqenien dhe qëndrueshmërinë e komunitetit.

Ndërsa koncepti i TBK-së duket fillimisht tërheqës dhe premtues, zbatimi i tij praktik është i mbushur me sfida të ndryshme që mund të anulojnë përfitimet e projektit TBK. Zbatimi i projektit TBK nuk është pa sfida.

Këto përfshijnë:

- 1** Mosmarrëveshjet midis pritshmërive të turistëve dhe nevojave të komuniteteve që ata vizitojnë;
- 2** Konkurenca ndërmjet komuniteteve lokale për përdorimin e burimeve natyrore;
- 3** mbështetja në turizmin sezonal për një pjesë të madhe të të ardhurave të popullatës lokale;
- 4** Statusi ligjor i komuniteteve si menaxherë ose thjesht si fuqi punëtore në territor;
- 5** Nevoja që komunitetet lokale të krijojnë partneritete për të ulur varësinë e tyre nga partnerët më të fuqishëm të jashtëm.

Është e domosdoshme të rritet kapaciteti dhe cilësia e komuniteteve lokale për të përmirësuar kënaqësinë e turistëve dhe për të lehtësuar thithjen e ndikimit pozitiv të aktiviteteve turistike. Për të optimizuar ndikimin pozitiv të turizmit të bazuar në komunitet, është thelbësore të rritet koordinimi dhe ndërveprimi ndërmjet komuniteteve lokale dhe palëve të tjera relevante. Kjo duhet të bëhet për të siguruar që turizmi i bazuar në komunitet të konsiderohet si një koncept shumë strategjik në kontekstin e zhvillimit të turizmit. Në dritën e karakteristikave të veçanta të Parkut Kombëtar të Lumit të Egër Vjosa, mund të supozohet se ky ekosistem paraqet një mundësi të veçantë për të integruar parimet e turizmit të bazuar në komunitet (TBK).

Statusi i parkut si lumi i fundit i lirë që rrjedh në Evropë, së bashku me pasurinë e tij të biodiversitetit, e bën atë një vend optimal për iniciativa TBK që integrojnë ruajtjen me zhvillimin ekonomik dhe kulturor lokal (Planeterra, 2023).

Ndërsa presim të ardhmen e turizmit, duhet të jemi të përkushtuar ndaj parimeve të zhvillimit të qëndrueshëm dhe të japim prioritet pranueshmërisë kulturore, përputhshmërisë mjedisore dhe stabilitetit ekonomik. Është e domosdoshme që industria e udhëtimeve dhe turizmit të adoptojë një qasje proaktive për menaxhimin e rrezikut, adaptimin, qëndrueshmërinë dhe dekarbonizimin. Duke bërë kështu, industria do të mund të kalojë përmes peizazhit të ndryshueshëm konkurrues dhe të ndihmojë në ndërtimin e një baze për konkurrueshmërinë dhe relevancën e ardhshme. (CREST, 2020). Për më tepër, siç e dëshmojnë kërkimet dhe zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm, eksplorimi i zhvillimit të qëndrueshëm është gjithnjë e më shumë i varur nga metodat e kërkimit që vijnë nga një gamë disiplinash për të informuar formulimin e politikave. Është e domosdoshme të krijohet një metodologji për vlerësimin ekonomik të turizmit të qëndrueshëm dhe matjen e tij në një mënyrë të arsyeshme dhe shkencore, pasi kjo është një sfidë themelore në përparimin e turizmit të qëndrueshëm.

6.4.3 Rezultatet e pyetësorit

Një fushatë pyetësoe u realizua për Parkun Kombëtar të Lumit Vjosa me qëllimin e mbledhjes së të dhënave të vlefshme nga një gamë të gjerë aktorësh (publikë dhe privatë). Fushata u dizajnuar për të shërbyer për qëllime të ndryshme, përfshirë identifikimin e çështjeve ekologjike, kuptimin e ndikimit social dhe ekonomik të parkut, vlerësimin e nevojave për turizmin dhe infrastrukturën, dhe shqyrtimin e efektivitetit të politikave ekzistuese.

Duke marrë parasysh të dhënat e marra nga pyetësori, mund të përfundohet se çështjet më të ndjeshme që lidhen me zhvillimin e turizmit në Luginën e Vjosës janë ato të ndotjes së ujit, mangësive të infrastrukturës, pasigurisë së administratës publike dhe promovimit të ekoturizmit.

Në përgjigje të pyetjeve lidhur me kërcënimet më të mëdha për cilësinë e ujit të Vjosës, komuniteti lokal identifikoi ndotjen nga mbeturinat urbane dhe ujërat e zeza si shqetësimin kryesor. Bujqësia (28%), rrjeti i dobët i furnizimit me ujë (16%), erozioni ose shpyllëzimi (10%) ose turizmi janë të hasura si probleme, por mbi 43% e atyre që u intervistuan mendojnë se mbeturinat urbane dhe ujërat e zeza janë problemi kryesor për cilësinë e ujit të lumit Vjosa.

Kur u pyetën për sfidat me të cilat përballet industria e turizmit në Luginën e Vjosës, respondentët identifikuan mungesën e një rrjeti efikas rrugor si një pengesë kryesore për integrimin e turistëve të huaj dhe vendas.

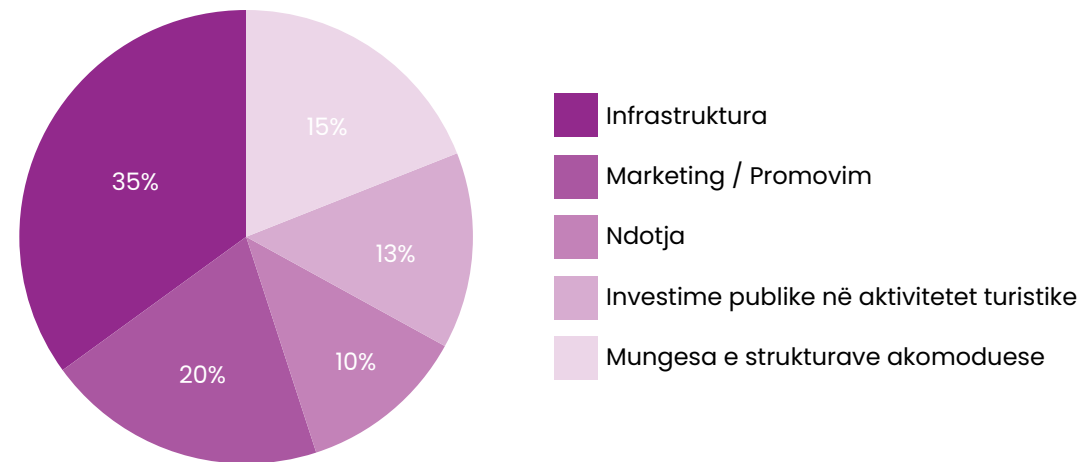

Figura 42: Sfidat e turizmit në Luginën e Vjosës

Hulumtimet për efikasitetin e praktikave menaxheriale ndër disa entitete publike përgjegjëse për menaxhimin e ujërave kanë sjellë një përgjigje të përzier nga komuniteti. Ndërsa një pjesë e vogël (39%) i perceptojnë këto entitete duke funksionuar në një nivel mesatar efikasiteti, një pjesë e dukshme (53%) e shohin performancën e tyre si nën mesataren. Njëkohësisht, komuniteti po shikon administratën publike si një zgjidhje të nevojshme për dy probleme kryesore: përmbytjet e Vjosës dhe menaxhimin e burimeve natyrore në përgjithësi (ujërat, pyjet, shfrytëzimi ekonomik, etj.).

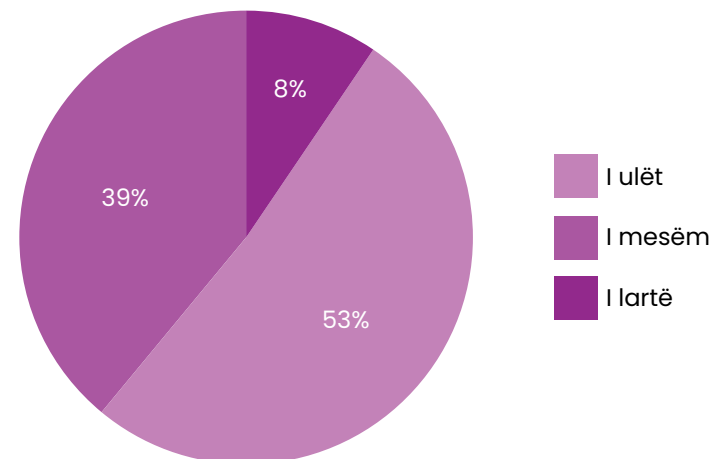

Figura 43: Efikasiteti i Entiteteve Publike për Luginën e Vjosës

Në përgjigje të pyetjeve lidhur me kërkesat e Luginës së Vjosës për përparimin e ekoturizmit, të intervistuarit theksuan nevojën për kultivimin e kapitalit ekzistues njerëzor për të avancuar markën territoriale, duke marrë parasysh se shumica e respondentëve (më shumë se 50%) i perceptojnë sfidat lidhur me zhvillimin e turizmit në Luginën e Vjosës si të rrjedhura nga menaxhimi i pamjaftueshëm i burimeve natyrore nga entitetet publike dhe private. Për më tepër, panelistët e intervistuar mbështesin përdorimin e një shumëllojshmërie kanalesh informacioni, përfshirë televizionin, ndërveprimet ballë për ballë dhe ngjarjet edukative, për të shpërndarë mesazhe mbi praktikën e turizmit të përgjegjshëm, ekologjik dhe të qëndrueshëm.

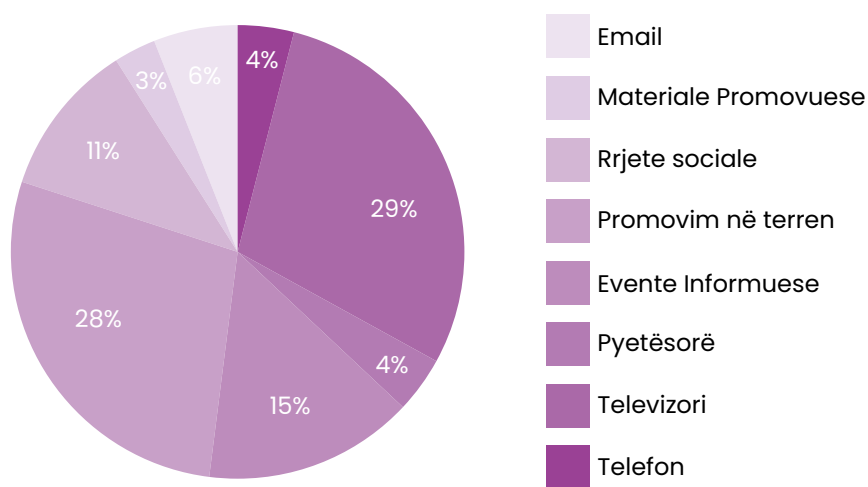

Figura 44: Kanale Informimi për Promovimin dhe Informimin e Luginës së Vjosës

6.5 Vizioni dhe Parimet Udhëzuese për Zhvillimin e Turizmit në Luginën e Vjosës

Bashkimi i Luginës së Lumit të Vjosës nën një plan të vetëm që ofron udhëzime për zhvillimin e turizmit në të gjithë luginën e Vjosës dhe thekson aktivitete turistike shumë të kontrolluara dhe të kufizuara në pjesën më të vogël të Parkut Kombëtar të Vjosës, kërkon një vizion të përbashkët dhe një set parimesh udhëzuese për zhvillimin e turizmit në rajon, të cilat janë paraqitur në Planin e Turizmit të Parkut Kombëtar të Vjosës dhe Luginës. Ky plan përcakton gjithashtu vizionin për turizmin në peizazhin e gjerë të luginës së Vjosës: “Vizioni për turizmin në Luginën e Vjosës është të bëhet një model globalisht i njohur për turizmin e qëndrueshëm, përmes menaxhimit inovativ të VWRNP-së si dhe zhvillimit të qëndrueshëm të turizmit që mbron natyrën dhe përmirëson jetën e komuniteteve në luginë.”

Parimet udhëzuese të nevojshme për të vendosur një bazë efektive për parkun janë të listuara dhe përfshijnë rekomandimet e mëposhtme:

- ▶ Përputhja me objektivat e zonës së mbrojtur dhe dokumentin e politikës për ruajtjen e biodiversitetit për të siguruar që ruajtja e biodiversitetit të jetë prioriteti kryesor.
- ▶ Inkurajoni krijimin e një organizate të menaxhimit të destinacionit dhe marketingut (DMMO) për të inkorporuar turizmin e qëndrueshëm, duke e zhvilluar dhe përhapur atë, në përputhje me Strategjinë Kombëtare të Turizmit të Qëndrueshëm.
- ▶ Përputhja me aktivitetet e zhvillimit të turizmit me kriteret globale të turizmit të qëndrueshëm dhe qëllimet e SDG-ve.
- ▶ Promovoni modele të biznesit përgjegjës që, sa herë që është e mundur, angazhojnë dhe përfitojnë nga njerëzit lokalë, zvogëlojnë ndikimin në asetet natyrore dhe sjellin përfitime për ruajtjen.
- ▶ Përdorni të dhënat bazë dhe një program monitorimi për të vlerësuar dhe minimizuar ndikimet negative në natyrë, kulturë dhe komunitetet pritëse.
- ▶ Krijoni partneritete që ndihmojnë në mbrojtjen dhe forcimin e pasurive natyrore, kulturore dhe ekonomike të luginës.

Direksioni strategjik i Planit të Turizmit për Luginën e Vjosës, duke përfshirë VWRNP, fokusohet në turizmin e qëndrueshëm që mbështet mbrojtjen e Parkut Kombëtar të Luginës së Vjosës, duke stimuluar zhvillimin ekonomik lokal përmes turizmit. Tregjet e synuara janë në përputhje me këtë, por përqendrohen në tregje që përfshijnë udhëtarë me vlerë të lartë dhe ndikim të ulët, që kërkojnë përvoja unike natyrore dhe kulturore që janë të qëndrueshme dhe ofrojnë përfitime lokale.

Natyra unike e egër dhe panoramike e parkut dhe luginës janë gjithnjë e më shumë tërheqëse për vizitorët që duan të ndajnë qetësinë e parkut dhe kulturën që e rrethojnë atë.

Komunitetet lokale gjithashtu dëshirojnë të ndajnë rajonin e tyre me të tjerët dhe në këtë mënyrë ndihmojnë në përmirësimin e punësimit dhe përfitimeve ekonomike lokale, financimin e mbrojtjes së parkut dhe festimin e kulturave lokale.

Megjithatë, ashtu siç ndodh kur fton dikë në shtëpinë tënde, komuniteti kërkon nga vizitorët të ndjekin pesë parime të thjeshta:

- ▶ Respektoni mikpritësit dhe praktikat kulturore të rajonit;
- ▶ Çoni valixhen që mbart rrobat tuaja dhe lëreni çdo lloj bagazhi tjetër në shtëpi;
- ▶ Mbrojini pasuritë natyrore të luginës, lërin vetëm gjurmët dhe merrni vetëm foto, si dhe, sigurisht, disa suvenire lokale;
- ▶ Gëzoni peizazhin unik, panoramik, të qetë dhe aventurier dhe ndihmoni që fëmijët tuaj të mund të kthehen për të bërë të njëjtën gjë;
- ▶ Respektoni vizitorët e tjerë të peizazhit që ata të mund ta shijojnë atë po aq sa edhe ju

Këto janë parimet që vizitorët kërkojnë të ndjekin kur vizitojnë Luginën e Vjosës, si dhe parimet udhëzuese për zhvillimin e turizmit në luginë, me fokus në krijimin e turizmit të qëndrueshëm me cilësi të lartë, vlerë të lartë dhe ndikim të ulët. Lloji i vizitorëve që lugina dëshiron të tërheqë janë ata që kërkojnë përvoja turizmi të bazuara në natyrë dhe të qëndrueshme, ku mund të angazhohen me njerëzit lokalë në mënyra kuptimplote që përfitojnë si vizitorët ashtu edhe mikpritësit, duke mbrojtur ndërkohë mjedisin e luginës.

Ky treg është, fokusi i rekomandimeve të Planit të Turizmit, të cilat janë të ndara në tre 'Shtylla' (Financiar, Kapital Njerëzor dhe Qeverisje & Politikë), të cilët të gjithë mbështesin qëndrueshmërinë si bazën kryesore për turizmin në peizazh.

Figura 45: Skema e qëndrueshmërisë

6.6 Përgjigja e menaxherëve për të adresuar problemet e identifikuar

Çështja 1

Organizimi institucional (në nivelin qendror dhe lokal)

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Krijimi i kanaleve të qarta komunikimi midis institucioneve qendrore dhe lokale. Kjo mund të përfshijë takime të rregullta, platforma komunikimi elektronike dhe persona lidhës të caktuar për të lehtësuar rrjedhën e informacionit.

Grupet e Përbashkëta të Punës dhe Komitetet që përbëhen nga përfaqësues të institucioneve qendrore dhe lokale për të adresuar çështje ose projekte specifike. Këto platforma mund të lehtësojnë koordinimin dhe marrjen e vendimeve.

Përputhja e Politikave dhe Prioriteteve midis niveleve qendrore dhe lokale për të shmangur konfliktet dhe për të promovuar sinergjinë në përpjekjet e zbatimit.

Korniza Ligjore dhe Mbështetje që sqarojnë rolet dhe përgjegjësitë e institucioneve qendrore dhe lokale në koordinimin e aktiviteteve. Dispozitat ligjore mund të ndihmojnë në forcimin e bashkëpunimit dhe llogaridhënies.

Çështja 2

Infrastruktura digjitale

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Konektiviteti i Internetit: Krijimi i një konektiviteti të besueshëm të internetit është themelor. Kjo mund të arrihet përmes mjeteve të ndryshme si interneti satelitor, broadband pa tel, fibra optike, ose madje zgjidhje inovative si rrjetet mesh. Qeveritë, OJQ-të dhe entitetet e sektorit privat mund të bashkëpunojnë për të financuar dhe zbatuar projekte të lidhjes.

Investimi në Infrastruktura: Qeveria duhet të priorizojë investimet në infrastrukturën digjitale në zonat e largëta, duke përfshirë ndërtimin dhe përmirësimin e rrjeteve të telekomunikacionit, krijimin e qendrave të të dhënave dhe vendosjen e pajisjeve të nevojshme si kulla dhe kabuj.

Politikat dhe Rregulloret: Zbatimi i politikave dhe rregullore të favorshme mund të inkurajojë investimet e sektorit privat në zonat e largëta. Kjo mund të përfshijë subvencione, ulje taksash, ose korniza rregullatore që inkurajojnë konkurrencën dhe inovacionin në sektorin e telekomunikacioneve.

Çështja 3

Infrastruktura rrugore

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Konsideratat Mjedisore: Merrni parasysh faktorët mjedisorë gjatë fazave të planifikimit dhe ndërtimit. Kjo përfshin minimizimin e deforestimit, zbutjen e erozionit të tokës dhe ruajtjen e habitateve të egra të kafshëve.

Buxheti: Caktoni fonde të mjaftueshme për zhvillimin e infrastrukturës rrugore në zonat rurale. Këto mund të vijnë nga buxhetet qeveritare, ndihma ndërkombëtare ose partneritete publike-private.

Mirëmbajtja: Zbatoni një plan të rregullt mirëmbajtjeje për të siguruar që rrugët të mbeten në gjendje të mirë me kalimin e kohës. Kjo përfshin riparimin e gropave, pastrimin e mbeturinave dhe sigurinë e drenazhit të duhur.

Çështja 4

Ndotja e Lumit Vjosa

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Kanalizimeve: Për të pastruar ujërat e ndotura rezidenciale dhe komerciale përpara se të lëshohen në lumenj, duhet të instalohen dhe përmirësohen impiantet e trajtimit të ujërave të ndotura, duke krijuar programe efikase të menaxhimit të mbetjeve për të ndaluar mbetjet e ngurta që të hyjnë në lumenj. Kjo përfshin mbledhjen e duhur, riciklimin dhe disponimin e mbetjeve, si dhe promovimin e vetëdijes publike për ndotjen. Sistemet urbane të kanalizimeve duhet të përmirësohen për të ndaluar që ujërat e papërpunuara të hyjnë në lumenj. Kjo mund të përfshijë ndarjen e ujërave të shiut nga kanalizimet, riparimin e tubave që pikojnë, dhe zgjerimin e infrastrukturës së trajtimit të kanalizimeve.

Rregullat Industriale: Zbatimi i rregulloreve të rrepta për industrinë për të kontrolluar dhe trajtuar ndotësit e tyre përpara se t'i lëshojnë ato në lumenj. Kjo mund të përfshijë zbatimin e masave të kontrollit të ndotjes, si instalimi i impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura dhe monitorimi i rregullt i derdhjes.

Praktikat Bujqësore: Promovimi i praktikave bujqësore të qëndrueshme për të ulur derdhjen e plehrave dhe pesticideve në lumenj. Kjo mund të përfshijë inkurajimin e bujqësisë organike, bujqësisë së saktë, dhe zbatimin e zonave tampon përgjatë trupave ujore.

Çështja 5

Eksplorimi i pakontrolluar i burimeve natyrore

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Korniza Rregullatore: Qeveria Shqiptare duhet të miratojë dhe zbatojë rregullore të rrepta për nxjerrjen dhe përdorimin e burimeve natyrore. Kjo përfshin ligje që lidhen me minierat, prerjen e pyjeve, peshkimin dhe industrinë tjera që konsumojnë burime. Rregulloret duhet të kenë për qëllim parandalimin e shfrytëzimit të tepërt, shkatërrimin e habitateve dhe ndotjen.

Menaxhimi i Qëndrueshëm: Zbatimi i praktikave të menaxhimit të qëndrueshëm në industri si pylltaria, bujqësia dhe peshkimi është thelbësor. Kjo përfshin teknika si prerja selektive e pyjeve, kullotja rotative dhe peshkimi me kuota për të siguruar që burimet të mbledhen në një ritëm që lejon rigjenerimin natyror.

Incentivizime Ekonomike: Qeveria Shqiptare mund të ofrojë incentivizime ekonomike për bizneset dhe individët për të adopuar praktika të qëndrueshme. Kjo mund të përfshijë ulje taksash për aktivitete miqësore me mjedisin, subvencione për projekte energjie të rinovueshme dhe grante për iniciativat ruajtjeje..

Çështja 6

Regjistrimi i strukturave që ofrojnë shërbime turistike

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Programet e Informimit:

Administratat lokale shpesh organizojnë programe informimi për të edukuar ofruesit e akomodimit mbi kërkesat dhe procedurat e regjistrimit. Këto programe mund të përfshijnë punëtori, seminare ose seanca informuese ku zyrtarët ofrojnë udhëzime mbi detyrimet ligjore dhe përfitimet e regjistrimit.

Kërkesat e Regjistrimit:

Krijimi i kërkesave të qarta për regjistrimin e strukturave të akomodimit është thelbësor. Kjo mund të përfshijë dokumente si prova e pronësisë ose qirasë, përputhja me rregulloret e sigurisë dhe pagesa e tarifave përkatëse.

Incentivizime:

Disa administrata lokale ofrojnë incentivizime për të inkurajuar ofruesit e akomodimit të regjistrojnë pasuritë e tyre. Këto incentivizime mund të përfshijnë ulje taksash, qasje në mbështetje për marketingun ose renditje me prioritet në platformat zyrtare të turizmit.

Kontrolle dhe Verifikimi i Përputhshmërisë:

Inspektimet të rregullta dhe kontrolle të përputhshmërisë ndihmojnë për të siguruar që strukturat e akomodimit të regjistruara të plotësojnë standardet e sigurisë dhe cilësisë. Inspektorët mund të vizitojnë pasuri për të verifikuar përputhshmërinë me rregulloret dhe për të adresuar çdo shkelje

Ndëshkimet për Mospërputhshmërinë:

Zbatimi i ndëshkimeve për mospërputhshmërinë me kërkesat e regjistrimit mund të inkurajojë ofruesit e akomodimit të regjistrojnë pasuritë e tyre. Ndëshkimet mund të përfshijnë gjoba, pezullimin e licencave të operimit, ose masa të tjera ndëshkuese punitive measures.

Çështja 7

Aftësitë e burimeve njerëzore (BN)

Përgjigja e Menaxhmentit për të Adresuar Çështjen

Trajnimi dhe Edukimi:

Ofroni trajnime gjithëpërfshirëse për palët e interesuara (publike dhe private) dhe anëtarët e stafit të strukturave të akomodimit mbi parimet e ekoturizmit, florën dhe faunën lokale, teknikat e ruajtjes dhe ndjeshmërinë kulturore. Kjo arsimim duhet t'i fuqizojë palët e interesuara për të vepruar si ambasadorë të praktikave të turizmit të përgjegjshëm.

Përfshirja e Komunitetit:

Inkurajoni palët e interesuara të angazhohen me komunitetet lokale në një mënyrë të respektueshme dhe të ndjeshme ndaj kulturës. Burimet njerëzore mund të lehtësojnë partneritete me organizata lokale, të përfshijnë anëtarë të komunitetit në iniciativat ekoturizmi dhe të mbështesin zhvillimin ekonomik lokal përmes mundësive punësimi dhe partneriteteve.

Kuadri i Parimeve të Ekoturizmit:

Profesionistët e burimeve njerëzore që merren me ekoturizëm duhet të kenë një kuptim të thellë të parimeve të ekoturizmit, përfshirë etikën e ruajtjes, përfshirjen e komunitetit dhe praktikave të qëndrueshme.

Zgjidhja e Konfliktëve dhe Pajtimi:

Zhvilloni strategji për zgjidhjen e konfliktëve që mund të lindin midis turistëve, stafit dhe komuniteteve lokale. Profesionistët lokalë duhet të jenë të aftë në pajtim dhe zgjidhjen e konfliktëve për të siguruar që mosmarrëveshjet të trajtohen në mënyrë paqësore dhe në një mënyrë që mban parimet e ekoturizmit.

Zhvillimi Profesional:

Mbështesni palët e interesuara në zhvillimin e tyre profesional duke ofruar mundësi për trajnim, ndërtim aftësish dhe avancim të karrierës në fushën e ekoturizmit. Inkurajoni punonjësit të ndjekin certifikatat dhe kualifikime që lidhen me qëndrueshmërinë dhe menaxhimin e turizmit.

6.7 Konkluzionet

Lumi i Vjosës është një ekosistem i çmuar, pasi vlerat dhe rëndësia e tij natyrore kalojnë kufijtë e Shqipërisë. Përveç vlerave natyrore, Luginë e Vjosës është një përzierje e rëndësishme e vlerave historike, arkeologjike, kulturore dhe kulinare. Pjesa më e rëndësishme e Luginës së Vjosës, Lumi i Vjosës dhe tre degët e tij, u shpall si Parku Kombëtar i Vjosës së Egër në vitin 2023. Shumica dërmuese e parkut kombëtar, mbi 90% e sipërfaqes ujore të Lumit të Vjosës dhe tre degëve të tij me fushat e përmbytura, është një zonë ku planifikimi dhe zbatimi i aktiviteteve turistike dhe rekreative është shumë i kufizuar për shkak të objektivave të ruajtjes. Prandaj, është parashikuar që zhvillimi i ekoturizmit të drejtohet drejt zonave periferike të Luginës së Vjosës, ku ka shumë vlera natyrore dhe kulturore dhe ku duhet të ndodhen edhe infrastruktura turistike e nevojshme, përfshirë akomodimin dhe objektet për ushqim dhe pije. Kështu, kjo zonë mund të shfrytëzohet me respekt, duke e ruajtur atë si një pasuri të çmuar për brezat e ardhshëm në kuadër të zhvillimit të qëndrueshëm.

Megjithatë, gjatë periudhës së kalimit politik në Shqipëri, është vënë re shfrytëzimi i tepruar i burimeve natyrore të basenit të Vjosës, duke përfshirë ndotjen e ujërave, shpyllëzimin dhe dëme të rëndësishme për florën dhe faunën, veçanërisht në pjesën e poshtme të basenit. Po ashtu, pritet që ndryshimet klimatike të dëmtojnë habitatin natyror të lumit, gjë që mund të reflektojë pasoja serioze për ekonominë lokale.

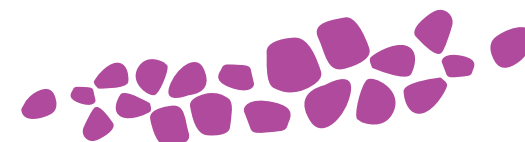
Prandaj, është e nevojshme që të gjitha strukturat qeveritare, qendrore dhe lokale (por edhe të gjitha palët e tjera të interesuara) të marrin masa për të ruajtur Parkun Kombëtar të Vjosës dhe madje të ndërmarrin veprime restauruese kur të jetë e nevojshme. Posedimi i vlerave natyrore të Luginës së Vjosës në kushte optimale mund të jetë baza për zhvillimin ekonomik të luginës, ndërkohë që turizmi mund të jetë sektori kryesor.

Udhëzimet e Bashkimit Europian për të ardhmen e turizmit mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm të ekoturizmit. Kjo politikë është gjithashtu e pasqyruar në kërkimet shkencore më të fundit mbi turizmin, veçanërisht pas periudhës së pandemisë së COVID-19, e cila duhet t'i bëjë njerëzit më të vetëdijshëm për rëndësinë e ruajtjes së biodiversitetit, pastërtisë dhe natyrës.

Zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës, e cila është ngushtë e lidhur me ekosistemin e Lumit të Vjosës, ka qenë dhe vazhdon të jetë, një subjekt për presionet që vijnë nga aktivitetet njerëzore. Këto presione kanë potencialin të shqetësojnë ekuilibrin midis ruajtjes dhe mbrojtjes së ekosistemit, qoftë në baza ligjore (p.sh., ndryshimi i fundit në Ligjin për Zonat e Mbrojtura ose ndërtimi i aeroportit të Vlorës), apo në mënyra informale, si aktivitetet industriale dhe bujqësore pa licencën e nevojshme.

Nuk është e mundur të angazhohesh në ekoturizëm pa një ekosistem të mbrojtur dhe të menaxhuar siç duhet. Siç pranohet gjerësisht, zhvillimi i ekoturizmit në Luginën e Vjosës është ende në fillimet e tij. Për të lehtësuar rritjen e qëndrueshme të këtij sektori, duke ulur njëkohësisht ndikimin negativ potencial të turizmit në mjedisin përreth, ky studim propozon prioritetet dhe rekomandimet e mëposhtme:

- 1 Krijimi i strukturave efektive organizative dhe koordinuese midis institucioneve qendrore dhe lokale është një element thelbësor në zhvillimin e ekoturizmit. Kur legjislati qendror dhe lokal përputhet me objektivat e ekoturizmit, krijohet një kornizë e bashkuar që mundëson veprime efektive, shpërndarje burimesh dhe zbatim. Kjo koordinim mund të përmirësojë politikën për zonat e mbrojtura, përdorimin e qëndrueshëm të tokës dhe praktikën e turizmit të përgjegjshëm, duke siguruar që zhvillimi të përputhet me ruajtjen e mjedisit. Megjithatë, siç është parë në debatet mbi ndryshimet ligjore për zonat e mbrojtura, përputhja shpesh mbetet më shumë retorikë sesa vepruese. Për të kaluar përtej deklaratave, institucionet qendrore dhe lokale duhet të krijojnë role, përgjegjësi dhe mekanizma të qartë për bashkëpunim. Kjo mund të përfshijë komitete të përbashkëta, rishikime të rregullta të politikave dhe platforma të përbashkëta të të dhënave, të cilat nxisin përgjegjshmërinë dhe zbatimin e qëndrueshëm. Përmes strukturave organizative kohezive, përpjekjet për ekoturizëm mund të bëhen më të forta, më të ndikueshme dhe më të qëndrueshme, duke përfituar drejtpërdrejt si mjedisi ashtu edhe komunitetet lokale.
- 2 Zhvillimi i infrastrukturës – si ajo fizike ashtu edhe ajo digjitale – është në të vërtetë thelbësor për të promovuar një marrëdhënie të qëndrueshme mes njerëzve dhe natyrës. Palët e interesuara po theksojnë gjithnjë e më shumë nevojën për projekte që mbështesin rritjen e turizmit, duke prioritarizuar ruajtjen e mjedisit. Nga ana fizike, ndërtimi i rrugëve miqësore me mjedisin, qendrave të vizitorëve dhe objekteve për menaxhimin e mbetjeve mund të përmirësojë aksesin pa kompromentuar peizazhet natyrore. Ndërkohë, infrastruktura digjitale, si harta interaktive, burimet edukative online dhe sistemet digjitale të monitorimit, mund të përmirësojnë përvojën dhe vetëdijen e vizitorëve, duke inkurajuar turizmin përgjegjës. Mjetet digjitale mund të ndihmojnë gjithashtu në monitorimin e numrit të vizitorëve, menaxhimin e trafikut në zonat delikate dhe ofrimin e të dhënave në kohë reale për menaxhimin e burimeve. Balancimi i zhvillimeve të infrastrukturës me uljen e ndikimit në mjedis do të kërkojë teknika ndërtimi inovative, me ndikim të ulët, planifikim të kujdesshëm të zonave dhe përfshirje të komunitetit për të siguruar që projektet të përfitojnë si mjedisin ashtu edhe banorët.
- 3 Ndotja e mjedisit (sidomos në pjesën e poshtme të Lumit të Vjosës) është një çështje e ngutshme me pasoja të thella. Përtej ndikimit të drejtpërdrejtë në turizëm, që kërkon ndërhyrje në nivelet qendrore dhe lokale të qeverisë, ndotja ndikon në ekosistemet e lumit dhe shëndetin e komuniteteve që varen prej tij. Ndotja dëmton tërheqjen e zonës si destinacion turistik dhe rolin e saj si një korridor ekologjik jetik. Trajtimi i kësaj çështjeje në mënyrë gjithëpërfshirëse do të kërkojë me siguri masa politike të koordinuara, përmirësimin e praktikave të menaxhimit të mbetjeve dhe angazhimin e komunitetit për të rikthyer dhe ruajtur integritetin ekologjik të lumit

4 Rritja e ndërgjegjësimit të popullsisë lokale është padyshim thelbësore për mbrojtjen e ekosistemit të Lumit të Vjosës, pasi inkurajon praktika të qëndrueshme që përfitojnë si nga mjedisi ashtu edhe nga komuniteti. Theksimi i vlerave natyrore të zonës – biodiversiteti, burimet e ujit të pastër dhe bukuria natyrore – mund të krijojë një ndjenjë krenarie dhe përgjegjësie tek banorët. Duke informuar komunitetin për ndikimin pozitiv të një ekosistemi të shëndetshëm në mirëqenien sociale dhe shëndetin publik, fushatat e vetëdijesimit mund të ndihmojnë njerëzit të shohin përtej përfitimeve të drejtpërdrejta ekonomike të turizmit. Përdorimi i kanaleve të ndryshme informacioni si TV, media sociale dhe ngjarje komunitare mund të arrijë efektivisht grupe të ndryshme të popullsisë, duke siguruar një qasje të gjerë dhe gjithëpërfshirëse për edukimin. Këto përpjekje mund të krijojnë ndryshime në sjellje që jo vetëm që përmirësojnë kujdesin për mjedisin, por gjithashtu ndihmojnë në ndërtimin e një kulture komunitare të fokusuar në ruajtjen e burimeve natyrore për brezat e ardhshëm.

5 Krijimi i një regjistri të plotë të strukturave akomoduese, së bashku me krijimin e databazave të gjera mbi burimet natyrore dhe evoluimin e tyre, do të ishte vërtet i vlefshëm si për menaxhimin e mjedisit ashtu edhe për kërkimin shkencor. Duke ndjekur në mënyrë sistematike vendet e akomodimit, numrin e vizitorëve dhe ndikimin e tyre në burimet natyrore, autoritetet mund të kuptojnë më mirë marrëdhënien midis turizmit dhe ndryshimeve mjedisore. Për kërkuesit, të dhënat e tilla do të ofronin një bazë të qartë shkencore për studime mbi ndikimin mjedisor, përpjekjet për ruajtje dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Këto informacion mund të mbështesin gjithashtu vendimet politike të bazuara në prova, duke ndihmuar në zbutjen e degradimit mjedisor, ndërkohë që promovojnë turizmin përgjegjës.

Ndryshimet Klimatike Në Pellgun E Vjosës

Ekspert: Prof. Dr. Romeo Hanxhari

Përmbledhja ekzekutive

Ndryshimet klimatike janë duke ndodhur dhe nuk janë më thjesht një problem i rëndësishëm i së ardhmes por i së tashmes. Këto ndryshime kanë pasoja komplekse, sepse nuk bëhet fjalë vetëm thjesht për ngritje të temperaturës mesatare globale deri tani me 1,35 °C në krahasim me periudhën paraindustriale, por bëhet fjalë për ndryshimin e të gjithë zinxhirit të elementeve të tjerë klimatikë, që ndryshojnë gjithë elementët e tjerë natyrorë, cka pasohet në vijim me pasojat sociale e ekonomike të lidhura me këto.

Pellgu i Vjosës, ashtu si gjithë territori i Shqipërisë, ka një klimë tipike mesdhetare, pra të karakterizuar nga dy elementë themelorë:

- ▶ dimër i butë dhe i lagësht, dhe verë e nxehtë dhe e thatë;
- ▶ rreshje të përqëndruara kryesisht në gjysmën e ftohtë të vitit.

Këto karakteristika klimatike madhore nuk parashikohet të ndryshojnë rrënjësisht, por nga ana tjetër rregullisht kryesor i ndryshimeve klimatike është se “zonat e lagështa po bëhen edhe më të lagështa, dhe zonat e thata po bëhen edhe më të thata”, dhe pra rrjedhimisht kanë ndryshuar dhe po ashpërsohen vazhdimisht disa tipare me shumë rëndësi që po e bëjnë klimën e këtij pellgu më të prirur drejt eventeve të jashtëzakonshëm dhe që po nxisin pasoja zinxhir në ekosistemet natyrore dhe sistemet humane. Të tilla ndryshime me pasoja negative të elementëve klimatikë janë:

- ▶ kalimi drejt një klime në përgjithësi më të thatë por me më shumë rreshje në formë rrebeshi gjatë dimrit dhe verës;
- ▶ ekstremizimi i motit përkatësisht në të dyja stinët kryesore, dhe njëkohësisht prani gjithëvjetore jo të zakonshme të eventeve të stinëve të ndryshme;
- ▶ pakësim të vazhdueshëm të rreshjeve të dëborës në lartësitë malore të Pellgut dhe rënie të sipërfaqes së mbulesës së kriosferës (dëborë dhe akull) dhe e kohëzgjatjes së saj gjatë vitit;
- ▶ prania e valëve të të nxehtit më të shpeshta dhe më të forta si ato të përjetuara gjatë 10 viteve të fundit;
- ▶ prania e valëve të të ftohtit më të shpeshta dhe më të ashpra se më parë;

- ▶ prania e rreshjeve më të dendura dhe më të papritura në formë rrebeshi në të dyja stinët;
- ▶ prania e thatësirave më intensive në të gjithë pellgun; etj.

Këto do të cojnë në:

- ▶ ndryshime mjedisore në grykëderdhjen e Vjosës përfshirë këtu ngritje të temperaturës së ujit të detit, tendencën drejt acidifikimit të tij, avancimin gradual të detit dhe kripëzimin e ujërave nëntokësore pranë bregdetare, ndryshime në biodiversitetin përkatës detar;
- ▶ ndryshime të mundshme në sasinë e ujërave sipërfaqësore dhe nëntokësore;
- ▶ ndryshime/humbje të rëndësishme të biodiversitetit tokësor dhe të ujërave të ëmbla të pellgut të Vjosës;
- ▶ përmbytje të shpejta urbane për shkak të rrebesheve të shiut, më të shpeshta, më të forta, dhe më të papritura, si ajo e ndodhur në Vlorë në prill 2024;
- ▶ përmbytje më të ashpra në rrjedhjen e poshtme të Vjosës; etj.

Pasojat ekonomike të këtij zinxhiri të ndryshimeve mjedisore janë të lidhura me uljen e rendimenteve të disa kulturave të drithërave, si gruri, etj, rritjen e ekspozimit të kulturave bujqësore ndaj streseve klimatike si rritja e rrezikut nga insektet dhe sëmundjet, nga ndotja prej ozonit troposferik, dhe nga stresi prej të nxehtit, rritja e shpenzimeve shëndetësore dhe të emergjencave natyrore, etj.

Raporti nr 6 i Vlerësimit, ose Assessment Report 6 (AR6), i IPCC (organizmi shkencor i OKB-së i cili pasqyron konkluzionet e kërkimeve shkencore të të gjithë ekspertëve të botës që punojnë në fushën e klimës), i bërë publik në vitin 2022, është burimi kryesor më i besueshëm i të dhënave mbi ndryshimet klimatike. Po ashtu është edhe Raporti i Parë i Vlerësimit për Mesdheun, i publikuar nga UNEP në 2022.

Kuadri ligjor, Strategjia kombëtare dhe Plani i Masave të Republikës së Shqipërisë i hartuar në vitin 2022, janë në përputhje me të gjitha politikat ndërkombëtare në vijim të Marrëveshjes së Parisit të vitit 2015, dhe vecanërisht në përputhje me politikat e BE-së kundër ndryshimeve klimatike, të përditësuara me Marrëveshjen e Gjelbër të Komisionit Evropian vitit 2020. OKB-ja nëpërmjet IPCC-së, si edhe BE-ja, kanë në fuqi dy strategji për luftën kundër ndryshimeve klimatike: zbutjen/frenimin dhe përshtatjen/adoptimin.

Strategjia e zbutjes së ndryshimeve klimatike synon që, ndërkohë që deri tani temperatura mesatare globale është rritur me +1,35 °C në krahasim me periudhën paraindustriale, ta mbajmë atë në nivelin jo më shumë se +2 °C. Për këtë duhet ulur sasia e emetimeve serrë që cdo vend i botës lëshon në atmosferë.

Masat që e realizojnë këtë janë të tilla si: mbrojtja e zonave natyrore, rritja e përdorimit të energjisë diellore, rritja e efikasitetit të energjisë në ndërtesa nëpërmjet termoizolimit, kursimi në përgjithësi i energjisë, promovimi i transportit publik në vend të atij privat, promovimi i transportit alternativ në vend të atij me lëndë djegëse fosile (karburant), dhënia fund e prodhimit të energjisë nga Termocentralet (centralet me qymyr/naftë/gaz), reduktimi sa më shumë të jetë e mundur e prodhimit të energjisë nga

hidrocentralet me liqen për shkak të impakteve të rëndësishme në mjedis dhe në gjurmën ekologjike, reduktimi i gjurmës ekologjike të sektorëve si bujqësia, industria, dhe turizmi, mbrojtja e ligatinave sepse kanë biodiversitet të lartë dhe përtithin shumë dioksid karboni, dhënia fund e shpyllëzimit, rritja e sipërfaqeve pyjore ose e ekonomisë pyjore të qëndrueshme rritja e konsumit të produkteve bujqësore lokale dhe shmangia e konsumit të produkteve që vijnë nga zona të largëta për shkak të gjurmës së lartë ekologjike, reduktimi nëpër menutë turistike e konsumit të produkteve blegtorale si mishi për shkak të gjurmës së lartë ekologjike që ka blegtorja, dhe promovimi i produkteve bujqësore si perimet, etj.

Këto masa për Shqipërinë janë detajuar në nivel qendror nga Qeveria në dokumentin KKP që vendi ka depozituar pranë OKB-së.

Ndërsa strategjia e dytë, ajo e përshtatjes me ndryshimet klimatike bazohet mbi përfundimin se “ndryshimet klimatike po ndodhin, dhe rrjedhimisht na duhet të përshtatemi me to” duke ndryshuar shumë elemente të mënyrës sonë të jetesës dhe të mënyrave të deritanishme të ndërtimit të infrastrukturës dhe të menaxhimit, etj.

Në këtë drejtim mund dhe duhet bërë më shumë, vecanërisht psh, në rritjen e masave për t'i bërë qytetet e Pellgut të Vjosës më të përkrahshme nga uji i rrebesheve duke shmangur kështu përmbytjet, për t'i bërë zonat e përmbytshme bujqësore më elastike duke shmangur kultivimin e kulturave të caktuara bujqësore, duke rritur hijezimin dhe sipërfaqet ujore freskuese në qytete për t'u përshtatur me valët e të nxehtit, duke lënë pa ndryshuar meandret në shtretërit e lumenjve që kalojnë në qytete për të zbutur kështu shpejtësinë e rrjedhës së lumit, etj.

Vecanërisht procesi i përshtatjes është më i vështirë për t'u kuptuar, për t'u pranuar, dhe pastaj edhe për t'u zbatuar, sepse ka të bëjë me ndryshime thelbësore në mënyrën e jetesës, sistemeve të planifikimit, të infrastrukturës, të procedurave administrative dhe teknike, të ndërtimeve, etj., prandaj ka nevojë për më shumë vëmendje, formim profesional të vazhdueshëm, informim dhe proces komunikimi të mirëmenadur.

Aktualisht Shqipëria ka një Plan Kombëtar të Përshtatjes dhe është duke detajuar planet lokale të përshtatjes me ndryshimet klimatike, që është element ligjor i një rëndësie jetike. Është në proces rishikimi i Planit kombëtar të Përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, dhe janë draftuar planet për 8 bashki, në pellgun e Vjosës, janë duke u finalizuar PLV për Vlorë, Fier dhe Permet. Planet e përshtatjes duhet të zbatohen për të gjitha bashkitë e Pellgut të Vjosës, dhe është më e përshtatshme nëse ky Plan lokal që është në hartim e sipër, të hartohet në kuadër të Pellgut të Vjosës (UNDP, 2020).

7.1 Hyrje

Ndryshimet klimatike përfaqësojnë kërcënimin më të madh jo-ushtarak me të cilin është përballur ndonjëherë njerëzimi. Ky kërcënim ka kapacitetin të vërë në pikëpyetje të gjithë sistemet natyrore dhe shoqërore mbi të cilat bazohet ekzistenca e njeriut si specie natyrore dhe si qenie shoqërore.

OKB ka në fuqi dy strategji: zbutjen/frenimin dhe përshtatjen. Në vitin 2015, OKB ka aktivizuar Marrëveshjen e Parisit e cila synon zbutjen, pra të kufizojë rritjen e temperaturës mesatare globale në jo më shumë se $+2^{\circ}\text{C}$ në krahasim me periudhën paraindustriale, ndërkohë që aktualisht ajo është rritur me $+1.35^{\circ}\text{C}$. Për këtë qëllim të gjitha vendet nënshkruese kanë depozituar në OKB një dokument angazhues (KKP) i cili zyrtarizon kontributin e secilit vend në reduktimin e emetimeve serrë deri në vitin 2030. Angazhimi i parë i Shqipërisë ka qenë reduktimi me 11.5% të gazeve serrë deri në vitin 2030 në raport me vitin 2009. Ndërsa rishikimi i këtij angazhimi e ka cuar në 20% qëllimin e synuar të Shqipërisë deri në vitin 2030. Parku Kombëtar i Vjosës ka potencialin që të ndikojë pozitivisht në këtë angazhim, duke sjellë vlerë të shtur dhe cilësi të re.

Paralelisht, OKB ka sugjeruar fort edhe strategjinë e përshtatjes me ndryshimet klimatike, që synon ndryshimin e sistemeve sociale e ekonomike njerezore, duke i bërë ato elastike që të përshtaten me ndryshimet klimatike që kanë filluar. Në këtë drejtim mund dhe duhet bërë më shumë, vecanërisht në rritjen e masave për përshtatje me përmbajtjet e shpejta të shkaktuara nga rrebeshet e shiut.

Zonat e mbrojtura garantojnë frenimin e ndryshimit negativ të përdorimit të tokës si një nga burimet e shtimit të gazeve me efekt serrë në atmosferë. Po ashtu zonat e mbrojtura frenojnë humbjen e biodiversitetit, si një nga pasojat e ndryshimit negativ të përdorimit të tokës. Ndryshimet klimatike vënë në rrezik ekzistencën ekonomike të komuniteteve lokale në zonën e luginës së Vjosës. Ndërkohë që zbatimi i parimeve të zonës së mbrojtur, dhe mbajtja e lumit të Vjosës në gjendje natyrore, punon vetvetiu në favor të frenimit të ndryshimeve klimatike, persa i perket përshtatjes me ndryshimet klimatike duhen planifikuar dhe realizuar ndryshime në mënyrën e funksionimit të jetes ekonomike e sociale të komuniteteve.

Ndryshimet klimatike kanë pasoja komplekse. Nuk behet fjale vetëm për ngritje të temperaturës mesatare globale, por edhe për gjithë zinxhirin e pasojave natyrore dhe sociale e ekonomike të lidhura me të. Raporti "AR6" i IPCC, i bere publik në vitin 2022, është burimi kryesor me i besueshem i të dhenave mbi ndryshimet klimatike. Ky raport ka evidentuar se në ekosistemet tokësore të zonës Mesdhetare, të lidhura me besueshmeri të lartë me ndryshimet klimatike janë pasojat në ndryshimin e struktures së ekosistemeve, në zhvendosjen e specieve drejt veriut apo drejt lartësive, dhe në ndryshimin e fazave fenologjike.

Raporti thekson se të dhenat lidhur me ndikimin e ndryshimeve klimatike në ekosistemet e ujërave të embla, siç është rasti i lumit të Vjosës, janë të pamjaftueshme për të arritur në përfundime. I njëjti raport evidenton se, me besueshmeri të lartë të lidhjes me

ndryshimet klimatike, në zonën Mesdhetare ka ndikime negative në sistemet humane, vecanërisht në aftësitë e prodhimit ushqimor të lidhura me kufizimin e sasisë së ujit, rënien e shendetit dhe produktivitetit të bagetive, produktivitetin e burimeve të peshkimit apo akuakultures, etj.

Demtimi i sektoreve kryesore ekonomike është me besueshmeri mesatare i lidhur me ndryshimet klimatike. Një rënie e produktivitetit ekonomik të lidhur me blegtorinë dhe bujqësinë, do të shtynte komunitetin ose drejt emigrimit ose drejt shtimit të impaktit mbi burimet natyrore të zonës, çka do të përbehte kërcënim afatgjatë për cilësinë e ekosistemeve natyrore të zonës. Kjo e ben emergjent evidentimin dhe aktivizimin e një plani veprimi për përshtatjen me ndryshimet klimatike për aktivitetet ekonomike të komuniteteve.

Qëllimi i këtij raporti është të ndihmojë institucionet kombëtare në hartimin e një dokumenti strategjik të bazuar në shkencë për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve ujore të pellgut të Vjosës. Kjo është thelbësore për menaxhimin e qëndrueshëm të Parkut Kombëtar të Vjosës dhe për sigurimin e masave efektive për përshtatjen dhe zbutjen e ndikimeve të ndryshimeve klimatike.

7.2 Ndryshimet klimatike

7.2.1 Metodologjia

Për të hartuar këtë raport janë përdorur disa metoda me anë të cilave janë analizuar disa elemente.

- 1 Gjendja aktuale e ndryshimit të klimës në të gjithë zonën e Pellgut të Vjosës përfshirë natyrisht edhe grykëderdhjen e lumit, dhe pasojat e deritanishme.
- 2 Parashikimet për tendencat e ndryshimit të klimës deri në vitin 2030 dhe 2050, dhe pasojat përkatëse.
- 3 Perceptimet e palëve të interesit për nivelin e ndryshimeve klimatike aktualisht në zona të ndryshme të Pellgut të Vjosës, si edhe mbi pasojat e dukshme aktualisht në disponibilitetin e ujërave dhe në rritjen e rreziqeve të lidhura me klimën.
- 4 Analiza e mangësive dhe identifikimi i përgjigjeve.

Si bazë reference për të dhëna, më së pari janë përdorur dokumentet zyrtare kombëtare të Republikës së Shqipërisë, të cilat burojnë si detyrim ndaj nënshkrimit të Marrëveshjes së Parisit. Përkatësisht këto janë Komunikimi i Katërt Kombëtar i Shqipërisë, KKP e rishikuar, dhe Strategjia e Ndryshimeve klimatike dhe Planet e Veprimit 2019.

Të dhënat teknike mbi ndryshimet klimatike në zonën e Pellgut ujëmbledhës të Vjosës bazohen tek Raporti i Vlerësimit nr 6 i IPCC, përkatësisht AR6 – Assessment Report 6. Për shkakun se ky dokument zyrtar teknik është rezultat i të gjitha kërkimeve shkencore mbi ndryshimet klimatike nga të gjithë shkencëtarët e botës dhe në të gjithë vendet e botës, kërkime të cilat në vijim vlerësohen edhe mbi bazën e besueshmërisë, Raporti i Vlerësimit (Assessment Report) është dokumenti bazë të cilit i referohen të gjitha ekspertët dhe vendimmarrësit në të gjithë botën. Raporti i parë i Vlerësimit nga IPCC ka dalë në vitin 1999, dhe për fat të mirë, raport AR6 është bërë publik nga OKB gradualisht gjatë vitit 2022, dhe kështu ne mund të kemi të dhëna të përditësuara dhe përfundime me siguri dhe besueshmëri të lartë. Trajtesat janë të plotësuara me harta dhe grafikë të marra nga Aneksi I i raportit AR6.

Meqenese i gjithë territori i Pellgut të Vjosës përfshihet në zonën mesdhetare, një burim mjaft i vlefshëm të dhënash është edhe raporti i hartuar nga UNEP i publikuar në nëntor 2020, “Climate and Environmental Change in the Mediterranean Basin – Current Situation and Risks for the Future. First Mediterranean Assessment Report”, përkatësisht “Ndryshimet mjedisore dhe ndryshimet klimatike në Basenin Mesdhetar – Situata aktuale dhe risket për të ardhmen. Po ashtu janë analizuar të gjithë Ligjet, Strategjitë, dhe cdo akt tjetër ligjor mbi ndryshimet klimatike, në nivel të Bashkimit Evropian, të rajonit, dhe në nivel kombëtar.

Mbledhja e të dhënave mbi perceptimin e ndryshimeve klimatike dhe lidhjen e tyre me përditshmërinë dhe të ardhmen e aktiviteteve ekonomike të komunitetit, është bërë nëpërmjet pyetësorëve ku janë përgjigjur aktorë interesi të zonës së Pellgut të Vjosës.

Interpretimi i këtyre rezultateve për çështjet që ka patur objekt pyetësori, u është bashkangjitur sythave përkatës të këtij raporti, si psh, ndryshimet në sasinë e ujit në burimet e zonës, ndryshimet në sasiën e rreshjeve të dëborës, ndryshimet në mbulesën e dëborës në zonat malore, lidhjen midis ndryshimeve klimatike me rastisjen e përmbytjeve, etj.

Raporti përfshin edhe një analizë të shkurtër të magësive (GAP analysis) ku janë marrë në konsideratë të gjitha pikat e dobëta të sistemit për sa u përket ndryshimeve klimatike në Pellgun e Vjosës. Kjo analizë e mangësive është plotësuar në vijim me përgjigjet përkatëse, të cilat po ashtu përfshijnë të gjithë elementet përbërës të sistemit.

Raporti hapet me një SPM – Përmbledhje për Politikëbërësit e cila ngërthen në mënyrë sintetizuese elementët kryesorë të gjithë problematikës, duke u trajtuar me një gjuhë të thjeshtë të përshtatshme për cdo nivel njohjeje të problematikës së ndryshimeve klimatike.

7.2.2 Çështjet kryesore

7.2.2.1 Parku i Vjosës dhe ndikimi potencial në inventarin kombëtar të GES dhe realizimin e objektivave të KKP për Shqipërinë

Inventari kombëtar i gazrave me efekt serrë (GES) i Shqipërisë merr në analizë sektorët përgjegjës, disa prej të cilëve ndikojnë dhe ndikohen nga ekzistenca dhe mirëadministrimi i Parkut kombëtar të Vjosës: të tillë janë “energjid”, dhe “AFOLU Agrikulturë, pyjetaria dhe përdorime të tjera të tokës”.

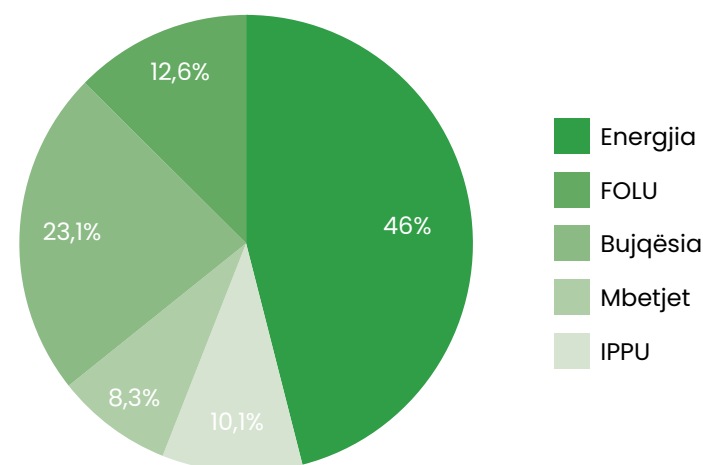

Figura 46: Kontributi i Sektorëve në Emetimet e Gazrave Serrë në Shqipëri

Burimi: Inventari Kombëtar i Gazrave Serrë të Shqipërisë

Energjia është kontributor me rreth 46% të GES për Shqipërinë. Skenari i KKP për sektorin e energjisë bazohet tek skenari NDC, e quajtur ndryshe strategjia e kombinuar, e kalibruar me të dhëna sasiore reale të bazuar në realitetin e viteve 2015–2019. Skenari NDC merr në konsideratë disa elementë së bashku, një pjesë e të cilëve ka lidhje të drejtpërdrejtë me ndryshimet klimatike dhe veprimin kundër tyre: rritjen e përdorimit të gazit natyror deri në arritjen e targetit 8–10% deri në vitin 2030, rritjen e efikasitetit të energjisë me 15% deri në vitin 2030, rritjen e përdorimit të energjiave të ripërtëritshme për të arritur në 42,5% share deri në vitin 2030.

Ndalimi i ndërtimit të HEC-eve në territorin e Parkut të Vjosës, do të ketë ndikim kontradiktor në këtë aspekt, në varësi të këndvështrimit afatgjatë apo afatshkurtër, dhe në varësi të konsiderimit të ndikimit në sektorin “energji” apo “FOLU” të emetimeve të GES.

Në këndvështrimin e ndikimit afatshkurtër, ndërtimi HEC-eve do të mund të kishte peshë positive në arritjen e objektivit 42,5% për energjitë e ripërtëritshme deri në 2030, që është kontributor pozitiv për uljen e GES sepse ul konsumin e energjisë elektrike nga importi që e ka origjinën kryesisht tek energjia nga karburantet fosile në vendet tona fqinje.

Por, në një këndvështrim afatmesëm dhe afatgjatë, një zonë e mbrojtur parandalon në mënyrë të qëndrueshme emetimet serrë në vend, dhe kështu e kompenson përfundimisht energjinë e prodhuar nga hidro. Po ashtu, moszënia e sipërfaqeve pyjore etj., me ujë për liqenet e HEC-eve potencialë, eliminon pasojat negative të këtyre liqeneve të HEC-eve në përdorimin e tokës, në humbjen e biodiversitetit, dhe në rritjen e erozionit bregdetar, dhe kështu ndikon në rritjen e kapjes së CO₂ nga sipërfaqet pyjore, dhe rrjedhimisht ka rol deciziv pozitiv në sektorin FOLU të inventarit të GES për Shqipërinë.

Kontributi i Basenit të Vjosës në parashikimet dhe objektivat e KKP po ashtu mund të ketë lidhje me efikasitetin e energjisë dhe me energjitë e ripërtëritshme. Rritja e efikasitetit të energjisë nëpërmjet realizimit të NEEAP – Planit Kombëtar të Veprimit për Efikasitetin e Energjisë parashikon rritje të efikasitetit deri në 15% deri në vitin 2030. Peshën kryesore në këtë drejtim e ka konsumi shtëpiak, i cili menaxhohet mbi bazën e konceptit “grade dite”, vlerat e të cilës lejojnë të behet një vlerësim paraprak i energjisë termike vjetore të nevojshme për ngrohje. Plani Kombëtar i Veprimit për Efikasitetin e Energjisë (NEEAP) dhe Kodi Shqiptar i Energjisë për Banesat e ndajnë territorin kombëtar në disa zona, bazuar në variabla të ndryshme, si numri i konsumatorëve rezidencialë, konsumi rezidencial, etj. Pellgu ujëmbledhës i lumit Vjosa përfshin tre nga zonat e përcaktuara në këtë ndarje: Zona 1 në pjesën e poshtme të pellgut të Vjosës, Zona 2 në rrjedhën e mesme të pellgut të Vjosës, Zona 3 në pjesën e sipërme të pellgut të Vjosës. Duke qenë se variabli kryesor në këto përlllogaritje është numri i konsumatorëve rezidencialë, i cili rritet me uljen e numrit mesatar të personave për familje – një trend i nxitur nga përmirësimi i standardeve të jetesës dhe plakja e popullsisë – konsumi rezidencial në pellgun e Vjosës mund të rritet. Kjo mund të çojë në një gjurmë më të lartë karboni në zonë, dhe si rrjedhojë, një përgjigje e përshtatshme do të ishte forcimi i masave për përmirësimin e efikasitetit të energjisë, me fokus të veçantë në izolimin termik të vendbanimeve urbane në pjesën e sipërme të pellgut.

7.2.2.2 Gjendja e ndryshimeve klimatike në grykëderdhjen e lumit Vjosa dhe rreziqet

Raporti i parë i Vlerësimit për Mesdheun e ka përcaktuar Mesdheun si një “hotspot të ndryshimit të klimës”, me 20% më shumë ngritje të temperaturës në krahasim me mesataren globale. Përcaktimi si hotspot ka të bëjë me disa të dhëna dhe fakte.

Duke përdorur metodën e analogjisë për të gjithë zonën mesdhetare, mund të thuhet me siguri se këto të dhëna janë shumë të rëndësishme për zonën e grykëderdhjes së lumit Vjosa, përfshirë edhe lagunën e Nartës si produkt i akumulimit të depozitimeve të ngurta të Vjosës gjatë Holocenit.

Aktualisht rritja e temperaturës në zonën e grykëderdhjes së Vjosës është +1.54 °C, ndërkohë që mesatarja globale është +1.35 °C. Parashikimi për vitin 2040 është +2.2 °C. Kjo rritje e temperaturës ka pasojë zinxhir në të gjithë ekosistemin dhe sistemet humane. Për rrjedhim, zonat bregdetare përballen me rritje të rrezikut për katastrofa, përfshirë përmbytje dhe erozion bregdetar, si edhe kripëzimin e grykëderdhjes së Vjosës dhe akuifereve të lidhura me lumen të cilat mbajnë në këmbë sigurinë ushqimore dhe cilësinë e jetës së komuniteteve. Këto ekspozime bëhen edhe më të rënda duke patur parasysh synimet për të zhvilluar struktura hoteliere në atë zonë.

Aktualisht temperatura e ujit të detit në këtë zonë është rritur me +0,4 °C, dhe parashikimi për deri në vitin 2100 është për rritje që mund të jetë nga +1,8 °C deri në +3.5 °C, me hotspote të kësaj rritjeje detin Adriatik dhe gjithë Mesdheun lindor. Kjo rritje aktuale, përveç zhvendosjes së specieve aliene nga zonat më jugore drejt zonës bregdetare të grykëderdhjes së Vjosës, dhe pra përveç, rrjedhimisht, migrimit drejt veriut të Adriatikut të specieve autoktone, con edhe në disa pasojë të tjera.

Së pari kjo con në rritje të acidifikimit të ujit të detit, me impakte të drejtpërdrejta në biodiversitet, dhe më tej në ekonominë e peshkimit dhe të turizmit. Aktualisht pH i ujit të detit është ulur me -0,1 në raport me periudhën paraindustriale, ndërkohë që parashikimi për vitin 2100 është -0,4, cka ka potencialin të çojë në ndryshim deri në 80% të biodiversitetit detar në grykëderdhjen e Vjosës.

Së dyti, rritja prej 1,54°C e temperaturës globale të ajrit dhe rritja e temperaturës së ujit të detit, ka cuar në ngritje të nivelit të detit edhe për shkak të efektit shtesë të bymimit të ujit të ngrohtë. Sipas Raportit të Parë të Vlerësimit për Mesdheun (2020) niveli i detit në 30 vitet e fundit është rritur me 2,8 mm / vit, me një rezultat prej 8,4 cm. Meqënëse pasojat e ngrohjes së klimës kanë filluar të shfaqen gjatë gjithë periudhës industriale, edhe pse janë ashpërsuar gjatë dekadave të fundit, niveli i detit është rritur me rreth 16 cm në 100 vitet e fundit. Parashikimi është që rritja e nivelit të detit po përshpejtohet, për të arritur në 10–30 cm deri në vitin 2050. Kjo do të çojë në kripëzim të ujërave nëntokësore të zonës bregdetare. Këto ndryshime do të ushtrijnë një presion të shtuar në ekosistemet delikate dhe në ekonomi e shoqëri. Vecanërisht në zonën e grykëderdhjes së lumit Vjosa, ndikimi pritet të jetë i madh.

7.2.2.2 Ndryshimet aktuale dhe projeksionet për të ardhmen në fushën e ujërave, të shkaktuara nga ndryshimet klimatike, dhe pasojat përkatëse

Raporti AR6 në Aneksin I të tij, ofron mjaft të dhëna të sintetizuara lidhur me ndryshimet klimatike dhe pasojat e tyre në zona përfaqësuese të globit. Në figurën A1.35 të këtij Aneksi, analizohen në mënyrë sintetizuese ndryshimet në cështjet e ujit të lidhura me ndryshimet klimatike, si edhe pasojat që rrjedhin në ekositemet natyrore dhe sitemet humane. Kur bëhët fjalë për ndryshime fizike, raporti rritje/zvogëlim i referohet ndryshimeve në sasinë apo frekuencën e variableve të matura, ndërkohë që niveli i besueshmërisë i referohet besimit se ai ndryshim respektiv ka ndodhur në atë mënyrë që përshkruhet.

Për variablin “sasia totale e rreshjeve”, për Pellgun e Vjosës mund të thuhet me siguri të plotë se tendenca do të jetë rënësë. Kjo konfirmohet edhe nga Raporti i Parë i Vlerësimit për Mesdheun. Parashikimi për aspektin sasiar, me besueshmëri/siguri mesatare, është se sasia mesatare vjetore e rreshjeve do të ulët me - 10-15% në skenarin e rritjes së temperaturës me + 2 °C në raport me periudhën paraindustriale.

Për variablin “rreshjet në formë rrebeshi” dhe “përmbytjet për shkak të rreshjeve”, me siguri maksimale vlerësohet se do të jetë në rritje. Edhe në Raportin e Parë të Vlerësimit për Mesdheun, vlerësohet se rreshjet në formë rrebeshi do të rriten me 25% ndërsa rastisja e rreshjeve në formë rrebeshi jashtë stinës së verës do të rriten me 30%.

Për variablin “kriosfera”, përkatësisht “mbulesa me dëborë dhe akuj”, janë të vlerësuar edhe tendencat aktuale, të cilat me besueshmëri të lartë vlerësohen si “në rënie”. Kjo do të thotë që “ditët me mbulesë dëbore” në zonat malore janë ulur, dhe që mbulesa e dëborës aktualisht mund të rezistojë vetëm në lartësi më të mëdha mbi nivelin e detit. Kjo pasojë e evidentuar në raportin AR6, vërtetohet edhe nga përceptimi i aktorëve të interesit që i janë nënshtruar pyetësorit gjatë punës për hartimin e këtij Raporti në kuadër të projektit “ESPID4 Vjosa”. Shumica e të pyeturve janë shprehur se edhe ata mendojnë dhe kanë përceptimin se ka më pak rreshje dëbore se më parë dhe se mbulesa e dëborës në zonat malore është reduktuar.

Lidhur me variablin “rrjedhjet ujore dhe prurjet e burimeve”, në AR6 vlerësohet me besueshmëri të ulët se ai aktualisht është në rënie. Po ashtu edhe parashikimi, me besueshmëri të ulët vlerësohet se do të jetë në rënie. Ka dy opsione vlerësimi të këtyre gjetjeve.

Nisur nga niveli i besueshmërisë që i atribuon AR6-a këtij konkluzioni, opsioni i parë mund të ishte se studimet për këtë aspekt nuk janë ende të plota saqë të kemi një përfundim të besueshëm. Në pyetësorin që është bërë në kuadër të raportit tonë me aktorë interesi në të gjithë pellgun e Vjosës, rezultoi se 60% e të anketuarve shprehën të bindur se “ka më pak prurje në burimet e zonës”, madje disa prej tyre shprehën të bindur se “në të gjitha burimet ka më pak ujë se më parë”. Jepen shembuj si “Kroi i Daiut”, burimi i “Hamit Muco”, Uji i Zi, Ujëvara e Sopotit, burimet e Nivicës, etj., sasia e të cilëve përceptohet se ka rënë. Kjo është një këmbanë alarmi që detyron një monitorim më të strukturuar të sasisë së prurjeve të lëngëta të tyre.

Opsioni i dytë lidhur me besueshmërinë e ulët me të cilin raporti AR6 e vlerëson faktin e rënies së prurjeve në burime, do të përbënte një lajm të mirë për ekosistemin e Pellgut të Vjosës, si edhe për sistemet ekonomike të lidhura me të: ky opsion do të dëshmonte se sasia e ujit në degët dhe rrjedhën kryesore të lumit Vjosa janë më shumë të varura/ndikuara nga faktorët e ndërtimit gjeologjik dhe aspektet hidrogeologjike dhe gjeomorfologjike të pellgut se sa nga kushtet klimatike dhe ndryshimi i këtyre të fundit. Strukturat gjeologjike të rrudhosura, përkatësisht me njëpasnjëshmëri antiklinalesh dhe sinklinalesh të përfshirë nga tektonika gjatësore që kanë rezultuar në mbihipje të krahëve verilindorë mbi krahët jugperëndimorë duke vendosur në kontakt tektonik shtresat gëlqerore të përshkueshme nga uji me shtresat argjilore që shërbejnë si ekran për daljen e ujit të napave nëntokësore, mundësojnë që përgjithësisht në shpatet jugperëndimore të vargmaleve “Trebeshinë – Dhëmbel – Nëmerckë” dhe “Shëndëlli – Lunxhëri – Bureto”, të ketë burime sasia e prurjeve të të cilave të mos ndikohet/varet nga rënia e sasisë së rreshjeve të përgjithshme dhe as nga rënia e pranisë së kriosferës.

Për variablin “përmbytjet nga lumenjtë/përrenjtë”, i cili është i ndryshëm nga “flash flood” pra përmbytjet e shpejta, jepet vlerësimi se, me besueshmëri të ulët, aktualisht është në rënie. Ndërsa për parashikimin në të ardhmen, sërish vlerësohet se do të jetë në rënie, por kësaj rradhe me besueshmëri mesatare. Ky vlerësim nuk përputhet shumë me vlerësimet e të pyeturve gjatë pyetësorit, të cilët në masën 50%, përceptojnë lidhje midis ndryshimeve klimatike me rritjen e rasteve të përmbytjeve nga lumenjtë.

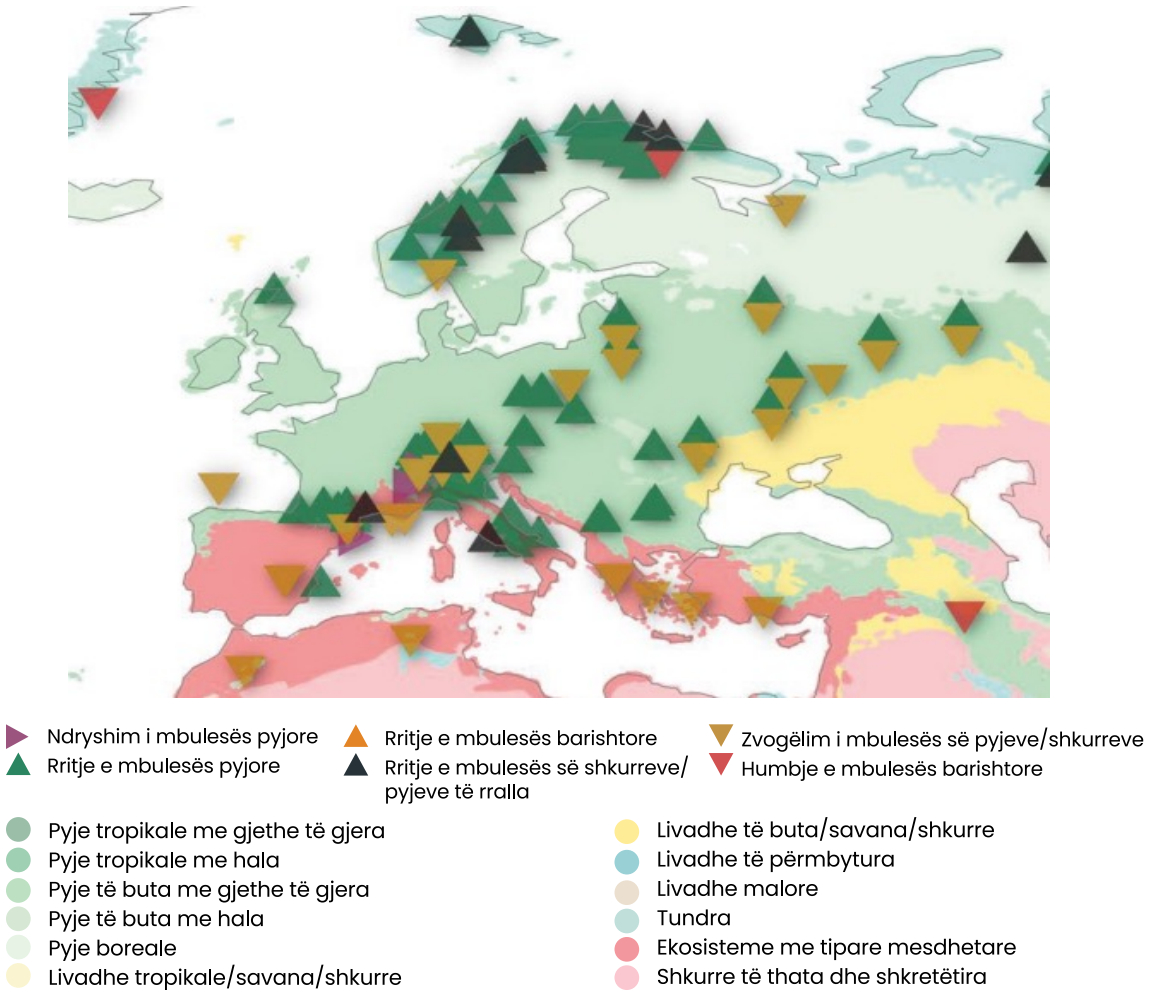
Për variablin “thatësitrat” jepet me besueshmëri të lartë edhe vlerësimi i ndryshimeve aktuale edhe ai i parashikimi për të ardhmen. Për tendencat aktuale, thatësitrat janë rritur në kohëzgjatje dhe në rastisje. Edhe parashikimi për të ardhmen është po ashtu me rritje. Kjo e ekspozon ndaj impakteve negative kryesisht bujqësinë në sektorin e poshtëm të pellgut të Vjosës. Në kuadër të pyetësorit të zbatuar me aktorët e interesit në kuadër të projektit ESPID4 Vjosa, shumica e të anketuarve shprehën se janë dakord me gjetjen se “thatësitrat janë më të shpeshta se më parë në të gjithë pellgun e Vjosës”.

Për variablet “ujërat nëntokësore” dhe “erozioni i tokës dhe sedimentet” nuk ka vlerësime për tendencat aktuale, ndërsa për të ardhmen, me besueshmëri të ulët mund të thuhet se ato do të impaktohen negativisht. Me shumë gjasa, niveli i ujërave nëntokësore do të ndikohet por jo në mënyrë thelbësore, duke patur parasysh kushtet hidrogeologjike dhe gjeomorfologjike të trajtuara më sipër. Ndërsa erozioni i tokës dhe sasia e prurjeve të ngurta në rrjedhjet sipërfaqësore, me gjasë do të rritet, duke patur parasysh tendencën e rritjes së rreshjeve në formë rrebeshi, nivelin aktual të ekspozimit të sipërfaqeve për shkak të shpyllëzimit të trashëguar, dhe kushtet litologjike ku formacionet flishore janë të pranishme në masë të gjerë në gjithë pellgun.

Variabli i cilësisë së ujërave nuk ka vlerësime ende as për tendencat aktuale dhe as për të ardhmen.

7.2.2.2 *Ndryshimet aktuale dhe në të ardhën të lidhura me ekosistemet tokësore dhe të ujërave të ëmbla*

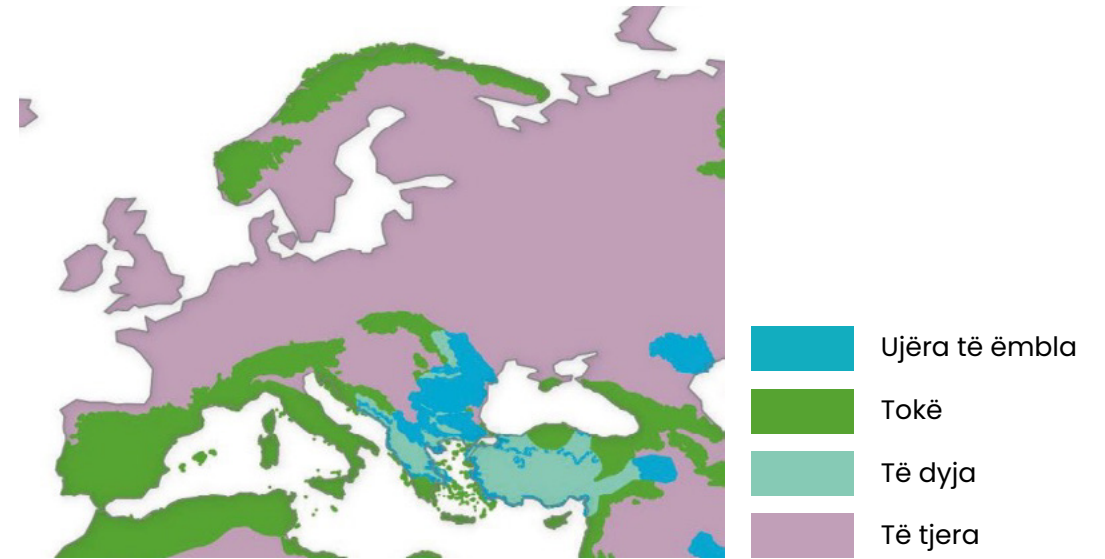
Në Raportin AR6, në Shtojcën I, në Figurën AI.07, paraqiten ndryshimet në shpërndarjen e llojeve funksionale të bimëve gjatë periudhës 1700–2020. Këto ndryshime në llojet funksionale të bimëve shërbejnë si tregues të ndryshimeve që kanë ndodhur në funksionin dhe strukturën e biomeve.

Figura 47: Ndryshimet e Vëzhguara në Shpërndarjen e Llojeve Funksionale të Bimëve gjatë Periudhës 1700–2020

Burimi: AR6

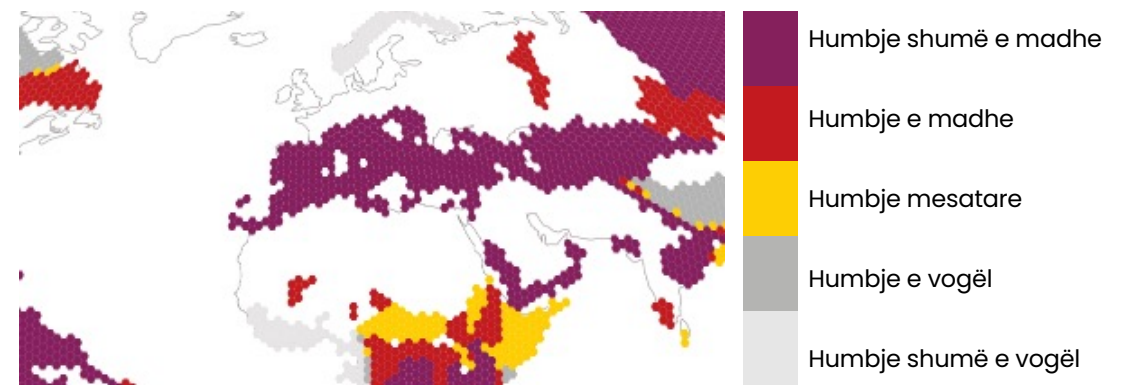
Sipas këtyre gjetjeve, vërehet qartë një rënie/reduktim i mbulesës pyjore në pellgun e lumit Vjosa gjatë kësaj periudhe deri në vitin 2020.

Figura 48: Zonat me rëndësi të lartë mbrojtjeje të natyrës dhe numri i personave të lidhura me to

Burimi: AR6

Në vlerësimin lidhur me numrin e personave që jetojnë në zona me rëndësi të lartë mbrojtjeje, midis “zonave me ekosisteme të rëndësishme tokësore” dhe “zonave me ekosisteme të rëndësishme të ujërave të ëmbël”, zona e Pellgut të Vjosës klasifikohet si “zonë ku mbivendosen të dyja” këto tipologji dhe rëndësi. Rrjedhimisht IPCC nëpërmjet AR6 vlerëson se zona e Pellgut të Vjosës futet tek zonat të cilat janë “zona prioritare për ruajtjen e natyrës”, nën argumentimin e AR6 se ato përmbajnë një numër të lartë të specieve që nuk gjenden askund tjetër (endemike). Në të gjithë botën, këto lloj zonash zënë më pak se 1/7 e sipërfaqes së sterese në Tokë, që do të thotë se kanë rëndësi të shtuar.

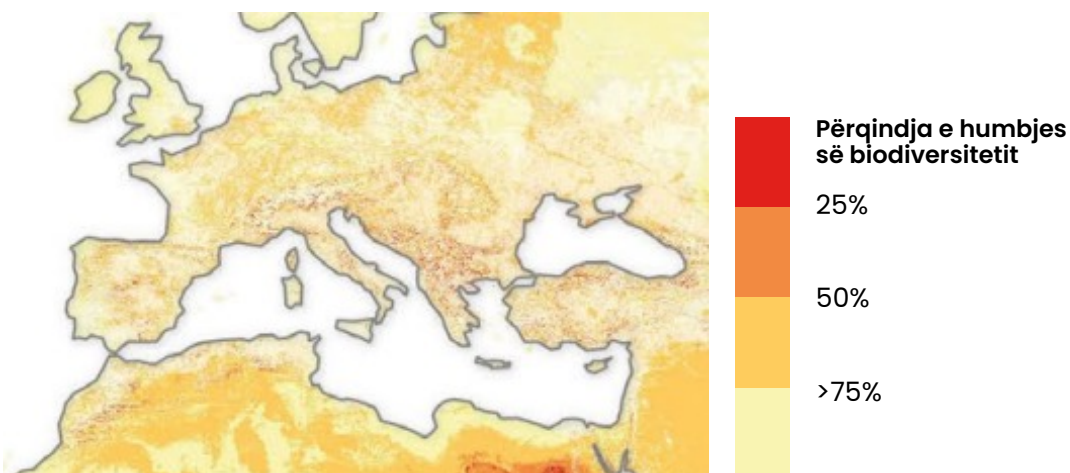

Figura 49: Parashikimi i Humbjes së Habitatit nën një Skenar të Rritjes Globale të Temperaturës prej +1.5°C

Burimi: AR6

Kjo hartë paraqet një parashikim të humbjes së habitateve në zonat e përshtatshme klimatike në pikat e nxehta të biodiversitetit tokësor. Humbja aktuale e parashikuar (rreth 1°C ngrohje) dhe për nivelet e ngrohjes globale prej 1.5°C. Harta tregon shpërndarjen rajonale të humbjes së habitateve në pesë kategori (shumë pak humbje 0-20%, pak humbje 20-40%, humbje mesatare 40-60%, humbje të mëdha 60-80%, humbje shumë të mëdha 80-100%).

Në Aneksin I të AR6 vlerësohet “parashikimi për humbjen e habitateve në skenarin e një rritjeje të temperaturave globale me +1.5 °C”, dhe jepet vlerësimi se për zonën e Pellgut të Vjosës kjo humbje do të jetë “e lartë”, përkatësisht në nivelin 60–80%. Dihet tashmë se deri tani temperatura mesatare globale është rritur me +1.3 °C në krahasim me periudhën para-industriale, dhe se niveli i synuar i mbajtjes së temperaturës është “jo më shumë se +2 °C”. Kjo nënkupton që humbja e biodiversitetit me 60–80% është pothuajse e pashmangshme në zonën e Pellgut të Vjosës.

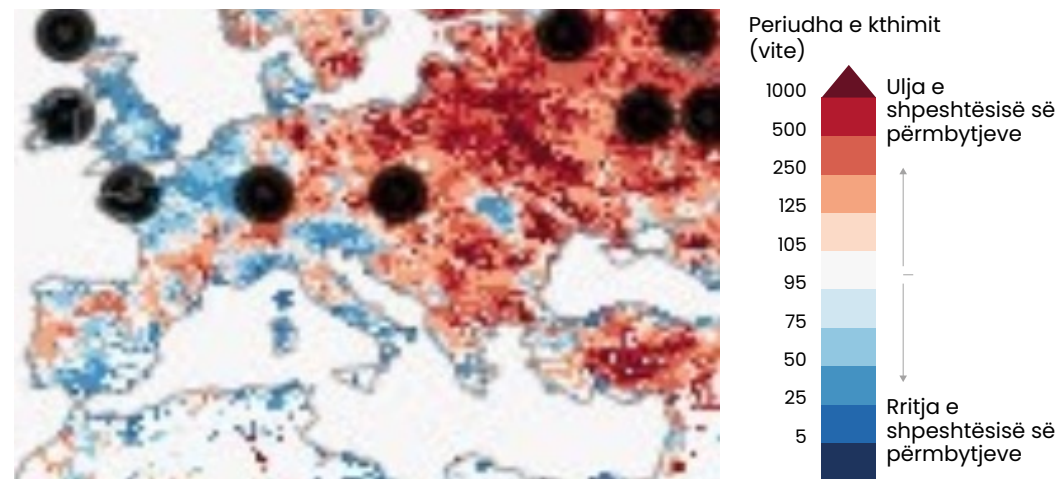
Figura 50: Humbjet e parashikuara në biodiversitet në kushtet e rritjes me +1.5°C të temperaturë globale

Burimi: AR6

Hijet e ngjyrave përfaqësojnë përqindjen e specieve për të cilat klima parashikohet të bëhet mjaftueshëm e papërshtatshme, duke i bërë ato të rrezikuara lokalisht dhe me rrezik të lartë zhdukjeje brenda një zone të caktuar në shpërndarjen e tyre aktuale, në një nivel të caktuar ngrohjeje globale sipas indeksit GSAT, bazuar në të dhënat e studimit (Warren et al., 2018). Zonat e hijëzuara me portokalli të thellë dhe të kuqe tregojnë një rrezik të konsiderueshëm të humbjes së biodiversitetit, ku klima bëhet aq e papërshtatshme sa më shumë se 50% dhe 75% e specieve përballen me një rrezik të lartë zhdukjeje lokale, përkatësisht. Hartat e pasurisë së mbetur të specieve janë mbivendosur me një shtresë të përdorimit të tokës (2015) nga Nisma për Ndryshimet Klimatike e Agjencisë Evropiane të Hapësirës (ESA). Zonat me mbulesë toke të identifikuara si bujqësore janë bërë 5% transparente, duke treguar potencialin e pasurisë së mbetur të specieve nëse toka nuk do të ishte shndërruar për bujqësi. Këto zona të zbehta (nga e verdha shumë e zbehtë deri te e kuqja shumë e zbehtë) përfaqësojnë humbjen e biodiversitetit për shkak të shkatërrimit të habitatit, por me një potencial për restaurim. Zonat e hijëzuara me të verdhë kanë një potencial më të lartë për rikuperimin e pasurisë së specieve sesa ato me portokalli ose të kuqe.

Raporti Living Planet Index 2024 dokumentoi qartë se speciet e ujërave të ëmbla kanë pësuar një rënie prej rreth 70% që nga viti 1970. Për më tepër, parashikimet tregojnë se rreziku i humbjes së biodiversitetit në ekosistemet tokësore dhe ujore të ëmbla është i lartë, me humbje të mëtejshme që variojnë nga 25–50% deri në 50–75%.

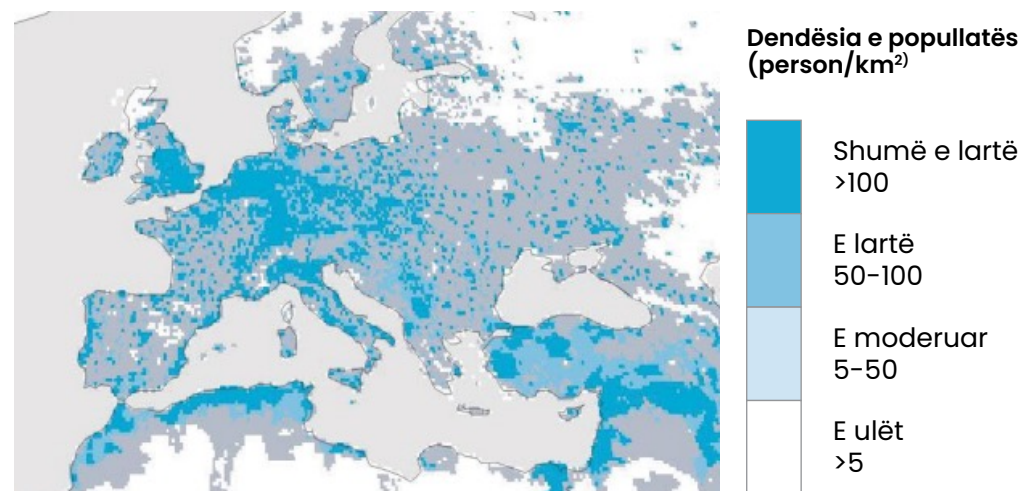
Impacts of climate change on flood intensity and water dependence

Figura 51: Ndryshime të parashikuara në përmbytjet nga lumenjtë, për periudhën 2071–2100 në raport me 1970–2000

Burimi: AR6

Modeli i përpunuar tregon një rënie të frekuencës së përmbytjeve kundrejt rritjes së intensitetit të tyre.

Figura 52: Rreziku nga Përmbytjet Historike dhe të Parashikuara të Lumenjve dhe Ekspozimi ndaj Tyre (Goldewijk et al., 2010, 2011)

Burimi: AR6

Per rrjedhën e poshtme të Vjosës është vlerësuar risk shumë i lartë, duke marrë në konsideratë ndryshimet klimatike dhe dendësinë e popullsisë.

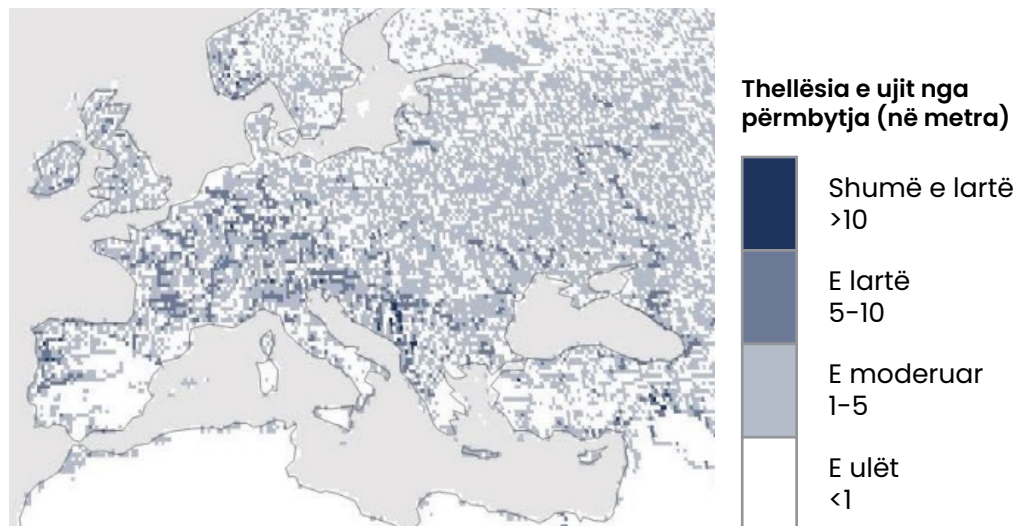

Figura 53: Modelimi i thellësisë së përmbytjeve nga lumenjtë (Tanoue et al., 2016, 2021)

Burimi: AR6

Nga modelimi rezulton se thellësia e parashikuar në të ardhmen do të jetë e lartë, në nivelin 1-5 metra.

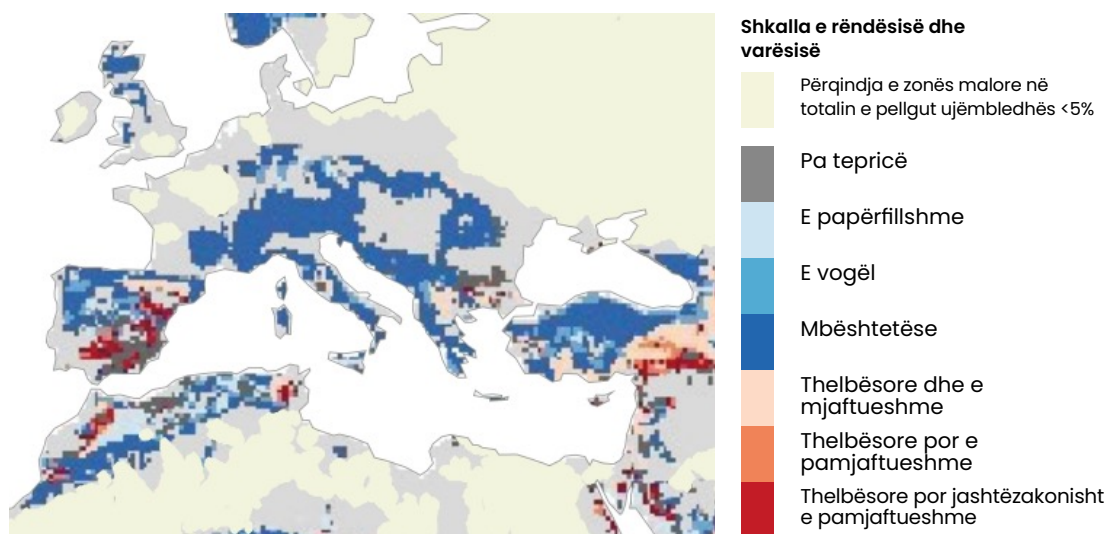

Figura 54: Rëndësia e Zonave Malore për Burimet Ujore në Zonat e Ulëta për Periudhën 2041-2050

Burimi: AR6

Në Aneksin I të AR6 vlerësohet "rëndësia e zonave malore për burimet ujore të zonave më të ulta" për periudhën 2041-2050, në skenarin SSP2-RCP6.0 për pellgun e Vjosës, lidhja e zonës malore (rrjedha e sipërme) me burimet ujore të zonës së ulët (rrjedha e poshtme), shtrirja e rëndësisë dhe varësisë vlerësohet si "mbështetëse" (supportive), që do të thotë që roli nuk është përcaktues dhe se burimet ujore janë të mjaftueshme. Kjo do të thotë që burimet ujore të rrjedhës së sipërme të Pellgut të Vjosës mund të menaxhohen në mënyrë autonome, sepse nuk ka rrezik që popullsia në rrjedhën e poshtme e Vjosës të vuajë mungesën e ujit.

7.2.2.3 Analiza e ekspozimit të bujqësisë dhe blegtorisë ndaj stresit klimatik

Në Aneksin I të AR6 analizohen pasojat në ekonomitë dhe kulturat bujqësore të ndryshimeve klimatike. Humbjet e befta të prodhimit në të gjitha sistemet e prodhimit janë rritur vazhdimisht që prej viteve 1960. Shkaqet më të mëdha të kësaj rritjeje janë rreziqet klimatike përfshirë thatësitrat, përmbytjet, dhe stuhitë. Gjatë 30 viteve të fundit, prodhimi bujqësor për kulturat kryesore ka rënë globalisht me 4-10%, dhe kjo mund t'i atribuohet ndryshimeve klimatike me një besueshmëri të lartë.

Në pellgun e Vjosës, mund të thuhet me besueshmëri të lartë se aktualisht të gjitha kulturat e drithërave, përfshirë grurin dhe misrin, janë ndikuar negativisht në prodhimtari. Ndërsa për të ardhmen e afërt, me besueshmëri të madhe mund të thuhet se, në skenarin e një rritjeje të temperaturës me +2 C, ndikimi negativ do të përkeqësohet për kulturën e grurit, ndërsa për kulturën e misrit përkeqësimi ende nuk mund të konfirmohet.

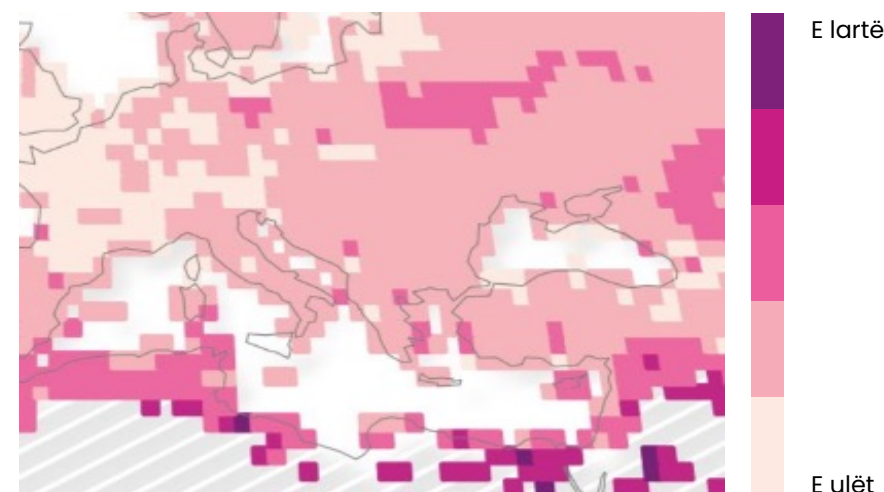
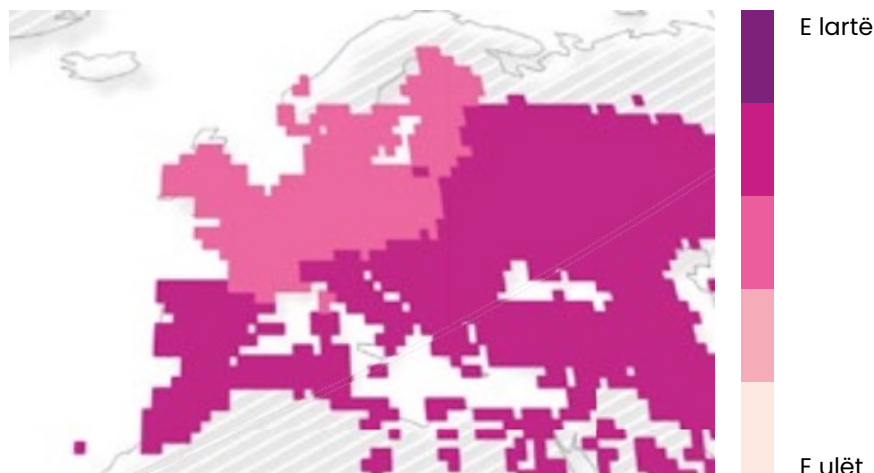

Figura 55: Ekspozimi Mesatar i Kulturave të Grurit ndaj Pesë Stresorëve Mjedisorë të Lidhur me Ndryshimet Klimatike (Thatësira, Ozon, Sëmundjet dhe Dëmtuesit, Stresi nga Nxehtësia dhe Lëndët Ushqyese të Tokës)

Burimi: AR6

Në analizën që i bëhet ekspozimit të prodhimit të grurit ndaj pesë streseve kryesore me origjinë nga ndryshimet klimatike në total rrezikimi është mesatar, por kur analizohen rreziqet në mënyrë të vecuar, vërehet se rrezik për ekspozim "të lartë" në zonën e Pellgut të Vjosës paraqet stresi "sëmundjet dhe insektet", "ozoni", dhe "stresi i të nxehtit".

Figura 56: Ekspozimi i Kulturave të Grurit ndaj Stresit nga 'Insektet dhe Sëmundjet' i Rritur nga Ndryshimet Klimatike

Burimi: AR6

E njëjta situatë është edhe me kulturën e misrit, ku ekspozimi më i lartë është ndaj stresit "insektet dhe sëmundjet". Dihet se ndryshimet klimatike, rritja e temperaturës mesatare, rritja e valëve të të nxehtit, shkakton në nivel global një zhvendosje të arealeve të faktorëve patogjenë dhe të arealeve të insekteve të dëmshme drejt veriut, cka do të thotë që në mesdheun verior mund të spostohen në mënyrë të natyrshme ata faktorë që kanë qenë tipikë në mesdheun jugor.

Të dhëna mjaft të rëndësishme jep Aneksi I i AR6 për stresin ekstrem me origjinë klimatike të specieve të ndryshme të kulturave blegtorale. Përlogaritjet janë bërë sipas indeksit THI – Temperature Humidity Index nga *Gilbert et al 2018, dhe Thomson et al, 2021*.

Figura 57: Numri i Ditëve në Vit kur Blegtoria është nën Stres Klimatik Ekstrem

Burimi: AR6

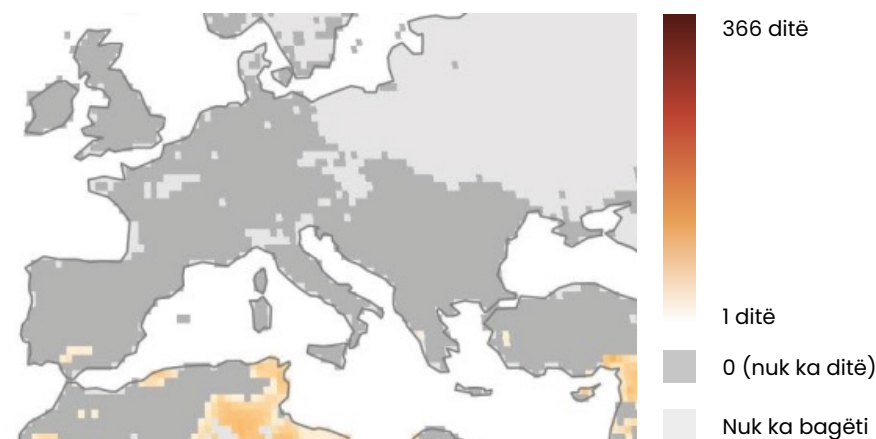
Figura 58: Numri i Ditëve në Vit kur Dhitë janë nën Stres Klimatik Ekstrem

Burimi: AR6

Figura 59: Numri i Ditëve në Vit kur Sektori i Shpendëve është nën Stres Klimatik Ekstrem

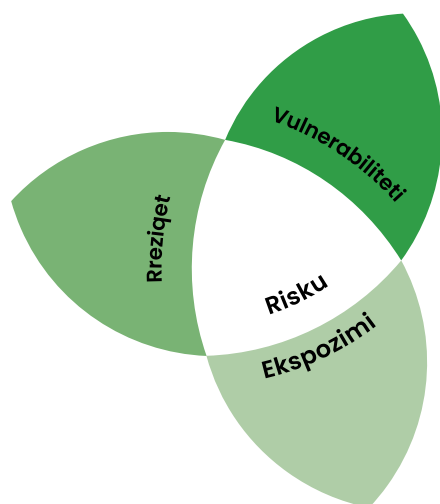
Burimi: AR6

Figura 60: Numri i Ditëve në Vit kur Kafshët e Reja janë nën Stres Klimatik Ekstrem

Burimi: AR6

“Stresi ekstrem” i shkaktuar nga temperatura dhe lagështia tek bagëtia
 Figura... Ndryshimi në numrin e ditëve në vit mbi vlerat e “stresit ekstrem” nga fillimi i shekullit të 21 (1991–2010) deri në fund të shekullit (2081–2100), i vlerësuar nën skenarin SSP1-2.6 duke përdorur Indeksin e Temperaturës dhe Lagështisë (THI). Përlogaritjet janë hartuar për shpërndarjen aktuale globale të specieve (Gilbert et al., 2018) (zonat gri, nuk ka ndryshime). (Thornton et al., 2021). Shih gjithashtu Anexin I: Atlas Global në Rajonal.

Rreziku, ose probabiliteti që një kërcënim të shkaktojë dëme, është kombinimi dhe mesatarja e tre variablave:

Figura 61: Variablat e rrezikut

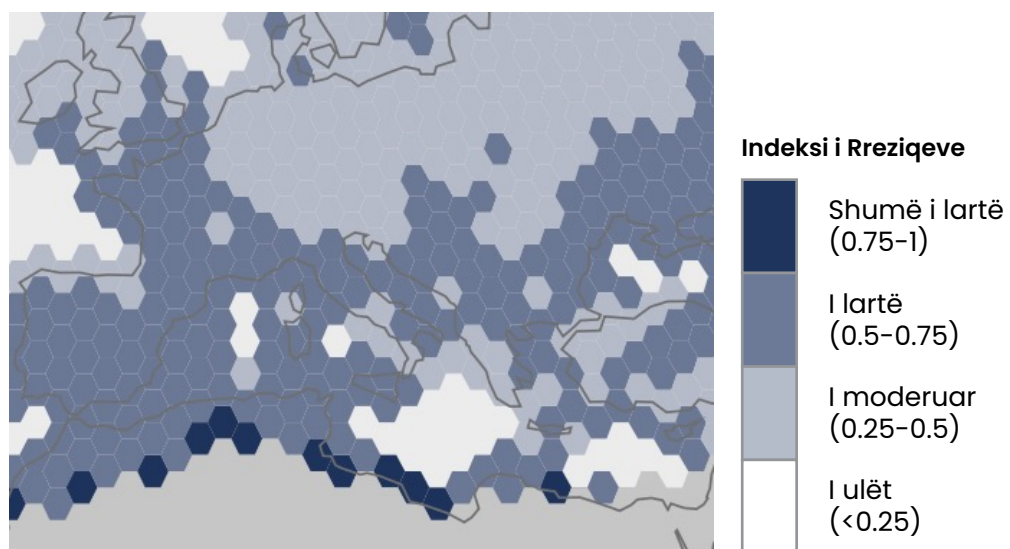

Figura 62: Niveli Aktual i Kërcënimit nga Thatësira

Burimi: AR6

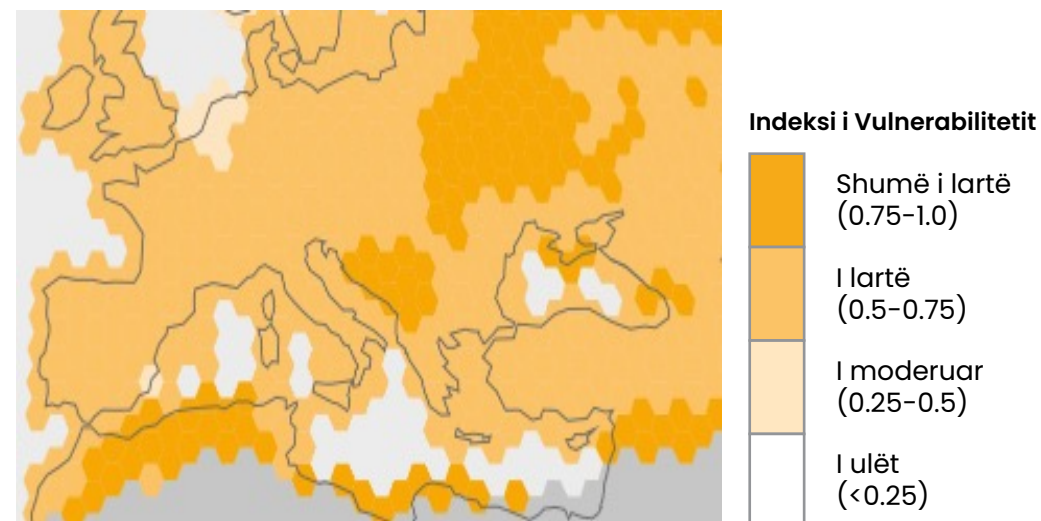

Figura 63: Niveli i Ndjeshmërisë ndaj Thatësirës

Burimi: AR6

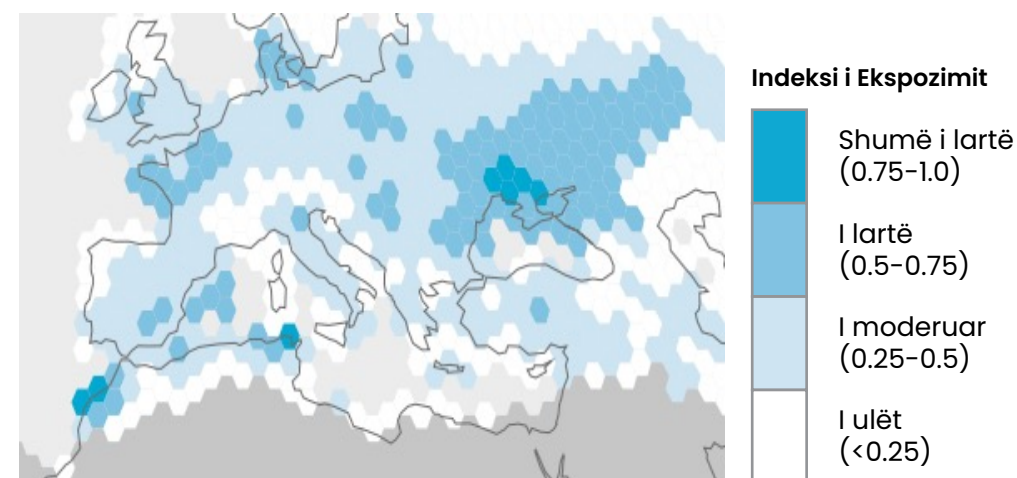

Figura 64: Niveli i Ekspozimit ndaj Thatësirës

Burimi: AR6

- ▶ Niveli aktual i kërcënimit nga thatësira për pellgun e lumit Vjosa konsiderohet "mesatar".
- ▶ Niveli i kërcënimit: Mesatar
- ▶ Niveli i ndjeshmërisë (vulnerabilitetit) ndaj thatësirës: I lartë.

Ndjeshmëria ndaj thatësirës është përcaktuar nga një model matematikor që kombinon faktorë socialë, ekonomikë dhe infrastrukturorë, i propozuar nga UNISDR në 2004. Për pellgun e lumit Vjosa, kjo ndjeshmëri rezulton e lartë për shkak të mungesës së përshtatshmërisë së infrastrukturës, e cila mbështet jetën sociale dhe aktivitetet ekonomike, ndaj ndryshimeve klimatike.

- ▶ Niveli i ekspozimit ndaj thatësirës në pellgun e lumit Vjosa: Mesatar

Sipas përfundimeve të AR6, ekspozimi ndaj thatësirës në pellgun e Vjosës është i ulët deri në mesatar. Ky fakt lidhet kryesisht me karakteristikat morfografike të zonës dhe afërsinë me detin. Klima e pellgut është tipike mesdhetare, me reshje të përqendruara kryesisht gjatë gjysmës së ftohtë të vitit.

7.2.2.4 Llojet e përgjigjeve përshtatëse dhe mundësitë për sukses

Masat përshtatëse janë më të vështirat për t'u kuptuar dhe pranuar nga administratorët dhe të zgjedhurit kombëtarë dhe lokalë, sepse ato masa kërkojnë dhe nënkuptojnë prishjen e inercisë dhe me ndryshimin e "status quo - së". Shembull mjaft i qartë për këtë vështirësi të pranimi të masave përshtatëse është përmbytja katastrofike e ndodhur në Dubai në prill 2024 ku pasojat ishin të pahasura më parë për atë rajon, pikërisht sepse qyteti nuk ishte përshtatur me kushtet e reja të panjohura të ndryshimeve klimatike dhe pra nuk kishte marrë në konsideratë faktin që shira rrebesh në atë intensitet mund të ndodhnin: i njëjti mentalitet se "ky event nuk ka ndodhur ndonjëherë, dhe pra nuk mund të ndodhë këtu" pengon përgjithësisht masat e përshtatjes me ndryshimet klimatike dhe në vijim na detyron të përballemi me pasojat në jetë njerëzore, shëndet, apo ekonomike. Ajo situatë është në masë të ndryshme dhe për evente të ndryshme për të gjitha qytetet në Pellgun e Vjosës. Për të patur sukses me përshtatjen, duhet kuptuar se "cdo event që nuk ka patur gjasa të ndodhë më parë, mund të ndodhë tani e tutje për shkak të ndryshimit të klimës".

Figura 65: Llojet më të suksesshme të përgjigjeve adaptive në nivel global

Burimi: AR6

Në figurën 62 analizohen llojet e përgjigjeve përshtatëse më të suksesshme në nivel botëror, këto përgjigje klasifikohen në katër kategori:

- 1 Teknologjike/infrastrukturore
- 2 Institucionale
- 3 Të sjelljes (kulturore)
- 4 Me bazë natyrën.

Të analizuar mbi bazën e këtyre kategorive, dhe mbi bazën e kontinenteve të ndryshme, këto statistika tregojnë se lloji i instrumentave të përshtatjes që kanë patur më shumë sukses në kontinentin Evropian janë ato teknologjike/infrastrukturore me sukses në masën 73%, duke u ndjekur nga masat e kategorisë kulturore dhe të sjelljes me 58% dhe ato institucionale me 53%.

Kjo e diferencon Evropën nga të gjitha rajonet e tjera të botës ku ndërhyrjet përshtatëse më të suksesshme duket se kanë qenë ato me bazë kulturore dhe të sjelljes.

Rrjedhimisht, në zonën e Pellgut të Vjosës, ndërhyrjet përshtatëse do të duhet të jenë kryesisht të llojit teknologjik/infrastrukturor, ndërsa ndërhyrjet përshtatëse të llojit “bazuar tek natyra” që janë më të suksesshmet në Afrikë dhe Amerikën Jugore, në Evropë nuk kanë mundësi për sukses.

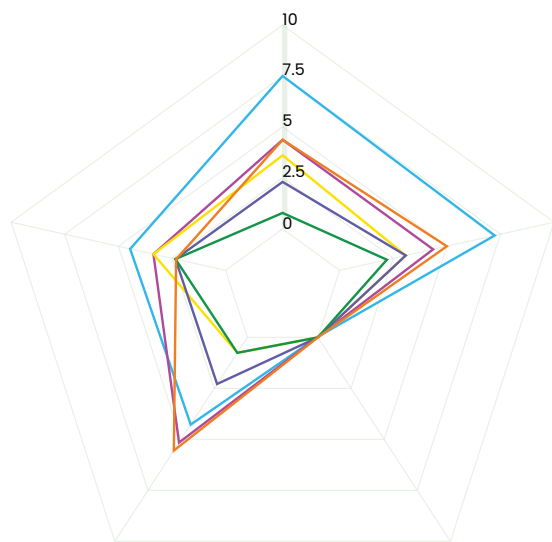

Figura 66:

Suksesi i masave adaptive në Evropë

Burimi: AR6

Në figurën 63, masat adaptuese për secilën zonë bazohen në pesë kategori, dhe në të gjithë rajonin evropian, rezultatet dhe përfitimet më të mëdha vërehen në tre kategori kryesore: institucionale, ekologjike, dhe të menaxhimit të ujërave.

Në Aneksin I të AR6, vlerësohen po ashtu se cilat janë evidentuar të jenë pengesat për arritjen e përshtatjes me ndryshimet klimatike sipas rajonit dhe sektorëve. Në zonën e Pellgut të Vjosës në sektorin e menaxhimit të suksesshëm të ekosistemeve tokësore dhe të ujërave të ëmbla, pengesa parësore është e lidhur me “informimin, ndërgjegjësimin, dhe teknologjinë”. Kjo përcaktohet si “mungesë e ndërgjegjësimit dhe e aksesit të popullatës dhe vendimmarrësve në informacion dhe teknologji”.

Ndërsa pengesa dytësore janë:

- 1 Pengesa sociale/ kulturore, me të cilën nënkuptohen normat sociale, identiteti, lidhja me vendin, besimet, këndvështrimet e botës, vlerat, ndërgjegjësimi, arsimimi, drejtësia sociale dhe mbështetja sociale;
- 2 Qeverisja, institucionet, dhe politikën, me të cilën nënkuptohen ligjet ekzistuese, rregulloret, kërkesat procedurale, qëllimi i qeverisjes, efektiviteti, rregullimet institucionale, kapacitetet përshtatëse dhe kapacitetet absorbuese;
- 3 Financiare, me të cilën nënkuptohet mungesa e mjeteve financiare;
- 4 Fizike, me të cilat nënkuptohet prania e barrierave fizike.

Ndërsa po në zonën e Pellgut të Vjosës, nëse analizohen pengesat për të patur sukses të përshtatjes në sektorin e “mirëqënës dhe komuniteteve”, pengesa parësore është “qeverisja, institucionet dhe politikën” me të cilat nënkuptohet ligjet ekzistuese, rregulloret, kërkesat procedurale, qëllimi i qeverisjes, efektiviteti, rregullimet institucionale, kapacitetet përshtatëse dhe kapacitetet absorbuese.

Ndërsa po në zonën e Pellgut të Vjosës, nëse analizohen pengesat për të arritur përshtatje me ndryshimet klimatike në sektorin e “varfëri, mënyra e jetësës, dhe zhvillimi i qëndrueshëm”, pengesa parësore janë “qeverisja, institucionet dhe politikën” dhe “informimin, ndërgjegjësimin, dhe teknologjinë”.

7.3 Kuadri ligjor dhe i politikave

Ky Raport bazohet në dokumentet zyrtare të Republikës së Shqipërisë, e cila kuadrin legjislativ dhe rregullator në aspektin mjedisor e ka të përputhur me politikën e Bashkimit Evropian.

Ky Raport bazohet në dokumentet zyrtare të Republikës së Shqipërisë, e cila kuadrin legjislativ dhe rregullator në aspektin mjedisor e ka të përputhur me politikën e Bashkimit Evropian.

Qeveria e Republikës së Shqipërisë ka nënshkruar Marrëveshjen e Parisit, me 22 prill 2016 në Nju Jork. Në vijim, Shqipëria ka dorëzuar pranë OKB-se dokumentin zyrtar KKP (Kontributi Kombëtar i Pikesynuar) me angazhime që reduktojnë emetimet e GES deri në vitin 2030 me 11,5% në krahasim me vitin 2011. Në zbatim të ketyre angazhimeve, Shqipëria ka “Strategjinë Kombëtare për Ndryshimet Klimatike & Planin e Veprimave” (SKNK&PV) si dokumentin kryesor strategjik që synon fuqizimin e koordinimit mes sektoreve lidhur me masat e zbatimit dhe përshtatjes me ndryshimet klimatike, mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Dokumenti SKNK&PV i Shqipërisë u hartua në 2018 dhe u aprovua në 2019 në përputhje dhe në mbështetje të legjislativitetit të atëhershëm të BE-se, por Komisioni i ri Evropian, nepermjet aprovimit të “Marrëveshjes së Gjelber” (Green Deal) në 11 dhjetor 2019, i ngriti në një nivel çilesisht të ri ambiciet evropiane për mjedisin dhe klimën. Green Deal synon që deri në vitin 2050 Evropa të bëhet kontinenti i pare neutral ndaj klimes, pra me emetime net zero të karbonit. Në 6 tetor 2021, BE transpozoi në Samitin “Bashkimi Evropian & Ballkani Perëndimor” në Sofie “Marrëveshjen e Gjelber të Ballkanit Perëndimor”, që përfaqëson po ashtu një shkallë të re të angazhimit kombëtar edhe për Shqipërinë.

Në Shtator 2022 Shqipëria hartoi dhe dorëzoi Komunikimin e Katërt Kombëtar, në përmbushje të të detyrimit që buron nga neni 12 i Konventës, i cili përcakton se duhen informuar anëtarët e UNFCCC (Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike) dhe gjithë vendimmarrësit e rëndësishëm dhe aktorët e interesit mbi gjendjen e tendencave të ndryshimit të klimës në Shqipëri dhe pasojave respektive, si dhe paraqet një inventar të përditësuar të GES për vendin, si edhe përshkruan aftësinë e Shqipërisë për të kontribuar në zbatimin e ndryshimeve klimatike dhe përshtatjen me to. Ky dokument po ashtu jep një shikim të shkurtër po të plotë të masave të marra, të përmbushura, apo të planifikuara të Qeverisë, të publikut të gjerë, të komunitetit të biznesit dhe të donatorëve, që kanë synuar dhe adresuar ceshtjet e ndryshimeve klimatike. Në këtë këndvështrim të fundit, në këtë Komunikim të Katërt Kombëtar një vend të dorës së parë zë analiza e rastit të studimit “Lugina e Vjosës”, me siguri për shkakun se është bërë objekti studimi serioz nga shumë autorë, edhe për sa i përket ndryshimeve të klimës dhe pasojave të tyre.

Përputhja e objektivit të këtij raporti me kuadrin ligjor dhe politikën kombëtare konkretizohet tek shtylla sektoriale nr 4 e politikave kombëtare, e rimarrë edhe tek Komunikimi i 4-t kombëtar i Shqipërisë: “Rritja përmes përdorimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore dhe zhvillimit të territorit”.

Në kuadër të masave përshtatëse ndaj ndryshimeve klimatike, Shqipëria ka hartuar dhe aprovuar PKV për përshtatjen. Në vijim të këtij plani kombëtar, institucioni qendror përgjegjës, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, po koordinon punën për hartimin PLV-ve. Do të ishte mirë nëse për gjithë Pellgun e Vjosës do të hartohej një Plan i vetëm lokal për përshtatjen.

7.4 Analiza e GAP

Në këtë kapitull, do të trajtojmë çështjet e mangësive dhe sfidave të evidentuara për Pellgun e Vjosës, të lidhura me ndryshimet klimatike. Do të fillohet me çështjet që lidhen me monitorimin, edukimin, administratën publike, biznesin, menaxhimin e ujërave, etj.

- 1 Ka pamjaftueshmëri të dhënash që rezultojnë nga **pamjaftueshmëria e monitorimit** të elementëve natyrore që ndikojnë në/ose ndikohen nga ndryshimet klimatike. Një nga elementët që do të duhej të monitorohen në mënyrë shkencore janë prurjet e burimeve të ujit, të cilat nga pyetësorët e kryera rezultojnë të kenë sasi uji më të ulët si rezultat i impaktimit nga ndryshimet klimatike. E njëjta gjë vlen edhe për mbulesën e dëborës, dhe për mbulesën pyjore e cila nga të dhënat e AR6 rezultojnë në rënie të vazhdueshme dhe pritet edhe në të ardhmen e afërt.
- 2 Nga pyetësori i zhvilluar në kuadër të këtij projekti, nuk mund të mos vihet re një **mangësi të drejtim të edukimit mjedisor** lidhur me çështjet e ndryshimeve klimatike në përgjithësi. Kjo situatë ka një arsye shumë të thjeshtë: Së pari, edukimi mbi ndryshimet klimatike është një fushë mjaft e re studimi dhe veprimi për të gjithë botën. Së dyti, pavarësisht faktit të mësipërm, çështja e ndryshimeve klimatike nuk ka qenë e përfshirë, dhe madje ende nuk është, në programet universitare në Shqipëri, dhe kjo për shkak të inercisë së programeve universitare. Për këto dy arsye, breza të tërë ekspertësh dhe administratorësh, vecanërisht të administratave lokale ose edhe të administratave të decentralizuara të Agjensive kombëtare, deri edhe ata të diplomuar së fundmi, nuk kanë patur asnjë kredit mësimdhënieje që të lidhet me ndryshimet klimatike. Kjo bën psh që administrata lokale të jetë klimatoskeptike në përgjithësi, dhe rrjedhimisht, ose të mbetet indiferente ose të bëhet pengesë ndaj trajtimit të kësaj çështjeje në politikat e tyre lokale. Po ashtu, kjo bën që për çështjen e ndryshimeve klimatike të mbizotërojnë disa mithe që natyrisht, jo vetëm që nuk përputhen me të vërtetën, por edhe e pengojnë atë që të kuptohet. Mithe të tilla janë opinione dhe paragjykime si psh: “ndryshimet klimatike janë një mashtim i madh i vendeve të zhvilluara për të shitur teknologjitë e tyre”, “ndryshimet klimatike në cdo rast janë një çështje e së ardhmes dhe jo e së tashmes”, “ndryshimet klimatike janë një çështje globale dhe ne nuk kemi mundësi të bëjmë asgjë”, “të merremi me problemin e ndryshimeve klimatike është një luks për gjendjen ku është zona jonë”, “të merresh me ndryshimet klimatike kushton shumë dhe nuk ka asnjë përfitim”, “ato që bëjmë ne apo që mund të bëjmë ne nuk kanë asnjë rol tek ndryshimet klimatike”, “nëse klima ndryshon ne nuk kemi fare se çfarë të bëjmë”, etj. Njohja e drejtë e çështjes së ndryshimeve klimatike është mjaft e rëndësishme, sepse përbën premisën elementare për suksesin ose mosesuksin e cdo politike të ndërmarrë.
- 3 Ekziston një **mungesë njohurie lidhur vecanërisht me atë se çfarë është përshtatja** me ndryshimet klimatike. Administrata lokale nuk i njeh dy shtyllat e veprimit për ndryshimet klimatike: zbutjen dhe përshtatjen, dhe rrjedhimisht nuk njeh se cilat janë metodat e veprimit për secilën prej tyre dhe as se cilat janë përfitimet e komuniteteve lokale nëse investojnë në ekonominë e gjelbër, në energjinë e ripërtëritshme, dhe në përshtatjen me ndryshimet klimatike.

- 4 Ka **mungesë të komunikimit me publikun lidhur me ndryshimet klimatike**. Pjesëmarrja e publikut në adresimin e problemeve mjedisore është parakusht për suksesin e politikave përkatëse. Publiku ka nevojë të informohet në mënyrë të drejtë e të saktë, me qëllimin që të aktivizohet dhe të jetë kontribues në luftën kundër ndryshimeve klimatike dhe për përshtatjen me to.
- 5 Ka **mangësi në legjislacionin dhe aktet strategjike në nivel kombëtar**. Kjo buron nga fakti se edhe në nivel kombëtar, ndryshimet klimatike shihen si një çështje jo-parësore mjedisore. Metodatat e përshtatjes kanë patjetër nevojë për zbatime të reja, të cilat nga ana e tyre janë të pamundura pa një përditësim të procedurave të tenderimeve publike, dhe pa një ndryshim fleksibël të kriterëve teknike të tyre.
- 6 Ekziston **mospërputhje** midis detyrimeve ligjore e akteve strategjike nga njëra anë, dhe strategjive sektoriale dhe ndërsektoriale nga ana tjetër. Këto të fundit, edhe në zbatimin e tyre në nivel lokal, do të duhej të ndërthurnin nevojën për të luftuar ndryshimet klimatike dhe përgatitjen për t'u përshtatur me to.
- 7 Në nivel kombëtar tashmë kemi një strategji dhe plan veprimi për zbutjen dhe përshtatjen me ndryshimet klimatike. Ajo strategji është duke u detajuar edhe me planet lokale. **Mungesa e deritanishme e një plani lokal veprimi** lidhur me zbutjen dhe përshtatjen me ndryshimet klimatike, bën që administratat lokale, në rastin më të mirë ta lenë çështjen e ndryshimeve klimatike në nivel voluntarist, ndërsa në rastin më të keq mos të merren fare me të.
- 8 **Plani lokal i veprimit nuk funksionon mbi bazën e plotësimit të nevojave të të gjithë Pellgut të Vjosës**.
- 9 Ka mungesa të instrumenteve financiarë si incentivat, etj., që do të nxisnin sipërmarrësit që të ndërmerrnin ndërhyrje për rritjen e efikasitetit dhe për rritjen e përdorimit të energjive të ripërtëritshme, vecanërisht të energjisë diellore.
- 10 **Inercia e administratës publike** pengon në mënyrë thelbësore cdo ndryshim të domosdoshëm për përparim në drejtim vecanërisht të përshtatjes me ndryshimin e klimës. Kjo inerci është mjaft e dukshme edhe në nivel kombëtar, por niveli lokal i pushtetit është ai që do të duhet të zbatojë të gjitha masat dhe duhet të jetë edhe më i përditësuar me metodologjinë e përshtatjes me ndryshimet klimatike. Vecanërisht kur bëhet fjalë për përshtatjen, kjo është një fushë krejt e re që ka filluar jo më herët se 10-15 vjet më parë edhe për vende më të përparuara se ne, cka e bën të pamundur që administrata publike të jetë e njohur me të. Inercia dëshmohet edhe nga shembulli se qyteti i Tiranës ka hartuar që në vitin 2014-2015 një Plan Lokal të Përshtatjes me Ndryshimet Klimatike nën ekspertizën e GIZ, duke u bërë një nga 3 kryeqytetet e Ballkanit Perëndimor me një plan të tillë (bashkë me Beogradin dhe Podgoricën) dhe madje ky plan është depozituar edhe në Bruksel në Covenant of Mayors (Konventa e Kryebashkiakëve), dhe ende nuk ka filluar në asnjë element zbatimi i tij.
- 11 Ngjarjet e jashtëzakonshme klimatike si psh valët e të nxehtit **nuk trajtohen me nivelin e duhur të seriozitetit** nga strukturat lokale dhe nga ato të emergjencave. Rrjedhimisht, edhe ndryshimeve klimatike u kushtohet pak rëndësi.

- 12 Ka **mungesë të komunikimi me fermerët dhe blegtorët** lidhur me pasojat e ndryshimeve klimatike, dhe lidhur me efektet që ato mund të kenë në rendimentet e kulturave të caktuara bujqësore si edhe në prodimin blegtoral. Informimi mund të shmangë pasojat në humbje të menjhershme të prodhimeve bujqësore, që është një pasojë e mundshme në vite të caktuara. Është e rëndësishme që fermerët të kuptojnë që për zonën e Vjosës, blegtoria, dhe kultivimi i perimeve janë më të sigurt nga ndryshimet klimatike se sa kultura e drithërave vecanërisht gruri.
- 13 Ka një **mungesë të ndërgjegjësimit** lidhur me faktin se një mënyrë efiçente e përshtatjes mund të ishte **ndryshimi i strukturës ekonomike të Pellgut**, për të shmangur sektorët me risk si prodhimi drithërave, dhe për të eksploruar në mënyrë më të organizuar sektorin terciar të kombinuar me prodhimin blegtoral, sic është agriturizmi i bazuar tek prodhimet lokale organike.
- 14 Ka mangësi në njohjen e pasojave të ndryshimeve klimatike **në grykëderdhjen e Vjosës**, ose ka një injorim të këtij realiteti. Kjo mund të përcaktohet edhe nga intereset e larta ekonomike imediate të lidhura me atë nënrajon të Pellgut të Vjosës sic është grykëderdhja dhe i gjithë sistemi mjedisor deri në Lagunën e Nartës.
- 15 Ka mangësi në të kuptuarit e faktit se shtimi i përmbytjeve në rrjedhën e poshtme të Vjosës **ka nevojë për përshtatje** dhe jo vetëm për zbutje apo parandalim nëpërmjet argjinaturave të përforcuara.

© Roland Dorozhani

7.5 Përgjigjet

Në këtë pjesë, ne do të trajtojmë përgjigjet e nevojshme për të adresuar mangësitë e evidentuara dhe sfidat për Basenin e Vjosës, të lidhura me ndryshimet klimatike. Do të trajtohen çështjet që lidhen me edukimin, administratën publike, biznesin, menaxhimin e ujërave.

- 1 **Ndërtimi dhe forcimi i monitorimit.** Duhet përforcuar monitorimi në territor për elementet natyrore që ndikojnë në ose ndikohen nga ndryshimet klimatike. Prurjet e burimeve do të duhej të monitoroheshin mbi bazën e një selektimi përfaqësues i cili të kishte potencialin për të dalë në përfundime përgjithësuese për të gjitha realitetet litologjike, tektonike, hidrogeologjike, gjeomorfologjike të pellgut të Vjosës. Këta elemente përcaktojnë prurjen e lëngët në burimet e zonës, dhe monitorimi do të përcaktonte nëse ndryshimi i klimës po impakton apo jo, si edhe sa, këto prurje. Kriteret e selektimit janë gjeologjike, morfologjike, dhe monitorimi do të duhej të bëhej në periudha të shpërndara në mënyrë metodike përgjatë vitit. Për mbulesën e dëborës do të mund të përdorej teknologjia GIS dhe Remote Sensing. Tashmë disa Departamente në Universitetet e vendit kanë zhvilluar këto kapacitete dhe bashkëpunimi me to është i lehtë. Të tillë janë Universiteti i Tiranës (Departamenti i Gjeografisë), Universiteti Politeknik (Fakulteti i Gjeomjedisit), etj. Monitorimi do të duhej të përqëndrohej edhe në evidentimin e vazhdueshëm të pasojave të ndryshimeve klimatike në: i) ekosistemet tokësore dhe ujore të zonës; ii) mbulesën pyjore në rrezik për pakësim të sipërfaqes; iii) ciklin hidrologjik të rrjedhjeve ujore sipërfaqësore; iv) sistemet humane sociale dhe ekonomike, vecanërisht në produktivitetin bujqësor dhe blegtoral;
- 2 **Fushatë edukimi mjedisor për ndryshimet klimatike.** Kjo do të shërbente për të sqaruar mitet që ekzistojnë për ndryshimet klimatike. Një fushatë e kujdesshme edukimi mjedisor do të duhet të fillojë në shkollat e sistemit para-universitar të zonës së Vjosës. Kjo mund të përfshihet në planet e menaxhimit të Parkut të Vjosës, bashkë edhe me tematika të tjera edukimi, sic janë biodiversiteti, përmbytjet, ekoturizmi, energjia, etj. Pa një komunitet ekspertësh lokalë të përditësuar dhe të ndërgjegjësuar, nuk mund të ketë sukses asnjë Strategji apo Plan veprimi.
- 3 **Manual i thjeshtë i metodave të zbutjes dhe përshtatjes.** Me target grup administratën lokale dhe ekspertët lokalë të fushave të ndryshme në përgjithësi, është e domosdoshme të hartohet dhe publikohet një manual i metodave të zbutjes së ndryshimeve klimatike dhe të përshtatjes me ndryshimet klimatike, ku të trajtohen edhe përfitimet prej tyre. Kjo do të duhet të jetë jo me gjuhë teknike apo “njëdrejtimore”, dhe pra nuk mund të jetë kopje e Strategjisë Kombëtare apo e Planit të Veprimit kombëtar apo lokal, por i konceptuar në një regjistër krejt të ndryshëm. Po ashtu, për shembull, në to do të duhej të trajtohet me një gjuhë të thjeshtë se pse për çdo euro investim në ekonominë e gjelbër, ka një kthim prej 4 eurosh në periudhë afatshkurtër dhe afatmesme.

- 4 Duhet një **strategji komunikimi me publikun e orientuar tek ndryshimet klimatike**, që të jetë e kujdesshme dhe e kuptueshme. Asnjë politikë nuk mund të zbatohet “top down”, por duhet të ketë një frymë “bottom up” të kuptimit dhe përkrahjes së saj. Kjo do të krijonte një komunitet të gjerë të informuar dhe të formuar në mënyrë të drejtë e të saktë, me qëllimin që të aktivizohet dhe të jetë kontribues në luftën kundër ndryshimeve klimatike dhe për përshtatjen me to. Për këtë qëllim mund të përdoren faqet web të Bashkive ose faqet sociale të tyre, televizionet lokale, etj. Cdo zgjidhje do të fillonte me edukimin mjedisor dhe pra informimin e komunitetit mbi shkaqet e ndryshimeve të evidentuara në produktivitetin dhe efikasitetin e ekonomive të tyre bujqësore e blegtorale. Ndërgjegjësimi i komunitetit duhet të synojë dy shtylla: i) problemet e evidentuara janë të lidhura me ndryshime globale që kanë nevojë për zgjidhje lokale; ii) zgjidhja nuk është intensifikimi i përdorimit të burimeve natyrore por përshtatja me kushtet nëpërmjet ndryshimeve të vogla. Kjo fushatë ndërgjegjësimi do të garantonte bashkëpunimin e komunitetit në mbrojtjen e cilësisë mjedisore të zonës së mbrojtur të Vjosës.
- 5 **Plotësim i legjislacionit dhe akteve strategjike në nivel kombëtar.** Ky plotësim do të duhej të ishte i orientuar edhe drejt detyrimit për të ndryshuar kriteret e infrastrukturës publike. Psh, vëllimi i kanalizimeve të ujërave të bardha deri tani bazohet tek maksimumi shumëvjeçar i rreshjeve, ndërkohë që ky maksimum është i përlogaritur në kushtet e një klime të ndryshme nga kjo aktualja. Ndryshimet klimatike i kanë bërë të pamjaftueshme përlogaritjet e deritanishme. Shembujt që vijnë nga zona e Vjosës, nga Shqipëria, por edhe nga bota, janë të shumtë. Përmbytjet më të fundit në Dubai, dëshmuar se përlogaritjet mbi databazën aktuale klimatike nuk janë të mjaftueshme, dhe se parametrat teknike të investimeve infrastrukturore urbane do të duhet të ndryshohen urgjentisht. Kështu psh, maksimumit shumëvjeçar të rreshjeve do të duhet t’i shtohet edhe një koeficient 1,3 për të bërë që instalimet e evadimit të ujërave në raste rrebeshi të jenë të përgatitura për të papriturat që ndryshimet klimatike po i bëjnë realitet. Këto ndryshime teknike duhet të reflektohen si detyrime jo vetëm në Strategjinë kombëtare dhe në Planet e Veprimit, por edhe në Manualët teknike përkatëse të sektorëve përkatës.
- 6 Do të duhet të arrihet **përputhshmëri e plotë midis strategjisë për ndryshimet klimatike dhe strategjive sektoriale dhe ndërsektoriale.** Këto të fundit, në kushtet e ndryshimeve klimatike që po ndodhin në mënyrë të shpejtë, do të duhet të përditësohen edhe përpara përfundimit të afatit të tyre ligjor. Për këtë do të duhet një analizë e detajuar që të evidentojë se në cilat Strategji sektoriale dhe ndërsektoriale do të duhet një ndërhyrje përditësuese e shpejtë dhe pa vonesë, si edhe të sugjerojë konkretisht ndryshimet.
- 7 **Hartimi sa më i shpejtë i Planeve lokale të veprimit për përshtatjen** me ndryshimet klimatike është emergjent. Ndryshimet e klimës avancojnë më shpejt se sa është ritmi i përshtatjes administrative me masat ndaj tyre, dhe ky është një dizavantazh i madh për sistemet humane. Në këtë urgjencë për shpejtësi, duhet marrë në konsideratë që Hartimi Planeve Lokale është vetëm hallka e parë, dhe pastaj do të duhet të presim vëprimin e administrative lokale, zbatimin gradual, etj. Kjo mund të sjellë në realitetin që pasojat e ndryshimeve klimatike të veprojnë më shpejt se sa do të jemi në gjendje të përshtatemi me to.
- 8 **Plani lokal i përshtatjes mbi bazën e Pellgut të Vjosës**, do të duhej të hartohej mbi bazën e plotësimit të nevojave të të gjithë Pellgut të Vjosës, dhe të funksiononte për të gjithë Basenin e Vjosës, dhe jo mbi bazë të Bashkive.

- 9 Planet lokale të përfshijnë edhe **instrumenteve financiare si incentivat**, etj., që do të nxisnin sipërmarrësit që të ndërmerrnin ndërhyrje për rritjen e efikasitetit dhe për rritjen e përdorimit të energjive të ripërtëritshme, vecanërisht të energjisë diellore. Po ashtu incentiva apo zbutje të taksave për ndërtuesit privatë që zbatojnë vullnetarisht teknologjinë e betoneve të përshkueshme (pervious concrete)
- 10 **Formimi i vazhdueshëm i administratës qendrore dhe lokale** është një domosdoshmëri. Administrata e zonave të mbrojtura, e agjensisë së menaxhimit të ujërave, agjensive rajonale të mjedisit, pushtetit lokal, duhet formuar lidhur me ndryshimet klimatike me focus tek Pellgu i Vjosës. Këto çështje të ndryshimit të klimës do të duhet të jenë të kuptueshme për këta ekspertë aq sa c’janë çështje si nevoja për zhvillim të qëndrueshëm ekonomik, mbrojtja e mjedisit. Nëse kjo mangësi nuk plotësohet, suksesi, vecanërisht kur bëhet fjalë për përshtatjen, është i vështirë. Kjo është një fushë krejt e re që ka filluar jo më herët se 10-15 vjet më parë edhe për vende më të përparuara se ne, cka e bën të pamundur që administrata publike të jetë e njohur me të.
- 11 **Trajtimi me seriozitet i ngjarjeve të jashtëzakonshme klimatike** për sa u përket pasojave imediate shëndetësore në popullatë: valët e të nxehtit trajtohen me naivitet duke menduar se popullata është e mësuar me të nxehtin dhe e di se si të mbrohet, cka është e dëmshme.
- 12 **Zbatim i menjëhershëm i masave përshtatëse ndaj shtimit të përmbytjeve të shpejta** nga shirat e rrëmbyeshëm, është i domosdoshëm dhe duhet të implemetohet në të gjithë qytetet e përfshira në Pellgun e Vjosës, si në Vlorë, Fier, Tepelenë, Memaliaj, Përmet, Gjirokastrë. Vecanërisht Vlora dhe Gjirokastra që vuajnë në mënyrë kronike nga kjo dukuri do të duhej të zbatonin në ndërtimet publike dhe edhe në ato private teknikat e shtrimit me beton të përshkueshëm nga uji (pervious concrete) të trotuareve dhe hapësirave publike të destinuara për këmbësorë.
- 13 **Hartim i masave përshtatëse vecanërisht për zonën e grykëderdhjes së Vjosës**, është i domosdoshëm, duke marrë në konsideratë mosnjohjen nga ana e komunitetit të investitorëve të faktit se ndryshimi i klimës mund të rrezikonte në të ardhmen e afërt investimet e tyre nëse ato konceptohen me idetë e gabuara se “territori do të jetë i pandryshueshëm” dhe se “cdo ndryshim e ka një zgjidhje teknike post factum”.
- 14 **Rikonceptimi i masave përshtatëse në rrjedhën e poshtme të Vjosës** është e domosdoshme. Kjo mund të bëhet edhe në strukturën e prodhimeve bujqësore, dhe po ashtu edhe në krijimin e kushteve morfologjike për një shtrat më të gjerë të Vjosës për të zbutur efektet e vërshimeve.
- 15 **Komunikim me aktorët ekonomikë të sektorit të bujqësisë** për t’u përshtatur me ndryshimet klimatike. Kjo mund të përfshinte së pari shmangien graduale të kultivimit të kulturave bujqësore më të ekspozuara ndaj ndryshimeve klimatike, dhe orinetimi drejt kulturave bujqësore rezistente ndaj këtyre të fundit. Si një faze tranzicioni mund të ndihmonte edhe përqëndrimi tek blegtorja, si një sektor më pak i ekspozuar, por me kujdesin që blegtorja mos të shndërrohet në sektorin kryesor primar. Po ashtu, së dyti, kjo mund të përfshinte ndryshimin gradual të strukturës ekonomike të komuniteteve, nga sektori primar në përgjithësi drejt sektorit terciar, vecanërisht drejt agroturizmit si sektori më i sigurt në kushtet e rritjes së statusit të mbrojtur të zonës, dhe më pak i prekshëm nga ulja e produktivitetit bujqësor për shkak të ndryshimeve klimatike.

7.6 Konkluzione dhe rekomandime

Ndryshimet klimatike në Pellgun e Vjosës janë pjesë e ndryshimeve globale dhe përputhen me tendencat e ndryshimeve klimatike në rajonin e Mesdheut, dhe veçanërisht në hapësirat e ekosistemeve të ujërave të ëmbla dhe ujërave rrjedhëse. Pasojat e ndryshimeve klimatike vihen tashmë re, si në rritjen e rrezikut të ngjarjeve të jashtëzakonshme klimatike ashtu edhe në ndryshimet në biodiversitet dhe në pasojat në sektorët ekonomikë.

- 1 Ka parashikime të rëndësishme për humbje në biodiversitet në kushtet e ngritjes së temperaturës me +1.5°C.
- 2 Ka pasoja aktuale dhe të parashikuara në grykëderdhejn e Vjosës, që kanë nevojë të adresohen, dhe që bëjnë të domosdoshëm rimendimin e ndërhyrjeve infrastrukturore në këtë zonë.
- 3 Ka të dhëna si edhe përceptim se sasia e prurjeve të lëngëta në burimet ujore të zonës mund të jetë duke u pakësuar, por kjo ka nevojë për konfirmim nëpërmjet monitorimit.
- 4 Ka nevojë për konceptim të monitorimeve mjedisore përfshirë edhe ujërat e burimeve karstike dhe ato të rrjedhjeve sipërfaqësore.
- 5 Ka pasoja të parashikuara për rritje të ekspozimit ndaj përmbajtjeve për shkak të rreshjeve në formë rrebeshi, dhe kjo nënkupton nevojë urgjente për masa përshtatëse imediate.
- 6 Potencialet e veprimit në Pellgun e Vjosës për rritjen e efikasitetit të energjisë dhe të energjisë së ripërtëritshme diellore janë të larta dhe duhen nxitur dhe eksploruar. Çdo nismë e re duhet të marrë parasysh faktin se hidroenergjetika nuk konsiderohet më energji e gjelbër, dhe çdo projekt i ri në këtë fushë duhet të ndalet.
- 7 Planet për ndërtimin e hidrocentraleve në pellgun e Vjosës janë aktualisht të shmangura, por është thelbësore të vendoset një ndalim i përhershëm dhe vendimtar për çdo lloj hidrocentrale, përfshirë edhe hidrocentralet e vogla. Është tashmë e pranuar gjerësisht në nivel botëror se hidroenergjetika nuk është energji e gjelbër, pasi shkakton ndikime negative në përdorimin e tokës, humbjen e biodiversitetit, erozionin bregdetar, etj.
- 8 Sektori AFOLU në emetimet e gazrave serrë në pellgun e lumit Vjosa është ndikuar negativisht, veçanërisht nga rritja e rreziqeve të zjarreve natyrore për shkak të thatësirave dhe shtimit të valëve të të nxehtit. Për të zbutur këtë ndikim negativ, duhet të instalohet një sistem paralajmërimi i hershëm, duke përdorur monitorimin satelitor dhe teknologjitë GIS për përpunimin e të dhënave dhe parashikimet.

- 9 Ka ndikime që duhen marrë parasysh në sektorin bujqësor, veçanërisht në prodhimin e grurit. Ndikimet në sektorin e blegtorisë aktualisht janë minimale, por mund të bëhen më të rëndësishme në të ardhmen. Projektet për shfrytëzimin e ujit të pellgut të Vjosës për sektorin e turizmit, etj., duhet të rishqyrtohen seriozisht dhe të ndalohen.
- 10 Shfrytëzimi i ujit të lumit Vjosa për ujtitje duhet të lejohet vetëm për fermerët vendas ose bashkime të fermerëve, por sasia e marrë duhet të jetë e llogaritur, e kontrolluar dhe e monitoruar rreptësisht.
- 11 Hartimi dhe zbatimi i dokumenteve strategjike lokale për zbutjen dhe veçanërisht për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike duhet të përshejtohet.
- 12 Është urgjente nevojë për trajnimin dhe përditësimin e administratës lokale dhe ekspertëve mbi ndryshimet klimatike, si dhe për sigurimin e një komunikimi efektiv me publikun mbi ndryshimet klimatike dhe metodat e përshtatjes. Gjithashtu, duhet të zbatohet një arsimim mjedisor i fokusuar te komuniteti.
- 13 Alternativat për ndryshimin e strukturës ekonomike duhet të orientohen drejt sektorëve më fleksibël, si sektori terciar i turizmit. Kjo përfshin kombinimin e praktikave tradicionale ekonomike me nevojat moderne të vizitorëve, përmes modeleve të agroturizmit të decentralizuar dhe të shpërndarë.

Literatura

Abell, R., Allan, J.D., Lehner, B. (2007). Unlocking the potential of protected areas for freshwaters. *Biological Conservation*, 134(1), 48-63. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2006.08.017>

Abram, S., Waldren, J. (2021). *Tourists and Tourism – Identifying with People and Places*. Routledge, 26 pp.

Acuña, V., Díez, J.R., Flores, L., Meleason, M., Elozegi, A. (2013). Does it make economic sense to restore rivers for their ecosystem services? *Journal of Applied Ecology*, 50(4), 988-997. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.12107>

Agjencia Kombëtare e Mjedisit (2021). Raporti i gjendjes në mjedis, 2021. *Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Tiranë*.

Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (2024). Business Plan for the Vjosa Wild River National Park 2024-2034. [Accessed on 23/07/2024]. <https://akzm.gov.al/wp-content/uploads/2020/07/Chapter-E.-Financial-Plan.pdf>

AKBN (2019). Petroleum Exploration and Production opportunities in Albania. *Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore*, 42 pp.

AKBN (2019). The Situation of the Hydropower Sector in the Country. [Accessed on March 20, 2024]. <https://www.akbn.gov.al>

AKBN (2022). Invest in Albania: Natural Resources. *Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore*, 37 pp.

AKBN (2022). Coal Industry in Albania. *Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore*, 27 pp.

AKM (2017). Raport i gjendjes në mjedis, 2017. Publikuar nga Agjencia Kombëtare e Mjedisit, 280 pp.

Albanian Geological Institute (2019). Geological Studies in Albania: Potential Resources and Environmental Impact.

Alla, A., Gjoka, R., Hoxha, Xh., Bashmili, K., Lushaj, Sh., Toto, R., Jano, S., Shtylla, A., Muka, E., Hyka, I., Lushi, A., Dhrami, K., Bajrami, Z. (2016). Dokumenti i raportit përfundimtar të vlerësimit strategjik mjedisore të planit të përgjithshëm të territorit të bashkisë. *Republika e Shqipërisë, Bashkia Fier*, 430 pp.

Bahri, A. (2012). Integrated Urban Water Management [Published by *The Global Water Partnership*]. *Tec Background Papers*, 16. ISBN: 978-91-85321-87-2

BalkanInsight (December 5th, 2018). Oil Pollution Threatens Europe's Last Wild River [Press Release]. Written by Edmond Hoxhaj, *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2018/12/05/oil-pollution-threatens-europe-s-last-wild-river-11-30-2018/>

Balmford, A., Green, J.M.H., Anderson, M., Beresford, J., Huang, C., Naidoo, R., Walpole, M., Manica, A. (2015). Walk on the Wild Side: Estimating the Global Magnitude of Visits to Protected Areas. *PLOS Biology*, 13(2), e1002074. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002074>

Bankwatch Network (2025). The energy sector in Albania. *Bankwatch Network*. <https://bankwatch.org/beyond-fossil-fuels/energy-sector-in-albania>

Barbier, E.B., Baumgärtner, S., Chopra, K., Costello, C., Duraiappah, A., Hassan, R., Kinzig, A.P., Lehman, M., Pascual, U., Polasky, S., Perrings, C. (2009). The valuation of ecosystem services. Chapter 18, In book: *Biodiversity, Ecosystem Functioning, and Human Wellbeing*. University Press, Oxford, 248-262. DOI: [10.1093/acprof:oso/9780199547951.003.0018](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199547951.003.0018)

Bashkia Tiranë (2015). Adapting our City to a Changing Climate: Vulnerability Assessment and Adaptation Action Plan for Tirana. Report prepared in the framework of the project "Climate Change Adaptation in Western Balkans", 154 pp. ISBN 978-9928-4249-7-6

Benett, V. (April 24th, 2023). EBRD supports Albania in new solar energy auction. *EBRD*. <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-supports-albania-in-new-solar-power-auction.htm>

Berghöfer, A., Emerton, L., Moreno Diaz, A., Rode, J. (2017). Sustainable financing for biodiversity conservation – a review of experiences in German development cooperation. *UFZ Discussion Paper 1*. UFZ – Helmholtz Centre for Environmental Research. DOI: [10.13140/RG.2.2.23177.75365](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.23177.75365)

Bithas, K., Kolimenakis, A., Maroulis, G. (2014). The Water Framework Directive in Greece. Estimating the Environmental and Resource Cost in the Water Districts of Western and Central Macedonia: Methods, Results and Proposals for Water Pricing. *Procedia Economics and Finance*, 8, 73-82. DOI: [10.1016/S2212-5671\(14\)00065-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00065-3)

Bizzi, S., Tangi, M., Schmitt, R., Pitlick, J., Piégay, H., Castelletti, A. (2021). Sediment transport at the network scale and its link to channel morphology in the braided Vjosa river system. *Earth Surface Processes and Landforms*, 46(14), 2946-2962. <https://doi.org/10.1002/esp.5225>

Blanton, A., Ewane, B., McTavish, F., Watt, M.S., Rogers, K., Daneil, R., Vizcaino, I., Novo Gomez, A., Pitumpe Arachchige, P.S., King, S.A.L., Galgamuwa, P., Palacios Peñaranda, M.L., al-Musawi, L., Montenegro, J.F., Broadbent, E.N., Zambrano, A.M.A., Hudak, A.T., Swangjang, K., Velasquez-Camacho, L., Polania Vorenberg, J.H., Srinivasan, S., Abdullah, M.M., Charabi, Y.A.R., Wan Mohd Jaafar, S., Musa, F., Sidik, F., Al-Awadhi, T., Ali, T., Doaemo, W., Mohan, M. (2024). Ecotourism and mangrove conservation in Southeast Asia: Current trends and perspectives. *Elsevier*, 365, 121529. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.121529>

Bogdani, I., Luga, A. (2004). Hydrographic and Water Resources of Albania. *Albanian Journal of Environmental Science*.

Buckley, R. C. (2009). *Ecotourism: Principles and Practices*. CABI.

Buckley, R.C. (2021). Is adventure tourism therapeutic? *Tourism recreation research*, 46(4), 553-557.

Carreira, V.A., Amaral, P.B. (2017). Ecotourism and interdisciplinary skills. In: Handbook of teaching and learning in tourism, *Edward Elgar Publishing*, 416–426.

Co-Plan. (2016). Dokumenti i raportit përfundimtar të vlerësimit strategjik mjedisor të planit të përgjithshëm të territorit të bashkisë. *Bashkia Fier, Co-Plan*. [Accessed on 02/03/2024] https://issuu.com/co-plan_tirane/docs/vleresimi_strategjik_mjedisor_fier

DeWalt, B. (1994). Using Indigenous Knowledge to Improve Agriculture and Natural Resource Management. *Human Organization*, 53(2), 123–131. <https://doi.org/10.17730/humo.53.2.ku60563817m03n73>

De Zoysa, M. (2022). Ecotourism development and biodiversity conservation in Sri Lanka: Objectives, conflicts and resolutions. *Open Journal of Ecology*, 12(10), 638–666.

Deutsche Welle (2024). Protected areas at risk, experts: Sazani and Zvernec, the first 'target', the new destructive law. *Deutsche Welle*. [Accessed on 07/03/2024]. <https://politiko.al/english/e-tjera/zonat-e-mbrojtura-ne-rrezik-ekspertet-per-dw-sazani-dhe-zverneci-shenjes-i503615>

Dindi, E., Shehu, A. (2023). Spatial and temporal variations of the hydrochemical parameters in the gravelly aquifer of the lower course of Vjosa River, Albania. *Hydrology*, 10(12), 234 pp. <https://doi.org/10.3390/hydrology10120234>

Dudley, B.D.R., Burge, O., Plew, D., Zeldis, J. (2020). Effects of agricultural and urban land cover on New Zealand's estuarine water quality. *New Zealand Journal of Marine and Freshwater Research*, 54(3), 372–392. <https://doi.org/10.1080/00288330.2020.1729819>

EBRD (2020). Development of Solar Power Projects in Albania. *Golder Associates S.r.l.* (October 16th, 2020).

EcoAlbania (December 3rd, 2021). Solar in Kutë: The first community project in Albania for the production of solar energy starts [Press release]. <https://ecoalbania.org/solar-ne-kute-nis-punen-projekti-i-pare-komunitar-ne-shqiperi-per-prodhimin-e-energji-se-diellore/?lang=en>

EcoAlbania (2024). Vjosa Basin Sustainability [Brochure]. *EcoAlbania, Tirana*. <https://ecoalbania.org/wp-content/uploads/2024/02/Espid4Vjosa-EN-Brochure-Web-Res.pdf>

ENA (2022). Cilësia e ujrave sipërfaqësorë në vendin tonë, 2021. *Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Tiranë*.

ENA (2023). Cilësia e ujrave sipërfaqësorë në vendin tonë, 2022. *Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Tiranë*.

ENA (2024). Cilësia e ujrave sipërfaqësorë në vendin tonë, 2023. *Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Tiranë*.

Energy Regulatory Authority (2023). Annual Report: The Situation of the Power Sector and ERE Activity during 2022. *ERE*, 275 pp.

ESPID4Vjosa (2023). Local Meeting Minutes during Consultations in Vlora, Tepelena, Gjirokastra, and Përmet. *EcoAlbania, in the frame of the project ESPID4Vjosa*.

Euronews Albania (July 27th, 2023). Albania paves way for wind energy production as first auction concludes. *Euronews Albania*. <https://euronews.al/en/albania-paves-way-for-wind-energy-production-as-first-auction-concludes/>

European Commission (2021). Fit for 55: delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality [Communication]. *European Commission*. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/fit_for_55_package_communication.pdf

European Commission (2022). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Communication]. *European Commission*. https://enlargement.ec.europa.eu/albania-report-2022_en

European Environment Agency (2021). Municipal waste management in Albania. *EEA, Copenhagen*.

EUROSTAT (2021). Energy Balance for Albania.

EWBJF (2016). Western Balkans Investment Framework: Infrastructure Project Facility Technical Assistance 4 (IPF 4) – WBII-ALB-ENE-01 – Final Gas Master Plan.

Fairhead, J., Leach, M., Scoones, I. (2012). Green Grabbing: A new appropriation of nature? *The Journal of Peasant Studies*, 39(2), 237–261.

Feio, M.J., Hughes, R.M., Serra, S.R.Q., Nichols, S.J., Kefford, B.J., Lintermans, M., Robinson, W., Odume, O.N., Callisto, M., Mercado-Silva, N., Chen, K., Baek, M.J., Sharma, S. *et al.* (2023). Fish and macroinvertebrate assemblages reveal extensive degradation of the world's rivers. *Global Change Biology*, 29(2), 355–374. <https://doi.org/10.1111/gcb.16439>

Fennell, D.A. (2004). Ecotourism: An introduction (2nd ed). *Routledge*, 256 pp. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203505434>

Fennell, D.A. (Ed.). (2021). *Routledge Handbook of Ecotourism* (1st ed.). *Routledge*, 438 pp. <https://doi.org/10.4324/9781003001768>

Fraïndová, K., Matoušková, M., Kliment, Z., Vlach, V. (2022). Changes and dynamics of headwaters chemistry on the boundary of nature protected areas: Example of upper Blanice River catchment, Czechia. *Geografie*, 127(2), 99–126. <https://doi.org/10.37040/geografie.2022.001>

Frank, T. (2018). Overview of the terrestrial animals of the Vjosa River, Albania: Invertebrates, amphibians, reptiles and the European otter. *Acta ZooBot, Austria*, 155, 187–190.

Fraseri, A. (June 3–7, 2013). Geothermal Energy Resources in Albania–Country Update Paper [Paper presentation]. *European Geothermal Congress 2013, Pisa, Italy*.

Gallo, P. (2023). Time to put an end to Albania's fossil fuel déjà vu. *Bankwatch Network*. <https://bankwatch.org/story/time-to-put-an-end-to-albania-s-fossil-fuel-deja-vu#:~:text=In%20the%20last%20two%20decades,gas%20projects%20foisted%20on%20them>

Getzner, M. (2015). Importance of Free-Flowing Rivers for Recreation: Case Study of the River Mur in Styria, Austria. *Journal of Water Resources Planning and Management*, 141(2), 04014050. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)WR.1943-5452.0000442](https://doi.org/10.1061/(ASCE)WR.1943-5452.0000442)

Ghosh, M. and Singh, S.P. (2005). A Review on Phytoremediation of Heavy Metals and Utilization of its Byproducts. *Applied Ecology and Environmental Research*, 3, 1-18. http://dx.doi.org/10.15666/aeer/0301_001018

Gilbert, M., Nicolas, G., Cinardi, G. et al. (2018). Global distribution data for cattle, buffaloes, horses, sheep, goats, pigs, chickens and ducks in 2010. *Sci Data*, 5, 180277. <https://doi.org/10.1038/sdata.2018.227>

Gjeras, K., Velu, B. (2017). Hydrology of the Balkan Peninsula: Rivers and Water Resources in Albania. *Springer*.

Global Ecotourism Network (GEN). (2020). Ecotourism Statistics and Trends.

Goldewijk, K.K., Beusen, A., Janssen, P. (2010). Long term dynamic modeling of global population and built-up area in a spatially explicit way: HYDE 3.1. *The Holocene*, 20, 565-573. DOI: [10.1177/0959683609356587](https://doi.org/10.1177/0959683609356587)

Goldewijk, K.K., Beusen, A., van Dreht, G., de Vos, M. (2011). The HYDE 3.1 spatially explicit database of human-induced global land use change over the past 12,000 years. *Global Ecology and Biogeography*, 20(1), 73-86. <https://doi.org/10.1111/j.1466-8238.2010.00587.x>

Government of Albania (2023). Albania's National Adaptation Plan. *First Progress Report*, Ministry of Tourism and Environment, 69 pp.

Hamzaraj, E., Lazo, P., Paparisto, A., Duka, S., Mavromati, J., Halimi, E., Topovit, D. (2014). An Overview of water quality of Vjosa River in Albania based on biological and chemical parameters. *International Journal of Advances in Engineering and Technology*, 7(5), 1359-1374.

Hansen, G.J.A., Wehrly, K.E., Vitense, K., Walsh, J.R., Jacobson, P.C. (2022). Quantifying the resilience of coldwater lake habitat to climate and land use change to prioritize watershed conservation. *Ecosphere*, 13(7), e4172. <https://doi.org/10.1002/ecs2.4172>

Hasenauer, H., Leiter, M., Toromani, E. (2022). The Forest in the Vjosa River basin: an assessment of the situation. *University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna*, 88 pp.

Hermoso, V., Filipe, A.F., Segurado, P., Beja, P. (2015). Effectiveness of a large reserve network in protecting freshwater biodiversity: A test for the Iberian Peninsula. *Freshwater Biology*, 60(4), 698-710. <https://doi.org/10.1111/fwb.12519>

Hossen, M., Connor, J., Ahammed, F. (2023). How to Resolve Transboundary River Water Sharing Disputes. *Water*, 15(14), 2630. <https://doi.org/10.3390/w15142630>

Huang, C.C., Li, S.P., Chan, Y.K., Hsieh, M.Y., Lai, J.C.M. (2023). Empirical research on the sustainable development of ecotourism with environmental education concepts. *Sustainability*, 15(13), 10307. <https://doi.org/10.3390/su151310307>

Humblebæk, C., Smith, V., Block, M. (2024). Updated Plan for the Impact, Evaluation and Exploitation of Results. Zenodo. *INCULTUM Project Deliverables No. D7.3*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10980453>

Igor Todorović (July 26th, 2023). Albania selects winners of its first wind power auction. *Balkan Green Energy News*. <https://balkangreenenergynews.com/albania-selects-winners-of-its-first-wind-power-auction/>

Ingram, J.C., Redfort, K.H., Watson, J.E.M. (2012). Applying Ecosystem Services Approaches for Biodiversity Conservation: Benefits and Challenges. *S.A.P.I.E.N.S*, Vol 5, Nr 1, 1-10. URL: <http://sapiens.revues.org/1459>

INSTAT (2023). Statistics Institute Database. www.instat.gov.al

International Monetary Fund (2022). Albania: Selected issues. Vol 2022, issue 363, IMF, Washington, DC. ISBN 9798400226441

International Strategy for Disaster Reduction – ISDR (2008). South Eastern Europe Disaster Risk Mitigation and Adaptation Initiative: Risk Assessment for South Eastern Europe [Desk Study Review]. *ISDR, The World Bank, United Nations*, 98 pp.

IPCC (2022). Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press. *Cambridge University Press*, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3056 pp. doi:10.1017/9781009325844

IRENA (2017). Renewable Energy Statistics 2017. *The International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi*. ISBN 978-92-9260-033-4

IRENA (2020). Renewable Capacity Statistics 2020. *The International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi*. ISBN 978-92-9260-239-0

IRENA (2021). Renewable Energy Statistics 2021. *The International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi*. ISBN: 978-92-9260-356-4

IRENA (2021). Renewable Readiness Assessment: Albania. *The International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi*. ISBN 978-92-9260-338-0

Ismail, F., Imran, A., Khan, N., Qureshi, M.I. (2021). Past, present and future of ecotourism, a systematic literature review from last decade. *Studies of Applied Economics*, 39(4).

IUCN (1996). Tourism, ecotourism, and protected areas. *IUCN, Brussels*.

Kadiu, E., Belgu, M., Pagria, I., Risilia, D., Qinami, I., Merko, F. (2014). Tourism, the main industry of the new economic model in Albania. *International Interdisciplinary Research Journal*, 4(5), 47-55.

Kates, R.W., Parris, T.M., Leiserowitz, A.A. (2005). What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(3), 8-21. DOI: [10.1080/00139157.2005.10524444](https://doi.org/10.1080/00139157.2005.10524444)

Koning, A.A., Perales, K.M., Fluet-Chouinard, E., McIntyre, P.B. (2020). A network of grassroots reserves protects tropical river fish diversity. *Nature*, 588(7893), 631-635. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2944-y>

Kokthi, E., Guri, F., Shehu, E., Sovinc, A., Gura, K.S. (2023). How much does it cost the river near my house? An integrated methodology to identify a value for ecosystemic services (The case of Vjosa Valley in Albania). *Frontiers in Environmental Sciences*, 11, 1166874. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1166874>

Korance, F., Shallas, A. (2021). Matja e Qëndrueshmërisë së Lumit 'Vjosa'. *Build Green Group 2021*. DOI: [10.13140/RG.2.2.20495.10401](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20495.10401)

Laci, E., Papathimiu, S., Laci, S. (2023). Impact of Climate Change on Infrastructure, Population, Settlement, and Adaptation Measures in Vjosa Basin. In N. Ademović, E. Mujčić, M. Mulić, J. Kevrić, & Z. Akšamija (Eds.), *Advanced Technologies, Systems, and Applications VII* (Vol. 539, pp. 520–535). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-17697-5_40

Lireza, Q., Lireza, L. (2014). The problems of land degradation in Albania. *European Scientific Journal*, 10(11), 71–76. ISSN: 1857–7881.

Loucks, D.P., van Beek, E. (2017). Water Resources Planning and Management: An Overview. In: *Water Resource System Planning and Management*, Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44234-1_1

Loury, E.K., Ainsley, S.M. (2020). Identifying Indicators to Evaluate Community-Managed Freshwater Protected Areas in the Lower Mekong Basin: A Review of Marine and Freshwater Examples. *Water*, 12(12), Article 12. <https://doi.org/10.3390/w12123530>

Lushaj, S., Kucaj, E. (2024). Soil erosion in the Vjosa River watershed in Albania: Problems and Protective measures. *E3S Web of Conferences*, 585, 09004. ICED2024 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202458509004>

Marku, E. and Nuro, A. (2019). A preliminary study of persistent organic pollutants in waters of Vjosa River, Albania. *17th International Conference on Chemistry and Environment – ICCE2019*, Thessaloniki, Greece.

Mbaiwa, J.E., Stronza, A.L. (2009). The challenges and prospects for sustainable tourism and ecotourism in developing countries. *The SAGE Handbook of Tourism Studies*, 333–353.

McClung, M.R., Seddon, P.J., Massaro, M., Setiawan, A.N. (2004). Nature-based tourism impacts on yellow-eyed penguins *Megadyptes antipodes*: Does unregulated visitor access affect fledging weight and juvenile survival? *Biological Conservation*, 119(2), 279–285.

MedECC (2020). Climate and Environmental Change in the Mediterranean Basin – Current Situation and Risks for the Future. First Mediterranean Assessment Report [Cramer, W., Guiot, J.,

Marini, K. (eds.)]. *Union for the Mediterranean, Plan Bleu, UNEP/MAP*, Marseille, France, 632 pp. ISBN: 978–2–9577416–0–1 / DOI: 10.5281/zenodo.7224821

Metaj, B. (July 20th, 2019). Gjirrokastër, kur ndotja nga mbeturinat të shoqëron kudo [Press release]. *Porta Vendore, Gjirrokastër*. <https://portavendore.al/2019/07/20/gjirrokaster-kur-ndotja-nga-mbeturinat-te-shoqeron-kudo/>

Miho, A., Beqiraj, S., Graf, W., Schiemer, F. (2018). The Vjosa river system in Albania: A summary of actual challenges and agendas. *Acta ZooBot Austria*, 155, 377–385.

Milcu, A.I., Hanspach, J., Abson, D., Fischer, J. (2013). Cultural ecosystem services: A literature review and prospects for future research. *Ecology and Society*, 18(3), 44.

Ministry of Agriculture and Rural Development (2019). The National Irrigation and Drainage Strategy 2019–2031 and the Action Plan [Accessed on March 20th, 2024]. <https://bujqesia.gov.al/projekti-i-burimeve-ujore-dhe-ujitjes/strategjia-e-ujitjes-dhe-kullimit-2019-2031-dhe-plani-i-veprimeve/>

Ministry of Finance (2021). Strategjia e Zhvillimit të Biznesit dhe Investimeve (SZHBI) dhe Plani i Veprimit për periudhën 2021–2027.

Ministry of Infrastructure and Energy. (2020). The DCM no 434, 3.6.2020. National Plan for sustainable development of digital infrastructure, Broadband 2020 – 2025. [Accessed on 06/03/2024]. <https://www.infrastruktura.gov.al/wp-content/uploads/2020/07/National-Plan-BBAnd-EN.pdf>

Ministry of Infrastructure and Energy in Albania (2021). Albania: Renewable Energy Progress Reports 2018–2019.

Ministry of Infrastructure and Energy in Albania (2024). National Energy and Climate Plan of the Republic of Albania. [supported by Capacity Development for Climate Policy in the Countries of Southeast, Eastern Europe, Southern Caucasus and Central Asia, Phase III. This project is part of the International Climate Initiative (IKI)], 329 pp.

Ministry of Tourism and Environment, (2019). “National Strategy for the Sustainable Development of Tourism (NSSDT) 2019 – 2023”. *Ministry of Tourism and Environment, Tirana*.

Ministry of Tourism and Environment (2022). Vjosa Wild River National Park: Vision, Road Map and Feasibility Study. December 2022.

Ministry of Tourism and Environment (2024). Business plan for Vjosa River National Park, 2024–2034. Available on <https://turizmi.gov.al/wp-content/uploads/2024/10/Kapitulli-E-Plani-i-Biznesit.pdf>

Moddemeyer, S. (2010). Generating demand for integrated urban water management. *Water*, 21, 13–14. ISSN: 1561–9508.

Muço, K. (2020). Socio-economic analyses of the Vjosa River basin.

Naumov, N., Green, D. (2014). Mass tourism. [Jafari, J., Xiao, H. (eds.)]. In book: *Encyclopedia of Tourism*. Published by: Springer.

NECP (2020). Albania Revised NDC. UNFCCC, 145 pp. [Albania Revised NDC.pdf \(unfccc.int\)](https://unfccc.int/)

Nel, J.L., Roux, D.J., Maree, G., Kleynhans, C.J., Moolman, J., Reyers, B., Rouget, M., Cowling, R.M. (2007). Rivers in peril inside and outside protected areas: A systematic approach to conservation assessment of river ecosystems. *Diversity and Distributions*, 13(3), 341-352. <https://doi.org/10.1111/j.1472-4642.2007.00308.x>

Newsome, D., Perera, P. (2023). Nature-based tourism: Before, during, and after COVID-19. In *The Routledge Handbook of Nature Based Tourism Development*, Routledge, 9-22.

NPERF. (2024). Internet connectivity Database. [Accessed on 06/03/2024]. Available at <https://www.nperf.com/en/map/AL/-/-/signal/?ll=20&lg=0&zoom=3>

Nuro, A., Myrtaj, B. (2020). Levels of some priority substances on Adriatic Sea, Albania. *Fourth International Scientific Conference ITEMA Recent Advances in Information Technology, Tourism, Economics, Management and Agriculture*, 277-286. <https://doi.org/10.31410/itema.2020.277>

Official Journal No. 78 (2003). Law no. 9115, dated 24.07.2003 "On Environmental Treatment of Contaminated Water".

Official Journal No. 141 (2011). The National Water Supply and Sanitation Strategy 2011-2017.

Official Journal No. 157 (2012). Law no. 111/2012 "On Integrated Management of Water Resources", amended by Law no. 6/2018.

Official Journal No. 164. (2015). Law no. 93/2015 "On Tourism" (amended).

Official Journal No. 181 (2016). The decision of the Council of Ministers no. 662, dated 21.09.2016 "On the approval of fees for the extraction/use of water and liquid discharges".

Official Journal No. 3. (2018). DCM no. 22/2018, "For the approval of the criteria and procedures for the certification of agritourism activity and the construction of structures/objects in its function"

Official Journal No. 52 (2018). The National Integrated Water Resource Strategy 2018-2027.

Official Journal No. 50. (2024). Law no. 21/2024, "For some additions and changes in the Law No. 81/2017 'On protected areas'.

Official Journal of UE No. L327 (2000). The Directive 2000/60/EC establishing a framework for Community Action in the field of Water Policy.

Official Journal of UE No. L114. (2022). Decision of the European Parliament and the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Programme to 2030, "European Agenda for Tourism 2030" (adopted on 01/12/2022).

Passenlehner, S., Liedermann, M., Holzapfel, P., Skrame, K., Habersack, H., Hauer, C. (2022). Evaluation of hydropower projects in Balkan Rivers based on direct sediment transport measurements: challenges, limits and possible data interpretation – Case study Vjosa River, Albania. *River Research and Applications*, 38(6), 1014-1030. <https://doi.org/10.1002/rra.3979>.

Pessoa, A., Silva, M.R. (2009). Environment based innovation: Policy questions. *Finisterra*, 44, 2281-4574.

Petersen-Perlman, J.D., Veilleux, J.C., Wolf, A.T. (2017). International water conflict and cooperation: Challenges and opportunities. *Water international*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02508060.2017.1276041>

Peters, R., Berlekamp, J., Lucía, A., Stefani, V., Tockner, K., Zarfl, C. (2021). Integrated impact assessment for sustainable hydropower planning in the Vjosa catchment (Greece, Albania). *Sustainability*, 13(3), 1514. <https://doi.org/10.3390/su13031514>

Piemontese, L. (2020). Sustainable Land and Water Management for a Greener Future: Large-scale insights in support of Agroecological Intensification [Doctoral Thesis]. *Stockholm University, Sweden*.

Pinkham, R. (1999). 21st Century water systems: scenarios, visions, and drivers. *EPA Workshop "Sustainable Urban Water Infrastructure: A Vision of the Future"*, Rocky Mountain Institute, Snowmass, Colorado.

Piro, Ç. (2014). Monitorimi i ndotjes mikrobike së lumenjve Drino – Vjosë në pikëprerjen e tyre (Qarku i Gjirokastrës), si dhe i pranisë së mikroorganizmave në disa kultura bujqësore [Dissertation]. *University of Tirana*.

Pintér, L., Hardi, P., Barelmus, P. (2005). Indicators of Sustainable Development: Proposals for a Way Forward. Prepared for the United Nations Division for Sustainable Development (UN-DSD). 35 pp.

PLANETERRA (2023). Unlocking the Potential of Community Tourism Enterprise Development in Vjosa Wild River National Park, Albania – A Stakeholder, Market, and Value Chain Analysis. *Planeterra Foundation, Toronto*.

Porta Vendore, (2024). Pasaporta e Bashkise. [Accessed on 02-05/03/2024]. Available at: www.portavendore.al

Prakoso, A.A., Pradipto, E., Roychansyah, M.S., Nugraha, B.S. (2020). Community-based tourism: concepts, opportunities and challenges. *Journal of Sustainable Tourism and Entrepreneurship (JoSTE)*, 2(2), 95-107.

Puecker, C., Steger, T. (2023). Protecting the Last Wild River in Europe from Hydropower Development in Albania: An Environmental Movement Strategy in a Flawed Democracy. *Case Studies in the Environment*, 7(1), 2018088. <https://doi.org/10.1525/cse.2023.2018088>

Puhakka, E., Pitkänen, K., Siikamäki, P. (2017). The health and well-being impacts of protected areas in Finland. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(12), 1830-1847. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1243696>

Qendra Eden (2019). Incenerimi i mbetjeve si qasje vendore. *Qendra Mjediore për Zhvillim, Edukim dhe Rrjetëzim, Tiranë*.

Rahawarin, Y.Y. (2017). Non-timber forest product extraction activities of traditional communities in the upstream Mamberamo Basin of West Papua, Indonesia. *Asian J*, 1, 23-26. DOI <https://doi.org/10.13057/asianjfor/r010103>

Rahuel, J.L., Bongrand, T., Cochet, P., Celo, M. (2009). Assessing the hydro potential of three Albanian rivers. 16(5), 50–54.

REC Albania (2022). Climate Change Strategy in Albania 2020–2030: 2019–2021 Action Plan Monitoring. *WFD*, 43 pp.

Rüttinger, L., van Ackern, P., Gordon, N., Foong, A. (2021). Regional Assessment for South-Eastern Europe: Security implications of climate change. (Berlin: adelphi; Vienna: OSCE, 2021).

SASPAC (2022): Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim European 2030. Tiranë, Tetor 2022, 198 pp.

Saunders, D.L., Meeuwig, J.J., Vincent, A.C.J. (2002). Freshwater Protected Areas: Strategies for Conservation. *Conservation Biology*, 16(1), 30–41. <https://doi.org/10.1046/j.1523-1739.2002.99562.x>

Schäfer, T. (2021a). Legal Protection Schemes for Free-Flowing Rivers in Europe: An Overview. *Sustainability*, 13(11), 1–31.

Schiemer, F., Beqiraj, S., Drescher, A., Graf, W., Egger, G., Essl, F., Frank, T., Hauer, C., Hohensinner, S., Miho, A., Meulenbroek, P., Paill, W., Schwarz, U., Vitecek, S. (2020). The Vjosa River corridor: A model of natural hydro-morphodynamics and a hotspot of highly threatened ecosystems of European significance. *Landscape Ecology*, 35(4), 953–968. <https://doi.org/10.1007/s10980-020-00993-y>

Schirpke, U., Marino, D., Marucci, A., Palmieri, M., Scolozzi, R. (2017). Operationalising ecosystem services for effective management of protected areas: Experiences and challenges. *Ecosystem Services*, 28, 105–114. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.10.009>

Shahidsaless, R., Blanco, F., Slavova, S., Qorlazja, L. (2023). Tourism 2. in Albania: A new opportunity for resilient growth. Published on *Eurasian Perspectives*. <https://blogs.worldbank.org/en/europeandcentralasia/tourism-20-albania-new-opportunity-resilient-growth>

Shumka, S., Bego, F., Beqiraj, S., Paparisto, A., Kashta, L., Miho, A., Nika, O., Shuka, L. (2018). The Vjosa catchment – a natural heritage. *Acta ZooBot Austria*, 155, 349–376.

Shumka, S., Berberi, E., Kulici, M., Mucaj, S., Vladi, F. (2022). Assessing the relationship between biodiversity conservation and slow food culture in selected protected areas in Albania. *Biodiversitas*, 23(3), 1319–1326. DOI: 10.13057/biodiv/d230316

Shumka, S., Mucollari, N., Privitera, D. (2023). A review of fish diversity and management of the Vjosa Basin: the first free flow river protected area in the Balkans. *Innovare Journal of Agricultural Sciences*, 11(6), 32–36. DOI: [10.22159/ijags.2023.v11i6.49107](https://doi.org/10.22159/ijags.2023.v11i6.49107)

Singh, G., Garg, V., Srivastav, S. (2021). Ecotourism in India: social trends and pathways on sustainable tourism and eco-travelling. *International Journal of Business and Globalisation*, 28(4), 468–480.

Sovinc, A. (2021). Study for the protection of Vjosa River Valley based on the IUCN standards for protected areas, Belgrade, Serbia. IUCN, 40 pp.

Sovinc, A. (2022). Enhancing a Science – Policy Interface Development for Vjosa (ESPID4Vjosa). 2nd Scientific Workshop, November 16th 2022, Vlore.

Staponites, L.R., Simon, O.P., Barták, V., Bílý, M. (2022). Management effectiveness in a freshwater protected areas: Long-term water quality response to catchment-scale land use changes. *Ecological Indicators*, 144, 109438. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2022.109438>

SWG (2017). NATURAL resource management in Southeast Europe: forest, soil and water. [Edited by Nada Dragovic ... и др.], Skopje. GIZ, 270 pp.

Tanoue, M., Hirabayashi, Y., Ikeuchi, H. (2016). Global-scale river flood vulnerability in the last 50 years. *Sci Rep*, 6:36021. doi: 10.1038/srep36021. PMID: 27782160; PMCID: PMC5080543.

Tanoue, M., Taguchi, R., Alifu, H. *et al.* (2021). Residual flood damage under intensive adaptation. *Nat Clim Chang*, 11, 823–826. <https://doi.org/10.1038/s41558-021-01158-8>

The European Union's model of Integrated Border Management: Preventing transitional threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. (2022). In *Patterns in Border Security* (pp. 76–100). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003216926-5>

The World Bank Group (2021). Climate Risk Profile: Albania. *The World Bank Group*, 36 pp.

Thomas, K.A. (2021). International rivers as border infrastructures: Enforcing borders in South Asia. *Political Geography*, 89, 102448. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102448>

Thornton, P., Nelson, G., Mayberry, D., Herrero, M. (2021). Increases in extreme heat stress in domesticated livestock species during the twenty-first century. *Glob Chang Biol*, 27(22), 5762–5772. doi: [10.1111/gcb.15825](https://doi.org/10.1111/gcb.15825)

Tickner, D., Opperman, J.J., Abell, R., Acreman, M., Arthington, A.H., Bunn, S.E., Cooke, S.J., Dalton, J., Darwall, W., Edwards, G., Harrison, I., Hughes, K., Jones, T., Leclère, D., Lynch, A.J., Leonard, P., McClain, M.E., Muruven, D., Olden, J.D., Young, L., *et al.* (2020). Bending the Curve of Global Freshwater Biodiversity Loss: An Emergency Recovery Plan. *BioScience*, 70(4), 330–342. <https://doi.org/10.1093/biosci/biaa002>

TIES. (2015). What is ecotourism? [Accessed on 02/03/2024]. Available at: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>

UNDP (2021). Albania's Greenhouse Gas Inventory Report under the Albania's First Biennial Update Report to UNFCCC. *Ministry of Tourism and Environment*, 168 pp.

UNDP (2022). The Fourth National Communication of Albania on Climate Change. *Ministry of Tourism and Environment*, 367 pp.

UNECE (2021). Renewable Energy in Albania [Factsheet]. UNECE, dena, German Energy Agency. https://unece.org/sites/default/files/2021-07/UNECE-RE_Uptake_Factsheet_Albania.pdf

UNEP. (2005). Making tourism more sustainable: a guide for policy makers. WTO, Spain.

Valentim, H.I.L., Feio, M.J., Almeida, S.F.P. (2024). Fluvial protected areas as a strategy to preserve riverine ecosystems – A review. *Biodiversity and Conservation*, 33(2), 439–462. <https://doi.org/10.1007/s10531-023-02774-w>

van Rees, C.B., Waylen, K.A., Schmidt-Kloiber, A., Thackeray, S.J., Kalinkat, G., Martens, K., Domisch, S., Lillebø, A.I., Hermoso, V., Grossart, H., Schinegger, R., Decler, K., Adriaens, T., Denys, L., Jarić, I., Janse, J.H., Monaghan, M.T., De Wever, A., Geijzendorffer, I., Jähnig, S.C. (2021). Safeguarding freshwater life beyond 2020: Recommendations for the new global biodiversity framework from the European experience. *Conservation Letters*, 14(1), e12771. <https://doi.org/10.1111/cons.12771>

Vance-Borland, K., Burnett, K., Clarke, S. (2009). Influence of mapping resolution on assessment of stream and streamside conditions: Lessons from coastal Oregon, USA. *Aquatic Conservation Marine and Freshwater Ecosystems*, 19(3), 252–263. <https://doi.org/10.1002/aqc.967>

Vretos, P. (2023). Aoos/Vjosa: Protection of the River from the Future Impacts of Climate Change and Anthropogenic Activities. 16th International Conference on Meteorology, Climatology and Atmospheric Physics – COMECAP 2023, 99. <https://doi.org/10.3390/environsciproc2023026099>

Wang, L., Cui, S., Li, Y., Huang, H., Manandhar, B., Nitivattananon, V., Fang, X., Huang, W. (2022). A review of the flood management: from flood control to flood resilience. *Heliyon*, 8(11), e11763. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e11763>

Warren, R., Price, J., Graham, E., Forstenhaeusler, N., VanDerWal, J. (2018). The projected effects on insects, vertebrates, and plants of limiting global warming to 1.5°C rather than 2°C. *Science*, 360 (6390), 791–795. doi: 10.1126/science.aar3646. PMID: 29773751.

Wood, M.E. (1999). The Ecotourism Society – An International NGO Committed to Sustainable Development, *Tourism Recreation Research*, 20(2), 119 – 123.

World Meteorological Organization (2009). Integrated Flood Management Concept Paper. WMO, Switzerland.

WWF (2024): Living Planet Report 2024 – A System in Peril. WWF, Gland, Switzerland, 94 pp.

Xhaferri, E., Corjin R., Sinojmeri, A., Rudy, S. (2020). Study of Heavy Minerals from the Vjosa and Mati river delta sediments in Albania. *Bulletin of the Geological Society of Greece*, 56(1), 223 pp. DOI: [10.12681/bgsg.22989](https://doi.org/10.12681/bgsg.22989)

Zhu, A., Wang, P., Zhu, T., Chen, L., Cai, Q., Liu, H. (2013). Modelling runoff and soil erosion in the Three – Gorge Reservoir drainage area of China using limited plot data. *Journal of Hydrology*, 492, 163–175. doi: 10.1016/j.jhydrol.2013.03.038

Lista e shkurtimeve

I-st MED AR	First Assessment Report for the Mediterranean Area
ADA	Agjencia Austriake për Zhvillim
AdZM	Administrata Rajonale për Zonat e Mbrojtura
AFOLU	Agrikultura, Pyjëtaria dhe Përdorime të Tjera të Tokës
AKBN	Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
AKEP	Autoriteti i Komunikimeve Elektronike dhe Postare
AKM	Agjencia Kombëtare e Mjedisit
AKZM	Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura
AMBU	Agjencia për Menaxhimin e Burimeve Ujore
AR6	Raporti i 6-të i Vlerësimit
BE	Bashkimi Evropian
BERZh	Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim
CBD	Konventa për Diversitetin Biologjik
CfD	Kontrata për Diferencë
COP15	Konferenca e Kombeve të Bashkuara për Biodiversitetin, 2022
COP26	Konferenca e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike, 2021
DMMO	Organizatë e Menaxhimit të Destinacionit dhe Marketingut
EDA	Humbja Vjetore e Pritshme
ERE	Enti Rregullator i Energjisë
ESA	Agjencia Evropiane e Hapësirës
FEPA	Zonat Prioritare të Ekosistemeve Ujore të Ëmbla
FOLU	Pyjëtaria dhe Përdorime të Tjera të Tokës
GEN	Rrjeti Global i Ekoturizmit
GES	Gaze me Efekt Serrë
GIS	Sistemi i Informacionit Gjeografik
GLPCA	Lista e Gjelbër e Zonave të Mbrojtura dhe të Ruajtura
GVL	Grup Veprimi Lokal
GWh	Gigavat orë
HEC	Hidrocentralet
HT	Lloji i Habitatit
ICFM	Konferenca Ndërkombëtare për Menaxhimin e Përmbytjeve
IFRM	Menaxhimi i Integruar i Riskut ndaj Përmbytjeve
IG	Infrastruktura e Gjelbër
IGJEO	Instituti i Gjeoshkencave, Energjisë, Ujit dhe Mjedisit
IMP	Plani i Menaxhimit të Integruar
INCA	Instituti për Ruajtjen e Natyrës në Shqipëri
INSTAT	Instituti i Statistikave
IPCC	Paneli Ndërqeveritar për Ndryshimet Klimatike

IRENA	Agjencia Ndërkombëtare për Energjinë e Rinovueshme
IRBMP	Plani i Integruar i Menaxhimit të Basenit të Lumit Vjosa
ISFD	Simpoziumi Ndërkombëtar mbi Mbrojtjen ndaj Përmbytjet
IUCN	Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës
KBU	Këshillat e Baseneve Ujore
KE	Komisioni Evropian
KESH	Korporata Elektroenergjitike Shqiptare
KKP	Kontributi Kombëtar i Pikësnyuar
KTOE	Kiloton naftë ekuivalente
LID	Zhvillimi me Ndikim të Ulët
LIUDD	Programet e Dizajnit dhe Zhvillimit Urban me Ndikim të Ulët
LUCF	Ndryshimi i Përdorimit të Tokës dhe Pylltaria
MIBU	Menaxhimi i Integruar i Burimeve Ujore
MIE	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë
MSA	Marrëveshja e Stabilizim-Asociimit
MTM	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit
MW	Megavat
MWh	Megavat orë
NBS	Zgjidhje të Bazuara në Natyrë
NBO5	Nevoja Biologjike për Oksigjen
NEEAP	Plani Kombëtar i Veprimit për Eficiencën e Energjisë
NKO	Nevoja Kimike për Oksigjen
NSDI	Strategjia Kombëtare për Zhvillimin dhe Integrimin
OECD	Masa të tjera Efektive të Konservimit Bazuar në Territor
OJQ	Organizata Jo-Qeveritare
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara
OSSHE	Operatori i Shpërndarjes së Energjisë Elektrike
OUV	Vlera Universale të Jashtëzakonshme
PBB	Prodhimi i Brendshëm Bruto
PBP	Politika Bujqësore e Përbashkët
PKEK	Plani Kombëtar për Energjinë dhe Klimën
PKIE	Plani Kombëtar për Integrimin Evropian
PKV	Plani Kombëtar i Veprimit
PLV	Planet Lokale të Veprimit
PMBL	Planet e Menaxhimit të Baseneve Lumore
PMI	Plani i Menaxhimit të Integruar
PMM	Praktikat më të Mira të Menaxhimit
PoMs	Programet e Masave
POP	Përbërje Organike e Paqëndrueshme
PPK	Plani i Përgjithshëm i Hapsirës Kombëtare
PPNEA	Mbrojtja dhe Ruajtja e Mjedisit Natyror në Shqipëri

RRF	Reduktimi i Rrezikut nga Fatkeqësitë
SAC	Zona Specifike të Ruajtjes
SDGs	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
SKE	Strategjia Kombëtare e Energjisë
SKNK & PV	Strategjia Kombëtare për Ndryshimet Klimatike & Plani i Veprimit
SKZHI	Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim
SKZHQ	Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit
SKZRF	Strategjia Kombëtare për Zvogëlimin e Riskut nga Fatkeqësitë
SPAs	Zona të Mbrojtura të Posaçme
SPM	Përmbledhje për Politikëbërësit
SUDS	Sistemet e Qëndrueshme të Drenazimit Urban
TBK	Turizëm i Bazuar në Komunitet
THI	Indeksi i Temperaturës dhe Lagështisë
TOE	Ton Naftë Ekuivalente
TSIC	Indeksi i Gjendjes Trofike
TWh	Terravat orë
UDRR	Deklarata Universale për të Drejtat e Lumenjve
UNEP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin
UNESCO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë
UNFFCC	Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike
UNISDR	Zyra e Kombeve të Bashkuara për Reduktimin e Riskut nga Fatkeqësitë
UPT	Universiteti Politeknik i Tiranës
USP	Propozim Unik i Shitjes
VKM	Vendimi i Këshillit të Ministrave
VNM	Vlerësim i Ndikimit në Mjedis
VSM	Vlerësim Strategjik Mjedisor
VWRNP	Parku Kombëtar i Lumit të Egër Vjosa
WFD	Direktiva për Kuadrin e Menaxhimit të Ujit
WSUD	Dizajni Urban i Ndjeshëm ndaj Ujit
ZABU	Zyra e Administrimit të Baseneve Ujore
ZM	Zonat e Mbrojtura

Lista e figurave

- Figura 1: Korniza e qasjes së vlerësimit të rrezikut të përmbytjeve të bazuar në simulime
- Figura 2: Zona të përmbytura në Bashkinë e Përmetit: 1. Ura e Grykabardhës – Lumi Dëshnica, 2. Rezervuari Variboti – Lumi Shtika, 3. Rezervuari Pacomi, 4. Fshati Kosinë, 5. Pasarela e Buallit, 6. Parku i Autobusëve të Përmetit, 7. Bredhi i Badlonjës, 8. Langarica, 9. Ura e Dracovës dhe 10. Çarshova
- Figura 3: Zona të përmbytura në Bashkinë e Gjirokastrës: 1. Ura e Kardhiqit, 2. Virua, 3. Kthesa e Aznakut, 4. Ura e lumit, 5. Përroi i Cullës, 6. Varrezat, 7. Kordhoca dhe 8. Dropulli i Poshtëm
- Figura 4: Zona të përmbytura në Bashkinë e Vlorës: Seksioni i Selenicës – Deti Adriatik: 1. Delta, 2. Dëllënje, 3. Zhukë, 4. Pishë Poro, 5. Bishan, 6. Fitore, 7. Novoselë, 8. Mifol dhe 9. Bashkia e Selenicës. Buzë lumit, pjesa ku Lumi Vjosa takohet me Detin Adriatik, ka nevojë për pastrim dhe mirëmbajtje për të lejuar që lumi të komunikojë me detin
- Figura 5: Zona të përmbytura në Bashkinë e Tepelenës: Ura e Gurëzit dhe Ura e Leklit
- Figura 6: Stacionet e Monitorimit në Basenin e Vjosës
- Figura 7: Organizimi administrativ i menaxhimit të ujërave në Shqipëri
- Figura 8: Procesi i MIBU
- Figura 9: Kërcënime në cilësinë e ujit të Vjosës
- Figura 10: Efikasiteti i enteve publike
- Figura 11: Perceptimi i të intervistuarve në lidhje me pasojat e ndryshimeve klimatike
- Figura 12: Fazat kryesore të metodologjisë për përgatitjen e këtij raporti teknik
- Figura 13: Prodhimi i energjive primare
- Figura 14: Konsumi final i energjisë
- Figura 15: Bilanci i energjisë elektrike, 2022
- Figura 16: Fuqia e instaluar dhe planifikuar hidroenergjetike në vend
- Figura 17: Kapaciteti i Instaluar dhe i Licencuar i Paneleve Diellore (PV) në MW
- Figura 18: Potenciali i energjisë diellore në Shqipëri
- Figura 19: Pozicionimi i potencialit energjitik diellor në Vjosë
- Figura 20: Potenciali i energjisë diellore në Shqipëri
- Figura 21: Kapaciteti që do nevojitet deri në 2030
- Figura 22: Rëndësia e menaxhimit të burimeve ujore në pellgun e Vjosës
- Figura 23: Rëndësia e aktiviteteve sipas disponueshmërisë së ujit në jetët e banorëve të Luginës së Vjosës
- Figura 24: Përgjegjësia e ndotësve në Luginën e Vjosës
- Figura 25: Arsyeja që burimet e ujit janë të rrezikuara

- Figura 26: Përgjegjësitë institucionale për menaxhimin e burimeve të ujit në Pellgun e Vjosës
- Figura 27: Përmbledhje e rekomandimeve nga palët e interesuara në pellgun e Vjosës
- Figura 28: Harta e Zonave të Mbrojtura në Bazenin e Lumit të Vjosës
- Figura 29: Përbërja gjinore e të anketuarit (N=162)
- Figura 30: Shpërndarja e moshës ndërmjet të anketuarve
- Figura 31: Çështjet kryesore që kanë të bëjnë me menaxhimin e burimeve ujore në përqindje
- Figura 32: Burimet ujore në rrezik dhe faktorët që lidhen me të në pellgun e Vjosës
- Figura 33: Ku e merrni ujin e pijshëm
- Figura 34: Shqetësimet parësore lidhur me menaxhimin e burimeve ujore brenda
- Figura 35: Faktorët më të rëndësishëm që ndikojnë në lumin Vjosa
- Figura 36: Rëndësia e aspekteve të ndryshme të menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve ujore në basenin e Vjosës
- Figura 37: Perceptimi publik mbi performancën e institucioneve përgjegjëse për mbrojtjen e burimeve ujore
- Figura 38: Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit
- Figura 39: Parku Kombëtar i Lumit të Egër të Vjosës
- Figura 40: Rrjeti i Rrugëve në Basenin e Vjosës (Autoriteti Rrugor Shqiptar)
- Figura 41: Shërbime cilësore të infrastrukturës digjitale, Burimi: Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, 2020
- Figura 42: Sfidat e turizmit në Luginën e Vjosës
- Figura 43: Efikasiteti i Entiteteve Publike për Luginën e Vjosës
- Figura 44: Kanale Informimi për Promovimin dhe Informimin e Luginës së Vjosës
- Figura 45: Skema e qëndrueshmërisë
- Figura 46: Kontributi i Sektorëve në Emetimet e Gazrave Serrë në Shqipëri
- Figura 47: Ndryshimet e Vëzhguara në Shpërndarjen e Llojeve Funksionale të Bimëve gjatë Periudhës 1700–2020
- Figura 48: Zonat me rëndësi të lartë mbrojtjeje të natyrës dhe numri i personave të lidhura me to
- Figura 49: Parashikimi i Humbjes së Habitatit nën një Skenar të Rritjes Globale të Temperaturës prej +1.5°C
- Figura 50: Humbjet e parashikuara në biodiversitet në kushtet e rritjes me +1.5°C të temperaturë globale
- Figura 51: Ndryshime të parashikuara në përmbytjet nga lumenjtë, për periudhën 2071–2100 në raport me 1970–2000
- Figura 52: Rreziku nga Përmbytjet Historike dhe të Parashikuara të Lumenjve dhe Ekspozimi ndaj Tyre (Goldewijk et al., 2010, 2011)
- Figura 53: Modelimi i thellësisë së përmbytjeve nga lumenjtë (Tanoue et al., 2016, 2021)

- Figura 54: Rëndësia e Zonave Malore për Burimet Ujore në Zonat e Ulëta për Periudhën 2041–2050
- Figura 55: Ekspozimi Mesatar i Kulturave të Grurit ndaj Pesë Stresorëve Mjedisorë të Lidhur me Ndryshimet Klimatike (Thatësira, Ozon, Sëmundjet dhe Dëmtuesit, Stresi nga Nxehhtësia dhe Lëndët Ushqyese të Tokës)
- Figura 56: Ekspozimi i Kulturave të Grurit ndaj Stresit nga 'Insektet dhe Sëmundjet' i Rritur nga Ndryshimet Klimatike
- Figura 57: Numri i Ditëve në Vit kur Blegtoria është nën Stres Klimatik Ekstrem
- Figura 58: Numri i Ditëve në Vit kur Dhitë janë nën Stres Klimatik Ekstrem
- Figura 59: Numri i Ditëve në Vit kur Sektori i Shpendëve është nën Stres Klimatik Ekstrem
- Figura 60: Numri i Ditëve në Vit kur Kafshët e Reja janë nën Stres Klimatik Ekstrem
- Figura 61: Variablat e rrezikut
- Figura 62: Niveli Aktual i Kërcënimit nga Thatësira
- Figura 63: Niveli i Ndjeshmërisë ndaj Thatësirës
- Figura 64: Niveli i Ekspozimit ndaj Thatësirës
- Figura 65: Llojet më të suksesshme të përgjigjeve adaptive në nivel global
- Figura 66: Suksesi i masave adaptive në Evropë

Lista e tabelave

Tabela 1:	Furnizimi me ujë dhe trajtimi i mbetjeve në bashkitë përgjatë lumit Vjosa
Tabela 2:	Situata e normave të përmbajtjes kimike për Bazenin e Vjosës (ujëra sipërfaqësore), 2023
Tabela 3:	Gjenerimi i mbetjeve sipas qarqeve, 2022
Tabela 4:	Situata e normave të përmbajtjes fiziko-kimike për basenin e Vjosës (ujërat nëntokësore), 2023
Tabela 5:	Tërheqja vjetore e ujit për industrinë në nënpellgun e Vjosës
Tabela 6:	Menaxhimi Tradicional i Ujit kundrejt Menaxhimit të Integruar të Ujit
Tabela 7:	Bilanci energjetik në Shqipëri
Tabela 8:	Projekte të instaluara dhe licencuara të prodhimit energjisë diellore
Tabela 9:	Projekte të licencuara të energjisë së erës
Tabela 10:	Objektivat strategjikë në energji 2030
Tabela 11:	Objektivat dhe indikatorët klimatikë dhe energjetike
Tabela 12:	Zonat e mbrojtura të ndodhura në Bazenin e Lumit të Vjosës
Tabela 13:	Përshkrimi dhe objektivat e kategorive të zgjedhura të zonave të mbrojtura sipas ligjit shqiptar
Tabela 14:	Studime mbi zonat e mbrojtura lumore
Tabela 15:	Hartimi i të ardhurave nga aktivitetet në euro (2025 – 2034)
Tabela 16:	Hartimi i të ardhurave nga aktivitetet në euro (2025 – 2034)

www.ecoalbania.org
www.euronatur.org